

Viața Românească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

- M. Sadoveanu . . . . . *Apa morților.*
M. Codreanu . . . . . *Versuri (De profundis.—Romanța de Mai.—
Mi-asi pierde paradisul...).*
A. Philippide . . . . . *Un specialist român la Lipsca.*
Maria Cunțan . . . . . *Mă duc... (versuri).*
Radu Rosetti . . . . . *Răspuns la o agresiune.*
Octavian Goga . . . . . *Versuri (Felinarul.—Un trandafir se stinge.—
Reredere.—Pe-o carte).*
Dr. Constant. C. Geor-
gescu-Severin . . . . . *Aplicarea Legii învoielilor agricole. (Islazul co-
munist).*
Oreste . . . . . *Încercări fugare (versuri).*
C. Hogas . . . . . *Cuvant fanila Hrisantii.*
Natalia Iosif . . . . . *Fantazie (versuri).*
G. Pascu . . . . . *Răspuns d-lui Ovid. Densușianu.*
M. S. . . . . *Cronica astronomică (Planeta Marte și presu-
pusti săi locuitori, după părerile astronomu-
lui american Percival Lowell).*
I. G. Duca . . . . . *Cronica eterună (Alegerile din Anglia).*
N. D. Cocea . . . . . *Cronica teatrală.*
Gh. Topirceanu . . . . . *Cronica veselă (Molamorfaza).*
P. Nicanor & Co. . . . . *Miscellanea (Pentru adevăr.—In genul „Poru“.—
Societatea Scriitorilor Români.—Pentru d. G.
Pant.—Lamentații redacționale).*

Recenzii: D. D. Pătrășcanu. „Schite și Amintiri“.—G. I.—A. D. Xenopol. „Les Roumains“.—O. B.—I. D. Protopopescu. „Mișcarea cooperativă“.—E. T.—E. H. Shackleton. „The Heart of the Antarctic“.—Dr. N. Q.—Edmond Cramausse. „Le premier èveil intellectuel de l'enfant“.—L. Dugas. „Le problème de l'éducation“.—M. G.—Dr. Gheorghe Alexici. „Elevior mei“.—G. P.—Paul Mautoux. „A travers l'Angleterre contemporaine“.—A. B.—

Revista Revistelor: Convorbiri literare, Luceafărul, Revista Politică și Literară, Junimea Literară, Cumpăna, Convorbiri critice, Falanga, 1907, Noua Revistă Română, Revista Democrației Române, Săptămîna, Viața Agricolă, Revue de Roumanie, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, Revue des deux mondes, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Sozialistische Monatshefte, The Contemporary Review, The North American Review, Saturday Review.

I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1910

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rubl. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 50 h. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agirbiceanu, C. Alimăneștianu, D. Anghel, prof. univ. I. Athanasiu, Jean Bart, N. Bațaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, Caragiale, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocirlan, N. D. Cocea, M. Codreanu, G. Coșbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, V. Eftimiu, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogaș, C. Hoiescu, G. Ibrăileanu, căpit. N. Ionescu, G. C. Ionescu-Șișești, Nat. Iosif, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, Francis Lebrun, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicalide, Constanța Marino, I. Minulescu, I. Mironescu, S. Măndrescu, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morșun, D. Munteanu-Rîmnic, G. Murnu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, N. Petrescu-Comnen, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan-R. Rădulescu, I. Raian, George Rannetti, Radu Rosetti, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, H. Sanielevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Tatusescu, I. Teodorescu, D. A. Teodorescu, George Tojan, Iorgu Toma, Em. Triandafil, Al. Tzigara-Sămăraș, dr. A. Urechia, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăduț, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARA :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9
Un număr	2

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rubla

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a copertii)

• Masinele de Cusut „SINGER” •

— SINT CELE MAI FOLOSITOARE —

○○○○○○○

NUMAI DUPA ACEASTA EMBLEMA SE CUNOSC MAGAZINELE IN CARE SE VIND MASINILE DE CUSUT: „SINGER”

○○○○○○○

○○○○○○○

MAȘINELE NOASTRE N'AU NEVOE DE RECOMANDATIE. VA RUGAM NUMAI A INGRJI CA ELE SA FIE CUMPARATE DIN ADEVARATUL LOC

○○○○○○○

Societ. pentru comerțul cu mașini de cusut „SINGER”

BOURNE & CIE BUCUREȘTI

CALEA MOȘILOR, 24. CALEA GRIVITEI, 84 CALEA VICTORIEI, 51.
BIROU STRADA I. C. BRĂȚIANU No. 28.

IAȘI:—No. 37, STRADA LAPUSNEANU, No. 37.

Sucursale în toate orașele principale din țară.

Reteaua Liniilor de Tramvae

— DIN CAPITALA —

Prima Societate Anonimă Română de Tramvaiuri

○○○○ TRAMVAIUL VECHIU ○○○○

TARIFUL: Pentru o secțiune oarecare: 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare: 5 bani

SOCIETATE ANONIMĂ ROMÂNĂ

Pentru Construirea și exploatarea de Căi Ferate pentru Tramvaiuri

○○○○○○ NOUL TRAMVAI ○○○○○○

TARIFUL: Pentru o secțiune oarecare: 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare: 5 bani

Să nu lipsească din nici o casă

Franzbranntwein

Alcool de vin cu sare de D-ri KONIA și Fiu chimiști.

Fricțiune întăritoare, infalibită contra durerilor reumatismale și la Gută
Întreține sănătatea, puterea și frumusețea corpului.

FLACONUL ORIGINAL LEI 2.

Franzbranntwein

CU MENTHOL: Dr. KONYA

Se distinge prin puterea sa antiseptică și răcoritoare. Ca atare este recomandat în special contra durerilor nevralgice, durerilor de cap și contra afecțiunilor catarale. Flaconul original 2.25

VINUL KONYA

OO Tonic, Nutritiv și Reconstituant OO
Cu principiile conținute în Kola, Coca, Guarana și Cacao reunite.

Indicațiuni: Debilitate, Anemie, Chlorosa, Hipocondrie, Afecțiuni cardiace, Maladii nervoase, Convalescență.

PREȚUL BUTELIEI 4 LEI 50 BANI

A se cere pretutindeni la Farmacii și Droguerii cu marea „Fortuna” depusă și sembătura. Unde nu se găsește se trimite contra ramburs prin *Depozitul general:* Farmacia Curții Regale.

FRĂȚII Dr. KONYA, Iași.

Cumpărați numai mașina de scris

Cele mai noi
distincțiuni la toate
Expozițiunile din
lume!

YOST

Adoptată de
CASA REGALĂ
Toate autoritățile și
casele mari de
comerț

Singura care scrie fără panglici!

Cereți mașini de probă! Cele mai mari înlesniri de plată!

Orice furnituri pentru toate mașinile de scris

BUCUREȘTI, No. 54—Calea Victoriei—No. 54

Telefon.

• Ciocolata • • Zamfirescu •

SPECIALITAȚI: SYLVA=ALUNETA=CREMANT

COLECTURA „VICTORIA”

===== BOTOȘANI, — STRADA MARE — Telefon =====

Vestește pe ellenții săi, că ouarata Direcțiune a loteriei prin certifi-
catul eliberat, atestă în baza accevalor, că până astăzi nu a avut de în-
registrat nici o singură reclamațiune din partea jucătorilor.

Accastă constatare oficială o îndreptățește dar, de a se bizui
și pe viitor pe concursul onor. public.

Prețurile oficiale pentru toate clasele rămân neschimbate:
UN LOS ÎNTREG 160 LEI, JUMĂTATE LOS 80 LEI, UN SFERT
■ ■ ■ ■ 40 LEI, UNA OPTIME 20 LEI ■ ■ ■ ■

Comandele din țară, însoțite de contra-valoare se execută fără întârziere

Onor. public este rugat a nota adresa:

COLECTURA „VICTORIA”, BOTOȘANI

○○○ FABRICA DE TESATURI ○○○

===== FOASTA LEO GELLER & Co. =====

SOCIETATE ANONIMA, IASI

Capital deplin vărsat 800.000 Lei

Instalație modernă cu 400 războaie mecanice, Văpsitorie,
Albitorie și apretură. Furnizează tot soiul de țesături de bumbac, in și cî-
nipă. Furnituri militare. Zefiri. Uniforme școlare. Barcheturi. Flanelă
de bumbac. Doguri. Americi diverse. Albituri. Mexicane.
Croydoane. Pinze pentru cizmari, Etc.

DIN

LABORATORUL DE PARFUMERIE „BARNAR“

Se recomandă:

APĂ DE PĂR „PANAMA“

Compozițiune higienică ce curăță de minune mătreața, împiedică căderea părului și-i înlesnește creșterea.

APA DE COLONIE Extra concentrată.

CREME, POUĐRE ȘI SAVON NELLY

„**Kalodol**“: Apă de Gură. Pastă de Dinți.

DEPOZT GENERAL: IASI: Magazin Universal, Str. Lăpușneanu.
BUCUREȘTI: Old. Scotland, Calea Victoriei.

BANCA MUSCELULUI

SOCIETATE ANONIMA CAMPULUNG

BILANȚUL GENERAL

Activ	încheiat la 31 Decembrie 1909.		Pasiv		
Acționari		2100	Capital		170000
Cassa		6595 67	Fond de rezervă statuar	17158 24	
Banca Națională a României ct. crt. depozite		15000	" " special	6747 73	23905 97
Efecte scontate	542512 60		" de ajutor al funcț.		876 23
" rescontate	315637 50	858150 10	Diversi reescontatori		315637 50
" publ. în portofoliu	1175 20		conturi gaj		102300
" publice angajate la			Depuneri spre fructificare		523007
Banca Națională	38393 75		Remitenți de încasare		34182 55
Efecte publice în gaj	26400	65018 95	Avans pe dep. de ef. publ.		29500
" comerciale în gaj		75900	Depozite de retras		10000
" predate Casei spre			Conturi crt. creditoare		42039 53
încasare		28304 20	Diversi conturi curente		9051 55
Efecte protestate incasso		1380	creditoare		13209 17
Conturi curente debitoare		216444 03	Dobinzi neridicate		732 50
Diverse conturi curente			Dividende neridicate		6397 68
debitoare		33658 60	Reescontul anului viitor		9498 77
Depozite libere		10000	Profit & Perdere benefi-		
Correspondenți de încasare		3385 90	cial net		
Acțiuni		3000			
Cecuri		500			
Mobilier		1			
		1320338 45			1420338 45

PREȘEDINTE C. I. BRĂTIANU

Vice-Președinte C. Alimănișteanu

Cenzori: P. C. Zamfirescu, Nicolae N. Paul,

Director C. Rădulescu

Comptabil Nicolae Dinescu

CONTUL DE PROFIT & PERDERE

Debit	încheiat la 31 Decembrie 1909		Credit	
Cheltuieli de administrație:			Dobinzi & Comision	61633 16
Salarii, chirii, furnituri			Comision incasso	1912 20
& imprimate, luminat &			Efecte publice	
încălzit, contribuțiuni, a-			Efecte publice angajate	
bonamente & publicații,	24103 89		la Banca Națională	970 25
gratificații, etc.			Efecte publice portofoliu	338 05
Amortismentul mobilie-				
rului	351	24454 89		
Beneficiul net		39498 77		
		63953 66		63953 66

PREȘEDINTE C. I. BRĂTIANU

Vice-Președinte C. Alimănișteanu

Cenzori: P. C. Zamfirescu, Nicolae N. Paul.

Director C. Rădulescu

Comptabil Nicolae Dinescu

BANCA ROMANAŢI, Caracal

BILANŢUL GENERAL

încheiat la 31 Decembrie 1909

Activ		Pasiv	
Casa	46060 55	Capital	600000 —
Ef. scontate Lei 1202007.35		Conturi curente	93006 06
Ef. rescont 913850.		Cont de diverşi	60966 70
Conturi cor. 212999.98	2328857 33	Depuneri spre fructificare	697572 30
Accionari	22950 —	Diverse efecte plătite antic.	600 —
Mobilier	1500 —	Correspondenţi de încasări	40899 55
Efecte spre încasare	26287 15	Diverse ipoteci per garantarea portofoliului	71700 —
Hipoteci per garantarea portofoliului	71700 —	Diverse efecte rescontate	913850 —
Timbre	1500 —	Diverse depozite în gaj	1400 —
Depozite în gaj	1400 —	Diverse acţiuni în gaj	11250 —
Fond de acţiuni diverse	86032 64	Div. ces. per garant. portof.	60000 —
Efecte protestate	1870 —	Contul A.	160 —
Cheltuieli de protest	59 40	Contul B.	160 —
Imobil	22927 20	Fond de rezerva	42000 —
Efecte publice	4652 50	Fond de ajutor şi pensii al impiegatilor	252 —
Acţiuni în gaj	11250 —	Dobinzi şi comisioane cuvenite anulul 1910	17024 15
Cesiiuni per garantarea portofoliului	60000 —	Profit şi pierdere (Ben. net.)	95338 01
Conturi diverse	19632 —		270 778 77
	2706178 77		

Administrator delegat C. Dimitrescu

Contabil, I. Florescu

CONTUL DE PROFIT & PERDERE

încheiat la 31 Decembrie 1909

DEBIT		CREDIT	
Chetuei de Administraţie	41742 36	Sold din anul 1908	1025 75
Mobilier: amortizat 50%	1500 —	Beneficiul brut pe anul	139524 62
Fond de rez.: dobândă 5%	000 —		
Beneficiul net	95338 01		
	1405 037		140550 37

Administrator delegat C. Dimitrescu

Contabil, I. Florescu

BANCA OLTULUI

SOCIETATE PE ACȚIUNI—CAPITAL SOCIAL 600.000 LEI

BILANTUL GENERAL AL BANCII OLTULUI

încheiat pe ziua de 31 Decembrie 1909

ACTIV		PASIV	
Acționari	59300	Capital	600000
Acțiuni div. rse	205757.16	Correspondenți încasso	30111.50
Conturi curente	830197.42	Contul A. (Fond de pen- siuni)	10704.20
Creanțe ipotecare & cesiuni	495000	Contul B. (Fond de pen- siuni)	5696
Cațiuni statutare	89000	Conturi curente	280891.94
Cheltueli anticipate	3150	Diversi deponenți	33400
Cassa	119942.03	Depozite în gaj	623916.55
Depozite în gaj	128916.05	Div. et. scontate	17295.72
Efecte publice proprii (Renta Română)	190446.15	Div. et. scontate garan- tate de Stat	45970
Efecte publice spre pastrare	33400	Depuneri spre fructifi- carea rezervei	123903.65
Ef. scontate	1171130.74	Fond de rezerva	305650.35
Ef. rescontate	17295.72	Fond de ajutor al func- ționarilor	6437.95
Efecte scontate ga- rantate de Stat	45970	Garantii statutare	89000
Efecte încasso	5399.75	Rescontul anului viitor	16158.30
Imobilele Societății	56864.61	Total Lei	5016545.94
Mobilier	2500	Beneficiu curat	150000
Total gen. Lei	5166545.94	Total general Lei	5166545.94

Președinte
D. PROTOPOESCU

Administrator delegat
Dr. Al. Stăncescu

Director delegat
Inspector I. G. Constantinescu

Comptabil
D. Christian

Contul de profit & Pierdere

încheiat pe ziua de 31 Decembrie 1909

DEBIT		CREDIT	
Cheltueli	94088.51	Dobuzi & Comisioane	191775.89
Beneficiul curat	150000	Beneficiu curat de la A- genții și Scurseale	52312.62
Total gen. Lei	244088.51	Total general	244088.51

Președinte
D. PROTOPOESCU

Administrator delegat
Dr. Al. Stăncescu

Director delegat
Inspector, I. G. Constantinescu

Comptabil
D. Christian

BANCA MAGURELE

Societatea Anonimă.—Capital de 500.000 deplin vărsați

BILANTUL GENERAL

încheiat la 31 Decembrie 1909

ACTIV

PASIV

Casa	111439	31	Capital	500000	—
Ef. scontate	364150	45	Fond de rezerva	37325	81
Ef. rescontate	1337220	35	Conturi corente	92782	35
Efecte spre incasare	10519	55	Coresp. spre incasare	15851	85
Ef. spre incasare protest.	1645	65	Cautiuni statutare	110000	—
Efecte publice proprii	128429	45	Contul "A"	3171	40
Efecte publice in gaj	100000	—	Contul "B"	3305	90
Acțiuni diverse	98052	6	Pensiuni	6177	30
Creanțe hipotecare	252200	—	Ef. achitate anticipat	7500	—
Cesiumi	10172	—	Depuneri spre fructific.	550094	70
Cautiuni statutare	110000	—	Diverse ef. scontate	1337220	35
Conturi curente	639465	36	Depozite in gaj	164502	—
Cheltuieli anticipate	3074	80	Gratificații	3015	—
Depozite in gaj	54330	—	Fond de ajutor	728	65
Imobil	45185	45	Imprumut pe ef. publice	106000	—
Mobilier	2000	—	Hipotecari	252200	—
			Rescontul anului viitor	5287	—
			Profit și pierdere	100000	—
	3267985	01		3267985	01

CONTUL DE PROFIT & PERDERE

încheiat la 31 Decembrie 1909

DEBIT

CREDIT

Chetueți de Administrație	65214	59	Dobânzi și comisioane	129834	25
Amortizarea imobilelor	10534	45	Beneficiu la div. acțiuni	8359	40
Beneficium net	100000	—	Venitul efectelor publice	3258	—
			Beneficiu la Sucursale și Agenții	141451	65
	175749	04		34297	39
				175749	04

Președinte

D. PROTOPODESCU

Administrator delegat

C. D. Costovici

Șef contabil

I. N. Anastasescu

SOCIETATEA ANONIMĂ

de **Basalt artificial** și de **Ceramică**
DE LA COTROCENI

BUCUREȘTI, STRADA CÎMPINEANU, 20

Capital social deplin vărsat Lei 2,500.000

Cel mai bun material pentru învelit acoperișurile este numai placa de ardesie

= Eternit =

Fabricată de Societate după brevetul Hatschek.

Material foarte ușor și ieftin

Rezistență absolută contra focului, vântului și intemperiilor

INFĂȚIȘARE PLĂCUTĂ. — DURABIL

Societatea mai oferă și celelalte produse ale sale, precum :

DALE ȘI PAVELE DE BAZALT ARTIFICIAL
CARELAGE

CARAMIZI SPECIALE, CARAMIZI REFRACTARE

Tuburi zmălțuite, Sobe de Teracotă

FAIANTERIE DE MENAGIU, DE FARMACIE

ASFALT ȘI BITUM. CARTON ASFALTAT

Cereți Prețurile-Corente speciale

Cumpărați numai dela :

Prima Franzolărie Națională de Lux

I. FORȘT

IAȘI, STRADA PĂCURARI, 3

MARMOROSCH, BLANK & CIE

SOCIETATE ANONIMA CU UN CAPITAL DE 10,000,000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI—BRAILA—CONSTANȚA—CALAFAT—GIURGIU
SULINA—TULCEA.

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde
efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor.
Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de transacțiuni fi-
nanciare.

Sucursalele din Brăila și Constanța afară de operațiile de bancă mai
sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în comision.

THE BANK OF ROUMANIA LIMITED

Mai înainte Banca României, fondată la 1869.

Capital Lire Sterline 300.000 deplin vărsat
Fondul de Rezervă Lire Sterline 154,679

SEDIUL: LONDRA, — SUCURSALA: BUCUREȘTI

COMITETUL CENTRAL:

The Earl of Bessborough. C. V. O., C. B.

Viscontele Goschen.

Domnul E. W. H. Barry

Sir R. Hamilton Lang. K. C. M. G.

Demetre de Frank

Domnul P. Naville.

BUCUREȘTI: E. E. Goodwin Director, A. Lucenskiwicz Director-Adjoint.

CENSORI: Domnul Jean Halendero, Domnul I. Ghica și Arthur Green

Libraria Franceza H. Kohn

fost director al Librăriei *l'Indépendance Roumaine*,
situată în Calea Victoriei. **Pasagiul Român** No. 19—București.
TELEFON 2533

Este cea mai bine asortată în cărți de literatură, medicină, fi-
losofie, sociologie, agricultură, etc. streine. Execută cu cea mai
mare promptitudine orice comandă de cărți ce i s'ar cere și
n'ar avea în depozit.

Toate revistele franceze se trimet la domiciliu chiar în ziua so-
sirei lor de la Paris.

Abonamente la toate ziarele și revistele străine.

Face abonamente la revista:

„**VIAȚA ROMINEASCA**”

și trimite acasă cu numărul la oricine i-ar face cererea.

Banca Națională a României

Situațiune Sumară

1909	ACTIV	1910
10 Ian.		9 Ianuarie
123 336 732	90 013 826 Reserva metalică Aur 93 466 824	131 771 204
	33 352 906 Reserva Trate Aur 38 304 380	
	817626 Argint și diverse monede	805 188
55 463 874	Portofoliu Român și Străin	56 721 258
11 938 200	*) Impr. contra ef. publice 14 129 600	30 419 276
16 349 567	" " " " in cont curent 16 289 679	11 999 942
11 999 924	Fonduri publice	14 925 995
15 296 433	Efectele fondului de rezervă	3 134 621
	" " " " amortisarea	
3 187 121	imob. și material	5 999 687
5 970 297	Imobili	708 870
701 747	Mobilier și Mașini de Imp. imerie	32 871
97 633	Cheltueli de Administrațiune	104 513 070
100 835 864	Depozite libere	41 918 484
30 948 968	Compturi curente	23 132 170
21 201 556	Compturi de valori	425 623 498
398 225 642		
	PASIV	
13 000 000	Capital	12 000 000
26 380 304	Fond de rezervă	28 187 792
3 863 596	Fondul amortisării imobil. și material	4 120 826
254 977 520	Bilete de Bancă în circulațiune	276 705 290
	Profituri și perderi	
118 356	Dobândi și beneficii diverse	105 640
100 885 864	Depozite de retras	104 513 950
398 225 612		425 633 498
	Scomptul 5%	
	*) Dobândă 5½%	

Planul Loteriei a șaptea privilegiate pe clase a Regelui Român

60000 numere cu 30000 ciștiguri și 8 Premii

Clasa întâia Misa Lei 12 p. un bil- let întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Tragera la 11/24 De- cembrie 1910	Clasa doua Misa Lei 20 p. un bil- let întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Trag. la 11/24 și 12/25 Ianuarie 1910	Clasa treia Misa Lei 36 p. un bil- let întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Trag. 3/16 și 4/17 Fe- bruarie 1910	Clasa șasea Misa Lei 24 pentru un bil- let întreg (incl. chelt. de cancel. com. etc.) Trag. ce la 9 April la 4 Mai (22 April la 17 Mai) 1910.
Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 60000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 70000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 80000	Ciștigul cel mare în cazul norocos conform § 10
1 Prem. 40000	1 Prem. 50000	1 Prem. 60000	Lei 900000
1 Ciștig 20000	1 Ciștig 20000	1 Ciștig 20000	sau 850000
1 " 5000	1 " 5000	1 " 5000	Lei 825000
1 " 2000	1 " 2000	1 " 2000	sau 820000
1 " 1000	1 " 1500	1 " 1500	Lei 820000
2 à 500 1000	2 à 1000 2000	4 à 1000 4000	sau 815000
4 à 300 1200	4 à 500 2000	5 à 500 2500	Lei 820000
5 à 200 1000	6 à 300 1800	10 à 300 3000	sau 815000
25 à 150 3750	15 à 200 3000	15 à 200 3000	Lei 815000
60 à 100 6000	69 à 150 10350	62 à 200 12400	sau 815000
1400 à 40 56000	2400 à 85 204000	2900 à 180 377000	
1500 Ciștig și 1 premiu 136950	2500 Ciștig și 1 premiu 301650	3000 Ciștig și 1 premiu 491150	

Clasa patra Misa lei 36 p. un bil- let întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Tragera la 26 și 27 Febr. (și 12 Mart.) 1910	Clasa cincea Misa lei 82 p. un bil- let întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Trag. la 26 Mart. și 12 Aprilie) 1910	Clasa șasea Misa lei 120 p. un bil- let întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Trag. la 26 Mart. și 12 Aprilie) 1910
Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 50000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 100000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 100000
1 Prem. 70000	1 Prem. 80000	1 Prem. 80000
1 Ciștig 20000	1 Ciștig 20000	1 Ciștig 20000
1 " 10000	1 " 10000	1 " 10000
1 " 5000	1 " 5000	1 " 5000
1 " 3000	1 " 3000	1 " 3000
1 " 1500	1 " 2000	1 " 2000
4 à 1000 4000	4 à 1000 4000	4 à 1000 4000
8 à 500 4000	10 à 500 5000	10 à 500 5000
15 à 300 4500	20 à 300 6000	20 à 300 6000
68 à 250 17000	61 à 250 15250	61 à 250 15250
1900 à 170 323000	1400 à 200 280000	1400 à 200 280000
2000 Căstig. și 1 premiu 462000	1500 Căstig. și 1 premiu 430250	19500 Căstiguri și 3 Premii 5500000

Intrări		B I L A N T		Eșiri	
60000 Losuri Cl. I-a à 8 lei	lei 480000	1500 Ciștig. Cl. I-a și 1	Premie lei 136950		
58500 " II-a à 16 "	" 936000	2500 " II-a și 1	" 301650		
56000 " III-a à 32 "	" 1792000	3000 " III-a și 1	" 491150		
53000 " IV-a à 32 "	" 1696000	2000 " IV-a și 1	" 462000		
51000 " V-a à 24 "	" 1428000	1500 " V-a și 1	" 430250		
49500 " VI-a à 20 "	" 990000	19500 " VI-a și 3	" 5500000		
	Lei 7322000		Lei 7322000		

Viața Românească

Viața Românească

Revistă literară și științifică

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

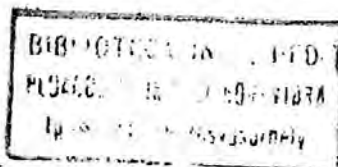
22. OCT. 2019

I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia No. 52

1910

35045

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

0868762613

Apa morților

XIX.

Adâncala. 12 Maiu 189...

Dragă prietină! Iată o lună și mai bine de cind am plecat de-acolo, fără nici-o părere de rău, fără să cercetez pe nimeni înainte de a pleca. Numai pe la tine m'am abătut din fugă, pentru că tu ai știut ș'ai priceput totul; și tot tu ești singura ființă la care mă gindesc cu dragoste de-aici, din schivnicia mea.

Ai fost bună că mi-ai trimis tu întâiu cîteva rinduri. Mi-ai pus, cu glas mare întrebarea: ce mai faci?—și scrisoarea ta m'a găsit lucrînd aici în gospodăria noastră, ca una dintre cele mai harnice albine ale bunicului.

De cind am venit aici, pot să-ți spun că aproape n'am avut vreme să cuget la ceva, și asta a făcut mult bine sufletului. *Aproape* n'am avut vreme—caci de gîndit tot m'am gîndit: asta este una dintre multele mele suferinți și dintre puținele bucurii.

Astăzi, scrisorii tale, a urmat o ploaie strașnică de primăvară, «o ploaie grasă» cum zice bunicul; «aur», «aur», cum strigă mătușa Nastasia, majordomul nostru. Și pe cind curge această ploaie grasă, acest aur, și cîntă picurii streșinilor, pe cind majordomul cu un sac în cap, pus ca o glugă, aleargă prin ogradă și porivește ciubere, poloboace și puțințele pe la toate picușurile,—eu îți scriu...

Ce să-ți spun? cum mi-am împărțit viața? Mă scol foarte de dimineață... Altfel nici nu s'ar putea aici, căci *cobăile* mătușii Nastasia cotcodăcesc și țiriesc de cum se zărește de ziuă... Pe urmă trebuiesc mulse vacile, pornesc argații la lucru, și mătușa Nastasia strigă la toată lumea parcă s'ar afla într'o pustie ș'ar fi Beduin, ș'ar implora pe Alah, la năvala Simunului... Apoi citeodată se'nîmplă că vine vremea umplerii borșului: atuncea trebuie mătușa Nastasia să se minie și să tragă pe cineva de cap... Trage de cap pe fata care-o ajută la treburi. Pe Culaî băiațul de la oi, nu-l poate trage de cap căci e tuns chilung: pe dinzul il bate cu măturoiul... Asta este o condiție—fără asta nu se

face borșul acru... Chiar nici eu nu sint scutită de un răspuns iute, cu sprincenele încruntate... Pe urmă cătră amiază, cind bate soarele, bătrina vine cătră mine, la straturile cu flori, mă scutură de citeva fire de colb, și-mi zimbește cu bunătate: «Te-ai cam supărat mata pe mine, azi...»

— Nu m'am supărat, mătușă Nastasie, zic. De ce să mă supăr?...»

— Apoi știi mata, azi am umplut borș... și m'am purtat cam acru... așa se cuvine...»

Prin urmare mă scol cu noaptea in cap. Și am atita de lucru,—nici nu-ți faci idee... Pină la vremea cind tu îți iai cafeaua in așternutul cald, și te gindești, cu plictiseală, ce-ai să faci pină la amiază,—eu am lăcut o inspecție in grădinuță, la cloștele cu puî, la albine...

In grădinuță urmăresc răsărirea florilor. Nici nu-ți faci idee ce simțire de bucurie am cind zăresc colțul unui fir de busuioc, al unei rozete: un simbure de viață, care crește, tinde cătră soare... Dar puî care aleargă prin lumină, și se abat cu pliscurile strălucitoare asupra crupelor pe care le imprăștie cu mină darnică mătușă Nastasia... îi cunosc pe toți, le știu culorile, știu care-i mai melancolic și mai slăbuț, care-i bătașu, cu porniri de a stăpini anul viitor întregul popor al ogrăzii...

Pe urmă vine sîndul știubeelor. Acolo-i mare meșter bunicul. Staū lingă dînsul răsîmpuri îndelungate și-l privesc cum cercetează știubele eșite mai slăbuțe din iarnă, și-l ascult cum îmi lămurește atitea lucruri necunoscute pentru mine. Prisaca se umple de soare, și albinele încep a se țese ca o hoaspă de aur...

Vine vremea mesei: lăptării cit de multe. Frate-meu s'a întors de la cîmp, unde a umblat pe lingă oameni și și-a plimbat prin soarele primăverii suferința lăcută. Vorbim pușin, pare cufundat in gînduri, e palid ca 'ntr'o prelungită convalescență. Staū de vorbă mai mult cu bunicul: totdeauna are ceva de spus: observații meteorologice, prognosticuri asupra recoltei, amintiri din zile vechi... Pot să-ți spun și eu, luindu-mă după cele spuse de dînsul, că anul acesta, deși s'au lăcut mai trziū arăturile, adică deși e vremea trzie, plne se va face. Pot să-ți dau și semne de an bogat: omizi nu s'au arătat, fluturi foarte pușini, gîngăni rele nu se văd; in citeva dimineți s'au lăsat picle... Mai cu seamă piclele acestea, in Maiū, par a fi semne de an mănos... Toți plugarii sint veseli. Trec dimineața oamenii la prășit, și le-aud zarva veselă pe drum, dincolo de gard... Iar la amiază, cind e tăcere, adie cite-un cîntec duios din ogoare...

Pe deal, de-asupra Adincatei, s'a încheiat codrul. I-am urmărit inverzirea treptată și înflorirea. S'au umplut apoi de floare livezile. Acuma toți pomii ș'au nins petalele. O mare de verdeață se întinde in toate părțile... Spre Moldova—totdeauna aburiri de ape... Pare zarea aceasta așa de tainică! Parcă ascund ceva văile munșilor, după vălurile acestea ușoare... Și munșii, așa de departe se arată, așa de pierduși, tot mai pierduși, trepte trepte, suind in cer...

Citeodată, colindînd prin frumusețile acestea, îmi simt așa de liniștit și de senin sufletul, îmi pare așa de bine că mă gădesc singură, c'o carte,—și mă opresc, urmăresc zborul unei gize, cîntecul complicat al unei paseri...

Altedăși, totuși, parcă's singură. Îmi aduc aminte de vorba ta : că sint prea tînără, ca să mă îngrop în cimitirul unei singurătăți... Mă gîndesc că o să mă deprind cu toate, că mătușa Nastasia se va banaliza, că bunicul n'are să aibă ce să-mi mai spue, că are să vie iarna, lungă, goală, întunecoasă...

Dacă viața mea, aici, n'ar avea un scop, firește că gîndurile aceste mi-ar săpa sufletul și mi-ar tulbura prea des liniștea. Dar eu aici am venit c'o hotărîre mare : să isprăvesc print'un fel de înseninare a sufletului o viață care m'a umilit, și să mîngîi zilele a două ființi pe care le iubesc foarte mult. Cu cît surprind mai des la bunic înaintarea bătrîneții, cu cît urmăresc progresul tristeții la frate-meu, cu atîta mă simt mai pornită, cu dragoste și milă, cătră ei.. Mai cu seamă la Panainte e ceva ciudat : e ca o plantă care tinjește : parcă s'ar sui din pămînt în toate mădularele lui un suc otrăvit, care-i sărăcește și-i ruinează ființa...

Uncorî am clipe cînd, înseninînd pe ființele acestea dragi c'o vorbă, c'un zîmbet, îmi pare că nu poate să fie în lume ființă mai fericită decît mine...

Să nu uit să-ți spun că bunicul, ca răzăs adevărat ce este, a pornit un proces cum se cade tatălui meu pentru casele noastre, pe care le stăpînește el pentru fetele cucoanei Salfa—pentru fetele iubitei mele mame, care mă iubește așa de mult...

Săveni. 14 Maiu 189...

Draga mea Marie ! Tu nu știi că ai fugit din Săveni cu cineva. A, da, ai fugit. Ai lăsat pe maior, după ce un an a știut toate satul și bărbatul n'a știut nimic, și te-ai dus. Ești o ființă fără rușine și fără suflet ! Ai înșelat o comoară de om, « bun ca pînea cea caldă », ș. c. l. Se zice că ai fugit cu un sub-prefect, care, pare-mi-se, a fost permutat de la noi mai săptămîna trecută. Alții jură că ai fugit cu un bătrîn. Te-ai lăcomit la parale « ș'aici făceați pe fudula »... ș. a.

Vezi tu ce logice fraze izvorăsc din gîndirea Săvenilor de parte femeiască, iaău intrupare în vorbe șoptite și aleargă pretutîndenî ca niște vietăți viscoase, pipăind cu tentacule și strecurîndu-se în urechi... Trebuie să știi că odată cu organul vorbirii s'a dezvoltat în Săvencile noastre și organul auzului—intr'un chip extraordinar. Nu numai vorbesc mult, cu o nesfîrșită bogăție de supoziții la fiecare lucru cît de mic, dar ș'ascultă grozav. Urechile acestor femei sint ca niște ventuze... Se lipesc de orice—și sug tot ce ar sămăna cu un singe rău.

Maiorul Stahu din pricina asta a avut accese de supărare. Au venit unele babe să-l mîngie și să-i dea știri despre tine: probabil că ești la Iași, probabil că la București ai fugit, ș'acolo trăești cu un ofițer. Ce putea să facă bietul om? Ființele acestea sînt așa de convingătoare, încît el simțea nevoia să vie la mine ca să-l credințez că tu în adevăr ești la Adincata.

O mihnire mare apasă asupra lui Stahu. Cînd îl văd așa cu obrazul incremenit ca ntr'o mască de bolnav, parcă mi-i milă de dînsul. Vorbește cu trudă, încet, parcă el singur se plictisește de ce spune. Mi se tîngue: că te iubește, că te-a iubit și ți-a împlinit toate voile, că hotărîrea asta a ta a fost o izbire grozavă pentru sufletul lui... Pare a înțelege că nu mai ai nimic pentru el, dar nu-și inchipue cum de ți-a venit așa lucrul acesta, parcă ar fi o boală... «Ce s'a întîmplat? ce este?» Tot asta mă întreabă. Citeodată parcă s'ar lăsa înclinat să creadă tot ce se spune prin tîrg: simte nevoia unei lămuriri. Eū ce-i pot spune? De mîngiat nu caut să-l mîngii, lămuriri nu-i dau. Ce lămuriri i-ași putea da? Îi spun și eū că trebuie să rabde—că așa sînt femeile citeodată, și altele de felul acesta. Și-l incurajez la resemnare. Pare-se însă că resemnarea lui nu-i în liniște. Citeodată îl văd cu obrazul obosit și bătut ca de un abur fierbinte, cu glasul răgușit, cu ochii injectați de sînge... Își aduce aminte că a trăit îndelungată viață de holtei—și are întoarceri cătră viața aceia. E minios atunci, vorbește de tine ca de un lucru pe care l-a stăpînit și pe care cătră să-l dobîndească iar, pe cale legiuită ori pe cale simțică. Se rătăcește maiorul duminitale. În clipele cînd îl văd așa, nu-mi pare rău că l-ai lăsat, deși ai lăsat un om trecut ca să-ți cheltuești zilele tineretii lingă un bătrîn și lingă un bolnav. Nu mă îndoesc totuși că sufletul tău se va ridica într'a doua revoltă, orice-ai spune tu de jertfă, de mulțămirea acestej jertfe, și altele de felul acesta.

Intr'o Duminică, de curînd, m'am întîlnit și cu Iorgu Voinea de la Plopeni, la cofetăria lui domnu' Iozef. Cetățenii din Săveni în fiecă zi trebuie să înalțe rugi cătră Domnul pentru nemărginita-i bunătate, că a îngăduit să se clădească orașelul acesta în jurul cofetăriei lui domnu' Iozef.—Voinea era cu maiorul. Se pare că sînt prietini. Stăteau la o masă într'un colț și maiorul făcea mărturisiri dureroase. Vedeam după obraz, după gesturi. M'au văzut apoi, și s'au infățîșat ca să-și prezinte omagiile. Maiorul Stahu mi se părea foarte trist și Iorgu Voinea mi se părea destul de mulțămit—chiar prea vesel mi s'a părut pentru tristețea lui Stahu. Bine înțeles, nu rîdea nici nu glumea, însă nu zădarnic mi-a dăruit maica pătrundere.

«N'ați mai primit nici o veste de la Maria?... m'a întrebat Stahu... Inchipuiți-vă eu nu mai știu nimic... Am ajuns într'o stare ridicolă...»

Iorgu Voinea părea că n' aude. Privea într'o parte, părea că nu-l interesează nimic din istoria asta. Iorgu acesta Voinea este un om primejdios.—Glumesc bine-înțeles.

Ce să-ți mai spun? că în afară de ceia ce eu singură cu simfurile mele bag seamă—maiorul, după ceia ce prietinitile mele spun, ar fi căzut la patima beției, și anume căderea aceasta s'ar întâmpla foarte des într'o crismă zisă a Vădanei. Crede ce vrei, despre asta. Eu îmi spăl minile, ca Pilat din Pont.

Tocmai. Văd că a venit vorba de prietinitile mele. Eu am, draga mea, două feluri de prietinitile: cele care mă iubesc și cele care mă urăsc. Nu-î nici o deosebire între ele—câci pe unele dintre cele care mă iubesc, mi se pare că le urăsc eu. Cu aceste prietinitile am destul năcaz. Cu darurile pe care le au, de a asculta și a vorbi, și de-ași da drumul fantaziei (trei daruri la dinsele absolut fără legătură), nu se ocupă numai de tine și de maior, ci și de umila scriitoare a acestor rânduri. A! cite lucruri din cele pe care le spun ele, n'ași voi eu să se adevărească! Cum n'ași voi eu să se întorcă ceva din tinereța dusă; cea care mi-a rămas îmi produce mai multă suferință: «sfârșitul unei comori...»

Îmi atribuesc multe lucruri prietinitile mele. Și eu caut fără îndoială să le plătesc cinstit. Generalul Hrisanti, «leul» meu, intră în casă și eu sint tristă și enervată. Are ceva să mă întrebe—câci eu sint oracolul său,—are ceva să mă întrebe și eu stau mută. «Ce este? ce s'a întâmplat, pentru Dumnezeu?...—Nimic nu s'a întâmplat!—Ce ai?—Nimic.—Ești bolnavă?—Nu sint bolnavă...» Tăcemi un răstimp; eu încep a aduce vorba despre maiorul Stoianovici și despre consoarta sa, despre colonelul Cerchez și despre consoarta sa, și așa mai departe, pînă ce eu mă liniștesc și leul intră într'o furie potrivită: știu că furierea aceasta a lui va avea urmări potrivite.

Iată cum petrec eu, draga mea, și cit de trist mi se scurge viața. Noaptea trecută m'am visat moartă, întinsă între flori veștede, și mă priveam eu însă-mi cu nespūsă jale. Cărțile mi-au aratat tristeță mare, la pragul casei. Vine vremea ernoii, dragă Marie, și tare mă simt tristă; focul nu mai arde bine în sobă. Tîe pe de altă parte și se arată lucruri—pe care ș'asa fără cărți ași putea să le prezic. Cred că vei primi în curînd o vizită care s'arată a veni dinspre partea Plopenilor.

Despre procesul între bătrînul Dumbravă și cuconu' Vasiliică Popazu s'a auzit în tîrg. Il văd citeodată pe bunul tău tată, trecînd cu zîmbetul lui de dragoste, cu mișcările lui de om al lui Dumnezeu... Așa de blajin vorbește, aîta bunătate izvorăște din ochii lui... Face niște semne cu mina, parcă inima ar voi să și-o scoată din piept și să și-o pue înainte, pe palma întinsă...

Nu mă uita, și mai scrie-mi.

XXI.

În dimineața de 18 Maiu, două zile după ce Maria primise scrisoarea Anei Hrisanti, în sat la Adîncata începură a lătra

cinii cu îndirjire. O trăsură străină, cu clopote răsunătoare, intrase pe ulița din mijloc, un vizitiu pocnea din biciu parc'ar fi împușcat dintr'un pistol, și huruitul roților părea un tunet prelung, innăbușit de depărtare.

Era pe la ceasurile 9 dimineața. Maria se plimba prin livadă singurică, gînditoare. Bătrînul și Panaite erau la cîmp. Cele din urmă flori roz-albe de gutui se desfoiau și tremurau în lumina dimineții. O mireazmă tare de salcîm plutea în acru călduț; albinele jucau în prisacă.

Trăsura se abătu cu zgomot spre zăplazul cu streșină al livezii; apoi deodată, scurt, clopotele și zgomotul conteniră înaintea porții. Maria avu o tresărire. «Trebuie să fie Voinea... gîndi ea. Ana Hrisanti a avut dreptate...» Și porni grăbind pașii, spre ogradă. Ciniî din lanțuri începuseră a lătra. Un argățel da fuga să vadă cine a venit. Glasuri se auziră; porțile se deschiseră. Maria își simți inima strînsă în piept, ca la o presimțire tristă. Fără voe murmură: «Poate să fie Stahu...» Se opri, privind de departe. Trăsura hurui pe podeț, clopotele sunară de cîteva ori, rar; apoi în mijlocul ogrăzii se arătă deodată musafirii. «E Stahu...» șopti Maria, cu simțirea de tristețe care o învăluia. Apoi îndată, lîngă maior, cunoscă și pe lorgu Voinea; începu să-l bată în piept inima; o undă de nemulțămire se iscă în aceeași clipă, adăogindu-se tristeții.

Musafirii o salutau cu gesturi largi, de departe. Maria trecu în ogradă, apoi spre intrarea casei; singele îi năvali în obraz; se silea să zimbească. «Are să mă îmbrățișeze, are să mă sărute...» se gîndea cu dezgust, privind tîntă înspre Stahu. Dar în mișcările maiorului era un fel de sîntă pe care Maria nu i-o cunoscuse pînă atunci. Venea încet, cu pălăria în mînă, zimbea stînjinit; avea ochii tulburi, cu ațe de singe. Prin mîntea Mariei trecu gîndul pe care i-l strecurase scrisoarea Anei Hrisanti: a bătut!

Maiorul întinse minile, ea se trase un pas înapoi.

«Buna dimineață, Mărioară, bine te-am găsit!...» zise el oprimdu-se. Îi era răgușit glasul.

Maria privea spre Voinea. El venea liniștit la față, ca un plugar sculat înainte de răsăritul soarelui. Părea serios; Mariei se păru că ochii lui o privesc cu luare-aminte.—Intinse lui Stahu mîna; îi zise:

„Bine-ai venit. Ce mai faci?... Cînd ai plecat?..

— Eū? întrebă maiorul rîzînd, și se întoarse pe jumătate spre Voinea; am plecat ast'noapte, am rătăcit, am umblat, am sculat pe Voinea din somn, și l-am adus într'o bătae de biciu aici... Grozav m'am plictisit în trg.... Da' tu ce faci? Ce te uiți așa la mine?..»

Ridea, și fugea cu ochii în lături. Apoi trase spre el mîna Mariei, își puse apăsător buzele pe ea. Întrebă, cu același ris: «De ce ți-ai așa de rece mîna?..»

Maria se simțea învinsă cu desăvîrșire de simțirea-i de tristețe. Îi se părea de tot ciudată ivirea maiorului așa, deodată, în

liniștea ei. Nimic din ceia ce o impresura nu se armoniza cu înfățișarea străină, rătăcită, a celui pe care-l părăsise: «Am trăit ani la un loc cu el, și acuma mi-î cu desăvîrșire străin...» se gîndea ea. Și i se părea firească și altă întrebare care-î năștea pe buze: «Ce caută el aici?»--Și cașicum o suflare aspră i-ar fi răcit sufletul, obrazul i se umbri de suferință și zîmbetu-î pieri.

Dădu ceremonios mina cu forgu Voinea, il privi drept, fără să clipească, și privirile ei parcă-l mustrau pentru tulburarea liniștei în care se afla.

Dădu drumul apoi musafirilor în casă, în odăița ei, unde plutea un miros ușor de erburî uscate și unde soarele pătrundea cu sfială parcă. Se grăbi să iasă. Maiorul se oprise în mijlocul încăperii și privea cu mirare în jurul lui. Asta-î făcea rău. Dintr'odată începu s'o doară capul, simțea în temple bătaia singelui. Se grăbi cătră lîntînă. Bătrina Nastasia îi eși înainte cu o cană mare de lut.

«Trebue apă, dudue? iaca aduc îndată. Da' cine-s boerii?... Adică pe unu-l cunosc: e boerul cel tinăr de la Plopeni, da' pe cellalt, pe cel mai bătrîn, nu-l cunosc...»

Maria se opri deodată și parcă i se făcu negru înaintea ochilor cînd răspunse:

«Acela-î bărbatu-meu, mătușă Nastasie...»

— Care? cel bătrîn, dudue? întrebă bătrina holbind tare ochii.

— Nu mai trăese cu el... răspunse înăbușit Maria.

Îi ardeau ochii de rușine. Bătrina nu răspunse. Scoase încet o ciutură de apă și umplu cana.

«Mătușă Nastasie, vorbi deodată Maria, și ochii îi erau umezi și glasul îi tremura. Te rog da-mi oleacă de apă... să-mi ud obrazul și fruntea... Mă doare capul...»

Bătrina îi turnă încet apă în pumni, — și o privea cum se spală. Cînd ridică ochii Maria, zări milă în căutătura bătrinei.

«Doamne, dudue, tare ești tulburată, vorbi mătușă Nastasia... De știam eu, nu dădeam drumul la porți... Aici trebue să fie un drac... Ce caută el acū aici?... după cit înțeleg eu, nu mai ai nimic cu dînsul...»

— Are să treacă și asta... mătușă Nastasie... Te rog adă dulceață și apă...»

Bătrina trecu pe dinaintea ei; o privi lung, clătînd din cap; iar Maria rămase pierdută, cu bărbia în piept, cu ochii în pămînt. Parcă-î venea amețeală; parcă din ce în ce dădea năvală în sufletu-î o suflare necurată. Parcă din ce în ce mai bine-și da socoteală că fuga ei de la tîrg se făcuse pentru totdeauna și că de-acum înainte nimic nu mai putea fi între ea și cela ce-î fusese bărbat. «Dar ce caută aici? ce caută?» Mai are vre-un drept asupra ei? Iși inchipuie că o va indupleca să se întoarcă? Cum s'a hotărît el așa să vie, după o noapte tulbure? A sculat pe Voinea din somn și l-a luat cu el într'acoace... A venit, are drepturi, vrea să-și arăte drepturile pe care le are...

«Nu se poate, trebue să fiu tare...»

Iși șoptea incet vorba asta; și parcă se simțea rătăcită, așa de tare i se inegurau ochii și o durea fruntea.

Porni spre casă. Intră incet, privind țintă înainte-î. Stahu ridea zgomotos. Mătușa Nastasia tocmai atunci intrase și ea, și se uita urît, cu sprincenele încruntate, la el. «E străin pentru mine... cu desăvîrșire străin!...» zise Maria în sineși și i se părea că-l privește de departe, și e un om pe care nu l-a văzut niciodată...

Apoi privirile i se întoarseră spre Voinea; era serios, părea mîhnit; o învăluia într'o căutătură grea...

«Poftim, luați dulceață...» zise ea incet.

În clipa aceea mătușa Nastasia se aplecă și privi pe fereastră. Grăi îndesat, înălțînd sprincenele și întorcînd spre Maria capul:

«Aha! iaca și ninașul Matei... A venit tocmai la vreme, ducă...» Și prinse a rîde cu răutate.

«Iaca, dulceții de zăzăre, făcute de mîna ducă...» zise ea apoi, împingînd tablău spre pieptul lui Stahu.

Mariei îi veni într'o clipă de fulger hotărîrea: eși deodată pe ușă și trecu în iatacul din fund al bătrînului; acolo se lăsă pe un divan, își prinse capul în palme și se lăsă pe-o coastă...

Bătrînul era mirat, părea vesel. Văzuse în ogradă trăsura și caii. Intră repede în casă, urmat de Panaite. În pragul odăii unde erau musafirii se opri: eșea, întunecată la obraz, mătușa Nastasia. Dintr'o aruncătură de ochi văzu în încăperea strîmtă pe Stahu și pe Voinea.

«Da' Mărioara unde-î? întrebă el repede.

— Dă, unde-î, răspunse mîrocănoasă bătrîna. Eū știu unde-a intrat?... De bucurie mare pesemne...

— Ce este? întrebă dintr'odată, scurt, bătrînul, și pași în odaie cu cizmele-î pline de țărîna. Pe lîngă el se strecură și Panaite, palid și cu ochi pînditori. Era în haine de doc albastru, c'o pălărie mare de pae în cap.

În aceeași clipă maiorul parcă se dumeri: venirea lui a trebuit să stîrnească o furtună. Un val de minie i se sui în obraji, potcoava din frunte i se lăcu purpurie.

«Am venit să-mi văd nevasta... zise el dirz, ridicîndu-se în picioare... Am venit ca prietin; văd că sint primit ca dușman... Am drepturi... e nevasta mea!...» Glasul lui gemea adînc, din gîtlej.

Bătrînul rămase cu sprincenele încruntate, cercetîndu-l mut, un răstîmp.

Privind batjocoritor țintă, înainte-î, Panaite grăi lin:

«E copilul nostru...» și eși cu pași nesimțiți.

«E copilul meu...» grăi și bătrînul ca un eco. Apoi ridică fruntea îndrîjit, și ochii îi scînteiară. Dar maiorul se potolise; își schimbă glasul și-și plecă fruntea.

«Unde s'a dus Maria? întrebă el domol, deodată... Poate s'a supărat că n'am vestit-o... Fac tot ce vrea ea... Dacă s'a mî-

niat, mă duc... Spune-î că nu mai vin fără voia cî... Vreau să vin s'o văd măcar din cînd în cînd... N'am vrut s'o supăr...»

Apoi parcă simți nevoia să se mărturisească bătrînului; se apropie de el, îi cuprinse mîna; îi vorbea c'un tremur de tînguire în glas.

«Imî era urit, eram singur... Ce pot eu să fac? ce rost mai are viața mea cînd sînt așa de singur?... Acuma m'am deprins... nu mai pot fără tovarăș. De o bucată de vreme nici nu mai pot sta seara acasă... Mă duc și eu la un păhar de vin... Il beau fără bucurie, il beau în mare mihnire... Ș'asa m'am gîndit eu a-seară, pe cînd stăteam la un păhar: Mă duc, zic, să iaș pe Voinea, mă duc să văd ce mai este la țară... De asta am venit...»

Bătrînul stătu uimit; nu pricepea bine nici ce zicea Stahu, nici ce se petrecuse în casă. La glasul împăciuitor al lui Stahu se plecă totuși, întinse dreapta și spre cellalt oaspete.

«Bine, dar ce-a fost?... vorbi el, tulburat.

— A fost vina mea... zise deodată Iorgu Voinea. Dar vina mea e de ertat; eu nu știam, nu bănuiam ce aresă se întimpla...»

În răstimpul în care Voinea vorbea, Maria se arătă în sală. Îi ținea Panaite o mîna; îi mîngîia cu dragoste degetele fine și albe. Apoi îi lasă mîna și intră cel întăiu în odaie, zîmbind, privind cătră toți ca un om care știe o veste fericită.

Voinea o zărise, îi simțise apropierea. Și 'n mîntea lui într'o clipită se încheagă un șireclie; lăcu în chip simplu mărturisirea vinei lui.

«Eu sînt de vină...» zise el a doua oară, după ce Maria pași pragul. Și întorcînd ochii cașicum pîn' atunci n'ar fi văzut-o, parcă simți în privirea ei ceva — o lucire de recunoștință. Ar fi vrut să mai adaoge ceva, dar o văzu foarte tristă, albă ca varul la obraz.

«Ce ai, Mărioară? vorbi cu grijă bătrînul Dumbravă. Ce-a fost?»

Maria tăcu o vreme. Părea slăbită, se așeză pe un scaun.

«De ce-ai spune că-mi pare bine de venirea dumnevoastră? zise ea deodată, cu pornire, și privirea neagră i se inflăcără. M'am hotărit să vorbesc curat. Ce-mi folosesc lacrimile? ce-mi folosește zbuciumul? Eu sînt hotărită aici să mă'nmormîntez. De aici nu voiu'mai eși. Vreau să fiu înțeleasă. Dacă mai vii, vină, urmă ea înturnîndu-se spre Stahu. O să te privesc ca pe oricine — dar ca pe un străin... Vreau să uit tot trecutul.»

Se opri. Giftia de tulburare.

«Să mergem! zise deodată Stahu ridicîndu-se în picioare. Văd că parc'ai fi străin...»

Și-i luceau ochii de durere.

«Mai stați... zise cu îndoială bătrînul. Datoria noastră este să ospătăm pe musafiri... să le dăm pat de hodină...»

— Mulțamesc, mulțamesc frumos... răspunse Stahu rîzînd cu durere. Ne ducem... Om mai veni altădată... Poate pîn' atunci s'ar mai schimba lucrurile... Azi mă simt așa, parcă am înmormîntat pe cineva...»

Iși plecă în piept capul și oftă. Apoi eși 'nceț, girbov parcă.

Avu în prag o ultimă izbucnire.

«Bine, frate, strigă el către Voinea; cine a mai văzut așa ceva? Un lucru așa de ridicol, așa de dureros!. Ce înseamnă asta, frate? Eu nu înțeleg nimica, imi vine să nebunesc!.. Spune tu, Mărioară—și înlinaea minile spre ea—de ce mă alungî? N'am înțeles, frate, nu înțeleg... Asta-i nebunie curată. Imi vine să-mi zdrobesc capul de ceva...»

Dar Voinea îl luă de braț cu prietinie, îl cobori treptele, îl sui aproape cu sila în trăsura. Vizitiul, bătrîn cărunt, se cățara și el pe capră. Voinea stătu o clipă în cumpănă, apoi se întoarse repede spre cerdacul casei, strinse mina bătrînului; se hotărî să intre și în sală, ș'acolo, c'o simțire ciudată, cașicum ar fi fost un jucător pâlmaș care pune o sumă mare, cea din urmă poate, pe-o carte, vorbi către Maria:

«Nădăjduesc că m'ați ertat...»

— Dumneata nu ești vinovat... răspunse Maria ridicîndu-se din locul ei.

— O să vin să-mi cer ertare singur...» grăi Voinea tulburat. Maria nu răspunse. El cobori repede treptele, ca urmărit de ceva,—se aruncă în trăsura lîngă maior, și vizitiul dădu biciu cailor. Clopotele începură a suna iar, porțile se închiseră, de la fîntnă mătușa Nastasia făcu un semn cu mina, parc'ar fi minat pe bieții drumeți spre necurate pustii.

Și singură în odăia ei, după aceea, Maria sta la sfat cu gîndurile.

«Ce a fost aceasta? se întreba ea. S'a'u petrecut toate ca 'ntr'o operetă. A venit bărbatul meu, omul care în virtutea unei legi m'a cumpărat aproape. A venit parcă să-și ceară un drept.. Cum s'a făcut că și-a plecat cerbicea? Cum se face că am avut eu atîta putere, să-l înfrunt, să-l ridic de la locul lui, să-l alung? Parcă-mi era milă de el... Parcă-i erau ochii plini de jale cînd m'a privit la urmă...»

Dar omu-i foarte ciudat, și găsește în sine uneori rezerve mari de putere... Parcă mă cercetez acuma și descopăr ce era răutate în mine. Sînt sigură că din privirea lui Voinea am să-virșit această faptă eroică. Dacă n'ar fi fost Voinea, m'ași fi purtat poate mai blajin. Mi se pare că-i mai adevărat decît imi închipui eu acest lucru.

Ce-a însemnat vorba de la urmă a lui Voinea?.. S'a grăbit s'o rostească. Părea tulburat. De înșelat nu mă înșel asupra simțirilor lui—deși n'am experiența Anei Hrisanti...»

Umbla prin odăe, căuta în neșire hîrtia de scris și pana. Se puse la masă, ca să scrie prietinei sale întîmplările din dimineața aceia.

«Dragă prietină, aveai tu dreptate cînd rosteai aforismul tău: că cea mai pușin cochetă dintre femei simțeste iubirea unui bărbat, mai 'nainte chiar de a o cunoaște el singur... Femeia care a spus acest adevăr întăiu, trebuie să fi trecut prin clipele prin care am trecut eu...»

XXII.

Ah! dragii mei, cit de frumoasă e viața în șesul Moldovei, la Adincata—nici nu vă puteți închipui. Satul la sfârșitul primăverii e o grădină, care se întinde departe pînă 'n prundurile bălții și pînă cătră codrul care îmbracă dealurile. Și o liniște ca'n apropierea somnului plutește în aerul cald; mișcarea aproape a conținut cătră amiază; ciniî dormitează la umbră pe supt garduri; s'a ogoiat și colbul fierbinte al ulișilor; ici colo se arcuște o boltă de nucî peste trecător, de la o gospodărie la alta; umbra lor înfloreste drumul. Peste gardurile joase ori printr'o porțiță deschisă, zărești într'o grădiniță ruje drepte, uriașe, cu florile roșii dezvăluite. Ici bagî de seamă că te pîndesc doi ochi strălucitori, dintr'o tufă. Un cap neclintit de fată, la linia zăpiazului. Îți zimbește. Nu l-ai văzut pin' acuma. În clipa următoare a dispărut. Un cîntec adie de departe... Cucosiî își trimbițează vestea iubirilor lor,—dar cîntarea lor face parte parcă din liniștea cuprinsului, căci abia într'un tirziu, din întimplare parcă, o deosebești... În aceeași liniște, deosebesti ritmul regulat, ca o bătăc de inimă, al rotarului care lucrează la cobîlă... Și încet încet, cu cit treci printre gospodării, urechea prînde tot mai multe zvonuri ale liniștei.

Ai eșit din sat, ai trecut și de cea din urmă așezare, a meșterului faur; la o colitură nu mai auzi nici bătăia ciocanelor; ai ajuns în cîmp, unde se desfășură ogoarele oamenilor, ca niște lăvicere întinse la soare, ici pe cîmp drept, dincolo într'o vâlcică, în altă parte pe o culme de deal... Nu mai vezi oameni pe cîmp. Auzi ciocirlia tremurîndu-și cîntecul strălucit—parcă ar curge din înalt un pirăuș de lumină și triluri de cristal. O dumbrăveancă trece peste popușoae desfășurîndu-și penele verzi și albastre. Auzi strigarea prepeliței; cîntul cristelului. Și iar se face tăcere... Și cotești după aceia pe un drumeag de țarină, și te 'ntîlnești la un podeț cu un om cu pălăria lată 'n bouri, cu pieptul desfăcut. Mină c'o biciușcă scurtă boii înjugafi la un car cu saci. Vine de la moară. Ți-a dat ziua bună descoperîndu-și pletele, pe urmă a dispărut el la colitura pe care ai venit tu. Și pe urmă iată moara, într'o tăetură de mal... Boi dormitează în soare, lingă un car gol. Moara umblă—parc' ar fi singură... S'aude bătăia regulată a teicei... Ape spumoase se zbuciumă și fierb supt roată, în bulboană.

Toate sînt frumoase la Adincata, dar oamenii au griji și năcazuri. De cînd trăește bunicul Matei Dumbravă aici, nu știu dacă a privit cu asemenea ochi frumusețile firești ale meleagurilor lui. Cîmpu-î un cîmp, și moara lui e o moară. Iar în primăvara aceasta natura pare mai frumoasă—cu cit bătrînul n'o bagă de loc în seamă. Căci dumnealui, ca răsăș ce este, își îmbracă foarte des stracle de șieac și se duce la tirg să vadă ce-î mai fac procesele.

Are procese: cu casele Aglăiței, case muncite de minile-

lui și a răposatei Anghelina, — și cu maiorul Stahu. Maria nu voia să intre într'un proces de despărțire, parcă se înfricoșa de acest lucru nou, neobișnuit; dar bătrînul nu înțelegea teama ei: «Un proces, floare la ureche... zicea el. Cunoaștem noi *procedura*...» Ș'a pornit și pentru Maria procesul de despărțire, ș'a luat-o și pe dinsa la țîrg în două rînduri, pentru aceasta.

Dar procesele se poartă cu năcazuri, mai ales cînd știi să le porți și cînd te ții grapă de ele. Era năcăjit bătrînul, dar avea credința că la urmă tot a lui va fi izbînda. Rîlea uneori povestind ce s'a mai întimplat în trecerea lui la țîrg: cum a vorbit cu un avocat, ca să-l ispitească numai; cum a picilit pe alt avocat, al lui cuconu' Vasilică, chiar dintru început, cum a grăit el cătră judecători, cum a spus el că se întemeiază pe cutare articol, și pe cutare articol... «Apoi, domnilor judecători, zicea el, eū dreptatea mi-o caut numai cînd am prăpădit-o... Ca s'o caut trebuia s'o am...» Și cuconu' Vasilică Popazu schimba fețe fețe. Bătrînul Dumbravă arăta cît de opărit stătea la proces cuconu' Vasilică. «Apoi cu mine nu te poți dumneata pune, ginere, — i-a zis el, că eū is mai tare și de partea mea e dreptatea...» «Și cuconu' Vasilică, urma a povesti bătrînul, se făcea că n'aude; se ploconea cătră un boer, strîngea cu amîndouă minile, rupîndu-se de șelc. dreapta altui boer, ș'apoi grăia cătră toți cu dragostea lui, cu bunătatea lui... Tare ne-a mai amărit pe noi dragostea lui și bunătatea lui!»

Dar nici pentru Maria n'a avut o vreme farmec satul, și cîmpiiile, și colțul blind unde viața și spumea moara lui Dumbravă.

Multă vreme i-a stat ca o piatră pe inimă întimplarea din dimineța aceia de Măiu, cînd a sosit ca o furtună, după o noapte de petrecere, maiorul Stahu. I se părea așa de nefiresc ceia ce se petrecuse, așa de străina parcă fusese în viața-i liniștită izbucnirea aceia... Îi rămăsese după aceia ca o pată în suflet. Se petrecuse și în ea ceva nefiresc... Avusese unele mișcări ciudate. Gîndindu-se, parcă mai mult se încredinșase că mișcările acelea le stîrnise Voinea, tînărul acela care o urmărea cu ochii de-o bucată de vreme. Deoparte un bărbat care vine să-și reclame drepturile, de alta soția lui care aproape îl alungă. Ș'al treilea care pare a se bucura, pare a aștepta ceva... Parc' ar fi fost o izbucnire de ris la o înmormîntare — se gîndea Maria.

Singură în odaia ei, cînd se gîndea la lucrurile acestea, avea o strîngere de inimă. Apoi cu hotărîre, se încredinșea că orice tulburare trebuie să înceteze. Destul îi fusese băl_jocorită tîneretă, acuma e vremea cînd se simte om, în stare să ajute pe alții — să se jertfească. «Jertfa...» — gînd fix, lîngă care se strecura parcă zădarnic icoana nelămurită a lui Iorgu Voinea.

Panaite, pribeagul, în pacea aceia a zilelor verii, în blîndețea casei bătrînești, în căldura molcomă cu mirezme tari a ogoarelor, parcă suferise o deslîndere. I se luminaseră ochii, zîmbă bucuros; și citeodată, într'un colț al cerdacului, privind răsăritul lunii pline, începea să-și aducă aminte de neguroasele și zdrobotoarele lui rătăcirii din trecut... Le povestea Mariei ca pe

niște întâmplări străine. Citeodată totuși i se întuneca glasul, în crunta sprincenile și rămânea tăcut: avea o întoarcere deodată către cuconu' Vasilică Popazu: parcă i se ridica înaintea ochilor, în întuneric, trupul nalt și uscat, și zîmbetul încrămenit, și ochii lucitori, — și ca o zguduire nelămurită îi aducea în întreaga ființă, a miea oară, amintirea tristei lui copilării... Maria îl privea în clipele acelea c'o simțire de teamă: era grămădită în ochii lui o ură neagră; privea cu spaimă și cu ură lantoma tatălui.

Alfel, parcă i se liniștiseră gândurile de pribegire. În schimb, trupu-i slăbise, brațele și picioarele parcă erau numai niște coarde nervoase. Când rîdea, i se întindeau ca niște sfori între colțurile gurii și urechii.

«Eū nu mai am mult, dragă sorioară, murmură el într'un rînd seara, în întuneric, — și apucă mîna Mariei. Am umblat prea mult. Anț de zile am umblat, și mi-a secat trupul de năcazurî, de vorbe rele, de bătaia gerurilor, a vînturilor, a ploilor... Pe urmă, acuma, m'am oprit, — și trupul cere hodina mormintului...»

Maria își simți sufletul plin de jale.

«Ai să te faci bine, murmură ea cu lacrimi în glas. Am să te îngrijesc eū, am să stau totdeauna lingă tine...»

Bolnavul îi mîngia degețele, după obiceiul lui.

«Mărioară, grăi el încet, nu știu ce am avut eū: asta m'am întrebat totdeauna... Dar de suferința ce-am avut-o, trebuie să mor... Orice-ai ai spune, orice-ai face, trebuie să mă duc... Acuma vezi și tu că vorbesc liniștit și lămurit... Și m'a urmărit în drumurile mele o durere năprasnică: a murit mama noastră, tinăra și frumoasă... S'acuma, mă urmărește un gînd grozav: căci știu din ce pricină a murit mama...»

— Acestea-s gînduri, vorbe Maria c'un fel de frică. Fii cuminte, nu te gîndi la asta...

— Ascultă ce-ți spun eū, grăi întunecat Panaite. Nu mi-am adus aminte multă vreme... Dar acuma am văzut, a eșit în amintire un lucru vechiu... Mi s'arată o icoană, trebuie să fie de-atuncea; în mine a răsărit acuma. Cum plîngea mama... o văd... era tinăra și frumoasă... și plîngea... Și tata o lovea, — bătăa cu ghiontul și o privea cu ochii lui sfredelitori, avea zîmbetul lui cel rău... așa cum zîmbea și ne privea în noaptea aceea a Învierii... Atuncea a răsărit deodată în mine icoana aceasta...

— Nu se poate, Panaite, trebuie să fie o părere... nu se poate, nu se poate... și prin trupul Mariei trecu un fior.

— Ba da, ba da, eu sînt mai mare decît tine, eu țin minte...

— Nu se poate, Panaite! De ce? de ce s'o chinuiesc așa?...»

— Eu bănuiesc de ce, șopti Panaite cu taină, și zîmbi în întuneric... Acuma știu. Așa-mi lămuresc și de ce m'a bătut și m'a chinuit și pe mine pînă ce mi s'au întunecat mințile... Ah! cum mă bătăa... În cap mă bătăa, pînă ce-mi simțeam creierii ca de plumb... Eu cred așa: că nu sînt copilul lui: de-acia a chinuit-o el așa pe mama...

— Ce spui tu, frate! strigă Maria cu groază, ridicându-se în picioare... Cum îți pot veni asemenea gânduri... Vină-ți în fire, gîndește-te la ce spui...»

Deodată tăcu; vedea că vorbește zădarnic; simți o săgetare de ghiață trecindu-î prin suflet. Panaite rîdea încet, cu răutate:

«Așa-î cum spun eu... Am înțeles cînd se uita el în noaptea Învierii la mine... Eu n'am cu el nimica... De-acia îl urăsc eu... Din pricina lui a murit mama, din pricina lui am să mor și eu... Și tu ai suferit tot din pricina lui...»

Tăcură. Noaptea era întunecoasă; adieri de răcoare veneau din livadă. Maria simțea o nemulțămire grea; bănuelile bolnavului aveau o pătrundere stranie, luau ființă în sufletul ei, chinuind-o cu un gînd nestrămutat. Avea dorința să grăiască, să spulbere bănuelile acestea care o făceau să sufere, dar ceva îi spunea că asta ar fi zădarnic: frate-său n'ar înțelege-o. Și privea fix în întuneric, și parcă și el i se închea înainte icoana pe care i-o sugerase Panaite; maică-sa bătută, căzînd supț pumnii lui Popazu...

«De ce? De unde ți-a venit gîndul acesta? izbucni ea înstîrșit să geamă. Ce spui tu e grozav, frate...! Maica noastră a fost ca o sîntă...»

Dar Panaite parcă n'auzea; sta nemîșcat, toropit ca de friguri.

Și deodată glasul lui, străin, un glas de copil, un glas dureros și trudit, îi sună la urechi:

«Dragă surioară, mormîntul mamei noastre a rămas uitat, făr'o lacrimă, făr'o floare...»

Și Maria își simți pieptul năvălit de amărăciune și izbucni în plîns...

XXIII.

Natura conspiră împotriva noastră. Suferințele trebuie să fie uitate. Așa se pare cel puțin.

Tot ce era frumos în Adîncata, șesul Moldovei, drumeagurile pline de erburî și flori mirositoare, și Moara-lui-Dumbravă, păreau într'o zi de lunie, Mariei, îmbrăcate, ca'ntr'un abur de melancolie, ceva fermecător plutea pretendenți, în armonie cu sufletul ei.

Eșise dimineața, la răsăritul soarelui, cu Panaite și cu bunicul, în trăsura lor ușoară. Făcuseră drumul către Moldova la pnea albă, pe urmă cercetaseră fînașurile, și Matei Dumbravă intrase pînă la briu în iarbă, își plecase fruntea spre florile pline de rouă; stîrnise și două prepeliși care zvicniseră și porniseră zbîrlînd într'un sbor drept pe deasupra erburilor. Maria a avut în șipăt ușor de surprindere; pe urmă le-a privit cum se înclină, cum se lasă cu aripele destînse, lingă o tufă de luminărică.

După aceia s'au îndreptat spre moară. Mergeau caii la pas.

O lene dulce plutea din cerul curat. Maria se simțea pătrunsă ca de o infioreare care-i înălța gândurile și simțurile; și deodată, fără voce, se gândi la Iorgu Voinea... Și'n lanuri era liniște, și căldura vibra în zare.

De dimineață încă, Iorgu Voinea se deșteptase în casa boerească de la Plopeni, c'o hotărîre: să vadă pe Maria în ziua aceea. În multe nopți, după truda zilelor de muncă, stătuse treaz ceasuri, gândindu-se la dînsa. Întăiî avusese spre ea așa, o mișcare ușoară, ca spre o femeie frumoasă cu suflet mai deosebit... Imaginea ei îi aducea un zîmbet de plăcere, nu-l neliniștea. Pe urmă însă gândurile se îndrumară ca pe o cărare cunoscută, numai spre ei; să le stăpînească nu-mai era în stare. Și o neliniște soră cu mîhnirea i se iscă în suflet...

Se îmbracă cu o grijă deosebită, își bău cafeaua repede. Eși în ogradă, cercetă caii în grajd. Mergea cu capu 'n piept, cu fruntea încrețită.

«Cuconășule, poate ești supărat de ceva... Indrăzni să-l întrebe bătrînul Petrea, vizitiul.

— Cum? Nu. Uitaseam. Să pui caii la droșcă... Azi mergem undeva...

— Mergem la fleg, cuconășule?... »

— Nu. La Adîncata.

Vizitiul dădu din cap, își scutură pletele cărunte și zîmbi. Voinea ridică fruntea.

«De ce-ți vine a rîde?... »

— Mie, cuconășule? ferească Dumnezeu!... » și ca prin farmec i se întunecă obrazul.

Boerul îl privi țintă. obrazul bătrînului se luminează iar într'un zîmbet de bunătațe:

«Apoi mă duc să pun caii cit de degrabă... grăi el fără să se cîntească din loc...

— Du-te».

Și Voinea trecu prin ograda largă, spre casele nalte, cu balcon de piatră. Acolo soarele-și cernea lumina printr'o rețea de viță sălbatică. Se așeză în scaunu-i larg de împletitură de trestie. Răsfoi în neștire o carte cu filele netăiate, apoi o așeză iar la loc, pe măsujă. Își aprinse o țigară, și fumînd își neteză barba neagră și părul buclat care-i cădea pe frunte...

«Poate-ar fi fost mai bine să-i scriu... » își zise el. Pe urmă clătină din cap în semn de împotrivire. «Nu, trebuie să mă duc s'o văd... »

Deodată își aduse aminte de Duminica accia de primăvară, cînd Maria i s'a arătat în rochia cenușie, cu palăria neagră cu pene de struț, cu buchetul de toporași la piept... «Nu știu, a voit să mă privească atunci așa de lung... orî se gindea la altceva, cu ochii la mine... De-atuncea amintirea ei nu mă părăsește. De bună seamă că de-atuncea a pornit iubirea mea—și nu mi-am dat seamă... »

Dădea încet din cap, cu ochii ațintiți. Întrebările și răspun-

surile i se învăluiau în minte,—și chipul Mariei îi plutea dinainte, în umbra balconului.

Ciudate gânduri l-au năcăjit într'o vreme. Se simțea atras cu putere către ființa aceia—și împrejurările îl sileau, ca s'o poată vedea din cînd în cînd, să fie un fel de legătură de prietinie cu Stahu. Asta-l nemulțamea; i se părea jocul lui ceva nedemn... E adevărat că găsea o scuză: nu se gîndea la ceva hotărit, nu cugeta să lege o intrigă... Căuta să se apropie, într'un chip nevinovat, de o ființă care-î plăcea. Dar iarăși e adevărat că maiorul Stahu îi făcuse destăinuirii mari: că între el și Maria legăturile slăbesc, că viețile de o bucată de vreme le sînt deosebite... Voinea urmărea parcă cu interes drama aceasta: acum-a-și da seamă: o urmărea cu interes și cu nădejde... Ș'avea o simțire de mulțămire cînd se gîndea că Maria cată să se desrobească, să iasă undeva la lumină din căsnicia-î neguroasă...

Pentru jocul acesta al lui, pentru prietinia-î cu maiorul, avea nemulțămiri Iorgu Voinea...

«Pentru dînsa am făcut acestea...»

Și ce simțire ciudată a avut în ziua cînd s'a dus cu maiorul Stahu la Adincata! A avut temeri și nădejdi... Poate să urmeze o împăcare, poate să urmeze o ruptură desăvîrșită... «A fost o intrigă de roman; a izbutit...» Totuși el parcă eșise micșorat de-acolo... I se părea acumă că ar fi trebuit să spue ceva mai deosebit, să facă ceva... «S'ar fi cuvînit să se petreacă altfel lucrurile...» Venirea și plecarea aceia, în jumătate de ceas, plecarea unor invinși... Și el și Stahu plecau la fel... Ar fi trebuit poate să dobîndească pentru sine o vorbă deosebită...

«Parcă mi-î greu să mă mai duc cu droșca aceia și cu Petrea...» șopti el, c'o simțire de rușine. «Nu!» rosti el tare, și se ridică. Făcu doi pași pînă la intrarea balconului. Strigă de-acolo cu glas răsunător, înălțînd capul:

«Petre! nu mă pune cai! la droșcă... Să-mi puî șaua pe Negru... Mă duc călare...»

Vizitiul se opri cu mîinile pe căpestrele cailor: tocmai îi scotea din grajd. Ascultă cu gura căscată porunca stăpinului și-și scutură pletele. Zimbi iar:

«Bine, cuconașule... Am înțeles...»

Voinea zvrîli țigara și se întoarse la scaunul lui.

«Așa e mai bine... Drumul meu are un aer de poveste...»

Incepu a se gîndi iar. Cînd s'a născut în el simțirea aceea gingașă—a avut o îndrăzneală pe care astăzi parcă n'ar mai săvîrși-o... Atunci, la Paști, îi strînsese mina... A fost o hotărîre mare. Dar atunci iubirea încă nu-l cuprinsese... Azi—încă de pe-acuma își simte sufletul greu și nu știe ce va face, ce va spune...

«Trebuie să mă duc, s'o văd, gîndi-el. Alta mi-î destul. Trebuie s'o văd. Am nevoie de asta, mi-î insetat sufletul... Ș'î simt că-mi va fi tot mai dragă; mă cucerește simțirea aceasta ceas cu ceas... Par'că încerc o năruire a voinței... Azi simt că

intr'adevăr o iubesc... Până azi m'am întrebat dacă se gindește și ea la mine, și mi s'a părut că a băgat de seamă mișcările mele; dar astăzi nu-mi mai pasă de asta... Parc'ași vrea să nu știe nimic, pină'n clipa cînd printr'o întimplare oarecare va înțelege...»

Gîndurile acestea tulburate îi înfierbîntau creierul.—Deșteptat din viața lui Intrucitva liniștită pină atunci, izbucnirea aceas-ta parcă avea în ea o căldură mistuitoare... Și se întreba cu inima strînsă, după dezbateri lungi: De unde a izvorit în el năprasnic, covârșitor, focul acesta? Nicî n'a bagat de seamă cum s-a întins și l-a cuprins, ca un rug... S'a deșteptat astă noapte în odaia lui goală; și era singur în pat... O fereastră deschisă scîrția în balamale... Un teiū fremăta lin la o boare de vînt și trimitea miros puternic în odaia lui plină de lucruri vechi... Dincolo de odaia lui erau alte încăperi goale; și toate erau pline de rămășițele unei vieți îmbielsugate... Era bogată în amintiri, în zile de aur, casa aceasta bătrînească. În ea trăiseră mai multe generații... În odaia lui, în păriletele din fund, știa că zîmbește bătrînul Voinea; dincolo, între ferestre, zîmbește cu tristețe maica lui moartă în tinerețe... «I-am iubit, mi-au lăsat sufletul lor», se gîdea Voinea.—Și viața lui pină la vîrsta aceia de douăzeci și șase de ani și-o văzu goală... Cele cîteva legături trecătoare, c'o fată dela țară, c'o cucoană care stăpînea acū cîțiva ani o moșie megieșă — le-a petrecut fără să simtă nimic decît acel «instinct atît de van...»

Ș'acuma era foarte singur și'n puterea tinereții... Se simțea singur și trist în noaptea aceia; parcă golul din juru-î se lărgea la nesfîrșit. Și deodată icoana Mariel i se puse înainte ca'n abur, întăiu nedeslușită, — pe urmă deplină, în liniă limpeză, în strălucirea tinereții ei... Imaginea aceasta l-a zguduit; ca un sînge de foc a prins a-î alerga prin simțuri...

Se ridică deodată cu ochii rătăciți. Copitele calului sunau pe pietriș, înaintea scării.

«Gata? întreabă el cu grabă și puse mină pe pălăria de pae și pe cravașă. E nchingat bine? Răspunde repede, ce te uiți așa la mine?»

— Gata, cuconașule, gata...» răspunse vizitiul.

Dar Voinea nu-î mai așteptase răspunsul; se zvîrlise în șea; calul, lovit, porni deodată în salturi aprige. Pe cînd alerga pe drumul moale, își aduse aminte că uitase să dea porunci vîtavului. «Nu-î nimic, gîndi el, azi pentru mine e zi de sîrbătoare...» Și arse pe Negru cu cravașă. Calul tresări supt el în intînoarea fugii. «Nu te supara, Negrule, iartă-mă și tu... vorbi el încet; azi mi-am pierdut cumpăna...»

Lanurile înspicate unduiau la suflarea vîntului. Voinea simți în obraz o boare caldă; mergea împotriva amiezii. «Ce-o să fac? ce-o să spun?» Se gîdea el, și îndemna calul.

În tulburarea lui se amesteca o bucurie copilărească.

Așa merse o vreme cu gîndurile, și lumina zilei parcă creș-

tea în juru-i. Nici un ceas nu trecuse și făcuse jumătatea de poștă care despărțea Adincata de Plopeni. Acuma zărea turnul bisericii și crestele livezilor. Negrul sufla ostenit supt el. Ii domoli fuga. Nu mai avea mult. Inima parcă i se inferbinta în piept.

Dar iată că la o colitură, unde, din drumul spre sat, se împarte un drumeag spre moară,—cineva parcă ar fi aruncat un laț ș'ar fi înfășurat în el și cal și călăreț. Se opri scurt. Inainte, la citeva obrațe, o trăsurică mergea încet, spre moara veche. La tropotul calului, cei din ea întorseseră capetele, și n'nr'o clipă lui Voinea i se arătă obrazul alb al Mariei. O broboadă ușoară de borangic îi ținea ca'ntr'o cunună părul.

Inima lui Voinea începu să se zbată grăbit.

Trăsurica se opri. El lăsă calul la pas, să înainteze. Iși simțea ochii fierbinți plutind ca n'nr'o ceață. Pe urmă cînd fu aproape, parcă se luminară toate în juru-i; glasul Mariei îl chema.

«Domnule Voinea, dar cu ce împrejurare ai rătăcit pe-aici?»

— Veneam la Adincata, veneam să mai văd niște prietini...»

răspunse Voinea și singele i se sui în obraji.

Bătrînul îi întinse mîna cu prietinie.

«Foarte bine ai făcut, domnule Voinea... Așa cum ai venit acuma singur, ne faci plăcere...»

Și Matei Dumbravă începu să ridă cu veselie.

Plecîndu-se apoi pe oblac, Voinea apucă și mîna ce-î întindea cu obrazul neclintit Panaite.

Apoi salută încă odată, cu pălăria, pe Maria.

«Bine, domnule Voinea, vorbi ea zîmbind, cu noi nu dai mîna?...»

El privea puțin piezis, cu un zîmbet șiret.

Voinea nu răspunse, dar c'o mișcare iute descălecă, trecu frîul calului în cotul mîinii stîngi, și făcînd un pas întinse Mariei dreapta, cașicum ar fi vrut s'o ajute să se coboare. Ea sări ușorică, și volanele rochiei albe filtră o clipă. Voinea se închină cu puțină ceremonie și-î sărută mîna.

«Numai pentru asta, ca să ne vezi pe noi, ai venit? Intrebă Maria fără să-l privească.

— Numai pentru asta...»

Coboriseră și bătrînul și Panaite,—ș'acuma mergeau pe jos, ei înainte, lîngă trăsurică, și n' urmă Maria și Voinea cu calul negru înspumat după ei.

Citeva căruțe așteptau în bătătura morii; între roțile uneia un om dormea cu fața n' sus, la umbră. În lăuntru pietrele huraiau lîn; în covată curgea făina în zvîcniri ușoare; o omețită fină, jucînd în bătaia soarelui, umplea încăperea. Morarul, om tînăr, nalt, cu părul și cu mustățile ninse, stătea gînditor într'un colț, pe-un scăunaș cu trei picioare. Lîngă el așteptau tăcuți, răzemați de perete, doi gospodari.

Cînd își văzu stăpînul, morarul se sculă în picioare, cu un zîmbet blajin. Dumbravă înălță capul:

«Buna ziua, Ilie, ce mai faci?—Noroc bun! adăuți el, întorcându-se spre oameni.

— Mulțămim dumitale», răspuseră oamenii. Morarul își mîngia mustățile. Apoi își vîrî minile 'n chimir și răspuse: — «Bine facem, stăpine. Mai măcinăm și noi oleacă...»

Maria se opri, lângă Voinea. Zgomotul lin al morii, glasurile domoale ale oamenilor, aveau ceva patriarhal, din alte vremuri parcă. O duioșie îi cuprinsese inima.

«Domnule Voinea, zise ea, ca să fi fericit trebuie puțin lucru...»

El se întoarse puțin spre ea; o privi fără să răspundă.

Ea începu a ride și adăogi: «Azi vreau să uit de multe și să fiu fericită... Bunicule! strigă ea. Să poposim aici. În jurul morii e umbră, avem unde sta, și dinspre Moldova vine o adiere de liniște...»

Deodată se opri, își simți privirile ferbinți: i se părea că a fost prea sentimentală. Dar bunicul părea și el cișligat de un avînt de tinerețe.

«Minunat! strigă el. Trimetem pe Neculai să dea de veste Nastasiei. La moară putem face o mămăliguță; eu am să vă prind cu crîsnicul din prău, de-un borș de pește, Panaite s'a repezi până la stîna, pentru oleacă de brînză... Avem să petrecem împărătește—și în cinstea ospetelui o să înălțăm cite-un pocol de apă rece!...»

Indată se simțiră cu toții împrietiniți după voioșia bătrînu-lui. Abia acuma-și cerură vești despre sănătate și despre afaceri, și Voinea stătu de vorbă un timp cu Dumbravă, și se găsiră bunii prietini: holdele și ploile le apropiară sufletele.

Maria le ascultă sfatul: se bucura de 'nțelegerea aceasta; se bucura că Voinea place bătrînului. În același timp se gîndea: era bine încredințată că Voinea numai pentru dînsa a venit. Parcă nu îndrăznea să-și lămurească deplin în cuvinte simțirea pe care o bănuia la Voinea,—dar o adiere nedeslușită de plăcere o cuceră, parcă-i umplea ființa ceva din mirezmele blînde, din farmecul cîmpilor ce o impresurau. Niciodată nu se simțise astfel; cîteva clipe îi trecură prin minte zilele vieții de la Săveni, cu maiorul Stăhu,—și parcă-i venea să se scuture de ceva necurat.

Tăcea, și se simțea bine așa. Iar Voinea 'n ziua aceea venise cu un gînd de împăcare pentru toate; bătrînul Dumbravă dădea la lumină teorii ciudate asupra ploilor în legătură cu premenirea lunii, se arăta împotriva mijloacelor nouă în lucrarea pămîntului, și Voinea nu 'nțelegea de ce-l aprobă. Pentru el în ceasul acela orice-ar fi spus bătrînul era bun: căci era lângă femeea pe care o iubea!

Dar clipele nu treceau numai cu un sfat puțin între tînăr și bătrînul Dumbravă. Neculai flăcăușul plecase în sat. Panaite se urcase în trăsura și se îndreptase cătră stîna; bătrînul Matei coborise de pe o șandramă crîsnicul. Și pe cînd se cobora spre bulboana limpede, Voinea cerca să se împrietinească cu Maria,—căci iubirea vine de multe ori înaintea prieteniei.

Incepură să vorbească despre o mulțime de nimicuri, stînd sus, pe mal, amîndoi în picioare, alături. Bătrînul lăsa răteaua în apă, la adînc,—apoi o scotea încordîndu-se pe spate și înălțînd încet prăjina. Apa se strecura repede ca picături de lumină,—un pește argintiu rămînea zbatîndu-se citeodată, și Maria scotea un strigăt vesel de uimire.

Incet-încet Voinea începea să-și dezvăluie sufletul, să vorbească de viața lui singuratică în casa bătrînească.

«Prietinî nu mi-am făcut decît puțînî, zise el într'o vreme; m'am despărțit de ei după anii de școală, după ce-am intrat fiecare în viața adevărată, în luptă... Am venit la țară, tata a murit... și am trăit așa o viață singuratică...»

— Cite-odată te simțești mai bine singur, grăi Maria.

— Cite-odată. Dar cînd se zbat în pustiu gîndurile... și singurătatea nu ți-o umple nimic: o idee, o amintire, un sentiment,—te simțești foarte trist...

— E adevărat... răspuse Maria, încet.

— Viața noastră, a plugarilor, urmă c'un fel de pornire Voinea, e plină: aer, soare, cîmpii. Le simțesc toate acestea cu putere... M'am născut în mijlocul cîmpurilor, am trăit o viață în mijlocul lor. Parcă mi s'ar părea ciudat să lipsesc eu dintre casa mea veche și parcul nostru... M'am trezit cu ele,—am prins rădăcini... Și cu toate acestea s'ar putea să rămîie singurătate desăvîrșită acolo; s'ar putea să pribegesc într'o zi. Bătrînul s'a dus; mama încă din tinerețe a lăsat toate... Astă noapte m'am trezit, singur și mihnit, și m'am gîndit la dînsa.

— A și mama dumitale s'a dus din tinerețe...»

Voinea dădu din cap; se simțea înduioșat; și cu toate acestea vorba despre viața lui și despre cei duși o adusesese anume, ca să miște sufletul Mariei...

Tăcură amîndoi. Apoi se întoarseră în loc și porniră în jurul morii. La deal, pe malul pîrăului, o casă veche, acoperită cu stuh, se ridica. Înaintea casei, un păr bătrîn, c'o coroană uriașă de frunze și de rod, se înalța în lumina zilei. Un bătrîn girbov, slab și palid, sta la rădăcina pomului. Privea țintă înainte cu ochii mici,—parcă se gîndea la ceva...

Se apropiară de el. Bătrînul înălța fruntea.

«Ce ai, moșule? ești bolnav?» întrebă Voinea.

Moșul făcu un semn ușor cu mina slăbită, un semn de renunțare. Apoi vorbi încet—abia îl auzea:

«Ați venit într'acoace la noi? Stați pe scaunul acela, la umbra pîrului...»

Se apropiară. Bătrînul indesă palmele în pămînt și se așeză mai bine în capul oaselor.

«Dumnevoastră sînteți nepoții stăpinului? a lui domnu' Dumbravă? întrebă bătrînul cu'n zîmbet palid.

— Numai eu i-s nepoată, răspuse Maria; dumnealui nu; dumnealui e boerul de la Plopeni...

— Așa—asa... grăi bătrînul. Apoi să fiți sănătoși... Dumnea-

voastră sînteți tineri, vă bucurați de lumină, da' iaca eū simțesc că mi-î frig... Și m'am așezat și eū la umbra pomului istuia... Peste vre-o trei patru zile mă duc și eū...

— De ce, moșule, zise Voinea,—eū cred că mai ai zile de trăit...

— Numai Cel-de-sus leagă și dezleagă toate... răspunse moșneagul... Iaca, eū staū aici în casa asta de șaizeci de ani... Aici am fost, morar. Pe urmă a rămas fecioru-meū... Ilie... Cei-lalți care i-am avut, s'au imprăștiat, aū și ei gospodăriile lor... Zic ei: Hai, tătucă, în sat, îi muri la noi...—Nu; mie aicea mi-a fost drag... Ș'apoi eū cred că supt părul ista am să mă sfirșesc...»

C'o mină cu degete slăbite își dădu la o parte de pe frunte cîteva șuvițe albe.

«Vedeți dumnevoastră părul ista? zise el iar, ridicînd o clipă ochii în sus. Ast' primavară s'au împlinit patruzeci și doi de ani... Eram însurățel—și morar aici... Și m'am dus eū cu nevasta la lemne în pădure, într'un rînd. Am încercat carul. Pe urmă am stat la o margină de poiană ș'am scos oleacă de gustare... Mă uit eū: văd așa o mlădiță, era o leacă mai groasă decît un chibrit... Eū zic: Aista-i păr...—Ba' parcă-î măr... grăește nevasta—Bine, zic, l-om lua, și l-om pune dinaintea casei... Il luăm noi: avea două rădăcioare proaspete, pe supt frunze numai: una în colo, una în colo... L-am luat cu tot cu frunze umede, l-am pus în traistă... Ș'acasă zic nevestei: Vină și pune și tu mina; amîndoi, l-om răsădi, ca să iacă pere în toți anii... Ș'a pus și ea mina, și l-am răsădit... Am așteptat noi trei ani. A rodit cinci pere... Să se coacă, zic. Dacă'or fi bune, așa il lăs; dacă'or fi pădurețe, l-om hultui... Și nu știu ce soiū de pere a fost, de unde l-a trimes Dumnezeu, că tare se fac mari și frumoase—și parcă-s cu miere la gust... Și n' toți anii rodește...»

Bătrînul iar își înălță ochii spre bolta pomului, apoi privi pe cei doi oaspeți cu un zîmbet blajin.

«Păcat că nu-s coapte... zise el. Se coc incolo pe după Sintilie.

— Apoi om veni și noi pe-atunci... vorbi Maria.

— Atuncea n'am să mă fiu pe lume, răspunse încet bătrînul; da' părul are să rodească, ș'or gusta din el tineri ca dumnevoastră,—și n'or ști că l-au sădit cu dragoste tot doi tineri, așa cum sînteți dumnevoastră acum, în floare...»

Bătrînul, cu zîmbet incremenit, își lăsă capu'n piept.

«Da' baba unde ți-î, moșule? întrebă Voinea într'un răstimp.

— Ea s'a dus ast' primăvară, pe cînd era părul înflorit...» zise bătrînul ridicînd ochii.

Maria se simți deodată mîhnită; înălță ochii și privi spre coroana arborelui; o umbră dulce, plină de ace de lumină îi juca pe față. Voinea o privea de-aproape c'o înflorare; îi jucau șuvițe de păr în jurul urechișelor; simți o pornire s'o cuprîndă de mină, de mijloc... Dar se stăpîni. Bătrînul parcă ațipise. Porniră

cu pași nesimțiți mai departe; o pajiște înflorită se ridica ușor, în susul pirăului, și liniștea părea a crește...

«Mă iubește...» își zise Maria privind pe Voinea. Îi zîmbi. Făcu apoi o mișcare iute, trecu pe dinaintea lui și rupse o margaretă care se legăna deasupra erburilor.

«A fost tristă povestea bătrînului...» zise ea apoi zîbind. Voinea făcu o mișcare. Ea îl înțelese. Se gîndi: Vra să-mi apuce mina... Se opri; ridică floarea și începu să-i rupă foițele albe. Se întoarse apoi în loc c'o mișcare grațioasă, îi ceru printr'un gest brațul, și zise foarte serioasă:

«Să mergem, domnule Voinea, să vedem dacă fierbe borșul bunicului...»

Voinea se simți foarte fericit cînd îi luă brațul, dar avîntul de îndrăzneală îi pierise; căci cochetăria e o floare care seamănă cu trandafirul: are și spinii, și, după cum se vede, e nelipsită oricărui femeii....

(Va urmă)

Mihail Sadoveanu..

DE PROFUNDIS.

Mi-e lira'n parăsi're așvirlită
De cind spre tine sufletu-mi s'abate,
Căci n'am putut pe coarde numărate
Să cînt iubirea mea nemărginită.

Dar fruntea-mi, de privirea ta robită,
Sub jugu-i se revoltă și se sbate:
Ce vultur cu aripele tăiate,
Nu-și geme soarta lui înlănțuită?...

In ochii tăi mi-am îngropat avîntul,—
Deși, ca 'n ei să nu-mi găsesc mormîntul,
Mă lupt cu mine și cu voia sorții!...

...Și te iubesc cu 'nșiorarea vagă
Pe care-o dă presentimentul morții...
Și te urăsc că'mi ești atît de dragă!...

ROMANȚĂ DE MAI.

Stăturăm o noapte 'mpreună :
 Dormiau împrejur-ne flori
 Și-ardeau in bătaie de lună
 Frumșii tăi ochi visători.

Era o fantastică noapte
 Cum multe nu știu pe Pământ :
 Păreau de prisos ori-ce șoapte,
 Căci nu puteam spune-un cuvint...

Cind brațul meu drept se'mpletise
 Ușor după talia ta,
 Tot sufletul meu se deschise
 Și prinse, tăcînd, a cînta :

„Pe mine mă cheamă Zefirul
 Și buzelor mele, de vrain,
 Te dă cum se dă trandafirul
 La fluturi in luna lui Mai“.

„Iar tu te numești Primăvara
 Și 'n raza din ochi-ți de vis,
 Mă pierd ca un fluture 'n para
 De care-i atras și ucis.“

Cind brațele tale-amîndouă,
 Atunci mă cuprinseră 'ntăi,
 Cădeau diamante de rouă
 Din florile ochilor tăi !

...Și, lacom, sărutu-mi sălbatic
 Sorbi 'nfioratul tău plîns...
 Și-al buzelor tale jăratîc
 Pe buzele mele s'a stîns.

De-atunci, in toți anii, suspinul
 Cu care iubire-mi jurai,
 L'ascult tresărînd prin seninul
 Cel tainic din luna lui Mai...

Și 'ncet peste sufletu-mi, sara,
 Se lasă cu umbre de dor...
 Și iar te numești Primăvara...
 Și iar sunt Zefirul ușor...

MI-AȘI PIERDE PARADISUL...

Privirea ta e trandafir în floare...
Și fruntea, crin... și zimbetele, miere...
Și trupul, val... și mersul, adiere...
Și glasul, cîntec de privighitoare!

Tu ești a vieții mele sărbătoare
Și-a bietului meu suflet, re'nviere,—
Căci mă renaști cu alba mîngiere
Din grațiile tale 'ncîntătoare.

Dar, de-ași atinge scumpa ta ființă
Cu cea mai mică umbră de dorință,
Ași profana iubirea mea curată :

Căci mi-ași mușca pe-a tale buze, visul...
Și'n sărutarea mea necumpătată,
Ca'ntăiul om, mi-ași pierde paradisul...

Mihail Codreanu.

Un specialist român la Lipsca.

III

Față cu cele arătate de mine până aici asupra activității științifice a D-lui Weigand două fapte se ivesc care trebuiesc explicate: întâiu, cele 15 volume de anuare ale seminarului românesc din Lipsca, pline cu studii filologice asupra limbii romine; al doile, autoritatea cea mare de care se bucură Dl. Weigand atât în străinătate cit și în țara noastră.

În ce privește cele 15 volume de anuare, ele sînt pline de studii făcute de alții, nu de Dl. Weigand. Cea ce a scris în anuare însuș Dl. Weigand constituie o mică parte, iar această mică parte consistă mai ales din notițe asupra dialectelor rominești. Nimeni nu contestă că aceste notițe au profitat științei, dar au profitat pentru că nu erau altele mai bune. Cînd cercetările asupra dialectelor rominești se vor face de Romîni—și din fericire asemenea cercetări au început să se facă—, studiile dialectologice ale D-lui Weigand din anuare vor fi complet răsuflate. Nimeni nu contestă că Dl. Weigand s-a ostenit cu adunarea materialului limbistic dialectal publicat în anuare. Dar osteneala călătoriei e una, și știința e alta. Iar dacă colaboratorii D-lui Weigand au fost așa de numeroși și au produs așa de multe lucrări asupra filologiei romine și așa de voluminoase lucrări (unele prea voluminoase), lucrul ni-l explică însuș Dl. Weigand în prefața la al zecelea anuar pag. X: „Mulți din colegii mei s-au mirat de numărul cel mare al membrilor seminarului și de numărul cel mare al disertațiilor într-o specialitate care se găsește în afară de căile bătute. Sînt sigur că principalul punct de atracție stă în împrejurarea că disertațiile se publică gratis și pe deasupra studenții germani mai primiau și gratificații de o sută de mărci, care gratificații însă de acum înainte vor trebui suprimate*). Cred că și altă împrejurare, pe care nu vreau

*) În vremea la Lipsca candidații la doctorat, pelingă că li se publică gratis tezele, mai primesc și gratificații de 125 de lei, aici în Iași un candidat a pus stăruinți pelingă stăruinți la ministerul instrucției, ca să i se acorde un ajutor pentru publicarea tezei, și nu i s-a acordat nimic.

s-o trec nepomenită, a contribuit la înflorirea institutului, a-nume raporturile prietenești dintre conducătorul și membrii institutului de o parte, dintre membrii institutului între dinșii de altă parte. După ședința seminarului, care avea totdeauna loc seara, ne adunam vara la mine acasă ori într-o grădină, iar iarna regulat la o popicărie. Punctul culminant al anului îl forma sărbătoarea de vară, care consista într-o excursie de o zi, în mare parte cu cheltuiala seminarului. Așa în 1901 am fost la Naumburg, Rudelsburg, în 1902 la Frohburg, în 1903 la Grimma, Mănăstirea Nimbschen. În asemenea împrejurări oricare altul ar fi fost în locul D-lui Weigand ar fi căpătat pentru anuarele seminarului o sumedenie de disertații.

Chestiunea e însă acum, ce fel sînt disertațiile acelea? A priori s-ar pute hotări că trebuie să fie și bune. Însă iarăș a priori s-ar pute hotări, în urma celor văzute pînă acum, că trebuie să fie și de acelea care să tradeze pe școlarul maestrului.

Voiu face o schițare a studiilor publicate de colaboratorii D-lui Weigand. În această schițare voiu așeza pe Germani (ori în general pe străini) de o parte și pe Romini de altă parte, și voiu începe dela cele mai vechi.

1. Paul Dachselt: Die Predigt vom heiligen Antonius, I Jahresbericht 1-78. Despre această lucrare am vorbit sub I.

2. Kurt Schladebach: Die aromunische Ballade von der Artabrücke, I Jahresbericht 79-121. O comparație între variantele baladei despre Meșterul Mance la Macedoromini, Dacoromni, Greci, Serbi, Albanezi, Bulgari, Unguri.

3. Arno Dunker: Der Grammatiker Boiagi, II Jahresbericht 1-146. O analiză a gramaticii lui Boiagi.

4. C. von Sanzewitsch: Die russischen Elemente romanischen und germanischen Ursprungs im Rumänischen, II Jahresbericht 193-214.—O singură observație: Cum și-a putut închipui Dl. S. că *piersic* ar fi de origine rusească?

5. Arthur Byhan: a. Die Entwicklung von *e* vor Nasalen in den lateinischen Elementen des Rumänischen, III Jahresbericht 1-70. O bună lucrare, ca tot ce a publicat Dl. B. în anuare. Principalul punct al lucrării este proba că *e* accentuat urmat de *n*, *n*+consonantă, *m*+consonantă s-a prefăcut în *i* deschis mai înainte de diftongarea lui *e* accentuat în *ea*.—Citeva observații: Niciodată *ɶ* n-are valoarea de *in* (9), nici de *i* (10). | *e* în *quem* e scurt, nu lung (11). | De unde a aflat Dl. B. că „Romini au luat cuvîntul *cuminec* odată cu Bulgarii dela preoții romano-catolici“? (13). | *Arină*, nu *arină* (14). | În *finii* *f* foarte probabil, nu este analogic, ci *finii*-*fienui* (21). | *Ruginit*, nu *ruginat*.

(24). | *Întîmpin* nu-î *tempinare (Ce poate fi acest *tempinare*? Insuș Dl. B. pune un semn de întrebare), ci-î derivat imediat din *tîmpănă*, *tîmpenă* Handpauke. Compară „Iuo Mariîam prorocița... *tîmpănă* în mina ei“ Biblia 1688, 50¹; „Eșiră... intru timpinarea lui Saul.. cu timpene și cu veselii“ ibid. 209². Mai întîiu s-a întrebuițat cuvîntul pentru procesiunile muzicale la primirea principilor ori a altor personaje. *Tîmpenă*—*тѣповоу* (32). | Substantivul *înștiință*=*Nachricht*, *Belehrung* nu există în romînește (34). | *Tăind* nu este participiu nou format (neugebildet) în *-ind*, ci este participiu în *-ind* la care *î* s-a prefăcut în *i* supt influința vocalei palatale precedente (36). | În limba dacoromină *prinde* nu însemnează es ist nötig (41).—Nu toate verbele au a treia persoană plurală terminată în *u* (43).—*Gingie*, nu *gingie* (48). | Este imposibil ca macedorominul *înrăire* să fie *inirasci (52). | La pag 53 se spune că nu există sunetul *î* în istroromina, iar la pag. 57 se spune că există. | Este imposibil ca rominul *învălesc* să fie latinul *invelire (55). | *înde* din Gaster Chrestomatie I *7 este reprodus din Praxiul Voroneț 62, decî pentru cuvîntul *înde* este numai o probă. Acest *иѣдѣ* din Praxiul Voroneț suna *înde*, nu *inde*, cum transcrie Dl. B., căci nici-odată *ѣ* n-a avut valoarea de *i*, și nu poate fi latinul *inde* (58).

b. Die alten Nasalvokale in den slavischen Elementen des Rumänischen, V Jahresbericht 298—370. Rezultatele cercetării sale le rezumază Dl. B. astfel: „Sunetul vechi bulgar *ъ* s-a prefăcut în romînește în *en* și apoi în *in*; *ъ* din *in* cînd este precedat de labială, *s, f, st, r,* se poate preface în *î* atunci cînd în silaba imediat următoare nu este *e, i* sunet muțat. Sunetul vechi bulgar *ъ* a devenit în romînește toldeauna *un*. Cuvintele în care se găsesc *in, un* pentru vechiul bulgar *ъ* provin din mediobulgara, în care *ъ* se pronunță *ă* nazal.—Cîteva observații: Despre *blendă* zice Dl. B. la pag. 304 așa: „dr. *blendă*, la Cihac și *bleandă* „Tadel“ nu vine direct din vechiul bulgar *blęd*, și tot așa nu vin din vechea bulgară *blenderesc* „schlenkern“ și *blendisesc* „tadeln“, ci aceste cuvinte corăspund malorusianelor *blendati, blendikati, blendisati*, care ele înseși se derivă din polonul *blęd*“. Mai întîiu cuvîntul *blendă*, despre care vorbește Dl. B., nu există în romînește, ci numai *bleandă*. *Blendă* din Damé este bazat pe o falsă lectură din Ispirescu Basmе 248, unde stă scris *blëndu* cu *ë*, care în ortografia lui Ispirescu, ca și a o mulțime altora pe vremea lui Ispirescu, =*ea*. *Blendă* în romînește e un neologizm, termin de mineralogie, și înseamnă sulfură de zinc, francez *blende*, Poni Chimia 211. *Blendisesc* e cunoscut numai din Alexandri Teatru 89, citat încă de Cihac, „Decî fiind părăsit, adiaforisit, fiind chîar blendisit, sint paraponisit“, și foarte probabil e o formație a lui Alexandri cu sufixul de origine greacă modernă *-is*. În sfîrșit pentru ce n-ar fi *bleandă* vechiul bulgar *blęd*, ci ruteanul *blend*? Ar fi trebuit Dl. B. să dea un motiv. | *kleșt* este vîrît din greșală printre cuvintele cu *e* + nazală (314). Aceia ce spune Dl. B. asupra lui *creș* la pag. 316, pe care

vrea să-l derive dintr-un presupus serb *krelať, este foarte problematic. Eu aş socoti mai degrabă că la aflarea originii acestui obscur cuvânt trebuie să plece cineva nu dela *adiectivul creť*, kraus, crispus, crépu, ci dela *substantivul creť*, cirlionț de păr, Haarlocke, anulus, cirrus, boucle, anneau de cheveux, care e posibil să fie=krékion, κρηκίον cu accentul latin. | *méliťă*, nu *meliťă* (342). | Cu ocazia lui *stîngănesc*, *înstîngănesc*, *stîngăneală*, *stîngheresc*, *stînghereală*, *stîngher*, *spunz* (=spinz?) dela pag. 346 observ că rău se procedează atunci cînd cineva nu dă izvoarele pentru acele cuvinte care nu aparțin limbii comune rominești. La sfîrșitul lucrării sale Dl. B. înșiră într-adevăr cărțile de unde și-a luat D-sa informațiile: dicționarul lui Bărceanu, Cihac, glosarul din Țara Hațegului al lui Aron Densușianu, crestomatia lui Gaster, anuarele seminarului din Lipsca I—IV, dicționarul romin-german al lui Lazăr Șăineanu... Dar nu poate ave D-sa pretenția ca lectorul, cînd dă peste cuvinte lui necunoscute, să controleze spusele autorului în diferitele colecții consultate de autor. Se dau așa cuvintele dintr-o limbă, fără citare de izvoare, atunci cînd ele aparțin limbii comune, niște cuvinte însă ca *spunz* și *înstîngănesc* ar fi trebuit citate cu arătarea izvoarelor unde le-a găsit Dl. B. Acesta e un rău care se observă în mod general la toate lucrările publicate în anuarele seminarului romin din Lipsca: se dau cu toptanul, fără arătare de izvoare, liste lungi de cuvinte, pe baza cărora se scoț concluzii de tot felul, dar din acele numeroase cuvinte numai foarte puține sînt cunoscute. | La pag. 347 spune Dl. B. că *stînger* sună cu ? în loc de *i*, cum ar trebui să sune conform regulii (?), din cauza analogiei cuvintelor *stîngănesc*, *stîngăneală*. Dar ce are a face *stîngerul* cu *stîngăneala*? | Cu ocazia lui *rinjesc*, care după socoteala D-lui B. ar trebui să sune *rinjesc*, se întreabă autorul, pentru a pute explica pe *i*, dacă nu cumva sună cuvîntul *rinjăsc* (pag. 347). Da, cuvîntul sună la Moldoveni *rinjăsc* și la Munteni *rinjesc*, dar *jă* de astăzi al Moldovenilor a sunat în limba veche *je*, iar *je* de astăzi al Muntenilor a sunat, tocmai pe dos, în limba veche *jă*. În privința aceasta, a prefacerii lui *e*, *i* în *ă*, *i* supt influința lui *ș*, *ž* precedenți, lucrul stă astfel. 1. *ș*, *ž* au fost în Moldova muiați înainte de guturalizarea prin labiale și în vremea acestei guturalizări, căci altfel trebuia *camisia* să sune astăzi *cămașă* și *vesica bășică*. 2. *ș*, *ž* s-au muiați în Muntenia după guturalizarea prin labiale, pentru aceia *cămașe*, *bășică*; iar pe vremea guturalizării prin labiale trebuie să fi existat deja guturalizarea prin șuerătoare, pentru aceia *vesica* a putut deveni *bășică*. Deci *vesica* — *beșică* — *bășică* — *bășică*. 3. *ș*, *ž* au fost în Moldova muiați înainte de prefacerea *e—ă—e* în *e—é—e* și pe vremea prefacerii *e—ă—e* în *e—é—e*, căci altfel n-ar fi putut eși din *cămeașă* *cămeșe*, ci *cămașă*. Deci *camisia* — *cămeașă* — *cămeașe* — *cămeșe* — *cămeșă*. 4. Înainte de muțarea lui *ș*, *ž* au trebuit aceste sunete să aibă efect guturalizător în Moldova. În adevăr *ș*, *ž* sînt muiați în vechea moldovenească, dupăcum probează vechiul moldovenesc

cămeașe. Cu toate acestea și în vechea moldovenească ca și în moldovenească actuală *se dea* sună *șadă*. Dacă înainte de vechea moldovenească și muiat nu ar fi fost fără muiaș și cu putere de guturalizare, *șadă* ar fi fost posibil numai dela al XVIII secol încoace. 5. Deci istoricul unor cuvinte ca *sessus* și *septem* din punctul de vedere al celor două sunete dintîi, pe terenul românesc, este următorul (însemn prin aist. anteistoric, vm. vechiū moldovenesc, vmunt. vechiū muntenesesc, nm. nou moldovenesc, nmunt. nou muntenesesc): aist. *șes* — aist. și vmunt. *șăs*, vm. *șes*, nmunt. *șes*, nm. *șăs*. aist. *șeaple* — vmunt. și munt. *șapte*, vm. *șepte*, nm. *șapte*. Aceste lucruri au fost discutate și probate întîi de Tiktin în Studien zur rumänischen Philologie I 107. Dacă ne întorcem acum la cuvîntul *rîn-jesc*, pe al cărui *rîn* ar vrea Dl. B. să-l explice prin *jă* din silaba următoare, apoi cum sună și cum a sunat acest cuvînt din punct de vedere al silabei *a doia* știm sigur, Dl. B. trebuia să ne informeze cum sună din punct de vedere al silabei *intîia*, atît în limba veche romînă cît și în dialectele actuale. | Pe *ă* din *crâmpetū* (care cuvînt ar trebui să sune după Dl. B., dupăcum și sună într-adevăr, *crîmpetū*) și-l explică prin faptul că e neaccentuat (pag. 352). Dar tocmai pentru că e neaccentuat ar fi trebuit să se prefacă în *î*! c. Isirorūmānischēs Glossar, VI Jahresbericht 174—396. Toate cuvintele romînești istriane cite fusesse notate de diferiți scriitori în diferite publicații au fost adunate cu arătarea izvoarelor de Dl. Byhan, care le-a așezat după alfabet, le-a comparat, unde s-a putut, cu cuvintele corespunzătoare din celelalte dialecte romînești, li-a dat traducerea germană și etimologia, cu bogate referințe asupra cercetărilor altora. Serviciul pe care l-a adus Dl. B. filologiei romîne prin publicarea acestui dicționar istroromîn este într-adevăr mare.

6. Kurt Schladebach:*) Der Stil der aromunischen Volkslieder, III Jahresbericht 71—138. Prin *stil* înțelege Dl. Sch. întrebuintarea figurilor poetice și gramaticale (apostrofa, prosopopee, alegorie, metaforă, comparare, metonimie, sinecdoche, jocuri de cuvinte, exclamație, blăstăm, repețire, anafora, polisindeton, asindeton, epifora, refren, anadiplosis. etc.).—Cîteva observații: Pag. 92 în vorbele „z duse soarele, scăpîta la grădină al dumnidzău“ vede Dl. Sch. o metaforă: „cerul este grădina lui Dumnezeu“. Este mai de grabă vorba despre altă ceva, anume despre aceia că într-adevăr poporul își închipuește că la apus este o grădină sfîntă, paradisul, și că acolo își petrece soarele noaptea, *se sfîntește, asfîntește*. De aici și cuvîntul *asfîntește* cu înțelesul de *apune*. Pentru această credință să se compare cartea lui Henoh, după care paradisul este așezat în extremul apus și e încunjurat de un riū de foc, în care soarele se cufundă în fiecare sară. | „va n me muști ș nu am ți ț fac“ pag. 95 e spus la propriu, nu la figurat. | La pag. 101 se găsește printre comparații și „rot wie ein Tollapfel“, pe care Dl. Sch. o bazează pe următorul loc din

*) Din eroare lucrările D-lui Sch. s-au discutat sub 2 rubrici, vezi mai sus 2.

Aromunen II pag. 6: „Nă lilice analtă, aroșă ca mirdzeane.“ Este adevărat că Dl. Weigand traduce cu *Tollapfel*, dar Dl. Sch. ar fi putut lesne îndrepta greșala. Macedorominul *mirdzeane* este = dacorominul *mârgean*, corail. Și apoi ce comparație poate fi aceasta, *rot wie ein Tollapfel*? Ce va fi Tollapfel preciz nu pot ști, căci în ediția mea a lui Sachs-Villatte (a cincea) nu se găsește. Presupun însă cu multă probabilitate că trebuie să fie fructul unei plante veninoase și anume al unei plante care produce nebulie. Asemenea plante sînt mătrăguna (*atropa belladonna* L.), măsălarîța (*hyoscyamus niger* L.), zîrna (*solanum nigrum* L.), *solanum miniatum* Bernh., care n-are nume propriu în rominește, și *mandragora officinalis*, pe care Romnii n-o cunosc, pentru că nu crește prin locurile locuite de dinșii. Mătrăguna însă are boabele negre, măsălarîța n-are boabe de fel ci capsule cu semințe, zîrna are boabe negre ori verzi, numai obscură plantă *solanum miniatum* Bernh., pentru care Romnul nici n-are nume, produce boabe de culoare stacoșie-galbănă. Tocmai cu boabele acesteia plante era să compare Romnul macedonean fața unei fimei? | Ce fel de antiteză poate fi aceasta: „cu plins m-am născut și cu suspine mă duc la mōarte“? (130. | Litota nu este, cum spune Dl. Sch. pag. 137, „die Uebertreibung nach unten hin.“ Die Uebertreibung nach unten hin este tot hiperbolă. Pentru aceea și exemplele date pentru litotă, „că va s nă arucă tuț tu spură“, „noi him oarbē găline“ sînt în realitate niște hiperbole. Cu totul altceva este litotes. Iată definițiile ei date de Gellius și Servius: „laudatio non virtutibus appellandis, sed vitiis detrahendis“, „figurae genus, qua res magna modestiae causa extenuatur verbis“, „litotes fit quotiescumque minus dicimus et plus significamus per contrarium intelligentes.“ (Volkman, Die Rhetorik der Griechen und Römer II ed. pag. 434).

7. Ernst Bacmeister: Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen, IV Jahresbericht 1—81. Partea principală o constituie discuția asupra formei a două dela singularul femininelor. Dl B. susține teoria lui Tiktin, cum că forma a două (*e*, *î*) își are originea în genitivo-dativul latin (pentru declinarea I) și în dativul latin (pentru declinarea III). Pentru aceasta Dl B. admite ca Manguica că articolul a fost în rominește totdeauna postpozitiv, și explică formele de genitiv-dativ masculine *-e* și formele macedoromine de genitiv-dativ feminine *-ă*, *-e* prin analogie. În urma studiului D-lui B. chestiunea rămîne tot atît de încurcată ca și înainte. Altă parte importantă din lucrarea D-lui B. o constituie încercarea ingenioasă de a căuta originea articolului protetic *al*, *a*, *aî*, *ale* și a pronumelui determinativ *ăl* în prepoziția *a*.—Cîteva observații: Părerea D-lui Weigand, cum că punerea articolului la sfîrșit în limbile romină, bulgară, albaneză și-ar ave originea în întrebuițarea analoagă a articolului în limba autohtonilor din peninsula balcanică este în realitate părerea lui Kopitar. Vezi a-pri istoricul chestiunii ale mele Introducere în istoria limbii

și literaturii romine 20 sqq., Principii 289. (8). | Ce caută *inimă*, *poartă*, *judecată*, *moară* printre femininele în *-e*? (34—35). | Niciodată *luncă* n-a avut genitivo-dativul *luncae* pentru simplul motiv că *luncă* este un cuvânt slavonesc (37). | Unde a găsit Dl B. *zilei* în psaltirea șcheiană? (38). | Ce poate fi *silele* din psaltirea șcheiană, despre care Dl B. spune că a primit, ca și *zile*, un *-le* analogic la plural? (38). | Ce fel de *apelativ* a fost dela capul locului numele propriu *Radul*? (40). | Alt raport e în *cîntecul David* și alt raport e în *apa Oltu*; *apa Oltu* nu-i=*apa Oltului* (41). | În cuvinte din bătrîni I 132 se găsește *din tîrg din Bîrlad*, iar nu *tîrg din Bîrlad*: *din Bîrlad* nu e compliment la *tîrg*, ci apozitie la *din tîrg*! (42). | Nu se zice în rominește *Socrateului*, nici *Gheorgei*=*lui Gheorghe*! (43). | Aceia ce spune Dl B. la pag. 48, că înaintea numelor personale se pune *lui*, iar înaintea numelor de înrudire însoțite de pronumele posesiv se pune *lu*, ar fi trebuit să probeze prin numeroase citații din texte populare ori prin numeroase experiențe orale, iar nu prin mărturia lui Obedenaru (48). | Nu se zice în rominește *noastra credință* (52). | Prin aceia că susține că în 'vestea eresului a ei noastre credință', 'ispilirea a ei voastre credință', 'supunându-se a lor săi bărbați' *ei* și *lor* nu sînt articule, ci numai articule pleonastice, propriu vorbind numai niște semne cazuale, Dl B. nu scapă de dificultate. | Pleonastice ori nepleonastice, ele se găsesc întrebunțate înaintea substantivului și nimic nu ne împiedecă de a crede că asemenea întrebunțări înaintea substantivului ale articolului vor fi fost cu altă mai dese cu cit limba rominească va fi fost mai aproape de obîrșite (52). | În 'locul sfînt a lui', 'a domnului este pămîntul', 'aceia nuor de foc este a oamenilor nebuni', 'cela ce va strica niscari bani a bisericii', 'țiganul este a mănăstirii' nu sînt raporturi de dativ, ci de genitiv (61). | Nu se zice pe rominește 'a cui sînt case? a cui sintcă?' (64). | *Slugă* e de genul feminin, nu de genul masculin (66). | Nu se zice pe rominește *dommul al mîeii*, *dommul a lui* (71). | La pag. 78 Dl B. spune pe de o parte că „sprachlich“ *-le* dela vocativul singular masculin „este negreșit identic cu articolul“, că adevăc vorbitorul simțește pe acel *-le* ca articol, iar pe de alta spune că o părere oarecare a lui Cipariu este bazată „pe închipuirea că acest *-le* al vocativului ar fi simțit ca articol, ceia ce nu este exact.“ Ori ce înțelege D-sa prin *sprachlich*?

8. Hermann Thalmann: Der heutige Stand der Pluralbildung im Dakorumänischen, IV Jahresbericht 82—135.—Citeva observații: *-z* prefăcut la plural în *-j* (*ž*), *-h* prefăcut la plural în *-ș* nu sînt fenomene slavonești; în slavonește *-z* rămîne la plural *-z* și *-h* se preface la plural în *-s* (85). | Nu este exact că singularele *aricți*, *bacți*, *cîrmacli* sună tot la un fel cu pluralele *arici*, *baci*, *cîrmacli* (87). | Nu este exact că *ochi*, *unchi*, *genunchi*, *broscoi*, *ctoroi* sună tot la un fel cu pluralele *ochi*, *unchi*, *genunchi*, *broscoi*, *ctoroi* (89). | „Răsură, wilde Rose“ n-are ce căuta prin-

tre fructe (92). | „Miază, Mitte“ din Polizu este indoelnic și eu această ocazie observ că rău a făcut Dl Th. că și-a ales tocmai dicționarul lui Polizu ca principal izvor pentru lexicografia romină (93). | *Ciobotă, ciobotă*, nu *cioboată* (93). | Substantivele în *-ță* dela pag. 94 au și pluralul *-ți*. | Substantivele dela pag. 95 supt a) b) c) au unele și pluralul *-e*. | Părerea Dnui Weigand expusă la pag. 96—97, cum că pluralul *-ți* ar fi de origine bulgărească, ar fi putut Dl Th. să n-o mai pomenească. | *Mancă*, nu *mîncă*; *Jidoafcă*, nu *Jidovcaică*; *cește* și *cești*: *plește* și *plești*; *toace*, nu *toți*; *troace*, nu *troci* (98). | Substantivele dela pag. 99 sub 3) au pluralul și *-e*; pluralul *frași* e masculin; *large* și *lărgi*, nu *tergi*; *vergi*, nu *vărgi* (99). | „Măgulă, Schmeichelei“ nu există în rominește, a fost inventat de Damé (100). | *Căzi*, nu *cade*; *ciuzi*, nu *ciude* (102). | *Țitori* și *țiloare*; *vieșuitoare* și *zburătoare* nu formează excepție, pentru că există masculinele corăspunzătoare *vieșuitori*, *zburători* (111). | *Sfezi*, nu *sfade*, nici *sfăzi* (112). | *Oală* n-are pluralul *olă* (113). | *Ferești*, nu *ferestri*; *pietri*, chiar dacă va fi scris cu *i*, tot plural în *-e* este! (114). | *Cași*, nu *cașuri*; *lemne*, nu *lemnuri*; *maci*, nu *macuri* (120). | *Fir*, *ghioce*, *glonț* au și pluralul *-uri*; substantivul feminin singular *cară*—*car* nu există; *ieșteșug*, nu *ieflisut*; *amurgit*, nu *murgit* (121). | *Așăzămînt*, *jurămînt* au și pluralul *-uri*; *pămînt* n-are și plural în *-e*; „bulgăr Klumpen“ nu există în rominește; *leagăn* are pluralul *leagăne*? (122). | *cocoloș*, *cozoroc*, *pîrjol*, *potop*, *prinos*, *prohod*, *rogoz* au și pluralul *-uri* (123). | *Puroi*, *șiroi*, *suvot* au și pluralul *-uri*; *chenar*, nu *chemar*, *felinar*, nu *fălinar*; *grătar*, nu *grăjar* (124). | *Calcan* cu înțelesul de scut nu mai există astăzi, se găsește în Cantemir Istoria ieroglifică 311, Eneache Văcărescu Istoria împăraților otomani 255, Beldiman Etericia 62, Filemon Ciocoi în Revista Romină III 677. La Văcărescu pluralul e *calcanuri*, la Filemon *calcane* (125). | Pe *schingiū* din Damé Dl Th. l-a cetit *schingiū* (125). | *Avantaj*, *bandaj* au pluralul mai mult *-e* decît *-uri*; *gîllej* are și pluralul *-uri*; *alaș* e cunoscut numai din dicționarul manuscris al lui Budai Deleanu la Hasdeu: „alașu—Gerüste“, de unde a aflat Dl Th. că face pluralul *-e*? *final*, *ospăț* fac pluralul și *-uri*; pe *cocor* îl socotește Dl Th. de genul neutru, *cocor* e masculin cu pluralul *cocori*, pluralul *cocoare* aparține la singularul feminin *cocoară* (127). | La pag. 129 zice Dl Th. așa: „Hier ist nur das Wort *prejmet* Umgebung anzuführen, wenn man von Fremdwörtern, wie *cluvot* Schrank, *dolii* Trauer, etc. absieht.“ Va să zică Dl Th. crede că *prejmet* nu-i cuvînt străin? Și apoi *dolii*, nu *dolii*. Iar *dolii* are pluralul numai *doliiuri*, nu și în *-e*. | La pag. 132 vorbește Dl Th. de substantivele care au diferite plurale după diferitele înțelesuri: cap—capî, capete, capuri; cot—coți, coate, coturi; corn—cornî, coarne, cornuri; acar—acari, acare; *car*—*carî* Holzwurm, *care* și *cară* Wagen; *cocor*—*cocori* și *cocoară* Kranich, *cocoruri* Geschwulst; *cer*—*ceri* Zirm-eiche, *ceruri* Himmel; măr—meri, mere; colț—colți, colțuri;

coşar—coşari, coşare : grinar—grinari, grinare ; ochiū—ochi, ochiuri ; *somn*—*somni* Wels, *sommuri* Schlaf ; *uleiū*—*uleturi* Oel, *uleie* Bienenkorb. Va să zică pentru Dl. Th. că *carui* vierme și *carul* trăsură, *cocorul* pasăre și *cocorul* umflătură, *cerul* copac și *cerul* firmament, *somniul* pește și *somniul* dormire, *uleiul* grăsime și *uleiul* stup sint aceleaș cuvinte ? Tot la această pagină ni măi spune Dl. Th. că *coşar* plural *coşare* inseamnă *horn*, Rauchfang. | Este sigur Dl. Th. că *brîū* e slav ? (133). | Important este chipul cum Dl. Th. explică originea formei plurale a eterogenelor *-e*. D-sa anume pleacă, cu tot dreptul, dela plurale ca *mallea*, *calcanea*, *genucla*, unde *ă=a* a fost precedat de sunet muiat.

9. Rudolf Geheeb : Prothetisches *a* und *s* in Rumänischen, V Jahresbericht 1—50. Dl. G. înșiră măi întâiū o listă de cuvinte începătoare cu *a* și o listă de cuvinte începătoare cu *s*, apoi caută să afle la care cuvinte *a* începător și *s* începător își datoresc existența într-adevăr unei *prosthesis*. Noutatea în studiul D-sale stă în faptul că D-sa crede că există în rominește un *s* prostetic, care nici măcar nu și datorește existența unei tendințe de a întări expresia, cum credea Miklosich Beiträge Cons. II 88, ci numai și numai unui fenomen de *prosthesis*. Asemenea cuvinte cu *s* protic sunt după Dl. G. următoarele : sbenghiū, scăluș, sclimpuș, sirente, sfuigu, sgardă, sgateie, sglăbog, sgomot, sclofă, zmelciū, speiū, spomean, straiștă, stulete, sturz, sverdaică, svircol. Măi întâiū multe din cuvintele acestea se pronunță altfel decit cum sint scrise : zbenghiū, zgărdă, zgătie, zglăvoc, zgomot, știulete, zvircol, probabil zvirdaică (în Marian Ornitologia 76, 78 stă scris *svirdaică*). Apoi pentru unele etimologiile sint evident greșite : zgtie (Creangă Povești 267 : „A dracului sgtie de fată“). Cihac, după care s-a luat Dl. G., a cetit *sgatie*, i-a dat în mod arbitrar înțelesul de petit serpent, l-a pus în legătură cu *gadină*, l-a derivat din slavul *gad* reptilă, și Dl. G. a crezut !), zglăvoc (Cihac a găsit acest cuvint în I. Ionescu Calendar pentru bunul gospodar 187 : „Alții lămuresc vravul cu felezăul de pleavă, baligă, burueni, sglăbogi și altele,“ unde *sglăbogi*=*zglăvogi*, vinețele, centaurea cyanus L., bluete, Kornblume, o floare care crește prin sămănături. Cihac însă a înțeles că *zglăvogi* ar fi însemnind molte de terre, crotte, l-a derivat din slavoneștele klōbo, klōbko ghem, și Dl. G. a crezut). Pentru altele etimologiile sint problematice : sclimpuș, zgărdă, speiū, straiștă, știulete, zvircol.

10. Adolph Storch : Vokalharmonie im Rumänischen, VII Jahresbericht 93—175. *Armonia vocalică* are un înțeles cu totul altul decit acel pe care i-l dă Dl. S. Vezi ale mele Principii 226. Dl. S. înțelege prin *armonie vocalică* pur și simplu *asimilația* progresivă și regresivă dintre vocale.—Citeva observații : Dl. S. în explicațiile fiziologice pe care se încearcă să li dea fe-

nomenelor de asimilație se servește de teoria D-lui Weigand cum că *ă, î* ar fi vocalele *a, e, i, o, u* pronunțate cu laringele lăsat în jos. Părerea D-lui Weigand, expusă în *Olymp* 21, *Aromunen* II, XV, III Jahresbericht 207, e contrarie realității. La *ă, î* nu se lasă laringele mai în jos decât la *a, e, i, o, u*. Aceasta este evident și foarte ușor de experimentat. Părerea D-lui Weigand își are obirșia în greutatea pe care o simt Germanii de a pronunța pe *î* (Pe *ă* îl pot pronunța, căci îl au în limba lor). Am avut eu însumi ocazia să văd Germani, și încă de cei cu bogată cultură filologică, făcând la pronunțarea lui *î* niște strimbături pare că li-ar fi eșit sufletul ori pare că ar fi avut în gît un gălătuș mare de mincare, pe care nu puteau să-l înghită. Probă pentru ceia ce spun eu aduce însuș Dl. S. cînd mărturisește că se împacă cu teoria D-lui Weigand în ce privește pe *î*, dar în ce privește pe *ă* nu se împacă. La *ă*, zice Dl. S., nu se lasă laringele în jos. A constatat Dl. S. că la *ă* nu se lasă laringele în jos, din cauză că-l poate pronunța lesne, din cauză că-l are în propria sa limbă. Dacă ar ave Dl. S. și pe *î* în propria sa limbă, precum îl am eu, apoi ar constata și D-sa, ca și mine, că nici la *î* nu se lasă laringele în jos. Și atunci numai ar pute vede, cum văd eu, cit sînt de absurde celelalte păreri ale D-lui Weigand, pe care le însiră Dl. S. la pag. 150—151: „Die Zähne stehen beinahe aufeinander (Dinții stau aproape lipiți unii de alții).“ Complet fals: la pronunțarea lui *ă, î* făcile se pot îndepărta una de alta atît de mult eît permite limba, care cu partea ei posterioară se găsește ridicată spre palatul moale în pozițiile lui *o, u*. „Die Lippen sind angepresst (Buzele sînt lipite una de alta).“ Complet neadevărat: vezi mai sus. „Das Gaumensegel ist gehoben, eine Nasalierung findet nicht statt (Văul palatului este ridicat, nazalizare nu are loc).“ Complet greșit: *ă, î* se pot pronunța cu nazalizare întocmai ca oricare altă vocală. „Die Zunge zieht sich von beiden Seiten zusammen, so dass sie, von vorn gesehen, klumpenförmig zusammengeballt erscheint (Limba se stringe de amîndouă părțile, așa că, văzută de dinainte, samănă că ar fi mototolită în formă de ghem).“ Această depe urmă părere, pe care i-a comunicat-o oral Dl. Weigand D-lui S., probează ușurința cu care cineva la Lipsca poate să debiteze cele mai extravagante lucruri fără ca să aducă macar un zîmbet pe buzele ascultătorilor. Am întîlnit un German, care dela capul locului a pronunțat pe *ă, î* rominești fără nicio greutate și a recunoscut imediat justa lor articulație. Acel German e profesorul Eduard Sievers, un curs al căruia asupra fiziologiei sunelilor l-am ascultat la universitatea din Halle în anul 1890. *ă, î*, mi-a spus profesorul Sievers îndatăce le-a auzit din gura mea, sînt *o, u* „ohne Rundung.“ Așa și sînt în adevăr: *ă* este un *o* la care lipsește rotundirea buzelor, *î* este un *u* la care lipsește rotundirea buzelor. Atîta trebuie, ca să prefacî pe *o, u* în *ă, î*: să puî limba în poziția lui *o, u*, iar buzele să le lașî în stare indiferentă. Numai rotundirea să lipsească, încolo po-

ziția buzelor și deschiderea gurii este indiferentă: buzele pot fi cit de apropiate ori cit de îndepărtate, gura poate fi cit de închisă ori cit de deschisă, îndatăce limba are poziția dela *o*, *u*, se produc sunetele *ă*, *i*. *o*, *u* sînt însă foarte multe, unele mai închise, altele mai deschise, unele mai anterioare, altele mai posterioare, de aici se și aud tot felul de *ă*, *i* cu tot felul de timbre. Timbrele acelea însă, care unele bat spre *e*, altele bat spre *i*, nu trebuie să însele pe cineva să creadă că am ave a face cu articulații de ale lui *e* și *i*. Pentru aceia și toată analiza care s-ar face timbrele lui *ă* și *i* prin curbele neregulate înregistrate de aparatele fiziologilor, analiză care ar proba, să zic, că limbrul cutărui *ă*, *i* samănă mai mult cu timbrul cutărui *e* decit cu al cutărui *o*, *u*, n-are nicio valoare cu privire la *articulația* lui *ă*, *i*. | Să dau un exemplu de chipul greșit cum explică Dl. S. fenomenele de asimilație din cauza teoriei false asupra articulației lui *ă* și *i*. Pentru D-sa *îmblăciu* s-a prefăcut în *umblăciu* din cauza următoare: *i* se pronunță cu laringele lăsat în jos, *ă* nu se pronunță cu laringele lăsat în jos; pentru a se asimila lui *ă*, *i* nu s-a mai pronunțat cu laringele lăsat în jos și atunci a devenit *u*, căci *i* din *îmblăciu* nu este doar altceva decit un *u* pronunțat cu laringele lăsat în jos (154). | Și tot așa continuă Dl. S. mai departe. Lucrarea D-sale se poate compara cu o casă, căreia îi lipsește temeliea.

11. Eugen Neumann: Die Bildung der Personalpronomina im Rumänischen, VII Jahresbericht 176—250. Dă etimologia pronumelor personale plecînd dela *clyma ego, tu, mihi, tibi, sibi, me, te, se, nos, vos, vobis, vobis, ille, illi, illorum, illa, illae, ipse, meus, mei, mea, meae, tuus, tui, tua, tuae, suus, sui, sua, suae, noster, nostri, nostra, nostrae, vester, vestri, vestra, vestrae.*—Cîteva observații: Și în Moldova se zice *mîla, fița* (185). | În „să-m arăte *mîni* lucrurile” din Gaster Chrestomatie II 199 (manuscript dela 1808) vede Dl. N. un *mîne* „mit deutlichem zweigipfeligen *i*”. *mîne*=*mîie* ori, mai precis, *mîiie*: două silabe, în silaba întîia este *i* sonant cu accent *ascuțit* urmat de *i* consonant, în silaba a două este *e* sonant precedat de *i* consonant. Nicl pomenire nu este de un *i* cu două vîrfuri. Cred că știe Dl. N. ce-î aceia un ‘zweigipfliger Akcent’ (185). | *Partea-mî* nu este mai obișnuit în romînește decit *partea mea* (187). | În Moldova nu se zice *da ni cartea* nici *îni dăi nie tasta* (187). | În Moldova nu se zice *fiu*, ci *fi* (189). | În Moldova nu se zice *îf dau fi aiasta*, nicl *fi t merji ghini*? (190). | Explicarea pe care o dă Dl. N. formelor *mine, tine, sine* am dat-o eu întîiu în Principiul 78 (195). | *мнѣ* din Gaster I *3 nu-î pronumele *mine*, ci substantivul *mină*! (196). | *folos* nu este o particularitate a textului din Gaster Chrestomatie I 363, nicl nu se zice altfel decit *folos* (niciodată *fulos*) în toată romînimea (202).

12. Fr. Streller: Das Hilfsverbum im Rumänischen, IX

Jahresbericht 1—74. Dă etimologiile formelor verbelor *sint*, *am*, *voii*.—Citeva observații: La pag. 56 Dl. S. spune că „deja la autorii clasici citeodată formele conjunctivului prezent dela *velle* se întrebuițează în locul formelor de indicativ”. „La Forcellini am găsit”, continuă D-sa, „următoarele exemple: Cic. 15 Fam. 3 in fin. Tu, velim, ut consuisti, nos absentes diligas et defendas; Plaut Truc. 2, 5, 28: Nunc ecastor, ut veniret miles, velim. De aici urmează că deja în latinește nu era lucru neauzit că să întrebuițeze cineva formele conjunctivului dela *velle* cu înțelesul de indicativ prezent”. D-apoi acest *velim facias aliquid* este o renumită construcție latinească. În care *velim* este conjunctiv și după înțeles, nu numai după formă. *Velim* exprimă în această vorbire *voința nesigură* a unui om politicos exprimată prin modul nesiguranței, nu *voința sigură* exprimată prin modul indicativului. *Velim facias aliquid* este ca cum s-ar zice pe rominește *aș vrea să faci ceva*. Altceva e *volo facias aliquid=voesc să faci ceva* (aceasta e o poruncă despotică), și altceva e *velim facias aliquid=aș vrea să faci ceva* (aceasta e o dorință blindă, delicată). Nu era trebuință s-o caute prin Forcellini această construcție latină, ea face parte din elementele gramaticii latinești. Prefacerea lui *voa* în *vo* pe calea alunecării sunetului nu prezintă nici o dificultate, vezi Principii 40 (58).

13. Kr. Sandfeld Jensen: Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balcansprachen, IX Jahresbericht 75—131. Partea principală a lucrării consistă în încercarea de a proba că dispărerea din întrebuițare, ori mai bine izolată și rara întrebuițare a infinitivului în limbile română, greacă, bulgară, albaneză își are originea în limba greacă. În limba greacă adevăratul infinitiv a dispărut în mod normal, în mod necesar, în mod cerut de firea limbii, iar limbile română, bulgară, albaneză au imitat oarecum limba grecească. Zic *oarecum*, pentru că nu găsesc un termen potrivit. Când se împrumută un cuvânt, o formă, un înțeles, se zice că *se împrumută*. Când însă într-o limbă dispăre cu încetul o formă, și apoi în alte limbi dispar fără cu încetul formele corăspunzătoare, și se pune de cineva dispariția din urmă pe socoteala dispariției celei dintîi, aceasta nu se poate numi altfel decît doar *imitație*. Dar e o imitație curioasă, de abia de crezut. Dl. S. J. respinge părerea că o asemenea potrivire între limbile balcanice ar proveni dintr-un fond comun etnic, pentru că adevărat locuitorii peninsulei balcanice și Români ar fi înrudiți de singe, ar fi dela capul locului cam același neam de oameni, Pelasgo-Elino-Traco-Iliro-etc. Dar tot mai lesne se poate înțelege așa ceva decît că au imitat Români, de pildă, pe Greci în lipsa de întrebuițare a infinitivului. Asemenea *aptitudinii* pe terenul fonologiei au fost combătute de G. Paris în Romania 1881 pag. 607 sqq., 1882 pag. 133 și au fost numite de el „*douteuses, pour ne rien dire de plus*”. Dar oricum tot se mai pot înțelege: Așa a fost firea autohtonilor. Și cînd asemenea *apti-*

tudini se mai împreunează și cu *abitudini*, în felul acela că adevăratul, de pildă, a fost o bucată de vreme *bilinguis*, așa că vorbă și limba latină și limba tracă, apoi o strămutare a obiceiului din limba tracă în limba latină se înțelege chiar bine. Dar așa, că au imitat Rominii pe Greci ! Ori vorbeau Rominii și grecește ? Dl. S. J. pune mare preț pe chipul cum a fost înlocuit infinitivul, pe formele adevărat prin care Rominii, Bulgarii, etc. au suplinit lipsa infinitivului. Aceste forme sînt niște *propoziții subordonate*. Am putea chiar întreba : Ce ar fi putut fi altceva decît niște propoziții subordonate ? Dl. S. J. vede însă între aceste propoziții subordonate din diferitele limbi balcanice, prin care s-au suplinit infinitivele, mari asemănări, de pildă că „toate limbile se potrivesc cu limba greacă în aceia că propozițiile substantivale [care au înlocuit infinitivul] sînt analoage propozițiilor finale” pag. 120. Chestiunea rămîne aceeași : Rominii, Bulgarii și Arnăuții au imitat pe Greci în înlocuirea infinitivului prin propoziții subordonate analoage propozițiilor finale. Acest lucru nu se poate pricepe.—Citeva observații : *potiu=pot* nu există (78). | Nu numai după *ce* se întrebuițează des infinitivul în rominește, vezi Principii 134 (79). | „Nu mai știau ce face” din Ispirescu Basme 294 citat după Meyer-Lübke Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen '92 a fost rău înțeles de Meyer-Lübke : *face* nu este infinitiv, ci a treia persoană singulară a prezentului indicativului, subiectul lui *face* este *coțosmanul*. Tot acolo, în lucrarea citată a lui Meyer-Lübke pag. 98, se mai găsește încă un exemplu, așa pute zice colosal, de nepriceperea unui text rominesc. Anume vorbele din Ispirescu Povestii 125 „ea, biet, nu știa unde bate diavolul de zmeu” au fost înțeles de Meyer-Lübke astfel : „sie wusste nicht wie den Teufel von Riesen schlagen” (79). | „Nu mai limbii vechi aparțin construcții ca ‘n-au avut cine scrie’ Ureche ed. Picot 24, ‘n-au avut cui zice’ citat din Miron Costin la Damé.” La acestea face Dl. Weigand, editorul, în josul paginii notița următoare : „[‘n-au avut cui zice’] este o construcție întrebuițată chiar astăzi. În exemplul dintîiu însă [‘n-au avut cine scrie’] trebuie în limba de astăzi numai decît pus ‘cine să scrie.’ ‘N-au avut cine scrie’ se zice și astăzi și se răsține (79). | Dacă Tiktin spune în gramatică § 284 *n* că nu-i bine să se zică *trebuiră să-l îngroape*, să nu cumva să-l creadă Dl. S. J. (81). | În propozițiile grecești *ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴν αἰσθάνθῃ κανεὶς συμπάθειαν* nu se poate pricepe cum numai limba literară pune pe *κανεὶς* : fără *κανεὶς* nu există înțeles (82). | În ‘mie-mi pare c-are hi bine așa’ *are hi* nu este indicativ, ci optativ (83). | *Dați* nu înseamnă niciodată *aufschieben*, *amîn*. Dl. S. J. a scos acest înțeles din ‘da zi după zi’ Ispirescu Basme 29. Izolarea întreagă a *da zi după zi* înseamnă a *amîna*, iar nu verbul a *da* singur (90). | „După *crede* urmează regulat o propoziție subordonată cu indicativ”. Tot așa de regulat urmează o propoziție subordonată cu conjunctiv : „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată” Eminescu. Negreșit că înțelesul colo e într-un fel, din-

colo e altfel (91). | „Verbe ca *se îndoi* și *se codi* se construiesc numai cu *să* și conjunctivul. “Ba a *seîndoi* [și așa se citează verbele românești, totdeauna cu *a*] se construiește și cu *că* (91). | La pag. 97—98 Dl. S. J. amestecă construcții cu înțelesuri cu totul deosebite, așa că nu știu dacă le-a priceput. La incurcătură a mai contribuit și Dl. Weigand cu o notă, care e întreagă un neadevăr. Să mă încerc a pune puțină lumină: Altceva e ‘am a face cu dracul’ ori ‘să n-ai de a face cu dinșii’, și altceva e ‘fără să știe ce are să facă’. Aceste lucruri nu trebuiesc legate prin *daneben*, cum face Dl. S. J., par că ar fi tot una. Iată pe scurt cum stă lucrul: 1. Compus cu infinitivul, *am*, la toate timpurile și modurile, dă naștere modului necesității. Rar înaintea infinitivului se pune și prepoziția *de* (Alta vreme să ai a mă sluji, până cînd îi muri Creangă Povești 206. N-am a mă plînge de nimic Ispirescu Basme 12). 2. Compus cu *de* și cu participiul trecut *am*, la toate timpurile și modurile, = I (Am de trecut prin multe locuri Creangă Povești 197. Avea cite ceva greu de făcut Ispirescu Basme 149). 3. Compus cu conjunctivul, *am*, la toate timpurile și modurile, formează timpul viitorului (Acuș avem să dăm peste o fîntină Creangă Povești 204 [consecvență față cu prezentul]. Ai avut să tragi un păcat ibid. 221 [consecvență față cu trecutul]. Ceia ce-ți fac țării smîntă, să n-ai să scape de sfînta-ți direaptă. Dosoteișu Psaltirea 63 [viitorul conjunctivului]). 4. *Am*, la toate timpurile și modurile, în legătură cu propoziții relative, locale, temporale și modale, în care predicatul e un infinitiv ori un conjunctiv (Cînd *am* e la a treia persoană singulară, relativul nu poate fi la nominativ) = Am pe cineva, ceva, loc, timp, chip (N-ai cui bănuî Creangă Povești 223. Mama atunci mă și ia rapede la pornit fără să am cîndu-î spune de călugărie Creangă Amintiri 122. N-ai cum lăcui într-această curte Dosoteișu Proloage 42. Dulce și-i gurița, lele, mai dulce n-are cum fi Iarnik-Birseanu Doine 25. N-am unde mă duce.—In toate aceste exemple se poate pune conjunctivul în locul infinitivului). 5. La 3 persoană singulară, la toate timpurile și modurile, în legătură cu o propoziție relativă, în care relativul să fie la nominativ, iar verbul la conjunctiv ori la infinitiv, *am* = *este*. Acest fapt trebuie explicat astfel. Punctul de plecare a fost o propoziție de felul ‘Moș Nichifor n-avea cine să-î bănuiască’, în care *cine* era obiectul drept al lui *avea*. Prin discordanța între membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției *moș Nichifor* a fost gîndit ca obiect și *avea* a fost gîndit ca predicat al lui *cine*. De aici a urmat o schimbare mare de înțeles (Epele erau ale lui și cînd le grijă, grijite erau, iară cînd nu, n-avea cine să-î bănuiască Creangă Povești 107. Dacă mă vezi așa de jigărit, este că n-are cine să mă hrănească ca el Ispirescu Basme 15). 6. *Am a face cu cineva* ori *am de a face cu cineva* e o izolare care înseamnă *sînt în raport, în contact, în relație cu, mă ocup cu* (Rău e cînd ai a face tot cu oameni, care se tem și de umbra lor Creangă Povești 233.—Ci că moș Nichifor s-ar fi giurat cu giurămînt să nu mai aibă niciodată a

face cu parte duhovnicească ibid. 110. Să n-ai de a face cu dinșii ibid. 198. Bunătatea n-are de a face cu răutatea ibid. 209). — Cu totul altceva sint apoi construcții ca 'n-am frați să mă-ngrijească', δέν εἶχαν φωρὶ νὰ φᾶν (n-aveau pine să minince), εἶεις κανένα ἄλογο νὰ μου δώσης? (n-ai un cal să-mi dai?), unde avem a face cu propoziții subordonate de scop.—Toate aceste lucruri Dl. S. J. le discută sub titlul de *Bestimmung*: „Der Infinitiv dient in verschiedener Weise dazu eine *Bestimmung* zu bezeichnen.“ E cam prea comprehensiv acest termin de *Bestimmung*. Pelngă acestea toate mai vine și Dl. Weigand cu nota D-sale: „Intrebuințarea lui *de* este o particularitate a scriitorilor din Transilvania [Creangă transilvănean!], care cunosc limba germană: *am a face* și *am de a face* au acelaș înțeles, și anume citeodată mai mult de *viitor*, altă dată mai mult de *necesitate*, dupăcum e legătura cu vorbele de prin prejur, tot așa dupăcum acelaș lucru se întâmplă cu locuțiunea, în toate dialectele întrebuințată, *am să fac*=*am încă de făcut* (ich habe noch zu thun) sau *voi face*; *ai să faci* din contra exprimă mai mult necesitatea. În jurnalele din Valahia mare se găsește *ie a constata*; în Transilvania, dupăcum mi-a spus Dl. Scurtu, *ie de a constata*.” Curată babiloniet! Mai observ numai că *aeel ie a constatu*, *ie de a constata* este un germanism=*ist zu bemerken*. | 'Era a fâta' nu trebuie pus alături cu 'cînd fu a-l boteza', 'cînd fu a pleca'. *A fâta* e o izolare care înseamnă *trächtig*, pentru aceia se și întrebuințează ca atribut: *o vacă a fâta*=*eine trächtige Kuh* (99). | „In loc de infinitiv se găsește după *înainte* nu, ca de obicei, o propoziție cu conjunctivul, ci una cu indicativul.” pag. 105. *Înainte* se construște numai cu *de* și cu *infinitivul*. | Construcția 'până era viū, niciodată nu l-au văzut în scaun să șadă' și astăzi se întrebuințează (107). | ἀφ'ημῶν, nu ἀπ'ω (115).

14. Hans Moser: Der Ursprung der rumänischen Präpositionen, X Jahresbericht 409—464. Se dau etimologiile prepozițiilor românești.—Cîteva observații: *între* înainte de *un* nu se pronunță ca *înt* în limba dacoromânească (412). | *Cătră* se pronunță *către* pe unele teritorii dacoromânești (Muntenia) nu din cauza a-nologiei lui *între*, ci pentru acelaș motiv pentru care și *țigară* se pronunță *figure*, adecă din cauza pronunțării muțate a lui *r* (417). | *Depe* nu se pronunță în Moldova *dipă* (419). | *Martir* e un neologism; reflexul popular al lui μάρτυρ- e *mărtur* (427). | În caz cînd după *în* urma un cuvînt începător cu vocală era un motiv tocmai să se păstreze *n*, iar nu să cadă (430). | *înuntru* se zice și în Moldova (433). | Dacă *la*=illac+ad, cum se explică căderea lui *c* celui prins la mijloc? (437). | Este imposibil de admis că *pără* ar fi fost influințat analogic de *fără* și că sint ar fi fost influințat analogic de *strînt* (440, 453).

15. Richard Kurth: Der Gebrauch der Präpositionen im Rumänischen, X Jahresbericht 465—639. Un studiu amănunțit și

important asupra înțelesului prepozițiilor românești. Dl. K. cercetează diferitele înțelesuri în dezvoltarea treptată a lor unele din altele. Punctul de plecare este totdeauna înțelesul de loc.—Citeva observații: Există *a vale*—zu Thal în românește? (477). | *M-am culcat*, nu *me-am culcat*, greșală de tipar (479). | 'Laudă ție, doamne, cu ingerii da' nu înseamnă 'îți da' laudă ție și ingerilor', ci 'îți da' laudă împreună cu ingerii' (489). | În 'muțerea a îmbătrinit pe dracul cu descreșterea unui fir de păr' raportul exprimat prin *cu* este acel de instrument, nu de Gleichzeitigkeit, *bei* (491). | Alt raport e în 'cum rămîne cu moșu-tău?' și alt raport în 'rămîne cu părul lins prelins'. Aceste două raporturi nu pot fi discutate la un loc. Mai observ că *moș* în locul citat (Creangă Harap Alb) înseamnă *unchiul*, Onkel, nu Grossvater (495). | Nu se poate admite că *da' de cineva* s-a născut prin analogia lui *mă apropiu de cineva*. Aici avem a face cu unul din nenumăratele înțelesuri ale verbului *da'*, care s-au dezvoltat din firea însăși a acestui verb (500). | Nu se zice *măuștirea de Bistrița* (504). | În *caer de cinepă* nu este raport partitiv, ci de materie (505). | Pe 'gloaba cea de căl', 'un hitru de moș', 'o arătare de om', fenomene pe care eu le-am explicat ca provenite prin alunecarea poetică a înțelesului (periphrasis, Principii 138), Dl. K. le explică, dacă nu poate just, dar în tot cazul ingenios, ca un raport de partitiv: 1. Dieses Pferd ist ein schlechtes, ein Klepper. 2. Es ist eigentlich kein vollständiges Pferd, sondern nur ein Theil davon. Dar pe *nenorocitul de el* cum l-ar explica Dl. K.? Poate că așa: 1. El e un nenorocit. 2. Propriu vorbind, nu-i el întreg, ci numai o parte dintr-insul! (507). | 'Noi venim dela cea ce s-au lăsat de dulceața lumii' nu cuprinde în *s-au lăsat de dulceața lumii* un raport de subiect exterior, de cauză, căci *s-au lăsat* nu-i verb pasiv, ci un raport de separație (511). | În 'sufală vintul ș-o clătește, de toți spiniă mî-o lovește' raportul exprimat prin *de* nu e al instrumentului, ci al locului, analog celui discutat de Dl. K. la pag. 498 al. 2 (512). | 'A lăsa pe cineva de capul lui' e o izolare și nu trebuie discutată împreună cu 'o brumă de trei palme *de* groasă', 'ești rea *de* gură', 'm-o'ă desculța *de* un picior' (513). | *capax* se construiește și în limba clasică cu genitivul (514). | Nu este exact că limba romină nu posedă terminații adverbiale. Forme adverbiale sînt *-e* la adiectivele în *-esc*: băbește, bănește, bărbătește, etc. ; *-iș*: chiorîș, cruciș, fățiș, tiriș, furiș, etc. (519). | În 'acest sat este dreaptă cumpăratură lui Trifon postelnic', 'ca să-i fie dumisale dreaptă moșie și cumpăratură' *dreaptă* nu-i prepoziție, ci adiectiv (525). | 'n dzuă de astădz inî te lua' nu înseamnă, cum traduce Dl. Weigand, te-am luat sînt acum opt zile (!), heute vor acht Tagen nahm ich dich, ci *te-am luat astăzi* (529). | În 'a striga în gura mare' este raport de mod, nu de instrument (531). | În 'Bată-te, bădiță, bată zilele toate de-odată, cele două zile grele, care-i simbăta *-ntre* ele' *între* nu arată raport de timp, ci de loc, căci înțelesul nu e că simbăta se găsește la mijloc între cele-

doă zile grele, ci că dintre cele două zile grele una este simbăta (535). | Gegen Mitternacht nu se zice în rominește *pela miază noapte*, ci *pela miezul nopții* (551). | In 'după fața ta de doamnă lumnea -ntreagă se intoarnă' *după* nu e întrebuițat la figurat, pentru a arăta motivul, aus, wegen, ci la propriu, pentru a arăta locul (557). | In 'de-ar fi lună de cu scară, m-aș duce la badea-n țeară' înțelesul nu e 'würde ich mich zum Schatz aufs Land begeben', ci *m-aș duce în țara rominească*. Aufs Land se zice pe rominește *la țară* (559). | In 'care om nu ține la viață' *la* nu arată raportul de „Ruhelage in unmittelbarer Nähe von Etwas, an, bei, auf.“ 'Care om nu ține la viață' nu trebuie pus alături cu 'la fințina din răzor se -ntilnește dor cu dor' și 'cucule, pasăre sură, ce tot cînți la noi pe sură' (559). | In 'm-aș tocmi la D-ta' *la* nu arată un raport de dativ (561). | In 'oftatu-i lucru mare și e bun la supărare' *la* arată raport de timp, nu de scop. In 'astea și altele sînt povești bune la șezătoare' *la* arată raport de loc, nu de scop. (562). | 'Badea m-a lua la toamnă', nu 'm-a luat' (563). | In 'și la șase zile dimniță niardze amiră Kiros la loc' *dimniță* înseamnă *Morgen*, nu *Sonntag* (564). | In 'derept aceia nișea să n-ăibă a-î opri preste cartea domniei mele' *preste* nu înseamnă *über*, *in betreff*, ci *contra*. Acest exemplu nu trebuia pus alături cu 'să facă judecată prespre toi' (574). | La pag. 592 jos se anunță că se vor înșira *prepoziții* propriu zise compuse cu *de*, iar la pag. 594 sus sînt date două *adverbe* compuse cu prepoziția *de*: *dincoace* și *dincolo*. Ce cauză aceste adverbe? | „*Depe* are citeodată înțelesul de *wegen*: *ia-ț-o și duceti-vă depe capul meu* = geht meinewegen.“ Va să zică după D. K. înțelesul ar fi 'ia-ț-o și duceti-vă *din partea mea*!' Cu totul altul e înțelesul, nu de concesie și de indiferență, ci de dorință de a scăpa odată de niște oameni nesuferiți. 'Duceti-vă depe capul mîeu' = 'Lăsați-mă odată în pace pentru numele lui dumnezeu!' (595). | Prepoziția *prin* dela pag. 599 trebuie pusă sub titlul 1. Feste *Zusammen setzungen* dela pag. 554. | 'Zboară nevăzută prin cinci străji' nu înseamnă 'sie fliegt ungesehen zwischen den 5 Wächtern hindurch'. Mai întîiu *strajă* nu înseamnă *Wächter*, și apoi cele cinci străji erau așezate una după alta, existînd oarecare distanțe între ele, nu erau așezate unele de o parte și altele de altă parte (600). | In 'să jurară cum nu numai înainte judecătorilor său cătră alți oameni, ce și pentr-alte țări că-l vor mărturisi cum este Vasilicu nepotul lui Dispot' nu este prepoziția *printru*, ci *printre* (603). | Prepozițiile compuse cu *de* sînt înșirate tot da capo, fără titlu, iar cele compuse cu *pe* sînt înșirate sub titluri deosebite. Ce alcătuire e aceasta? (605). | *Pe lingă* din 'pe lingă toată insistența amicilor săi politici n-a vrut să revină asupra abdicării sale' e un germanism al Transilvănenilor = bei (605). | 'Prăda tirgul de din afara cetății' și astăzi se zice (609). | *Afară din seamăn* e un germanism al Transilvănenilor = ohne gleichen (610). | *alătura* cu din 'corespondența urmată prin ascuns, pe care curtea din Viena o întreținea alătura cu cea oficială cu lordul Paget'

e un germanizm al Transilvănenilor=neben (610). | La pag. 614 II Anm. I trebuie adăogită prepoziția *în josul*.

16. Kurt Schreyer: Der Adverbialsatz in der neurumänischen Volksliteratur, XI Jahresbericht 273—363. Un studiu tot atât de amănunțit și de important asupra conjuncțiilor rominești, cât a fost acel al D-lui Kurth asupra prepozițiilor. Alături cu înțelesurile conjuncțiilor Dl. Sch. cercetează și poziția cuvintelor în propozițiile subordonate.—Citeva observații: La pag. 283 se spune că *cum* se întrebuițează rar cu verbe perfective, și cu toate acestea dintre exemplele date în josul paginii, 5 la număr, 4 au verbe perfective (Cum au plecat toți, ea a și adormit. Cum vom ajunge la palatul tatălui tău, să te las jos. Cum ajunse fata la podul de argint, îi eși leul înainte. Cum punea mina pe cite unul, îi trîntia). | Un pronume nedefinit *nicialtul* nu există. *De unde* nu-î tot una cu *de cînd*. *De pe cînd* arată aproximația (300). | Propozițiile temporale, despre care se vorbește la pag. 301 sus că se raportează la corelative, sint de acelaș fel cu propozițiile temporale numite la pag. 276 atributive Temporalätze. | „Curioază este întrebuițarea lui *pe cînd* pentru a arăta punctul în timp...: Pe cînd singele începu a clăcoti, o aruncă înuntru [făina], 'Intr-o sară prisăcarul acesta, tocmai pe cînd puse o căldare cu apă la foc și voia să-și facă mămăligă...'. Sigur că e curioasă această întrebuițare, dar ea *nu-î rominească*. Exemplele de mai sus sint luate din S. Fl. Marian, Resplata, povești din Bucovina, Suceava, 1897. Dar tocmai din scrierî de ale lui S. Fl. Marian și-a găsit să scoată sintaxa rominească Dl. Sch.? A fost o mare greșală aceia că Dl. Sch. n-a știut să-și aleagă autorii. Alături cu Creangă și cu Ispirescu iată ce autori și-a mai ales D-sa: S. Fl. Marian opul citat; Crăciunescu Copii de găsit, Caransebeș 1898; Ioan Pop Reteganul Povești din popor, Sibiiu 1895; Sbiera Povești populare rominești, Cernăuți 1886. Să aibă cineva pretenția de a scoate sintaxa *rominească* din graul intelectualilor romini din Bucovina și din Transilvania, *aceasta* este o curiozitate (303). | *Până ce* nu este conjuncție locală (306). | Citeodată distincțiunile sint atit de fine, incit nu se pot înțelege. De pildă pentru Dl. Sch. cînd zice Romînul 'și tot înainte mergea, până ce ajunse la un oraș mare', *până ce* servește pentru a scoate în relief un țel (Zielpunct); iar cînd zice 'merse, până ce eșiră la pustietate' *până ce* servește pentru a insista asupra unui țel și în aceeaș vreme a arăta că acțiunea s-a lungit în timp. 'Mergea până ce ajunse la un oraș' nu-î tot una cu 'merse până ce eșiră la o pustietate'! Dacă va proceda cineva așa, apoi se va găsi că o conjuncție are alt înțeles îndatăce predicatul este altul. Și așa și este! Decit e prea multă subtilitate (306). | În 'cei doi frați au tot mers pe drum înainte, până ajung la curțile împăratului roș' propoziția cu *până* aparține tot atit de mult trecutului cași propoziția cu *până* din 'așteptară până adormi ciobănașul' (307). | Citația dela pag. 309 sus

este greșită. De altfel se poate zice și pe dos 'până nu mi-ai aduce... eu nu vă cred etc.' ! În exemplele dela pag. 309 jos ordinea membrilor din propozițiile cu *până* poate fi și așa : 'până ce a înjugat tatăl lor boii', 'până ce s-a deșteptat zina', fără ca să fie cea mai mică deosebire de înțeles față cu ordinea din text 'până ce tatăl lor a înjugat boii', 'până ce zina s-a deșteptat'. De asemenea reguli arbitrării asupra poziției membrilor din propozițiile subordonate, precum și asupra poziției propoziției subordonate față cu cea principală, se găsesc cu droaia în lucrarea D-lui Sch. Se vede de aici dezavantajul unui străin, care cercetează chestiile de sintaxă și este nevoit să creadă orbește în citeva texturi cetite. Se vede de aici primejdia străinului de a da reguli arbitrare, mai ales cînd nu știe să-și aleagă autorii. Notez citeva din pozițiile date de Dl. Sch. ca normale, măcarcă tot atît de întrebunțate sînt și pozițiile contrare : 310 alinea 1 ; 311 al. 1, 2 ; 335 al. 1. | Pentru Dl. Sch. *până* și *înainte de a* au două slujbe deosebibile, pentrucă *până* formează o „propoziție subordonată, care încheie o acțiune precedentă și arată că acțiunea precedentă s-a întins până la punctul unde începe acțiunea următoare ;” învremece *înainte de a* formează o „propoziție subordonată care încheie un spațiu de timp în care s-a petrecut acțiunea propoziției principale ; durată timpul în care se petrece acțiunea principală se întinde deci până la punctul în care începe acțiunea propoziției subordonate”. Cum că între *până* și *înainte de a* sînt deosebiri de înțeles, știu și nu mă indoesc ; dar că vorbele D-lui Sch. vor fi exprimînd vreo deosebire, de aceasta mă indoesc grozav (303, 310). | Dl. Sch. stabilește la pag. 288 teoria că atunci cînd timpul propoziției subordonate este anterior timpului propoziției principale (*cum, decum îndatăce*), propoziția subordonată se așează înaintea propoziției principale. De aici ar urma că atunci cînd timpul propoziției subordonate este posterior timpului propoziției principale (*înainte de a*), propoziția subordonată să se așeze după propoziția principală. Și cu toate acestea, dacă pentru *cum, de cum, îndată ce* exemplele par că ar fi conforme cu teoria, pentru *înainte de a* Dl. Sch. este nevoit să mărturisească că : „propozițiile cu *înainte* sînt mai totdeauna așezate înaintea propoziției principale.” Teoria este evident falsă (311). | Nu 'împăratul se duse drept la palatul', ci 'împăratul se duse drept la palat' (314). | Nu 'vede toate necurățiile oamenilor', ci 'vede toate necurățiile oamenilor' (314). | Dl. Sch. spune că în 'el se bucura fiindcă credea că Aurica va fi murea lui', 'eu sînt gras și voinic fiindcă n-am griji multe' nu se poate pune *pentrucă* în loc de *fiindcă*. Ba da! (315). | Dl. Sch. spune că conjuncția *să* cu înțelesul condițional de *dacă* se întrebunțează astăzi în limba scrisă, dar mai rar decît în limba populară, unde este foarte întrebunțată („In der Schriftsprache wird es heutigens weniger angewandt, dagegen allgemein noch in der Volkssprache.“). Ca exemplu dă D-sa pe 'aû nu știu D-ta că e un păcat strigătorîu la cerîu să fie omul leneș în lume?'

Aceasta e o mare greșală. *să* cu înțelesul de *dacă* nu există azi în rominește (vezi sub II 2), iar, 'să fie omul lenes în lume' e o propoziție subordonată subiectivă (320). | În 'eū, dacă-mi dați voe să îndrăznesc, v-aș putea da un sfat în această privință' *dați* este prezent, nu imperfect (327). | *că* în *parcă* nu este *că* cel de după verbele care arată simțire, gândire, observare, ci este *că* din propozițiile subordonate subiective (344). | Ingenioasă este explicarea construcțiilor 's-a făcut *că-î* prinde', 'se făcu *că* plinge' etc. prin căderea lui *pare* (344). | În 'acum mă-e bine cași cind cream la sinul mamei' *cind* este temporal curat (348). | În 'deschise o gură de să mă imbuce dintr-o dată', 'cine știe ce incurcătură vei face p-acolo, de să nu-î mai dea nimeni de că-pătiū' nu este nici o elipsă, ci întrebuintarea conjunctivului potențial (351). | Nu este exact *că* atunci cind *incit* are de corelativ pe *atita*, nu se poate înlocui cu *că*: se poate zice tot atit de bine 'atita larmă făcură, *că* se deșteptară toți slujitorii', 'eraū atit de săraci, *că* n-aveaū după ce bea apă' cași 'atita larmă făcură incit se deșteptară toți slujitorii', 'eraū atit de săraci incit n-aveaū după ce bea apă' (352). | Nu este exact *că* în 'iară tâlharii aū furat un ou de supt o țarcă, așa incit nici n-aū simții ea', 'fetele zmeilor' erau tustrele asemenea, incit nu le puteaī deosebi una de alta, așa semănaū de bine' ar fi mai bine să se pună *că* în loc de *incit*. Nu este exact *că* în 'o trîniū d-un copac, incit piesni', 'ajungind la popa-ī trage peste cealā o măciucă, incit popa cade mort pe dată la pămînt' ar fi mai bine să se pună *de* în loc de *incit*. Aceia ce spune D. Sch., cum *că* rezultatul cercetărilor asupra conjuncțiilor consecutive *de, incit, că* ar fi *că* propoziția cu *de* arată rezultatul unei gradații, *că* propoziția cu *incit* arată rezultatul unei comparații de intensitate și grad, *că* propoziția cu *că* arată rezultatul unei comparații de calitate este cantitate, este o iluzie (353). | Regula „așa—*că*, atita—*incit*” este falsă (354). | În 'fetele zmeilor erau tustrele asemenea, incit nu le puteaī deosebi una de alta, așa semănaū de bine' propoziția consecutivă atrînă de *asemenea* (354).

17. Martin Hiecke : Die Neubildung der rumänischen Tiernamen, XII Jahresbericht 113—178. O interesantă cercetare a originii numelor de animale în rominește. Cercetarea este făcută mai întiū din punct de vedere al înțelesului. De pildă pasărea charadius pluvialis L. este numită *fluturaș* pentrucă se hrănește cu luturi, *fluerarii* pentrucă flueră, *prundăraș* pentrucă trăește pe prunduri. Ea e făcută apoi din punct de vedere al formei, adecă al chipului cum se dă naștere cuvîntului prin sufixe, compunere, derivare imediată, creare imediată.—Citeva observații: Ce poate să însemneze „bătea-albă—pelican=căuș alb (bătea-albă Pelikan=weisser Giesslöffel)”? *Bătea* există în rominește, dar însemnează 1. Bățul cu care se bate mingea, 2. O plantă, *typha latifolia* L. Pe cel dintiū înțeles îl cunosc dintr-o comuni-

care a lui S. Fl. Marian, pe cel de al doilea înțeles îl are numai Cihac. Unde a găsit Dl. H. pe *bătea-albă*=pelican și pe *bătea*=căuș? Poate că e greșală în loc de *batcă*, pentru că *batcă* înseamnă într-adevăr *pelican*, dar chiar atunci unde a găsit Dl. H. pe *batcă*=căuș? (119). „Căpușă=floricică. Animalul se viră cu gura așa de tare în piele, încît samănă cu o floricică (căpușe Schafflaus; =Blütchen. Das Tier saugt sich so fest, dass es einem Blütchen ähnlich ist.“ Căpușă are următoarele înțelesuri: 1. Parazitul din lina oii, ixodes ricinus, tique des chiens, tique ricin, Șezătoarea II 186, 2. Melophagus ovinus, pou de mouton, Viciu sub *botoș*. 3. Ochilul viței de vie, Economia de cîmp (Molnar) Buda 1806 pag. 153, I. Ionescu Agricultura din județul Putna pag. 250. 4. Ricinus communis L. Panțu. Unde a găsit Dl. H. pe *căpușă* cu înțelesul de floricică? (120).

18. St. Romansky: a. Vorbă und voroavă, XIII Jahresbericht 106—108. Dl. R. susține că *vorbă* nu-î *verbun*, ci slavul *dvoriba*, serviciu la curte. D-sa se raportează pentru a proba acest lucru la cuvintele din limba veche *dvorbă*, *dvorbesc*, care avea înțelesuri din care s-ar fi putut deriva înțelesul actual. Pe verbul *dvorbesc* Dl. R. nu-l consideră ca derivat din *dvorbă*, ci ca egal cu verbul *dvorbiti* din textul slav al învățăturilor lui Neagoe Vodă. Acest *dvorbiti* din textul slavonesc este într-adevăr egal cu *dvorbesc*, dar nu în felul cum crede Dl. R., că adevăratul verbul român ar fi un împrumut din slavonește, ci din contra: *dvorbiti* din textul slav al învățăturilor lui Neagoe Vodă este foarte probabil un românism. — Pe *voroavă* Dl. R. îl derivă din malorusul *hovoriti*, din care s-ar fi dezvoltat **hovoresc*, **vovoresc*, așa după cum din malorusul *mohila* adă esit romineștele *moghilă*, *movilă*. Mai întîiu altceva e *hi* și altceva e *ho* și dacă *hi* s-a prefăcut cumva în *ghi*, *vi*, asta nu înseamnă că și *ho* s-ar fi putut preface în *go*, *vo*. Apoi *vi* din *movilă* se datorește unei schimbări voluntare pe care am explicat-o în Principii 237. b. Mahnreden des walachischen Wojwoden Neagoe Basarab an seinen Sohn Theodosios, XIII Jahresbericht 113—194. Două lucruri importante se găsesc în acest studiu asupra învățăturilor lui Neagoe Vodă, întîiu probarea că textul bulgăresc al învățăturilor este din secolul XVI, al doilea că autorul învățăturilor a făcut împrumuturi din discursuri de ale lui Ioan Chrysostomos. O cercetare temeinică asupra învățăturilor lui Neagoe Vodă însă nu poate avea loc decît atunci cînd se vor compara lucrările analoge grece și latine, precum învățăturile lui Basilioș I către fiul său (Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur ed. I, 187); învățăturile lui Manuel Paleologul către fiul său (Krumbacher ibid., 208; Bernhardt, Grundriss der gr. Litteratur ed. IV, I 742); Alcuin, de virtutibus et vitiis (Ebert Geschichte der Litteratur des Mittelalters II 22); Paulinus dela Aquileja, liber exhortationis (ibid. 90); Smaragdus, via regia (ibid. 111); Sedulius Scotus, de rectoribus christianis (ibid. 198); Ionas, de insti-

tutione regia (ibid. 227); Hincmar, de regis persona et regio ministerio (ibid. 250); Thomas de Aquino, de eruditione principum (Gröbers Grundriss II 209); Aegidius Colonna (Egidio Romano, Gaspary Geschichte der it. Lit. I 191), de regimine principum (ibid. 210); Helinand de Froidmont, de bono regimine principis (ibid. 212); Vincent de Beauvais, de eruditione regaliū illiorum (ibid. 213).

19. D. M. Michov: Die Anwendung des bestimmten Artikels im Rumänischen, verglichen mit der im Albanesischen und Bulgarischen, XIV Jahresbericht 1--111. O greșeală fundamentală este aceea că Dl. M. s-a hotărât să cerceteze întrebuițarea articolului în afară de propoziție (capitulele I și II) și în propoziție (cap. III), pare că ar putea scoate cineva un cuvint din gură fără ca acel cuvint să facă parte dintr-o propoziție, fără ca să fie adecă ori subiect, ori atribut, ori predicat, ori compliment. Pentru Dl. M. însă un exemplu ca „se duse la *negușitor* care aștepta la poartă” este dat pentru întrebuițarea articolului în afară de propoziție (32), iar un exemplu ca „te-a ajuns nevoea de mine” este dat pentru întrebuițarea articolului în propoziție (73)! La aceasta se mai adaugă și greutatea pentru un străin de a discuta întrebuițarea articolului în limba romină din cauză că formele articulate lesne se pot confunda cu cele nearticulate: *casă* și *casa* se confundă îndată ce zefarul ori chiar scriitorul manuscriptului uită să pună semnul deasupra lui *a* ori îl pun fără să trebuiască; *București* și *Bucureștii* se confundă îndatăce zefarul ori scriitorul manuscriptului pronunță forma articulată *București* iar cetitorul citește *Bucureștii*, sau dincontra îndatăce zefarul ori scriitorul manuscriptului scriu forma nearticulată *București* iar cetitorul crede că are a face cu forma articulată *Bucureștii*=*Bucureștii*. Numai cine posede limba romină ca limbă maternă poate să întreprindă cu succes asemenea cercetare ca acea întreprinsă de Dl. M. Pentru aceea și lucrarea D-sale e plină de erori și ar fi putut să nu fie scrisă fără nicio pagubă pentru știință.—Citeva observații: Londra, nu Londonu (7). | „La plural numele de localități se articulează: Bucureștii, Galații, Piteștii, Ploeștii, Gropeni”. Se articulează ori nu se articulează, după cum sint și raporturile. Cind pun data pe o scrisoare, scriu *București*; cind scriu pe o tablă la gară numele orașului, pun *Bucureștii*; cind insemn pe o hartă numele localității, scriu *București*; pentrucă în aceste împrejurări *București* este predicat. Dacă voi întrebă însă pe cineva „care oraș îți place mai tare, *Bucureștii* ori Iași?” zic *Bucureștii*, pentrucă e subiect (8). | „Numele sărbătorilor primesc articolul: după aceea a venit crăciunul, păștile”. Primesc articolul atunci cind sint subiecte, ca în exemplele date de Dl. M., cind sint însă predicate nu-l primesc: „acesta zic și eu că-î crăciun, că-î păște”. Și apoi *paștele*, nu *păștile* (10). | „Cind bate vintul, *moare* se invirtește”. *Moara*, nu *moare* (11). | Pentru a arăta că numele de materie

pot primi articolul, Dl. M. dă între altele și exemplul *sufală ru-paia din gura ei cea spurcată*. Iar în Ispirescu Basme 25, de unde este luat exemplul, stă scris *sufală vâpăia din gura ei cea spurcată*, unde *vâpăia* după nenorocita ortografie depe vremea lui Ispirescu=*văpae*. Eu am ediția din 1882, Dl. M. citează după o ediție din 1901, unde poate zețarul a pus *a* în loc de *ă* și din cauza unei asemenea mici greșeli de zeț a provocat la Dl. M. o regulă asupra întrebuirii articolului în rominește! *rap* din *rapaia* este greșală de zeț în anuar, căci la pag. 82 stă scris *văpaia* (11). [„vreo armă din cele împodobite cu *slimate*“. ‘Cu *nestimate*’, nu ‘cu *slimate*’ (13). [„Să arătăm citeva cazuri în care articolul și-a păstrat încă destul de lămurit puterea sa demonstrativă, așa că se pune și după prepoziții: ‘pe care din boerii să aleg’ Ispirescu 16.“ Iar la Ispirescu locul citat stă: „spune-mi pe care din boerii să aleg“. Dacă ar fi fost Romîn Dl. M., ar fi știut îndată, chiar dacă cumva în ediția sa a lui Ispirescu se va fi găsimd vreo greșeală de tipar, că nu se zice pe rominește, doamne ferește, ‘spune-mi pe care din boerii să aleg’ și că acest exemplu nu trebuie pus alături cu ‘scapă-mă de pastramagiul’, ‘cum să mă cotorosesc de republicana?’, ‘a luat bilețul de la spițerul’ Caragiiale, pentru că în exemplele cele trei din urmă substantivul e singular și e vorba de o persoană prea cunoscută, care joacă rol mare în viața vorbitorului. Niciodată nu se zice în rominește *pe care din boerii să aleg*, care după Dl. M. ar fi însemnind „von den hier anwesenden Herrn“! (30). | Dl. M. crede că dacă în „se îndrepta spre șopron de unde se auzia nechezatul calului“ se pune *șopron* fără articol, iar în „Agata se întoarse spre ușa unde bătea cineva“ se pune *ușă* cu articol, cauza este că ‘de unde se auzia nechezatul calului’ este o propoziție relativă (?) explicativă, în vreme ce ‘unde bătea cineva’ este o propoziție relativă (?) determinativă. Ba cauza este că era numai *un* șopron, în vreme ce erau *mai multe* uși! Dacă cumva era numai o ușă, apoi locul „Agata se întoarse spre ușa unde bătea cineva“ cuprinde o greșală de lipar, trebuie pus *ușă* în loc de *ușa* (32). | Nu Noia Caledonia, Noia Grenada, Noia Olanda, Noia Scoția, ci Noia Caledonie, Noia Grenadă, Noia Olandă, Noia Scoție (38). | Nu este exact că atunci cînd numele propriu este însoțit ca atribut de *moș*, *moș* nu se articulează. Totul atrîne delă înțelesul lui *moș*: *moș Pavel* înseamnă bătrînul Pavel, iar *moșul Pavel* înseamnă unchiul meu Pavel (40). | Nu se zice *baba Marghioală*, ci *baba Marghioala* (41). | Este fals că atunci cînd superlativul este așezat după substantiv, *cel* poate să lipsească, așa că ‘împăratul mai mare’, ‘dorința mai mare’ ar însemna ‘împăratul cel mai mare’, ‘dorința cea mai mare’ (44). | Cauza pentru care se zice ‘cea sută de galbeni’, ‘cea mie de talanți’ în textul din Gaster Chrestomatie I 96 nu este aceea că *sută* și *mie* „se pot asimila celorlalte numerale“, ci aceea că „articolul *cel* se putea pune în limba veche pelingă substantiv, și anume înaintea sub-

stantivului, chiar atunci cind substantivul n-avea un adiectiv ori participiu pelngă dînsul: cele cuvintele cu nebunie cine le-ar spune; să răsipim cele păcate ce-s legate intru suflete-ne; se ivi atunci cea stea comit ca o sabie" Philippide Introducere in istoria limbii și literaturii romine 108 (47). | *Citești trele, nu cite și treele* (47). | Nu se zice 'Mesia nu va veni până ce *întreagă* evreime nu se va curăți de păcate', ci 'Mesia etc., până ce *întreaga* evreime etc.' (53). | După ce spune că pronumele personal la dativ pus inaintea verbului poate inlocui pronumele posesiv, Dl. M. dă între altele următoarele exemple: 'cum să-î punem numele?', 'să-î punem venin la inimă'. D-apoi in aceste exemple pronumele -î nu se raportează la subiectul propoziției și n-are valoare de posesiv (55). | *Îi-oîu da, nu îfi oîu da* (63). | Merită atenție susținerea D-lui M. că subiectul se articulează și că, acolo unde apare nearticulat, există discordanță între membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției, așa că subiectul gramatical este predicatul psihologic al propoziției (72). | 'Era unicul olar inprejurul mai multor poștii' e un franțuzism: 'plusieurs... à la ronde' (76). | Cauza pentru care se articulează titluri ca 'Azilul Elena Doamnă', 'Școala Normală', 'Liceul Traian', 'Ministeriul cultelor și instrucțiunii publice', 'Academia Română', 'România jună', 'Institutul grafic Minerva', 'Sămănătorul', 'Lucafărul', 'Arhiva', 'Revista critică și literară', 'Editura librăriei frații Șaraga', 'Proprietatea societății România jună', 'Actul întiîu', 'Scena întiîu', 'Piața Carol I', 'Șoseaua Kiselefi', 'Întiul clopot', este că aceste *prediciale* sînt reprezentate ori prin niște lucruri unice ori prin niște lucruri determinate prin atribute. Dacă vei vide scris într-o localitate pe o tablă deasupra unei uși *bărbierie*, să știi că sînt mai multe bărbierii in localitatea aceea. Dacă vei vide scris însă *bărbieria*, să știi că in localitatea aceea este numai o bărbierie. Acele din titluri care sînt reprezentate prin cuvinte insoțite de atribute intră in categoria predicatelor discutate de Dl. M. la pag. 76 și mă mir pentru ce nu le-a discutat acolo. Dintre titlurile citate de Dl. M. trebuiesc scoase ca formînd o categorie deosebită următoarele: 'Prețul opt lei', 'Localul societății: VIII, strada Florian 12', 'Persoanele: [Jupin Dumitrache Titircă inimă rea, Nae Ipingescu, etc.]', pentru că *prețul, localul societății, persoanele* din aceste titluri sînt subiecte și se articulează pentru că sînt subiecte (80). | 'Pune mină la cap', 'bătrînul ridică mină și-și făcu crucea', 'și-a lăsat mină intr-a mea' sînt greșeli de tipar. Pe rominește se zice: 'pune *mina* la cap', 'bătrînul ridică *mina* și-și făcu cruce', 'și-a lăsat *mina* intr-a mea' (81). | Ce-î aceea 'a da singele' cu *singele* ca obiect drept? Și *ai drept*, nu numai *ai dreptul*=vous avez raison. Și 'n-are drept să se amestece', nu numai 'n-are dreptul să se amestece'. 'Posed puterea colosală de mușchi' nu-î rominește. In Ispirescu Basmes 143 stă „Impărăteasa... trimise *răspuns* căpitanului de tilhari că etc.", nu „trimise *răspunsul*“, și *căpitanului de tilhari* e un dativ foarte la locul lui, astfel că nu se în-

țeleg pentru ce i-a pus Dl. M. un semn de exclamație. În 'a dat fuga la dinsa' *fuga* este adverb și *dat* e verb netransitiv. 'Daū drumul cuiă', 'pun mîna pe cineva', 'fac iama în ceva' sînt izolări ca și cele dela pag. 81 sus; prin urmare faptul izolării singur nu este de ajuns ca să explice întrebunțarea obiectului drept fără articol în 'daū călcie calului', 'daū pîntenî calului', 'omoară-te, de ai poftă', etc. (82). | Nu 'își dară bună dimineață', ci 'își dară bună dimineața ori buna dimineața'; nu 'își luă ziuă bună', ci 'își luă ziuă bună' (86). | În 'apucînd spre soare scapătă' din Ispirescu Basme 100 stă *soare scapătă*, nu *soare scăpată*, *scapătă* e verb 3 pers. sing. prezentul indicat., nu este participiul *scăpată*, care ar fi atributul lui *soare* (ce fel de atribut ar fi apoi acesta, la feminin, la masculin?). *Soare-scăpată* e o propoziție izolată, ca și *soare-apune*, și are, ca și *soare-apune*, înțelesul de *apus*, *ocident*, *vest* (87). | Nu se zice pe rominește 'el ajunge la *convîngere*, care o însușă și cetitorilor săi, că numai o Austrie Mare poate deveni o citadelă puternică', ci 'el ajunge la *convîngereu* etc.' În Ispirescu Basme 191 stă 'cu moarte veî muri', nu 'cu moartea veî muri'. *Modestia*, nu *modestiu*. *Lefurile*, nu *leanfurile* (88). | 'O afirm cu *siguranță*', nu 'o afirm cu *siguranța*' (89). | *Sprinten*, nu *spînten*, *se împrăștiară*, nu *se împărțisară* (97). La pag. 102 Dl. M. vorbește despre înțelesul demonstrativ al articolului și probează acest înțeles prin *la anul*=*nächstes Jahr*, 'pe care din boerii să aleg? = *welchen von den hier anwesenden Bojaren soll ich wählen?*, și pentru restul exemplelor trimete la § 31 h. Dintre aceste exemple am arătat că unul, 'pe care din boerii să aleg?' nu există (vezi mai sus pag. 52). Celelalte exemple dela § 31 h sînt următoarele: 'scapă-mă de pastramagiul', 'cum să mă cotorosesc de republicana?', 'a luat biletul dela spițerul', 'voia să meargă la baba, ca s-o trimită la el', și în toate e vorba de o persoană bine cunoscută, așa că articolul are înțeles *determinativ*, nu *demonstrativ*. Pentru înțelesul demonstrativ a rămas D-lui M. un singur exemplu: *la anul* (102). | 'Te rog din suflet', nu 'te rog din sufletul' (103) | Nu 'în aerul cald și moale de *seara*', ci 'în aerul moale și cald de *seară*'. Și din contra nu 'pină *seară*', ci 'pină *seară*'. În locul din Ispirescu 116 citat de Dl. M. stă „pină-n seară“, și altceva e *până în* și altceva *până!*

(Va urma)

A. Philippide

MĂ DUC....

Mă duc din calea celor ce se luptă,
Pe-un drum pustiu mă depărtez încet...
Am răni în piept și arma mea e ruptă...
Mă duc din calea celor ce se luptă
Să mor la umbră — colo sub brădet.

Nu mă 'ntrebați în ceasul de pe urmă
Dacă rămân la casa mea, ori ani...
Aud sunind talanga dela turmă
Ah, nu mi-e dat în ceasul de pe urmă
Să-mi văd izbînda cruzilor mei ani.

Mă duc cu pas ușor în legănarea
De horă care-mi tremură 'n auz; —
Cînd se luminează peste culme zarea,
Mă duc cu pas ușor în legănarea
Unui caval ce plînge că m'am dus.

Nu cer preot nici cuminecătură,
Preotul meu s'a coborî din zări;
Doar' pieptul meu de dragul lui îndură.
Nu cer preot căci cuminecătură
Mi-a fi lumina ultimei cîntări.

Maria Cunțan.

Răspuns la o agresiune

A apărut în librărie, în luna trecută, o carte a d-lui Gh. Panu intitulată: *Cercetări asupra stărei țăranilor în veacurile trecute*, Vol. I Partea I și II.

Aceste *Cercetări* sunt privitoare la starea țăranilor din amândouă Țările Române, dela întemeierea Principatelor până la Regulamentul Organic. Pe ultima pagină a copertei se anunță că, cel mult până la Septembrie 1910, va ieși de sub tipar și volumul al II-lea, care va cuprinde rezultatul cercetărilor autorului asupra aceleiași chestiuni, dela Regulamentul Organic până în zilele noastre.

Cărțile I, II și III ale acestei lucrări sînt consacrate, aproape întregi, combaterii teoriei expusă de mine în *Pămîntul, Sătenii și Stăpîinii în Moldova*. Această combatere, foarte acerbă, este cu totul lipsită și de obiectivitatea și de amenitatea ce ar trebui să domnească în discuțiuni de asemenea natură; ea mai este făcută pe un ton și într'un limbaj cu care se poate de disprețuitor; d. Panu găsește de cuviință ca, față de mine, s'o iea foarte de sus.

Cetitorul va putea judeca, din cele ce urmează, dacă cunoștințele și aptitudinile istorice ale d-lui Panu îndreptățesc din partea d-sale o purtare atît de trufașă.

Autorul se ridică atît împotriva punctelor de căpetenie ale teoriei expusă de mine, cît și asupra unor amănunte. Voiu începe cu cele dintâi.

I

D. Panu nu admite:

„că distribuitorii dreptății la sate, înainte de descălecarea Principatelor, au fost eneiții și că în asemenea calitate, aceștia se bucurau de mai multe avantaje din partea țăranilor și anume: li se dădea a zecea parte din tot rodul pămîntului, li se făcea trei zile de clacă de fiecare locuitor pe an și aveau dreptul exclusiv să țină moară și crișmă.

„D. R. Rosetti nu ne spune dela cine eneiții țineau dreptul de judecată.“¹⁾

1) Panu, op. cit., p. 8.

Apoi d. Panu pretinde că țărani din satele cu stăpini erau judecați de funcționari domnești.

Răspunsul meu este cit se poate de simplu :

Dreptul de judecată al cnejilor și al judeților sau stăpînilor, urmașii cnejilor, este o trăsătură caracteristică a dreptului românesc (*jus valachicum, jus Valachorum, antiqua et laudabilis consuetudo Valachorum* pe latinește, *prawie woloskie* sau *wsiach woloskich* în limba polonă, *zacon vlaški* sau *zacon voloscoi* în acea slavonă), obiceiul sub care toți Rominii, atit acei din Ungaria și cei din țările noastre, cit și acei de peste Dunăre, au trăit înainte și după întemeierea celor două state romine.

Ființa și chiar amănuntele acestui obicei sunt stabilite și dovedite mai presus de orice îndoială prin sute de documente ungare și polone de o indiscutabilă autenticitate.

Cînd, acum mai bine de douăzeci de ani, am început să mă ocup cu studiul legăturilor dintre satean, stăpîn și pămînt, mi s'a părut lucru logic și firesc să caut obirșia acestor legături în obiceiul care a ocirmit singur întreg neamul românesc, dela nașterea lui pînă în mijlocul evului mediu.

Documentele care ne vorbesc de acest obicei ne arată pe Rominii din Ungaria și pe acei stabiliți în coloniile alcătuite de ei în Polonia trăind în sate ocirnite de dirigători sau căpetenii numite *cneji*. Acești cneji, în deobște ereditari, stringeau birurile datorite stăpînirii, privegheau executarea corvezilor datorite de saț, mențineau ordinea, duceau pe săteni la războiu și erau judecătorii lor pentru pricinile mici (*basse justice*).

Hotarul satului era împărțit între săteni în lășii de o potrivă, numite *sesiune* în Ungaria, *siłki* sau *vloka* în Polonia, care mergeau dintr'un capăt al acelu hotar pînă în capătul opus. Vedem și pe cneaz folosindu-se de o asemenea lășie, adesea de două sau de trei, precum și de acele rămase fără ocupant.

Mai constatăm că cneazul primia, dela fiecare satean, cite o anumită dare bănească sau *cens, pocloane* în natură la anumite epoci ale anului, se folosia de dreptul să aibă singur moară și să țină crișmă și, în sfirșit, percepea totalitatea sau parte din globile ce, în calitate de judecător, le impunea sătenilor.

Toți cnejii menționați în documentele polone țin în chip ereditar aceste cnezate, *sculleji* sau *iudicji*, care se impart între moștenitorii lor. Cnejii din Ungaria se deosebesc în : cnejii confirmați de Rege, stăpînind în chip ereditar cnezatele care, după moartea cnejilor, se împărțiau între moștenitorii lor și în cnejii neconfirmați, ocupind această funcțiune în chip vremelnic.

Repet că aceste amănunte sînt stabilite mai presus de orice îndoială, dovedite prin sute de acte ; iar în cartea mea se găsește rezumat un număr însemnat dintr'insele.

De altmintrelea această alcătuire satească este aproape identică cu obiceiul german numit *Magdeburger Recht*, cu acel în ființă în Polonia la începuturile acelu stat, cu acel care

octrumia pe Slavii din Prusia actuală și pe acei din Carintia și din Stîria. Ea este, în trăsăturile ei principale, aceeași sub care au trăit toate popoarele înainte ca ele să întemeieze începuturi de stat, în timpul înființării acelor începuturi și chiar în primele timpuri care au urmat acelei înființări.

Nu există absolut nici un temei care să ne facă să presupunem că Românii de dincoace de Carpați să fi avut altă alcătuire sătească decît acei din Ungaria și din Polonia; am fi din potrivă în drept să încheiem că această alcătuire era aceeași pe amindouă lăturile Carpaților, chiar dacă nu am găsi dovezi scrise despre numeroase amănunte comune.

Intr'adevăr, vedem acte posterioare întemeierii celor două state rominești menționind cneji, în număr mic în Moldova, în număr mare în Țara Rominească. În Moldova mai vedem pomeniți, pe lângă cneji și deopotrivă cu ei, tot ca căpetenii de sate, *juzii* și *valamanii*.

Vedem că, pe cînd prin documentele ungare și polone se hărăzesc *cnezate*, *sculteții*, sau *judiții*, prin acele moldovenești se hărăzesc sau se întăresc *judetii*; iar stăpînii de după descălcarea ai satelor sau ai părților de sate poartă, atît în Moldova, cît și în Țara Rominească, numele de *judeti*.

Vedem pe stăpînii întăriți de Domni ai satelor moldovenești folosindu-se de slujba (*corvada, elaca*) sătenilor, de dreptul de a ținea moară și crișmă. Faptul că, în loc de cens bănesc, ei percep zeciuiala produselor, trebuie atribuit împrejurării că numărul era cu deosebire rar la noi.

Mai vedem săteni din țările noastre folosindu-se, cași acei din Ungaria și din Galizia, de cîte o lășie egală în hotarul satului, mergînd dintr'un capăt pînă în celalalt și numită în Moldova *jireabie*, iar în Țara Rominească *delniță*.

Pe lângă faptul că populațiunile sălășluite pe amindouă lăturile Carpaților alcătuiesc același neam, mai avem deci dovada scrisă a unor similitudini, pe cît de numeroase pe atît de însemnate, între alcătuirile sătești de dincoace și acele de dincolo de munți.

Era de altmîntrelea lucru firesc ca alcătuirea sătească a neamului, alcătuire care rămăsese în ființă dincolo de munți cu toată cucerirea ungară și cu toată întemeierea puternicului stat ungar, atît de influențat de cultura și de instituțiile apusene, să nu sufere nici o schimbare dincoace de munți, unde Românii rămăseseră tributari ai unor popoare nomade și barbare ca Pecenegii, Cumanii și Tatarii. Aceștia erau în stare să-i jăfuiască, dar nu să le dea legi și să le schimbe organizarea.

N'a putut s'o altereze nici întemeierea celor două state rominești, căci Domnii cei dintâi, chiar de ar fi fost în stare și ar fi avut interes să conceapă o reformă în această privință, erau mult prea slabi pentru a o îndeplini, neputînd cuteza să nemulțumească nici căpeteniile satelor, nici sătenii.

Am fost deci în drept să conchid la absoluta identitate a

a alcătuirii sătești dincoace și dincolo de munți și să afirm, cum am afirmat, că cnejii, juzii și vatamanii care ocineau satele din Moldova, precum și stăpînii care i-au înlocuit mai târziu și care purtau numele de *județi* până în veacul XVII, erau și judecătorii acelor sate.

Această concluziune nu s'ar putea infirma decît dovedind că dreptul romînesc n'a avut ființă, sau că nu a fost niciodată în vigoare de această parte a munților.

D. Panu însă simplifică procedarea: d-sa declară pur și simplu că nu voește să știe de partea cărții mele care tratează despre dreptul romînesc:

"D. Rosetti nu ne spune dela cine cnejii țineau dreptul de judecată. Toată această parte din cartea d-sale,¹⁾ absolut de curată ipoteză, fiindcă se potrece în timpuri despre care nu avem nici un document, oricît de neverosimilă este, nu mă interesează, prin urmare nici mă gîndesc a mă ocupa de ea."²⁾

Reposata mea bunică, Logofeteasa Efrosina Rosetti, născută Manu, cînd dădea o poruncă sau îndeplinea vro faptă abătută dela logică și dela bunul simț, lucru ce i se întimpla mai des decît s'ar fi cuvenit, răspundea invariabil la întrebările ce i se puneau asupra temeiurilor acțiunii sale: *ετοι θέλω, ετοι γίνω* (așa vreau, așa fac). Tot așa și d. Panu. Nu-î place dreptul romînesc? Nu se ocupă de el și pace! Dar dacă o asemenea argumentare se putea trece, acum cincizeci de ani, unei cucoane care se născuse la Țarigrad, în Fanar, în penultimul deceniu al veacului al XVIII-lea, care fusese crescută cu nenumărate *nevricale, istericale, tabieturi, gusturi fistichii, stenahorii, chichirismosuri* și alte multe *marafeturi*, și care învățase mult mai puțină carte decît a învățat astăzi un absolvent de trei clase primare, este cu totul inadmisibil ca un scriitor, care se pretinde serios, să declare într-o discuțiune istorică, pentru a combate o teorie, că nici gîndește să fie samă tocmai de temelia pe care este așezată teoria combătută, și această mai ales cînd temelia în chestiune (aici dreptul romînesc) este recunoscută de toată lumea și sprijinită de sute de acte neprihănite.

Judecătorii să judece și să califice acest chip îndămănat de a nimici teoriile supărătoare ale adversarilor.

(Nu mă pot împiedeca să observ aici în treacăt că bietul drept romînesc a avut în vremea din urmă darul să adune asupra sa ura a doi istorici plini de viitor: d-nii Panu și N. Filipescu).

D. Panu, pe lângă acest ciudat argument, ce-l voi numi negativ, mai aduce altele de ordin pozitiv, spre a dovedi că, în țările noastre, cnejii nu erau judecătorii satelor supuse lor.

D-sa arată că este o absurditate din partea mea cînd pretînd că stăpînul satului era și judecătorul sătenilor, căci stăpînul primea dela sătenii dijmă și clacă, și:

1) Adică toată partea dela început și pînă la pag. 115.

2) Panu, op. cit., p. 8.

„cind d. R. Rosetti face din dreptul de judecată o putere a boerului dăruită de Domn, pe care fiecare țaran o recompensează plătiind zeciuială și făcînd clacă, este o răsturnare îndrăzneată a fundamentului justiției însuși de atunci. Țăranii, toți țăranii dintr'un sat, să plătească zeciuială boerului, fiindcă acela putea întimplător să-i judece?”

„Judecătorul să fie plătit nu prin gloaba aceluia căzut în pricină, ci prin zeciuiala plătită și claca făcută de generalitatea satului?! Justiția dintr'un sat plătită cu zeciuială și clacă?”

„Ce idei sint aceste, de unde a putut să le ia d. R. Rosetti?“¹⁾

Declar că împărtășesc cu totul uimirea ce o resimte d. Panu în privința ideii că „justiția dintr'un sat putea să fie plătită cu zeciuială și clacă“, și dezaprob o asemenea idee în chipul cel mai desăvîrșit și cel mai energic. Dar mă grăbesc să adaug că această uimire și această reprobare nu mă coastă deloc, de vreme ce nici prin gînd nu mi-a trecut vr'odată să afirm o asemenea absurditate, nici în *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii*, nici aiurea. N'am luat de nicăeri asemenea idee, ea este cu desăvîrșire străină de mine și alcătuește un dar răutăcios ce d. Panu voește să mi-l facă, dar pe care îl refuz cu hotărîre.

Niciodată și nicăeri n'am zis că cneazul, stăpînul sau județul satului (termeni absolut sinonimi) primia clacă și dijmă fiindcă judeca pe săteni. Am zis că cneazul, stăpînul sau județul era căpetenia, ocrotitorul satului, adică că el menținea ordinea, stringea birurile, îndeplinea poroncile stăpînirii, ducea pe săteni la război și-i judeca pentru pricinile obișnuite, de toate zilele. Judecarea sătenilor alcătua numai o parte din atribuțiunile județului, lucru absolut conform cu obiceiurile tuturor popoarelor primitive, la care căpetenia așazării intrunește în minile sale toate atribuțiunile puterii publice.

Dar nu numai atit: am avut grijă să specific că cneazul în Ungaria și în Galiția percepea parte sau totime din globale pronunțate de el²⁾ și că, în Moldova, stăpînul sau județul locului se folosia:

- „a) de a zecea parte din tot rodul pămîntului,
- „b) de o parte, purtînd tot numele de dijmă, din rodul stupilor,
- „c) de trei zile de clacă ce era ținut să-i facă fiecare locuitor pe an,
- „d) de dreptul exclusiv să ție moară și erismă pe locul de sub stăpînirea lui,
- „e) de dreptul de a judeca și de a globi pe săteni.“³⁾

Am deci tot dreptul să mă lepăd de neplăcutul dar ce d. Panu, las pe cetitor să judece în ce scop voiește să mi-l impună.

D-sa mai pretinde că judecătorii satelor erau funcționari domnești și, în sprijinul acestei aserțiuni, reproduce locuri din mai multe documente moldovenești, în care vedem într'adevăr dregători domnești judecînd oameni dela țară.

1) Panu, op. cit., p. 99.

2) *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii*, p. 116.

3) *Ibid.*, *ibid.*

Acele documente mi se par absolut neprihănibile, iar cuprinsul lor nu mă supără și nu slăbește întru nimic teoria mea. Ele însă sînt relative numai la răzași, adică la oameni care, fiind înșiși județi, nu erau justițiabili decît de justiția domnească, și la fapte privite ca criminale și fiind prin urmare numai de competența justiției domnești (*haute justice*). Iar eu am susținut, și stăruesc să susțin, că stăpînii sau județii satelor, urmași ai cnejiilor, aveau dreptul de judecată asupra sătenilor supuși lor, adică așezați în satele ocirnuite de ei, pentru pricinile obișnuite (*basse justice*).

Și aici trebuie deci să constat cu părere de rău că d. Panu iar a vrut să mă miluească cu un mic dar, dînd a înțelege că eu ași fi susținut că cnejii, stăpînii sau județii judecau pe sătenii din satele lor pentru toate pricinile, mari și mici. Și d-sa ar fi putut doară să citească pe pagina 127 a cărții mele cuvintele următoare :

„Cnejii vor fi avut deci numai judecarea pricinilor mici (*basse justice*), pricinile vajuice (*haute justice*) nefiind de competența lor.”

Cum să calificăm un asemenea procedeu? Am zis că d. Panu pretinde că judecările sătenilor erau funcționari domnești. Dar, ca să fim dreți, trebuie să afăm că o zice clar numai în sumarul materiilor părții I a *Cercetărilor* d-sale, și pe pagina 32, la sfîrșitul articolului 21, § 1, din partea I. Dar nu găsim nimic precis în această privință în funcționarea a fi de altmîndrelea un lucru cu care d. Panu începe în termenii mai mult reci; niciăcri nu văd specificîndu-se care funcționari anume erau însărcinați cu judecarea sătenilor. Găsim, de altmîndrelea, în acel articol afirmări dînd loc la încheieri cu totul contrare ideii susținute de d. Panu, ș. e. :

„Mărin procesele mici pe care, natural, sătenii au trebuit să le ducă între dânșii și care în orice grupare de familii se născ în mod firesc. Așa au trebuit ca să fie procese între săteni, relativ la recolta lor, unul însușinduși pe neaștept pe a altuia, sau la contestații privitoare la grădiniile lor de legume din vatra satului sau la împrumuturi, de de bani între ei sau de pășuni etc.”

„Asemenea neînțelegeri, probabil, că le judeca în vechiul al 15-lea și al 16-lea judele sătesc și văchismatul și mai tîrziu voroiaul; iar cînd astfel de pîngerii mergeau mai departe, se se cereau la împrumutul țiantului.”¹⁾

Îmi voiu permite să observ că vatamanul ne este todeauna arătat ca omul, reprezentantul, *vechilul* numit de stăpîn pentru a-i înlocui față de săteni. Iată deci pe d. Panu însuși recunoscînd că sătenii erau judecați, pentru pricinile mici, de judele sătesc (numit de cine?) și... de omul stăpînului, lucru în absolută contradicție cu teza susținută de d-sa. Dar vom vedea mai departe contradicții și mai stranie.

1) Panu, op. cit. p. 34.

Ideia că Domnii Moldovei aveau în fiecare sat cite un jude sătesc însărcinat să judece pe țărani este absolut neadmisibilă și a putut să iasă numai din pana unui om cu totul străin de cunoștința instituțiilor medievale, nu numai dela noi, dar și din toată Europa. O asemenea instituțiune nu a existat nicăeri, nu găsim nici măcar cea mai mică urmă că ar fi avut ființă la noi.

Faptul că cneji (moșnenii) munteni sînt numiți județi arată că ei judecau pe părțile lor de sat. Este documental dovedit că stăpînii se numiau județi și în Moldova pînă în veacul al XVII-lea ¹⁾. Pe acele vremi oamenii la noi încă nu purtau calificative deșerte, titluri de paradă, ca boeriile cu *pitac* ale regimului regulamentar. Nu poate exista îndoială că județul judeca. Dar faptul că stăpînii sau județii erau judecătorii satelor lor este documental dovedit. Am citat în *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii* mai multe acte de asemenea natură. Iată unul dintrînsele, un bri-sov domnesc, care nu lasă absolut nici o îndoială în această privință.

1725. Iulie 20. Mihail Racoviță Vv. dă volnicie Spătarului Stroici pentru ca să-și aperc oamenii săi ce-l are la Preliepa despre Vornicii de Doro-holu, pentru une și alte gilcevi ce ar avea acei oameni, să n'aibă a se amesteca (Vornicii) la dînșii... nici să-i globească, ci stăpînul lor Stroici să-i certe pentru unele ca acele; iar de s'ar întimpla să se facă între acei oameni niscareva fapte care este să se globească dela seaua, atunci pircălabii dela ținutul Hirlăului vor cerea acele, căci Preliepa este de Hirlău. Deci să aibă a se apăra, întru nimic să nu se amestecă Vornicii, căci și mai înainte vreme n'au fost obiceiu să se amestecă Vornicii prin sate, la alte gloabe, fără numai șugubinele și morții, unde s'au întimplat, la acele au avut triabă, iar la alta la nimic (Iorga, *Studii și Documente* V., p. 535).

Repet că acest extract se găsește reproduș în cartea mea și cuprins în nota de pe pagina 228. Se vede că d-lui Panu i-a scăpat din vedere. Din el rezultă în chip vederat că, pînă pela 1725, dreptul de judecată în sate era al stăpînilor. Iată deci o dovadă scrisă și directă din întăiul șfert al veacului al XVIII-lea, care coroborează pe deplin teoria dedusă de mine din dispozițiunile dreptului românesc și din textele uricilor vechi, în care găsim întrebuițat cuvîntul judecie.

Dar poate că d. Panu va pretinde că Mihail Racoviță nu cunoștea instituțiunile țării în care domnia și unde familia lui ocupă de veacuri un loc de frunte?

Dreptul de judecată, corolar nedespărțit al dreptului de județie al stăpînilor, se mai dovedește: I-u, prin uricul dat de Ștefan al II-lea, la 8 Octombrie 1434, lui Jurj Atoc, prin care îi dă judecia unui sat dela izvorul Sărășii, unde pînă atunci erau juzi Fătu și Ilie; II-a, prin uricile citate la paginile 148 și 149 ale cărții mele, și în cari vedem Domnii din veacul al XV-lea dăruind și întărind judecii.

Interpretarea dată de d. Panu cuvîntului de judecie, a-

1) *Pămîntul Sătenii și Stăpînii*, p. 149—150.

dică că, atunci cind Domnii hărăziau sau întăreau o judecie, ei înțelegeau să hărăzească sau să întărească numai pământul pe care un jude domnesc își exercita jurisdicția, este o curată copilărie. Că în documentul dela 8 Octomvrie 1434 se întărește dreptul de judecată reiesă cit se poate de luminos din faptul că Domnul zice că satul întărit: „să nu aibă alt judecător”. Dacă ar fi fost vorba de o simplă întărire de pământ, ce nevoie ar fi avut Domnul să mai vorbească de dreptul de judecată? Cu deosebire ciudat este argumentul invocat de d. Panu pentru a dovedi că, prin uricul dela 20 Iulie 1453, prin care Petru Vv, întărește lui Mihail Logofătul satul Prătănoșii la gura Pobratei, unde erau juzi Cristea și Danciul, amîndouă judeciile, nu trebuie ca prin aceste cuvinte să se înțeleagă dreptul de judecată în amîndouă părțile de sat. *) Știți pentruce? Pentrucă nu este acolo vorba de danie, ci de întărire! Ați înțeles? După d. Panu, Domnii, dacă ar fi vrut, ar fi putut poate să hărăzească dreptul de judecată, însă erau opriți să întărească acest drept a celor care îl țineau dela alți Domni. Pentruce? Iac' așa! Fiindcă așa a hotărît d. Panu. Scurt, cuprinzător și mai ales convingător!

Să trecem la alt punct.

D. Panu nu admite că Domnii, cind hărăziau sau întăreau cuiva un sat, îi hărăziau sau îi întăreau nu proprietatea, ci judecia. Are oroare de judecie, iarăși un sentiment ce-l împarte cu d. N. Filipescu. D-sa afirmă că, prin uricile lor de danie sau de întărire, Domnii hărăziau sau întăreau donatarilor proprietatea desăvîrșită a satului despre care vorbește uricul, cu tot hotărul pe care era așezat. Iată propriile cuvinte ale d-lui Panu:

„Cind Domnul făcea o danie, el dăruia moșia cu satul ei în deplină proprietate, cu drepturile care decurg și fără nici o rezervă, dar absolut fără nici o rezervă, pe vecie, donatarilor, filor, nepoților și strănepoților, deci, implicit, el dădea dreptul de zeciuială asupra productelor locuitorilor așezați și, ceia ce e mai puțin justificat, dreptul de clacă.” 2)

Vedem aici că, pe lângă dreptul de proprietate absolută a pământului, d. Panu mai atribuie donatarului și drepturi asupra sătenilor, adică ceva mai mult decît ceia ce înțelegem sub denumirea de proprietate alodială.

Pentru a răspunde la această afirmare a d-lui Panu, nu mă voi servi decît de propriile sale cuvinte.

Tocmai în partea a II-a a volumului, adică acolo unde se ocupă de raporturile dintre săteni și stăpîni la începutul veacu-

1) Panu, op. cit., p. 30.

2) Panu, op. cit., I, p. 102.

lui al XIX-lea, d. Panu găsește de cuvîință să cerceteze dacă țărănul avea sau nu oareșicare drepturi asupra hotarului pe care era așezat.

Spre acest sfîrșit, d-sa ¹⁾ citează un document dela 20 Iunie 1723, de o importanță capitală în chestiune, făcînd parte dintr'o serie de documente pe care eu le-am citat toate în *Pămîntul, Sătenii și Stăpîni* ²⁾.

Iată acel document.

„Adică noi oamenii de Bosancea și de Lămășani făcut-am mărturia noastră la mina Sfinției Sale Părintelui Ioanichie, Egumen de Slatina, precum știm c'am apucat din moșii și strămoșii noștri, pentru livezi de pomi cine ar fi făcut la sat, au fost volnici a-și stăpîni livezile cu pomi cit trăesc, și după ce se trec bătrîni, rămîn la feciori, la nepoți, la strănepoți, de le stăpînesc pînă în cît neam s'ar trage dintre acci ce ar fi făcut livezi, însă cari s'ad în sat și lucrează boerese, dar cari lipsesc din sat și se due pe aiurile, pometii acelor duși îi iau stăpîni pentrucă locul ieste stăpînesc. Așijderea și fetele ce se mărită și le iau bărbații de le due printr'alte sate, nu-s volnici ginerii aceea a lua părți de moșie dela soerii, ce părțile acelor fete măritate pe la alte sate rămîn la frații sau la cine va fi mai aproape celor cu livezile și ar fi stătători în sat. Așa știm și așa mărturisim cu sufletele noastre, și această mărturie s'au făcut dinaintea a mulți boeri și marili care maijos s'au iscălit.“ ³⁾

După ce reproduce prima parte a acestui act, d. Panu arată că: „acest drept de stăpînire a săteanului asupra casei și grădinii îl găsim în mai toate așezămintele agrare“ ⁴⁾, citînd exemple. Apoi adaoe :

„Vatra satului fiind ocupată de case și de grădini, asupra cărora țărani auveau dreptul pe care l'am arătat, ea nu suferă nici o schimbare ori în cîte mini moșia ar fi trecut prin vînzare etc.“ ⁵⁾

și citeva linii mai departe, după ce citează un exemplu din Țara Rominească :

„In adevăr, din acest act rezultă că vînzîndu-se o moșie, nimeni nu se gîndia să vîndă sau să cumpere vatra satului, asupra căreia locuitorii aveau un drept de posesiune perpetuu.“ ⁶⁾

apoi, vorbind de curăturile făcute de țărani :

„In adevăr, asupra acestor pămînturi în care țărani înmagazinau multă muncă și trudă, li se recunoștea, precum am afirmat, dreptul de stăpînire enfiteotică (?), curăturile erau transmisibile moștenitorilor din tată în fiu, în perpetuu.“ ⁷⁾

1) Panu, op. cit., p. 589 sq.

2) p. 213 sq., nota 1.

3) Acest act este reproduș de mine după manuscrisul No. 1 al Acad. Rom., p. 271.—D. Panu îl reproduce după Uricarul lui Codrescu, vol. X, p. 179 sq.

4) Panu, op. cit., p. 59 v.

5) Ibid., p. 592.

6) Ibid., ibid.

7) Ibid., p. 593.

Aviz.

Administrația revistei înștiințează pe cetitori că, pentru cumpărătorii care se vor adresa la depozitul revistei, se acordă o reducere de 25% asupra volumelor apărute în editura „Viații Românești”.—Numele și prețul volumelor rămas după reducere de 25% este precum urmează:

1. I. Al. Brătescu-Voinești.—„În Lumea Dreptății”, în 8°, 290 pag. Lei 1.50.
2. A. Philippide.—„Specialistul Român”, format mare, 96 pag. Lei 1.10.
3. M. Lermontov.—„Demonul”, traducere în versuri de I. R. Rădulescu. 64 pag. Lei 0.75.
4. St. O. Iosif și D. Anghel.—„Legenda Funișoarelor”, Poem dramatic, 60 pag. Lei 0.75.
5. G. Ibrăileanu.—„Spiritul Critic în Cultura Românească”, 267 pag. Lei 1.50.
6. G. Ibrăileanu.—„Scritori și Curente”, 320 pag. Lei 1.50.
7. D. D. Pătrășcanu.—„Schite și amintiri”, 292 pag. Lei 1.50.
8. A. Stavri.—„Luminisiri”, versuri, 192 pag. Lei 1.50.

Comanda se poate face odată cu mandatul de plată a abonamentului la revistă, adăugând în sumă prețul cărților comandate și scriind pe eșorului mandatului titlul lor;—ori prin mandat postal separat.

Volumele comandate și plățile, se trimit franco la adresă.

Orice cheltuiată de transport se face în contul Administrației.

Abonații revistei care doresc să se aboneze la toate cărțile editate de „Viața Românească” vor beneficia de o reducere de 40% (Lei 3.60 pentru toate volumele de mai sus) asupra costului întreg al cărților editate.

Oricine, nefiind abonat al revistei, va face comanda de odată a tuturor volumelor de mai sus, va beneficia de o reducere de 35% (Lei 9.10 pentru 8 volume).

Volumele comandate se trimit numai după ce costul lor a fost achitat.

Administrația.

Colecții complete ale revistei din an. I (afară de No. 1 și 2, care sînt epuizate), an. II și an. III se vînd la Administrație cu prețul redus de 10 lei—colecția compusă din 12 volume.

și mai departe :

„Orice imobil pe care o familie, în condițiile familiilor țărănești, îl stăpânește și îl cultivează continuu ia, în privința folosinței, un caracter personal, o formă de apropierea acelei folosințe. Așa încît, măcar cîă țăranul nu punea în cultivarea ogorului și a pămîntului de fînăț și de cosit, aceeaș muncă prealabilă pe care o pusese în pămînturile de curătură, totuș nu e mai puțin adevărat că, cultivînd acelaș pămînt în fiecare an, dreptul lui de folosință pierdea caracterul de precară posesiune și căpăta pe acela de permanentă. Fiînd așa, în principiu nu văd de ce țărani n'ar fi avut dreptul de a transmite moștenitorilor lor pămînturile cultivate și cele de pășuni, cum transmiteau casa, grădina, locurile de arat și de livadă desfundate și viile.... Ei bine, ceea ce principiile ne fac să conchidem, faptele vin să confirme“.

Reproduce apoi partea finală a actului din 20 Iunie 1723 citat mai sus ¹⁾. Mai departe d. Panu arată că :

„Dreptul țărănilor de a nu fi scoși fără voia lor de pe pămîntul de folosință, îl găsim consacrat și prin lege“ ²⁾

Citează apoi dispozițiile așezămintelor lui Mihai Suțu și Alexandru Moruz în această privință ³⁾ iar mai departe :

„Cînd pămîntul nu țera destul pentru hrana unei familii întregi, numai atunci noul căsătorit, care cerea îndată loc de casă și de grădină în vatra satului, devenit și el șef de familie și casaș, căpăta dela stăpînul moșiei, o altă bucată de pămînt care și ea devenea ereditară.
„Iar proprietarul nu putea să nu-i satisfacă cererea noului șef de familie, căci era obligat după lege.“ ⁴⁾

D. Panu mai citează ⁵⁾ anafora o boerilor dela 20 Fevruarie 1803, anafora descoperită și reprodusă pentru întăia oară de mine, ⁶⁾ fără, fie zis în treacăt, să binevoiască a menționă acest fapt și atribuind actului o dată greșită, 1802 în loc de 1803. ⁷⁾

D-sa zice :

„...acesta (Domnul) aprobase o anafora prin care se recunoșteau locuitorilor dreptul de protimisîs la arenda moșiilor. Sau mai bine zis se regulamenta în mod restrictiv acel drept.

„Pînă atunci țărani putuse uza de dreptul de protimisîs în tot timpul arendei unei moșii. Așa bunăoară, un arendaș era în al treilea an al contractului său și mai avea încă doi ani sau mai mulți de arenda ; locuitorii dacă se înțelegeau între ei, puteau să-i rezilieze contractul“.

D. Panu mai recunoaște în alt loc că, pînă la 1805, țăranul

1) Ibid., ibid., p. 601.

2) Ibid., p. 604.

3) Ibid., p. 604 sq.

4) Ibid., p. 606.

5) Ibid., p. 452.

6) Actul se află la Academia Romînă, în cartonul XXXIV, sub No.

33. A fost publicat de mine pentru întăia oară în *Voința Națională*.

7) Ibid., p. 457.

„avusesse locuri de finaț și de islaz în abundență, în mod discreționar așa putea zice.

„Această punere la dispoziție în mod discreționar, a locurilor de hrană, pentru el și pentru vitele sale, fusese singurul argument pe care boierii îl putuse invoca, cu oarecare temei, cînd ei ceruse, în deosebite ocazii, spori-
rarea clăcii.“¹⁾

Apoi, mai jos, arată și comentează cum așezămîntul dela 1805 al lui Alexandru Moruz limitează pentru întăia oară locul de finaț la care au drept țărani, la trei pătrimi din locul de finaț, lăsînd o pătrime în folosul proprietarului, fără a mărghini însă locul de arătură de care cei dintăi se puteau folosi.²⁾

În introducerea care precede expunerea teoriilor d-sale, d. Panu zice:

„Țăranii pînă la 1828, în Moldova, se bucurase de întinderi de pămînt arabil *îndestulătoare* cum ziceau legiuirile din veacul al 18-lea.

„Ei avuse pămînt cît le trebuise. Proprietarului nu-i iera permis să-și facă rezerve pe moșie pentru ogoarele lui și în detrimentul aceluia a țăranilor.

„Prin urmare țăranii puteau să ocupe aproape întreaga moșie a proprietarului cu cultura lor, chif ca să dea aceluia dijma cuvenită.“³⁾

D. Panu mai recunoaște că:

„Locuitorii aveau dreptul să aibă, pe moșia pe care sedeau, loc de hrană, de finaț și de imas, *lemn de construcție pentru a-și face case, loc de grădina împrejur și lemne de ars*.“⁴⁾

Iar, ceva mai departe zice:

„...Aș putea zice că pădurile mult timp au fost a tuturor, de vreme ce fiecare putea să taie lemne de construcție și de foc, din orice pădure, cît îi plăcea.... Această stare de lucruri durează mult timp, durează pînă la sfirșitul veacului al 18-lea.“⁵⁾

Apoi, după ce citează dispozițiuni din așezămîntul dela 1792 al lui Alexandru Moruz asupra pădurilor, d. Panu adaoage:

„Va să zică, cînd Visteria în veacul al 18-lea hotărăște a regu-
lamenta regimul pădurilor în genere, ea se mărghinește a opri și apăra, *adică a recunoaște proprietarilor dreptul lor exclusiv asupra aceluia, numai cu privire la redinuri și dumberăvi. Adică numai pentru pădurile tinere care a-
veau nevoie, pentru a se dezvoltă, să nu fie devastate. Cît despre lunci și
codri seculari, aceștia continuu a aparține a domeniului comun, de vreme
ce oricine—spune anafora—putea să intre în ele și să taie lemne de con-
strucție și de foc, ba chiar să le devasteze.*“⁶⁾

1) Ibid., p. 407

2) Ibid., p. 408—409.

3) Ibid., p. CXVI.

4) Ibid., p. 567.

5) Ibid., p. 569.

6) Ibid., p. 570.

Acuma am mintuit cu citațiile. D. Panu ne-a dat sub însuși a sa iscălitură tot materialul necesar pentru a răspunde la afirmarea d-sale: cum că satele hărăzite sau întărite de Domn alcătuiau pentru donatari *niste proprietăți depline, cu toate drepturile care decurg și fără nici o rezervă, dar absolut fără nici o rezervă.*

Din constatările făcute de însuși d. Panu rezultă :

Că sătenii așezați pe hotarul satului hărăzit sau întărit :

1° Se folosiau în evul mediu de tot pământul de care aveau nevoie.

2° Se folosiau de locurile lor de casă și de grădină, de pometurile, livezile, viile și curăturile lor din tată în fiu, cită vreme ședeau în sat, și dădeau dijmă și făceau clacă.

3° Se folosiau, asemenea, din tată în fiu, de locurile cultivabile și de pășune.

4° Nu puteau fi scoși de pe acele pământuri fără de voia lor, cită vreme dădeau dijmă și făceau clacă.

5° Nouii căsătorii aveau drept la loc de casă și de grădină în vatra satului și loc de hrană, care și aceste locuri deveniau ereditare și stăpînul nu i le putea refuza.

6° Până la începutul veacului al XIX-lea aveau drept de preferință cînd stăpînul voia să arendeze prisoăsele de pămînt rămase pe acea moșie, și puteau, la fiecare Sfîntu Gheorghe, scoate din arenda pe arendaș, chiar cînd acesta avea contract pe mai mulți ani.

7° Până la 1805 stăpînul moșiei nu putea rezerva pe sama sa nici o parte a moșiei, ci era dator s'o pună la dispoziția țaranilor întregă, dacă ei aveau nevoie de întreaga ei întindere.

8° Până la 1792 pădurile erau un bun al obștiei, în care oricine putea să taie lemne de foc și de construcție, existînd restricția numai pentru rediuri și dumbrăvi.

Constată deci, întemeindu-mă numai pe constatările d-lui Panu, că această proprietate ce o declară, la pagina 102, deplină, fără nici o rezervă, dar fără absolut nici o rezervă, devine în partea II-a a cărții d-sale absolut numai rezerve.... în folosul țaranilor așezați pe moșie.

Nu vi se pare că d-lui Panu i-ar fi prins bine să nu facă la pagina 102 afirmări ce însuși este silit să le nimicească în a II-a parte a lucrării sale ?

Și cînd mă gîndesc că există un ce care se numește logic !

Și acuma întreb, după mărturisirile d-lui Panu, ce mai rămîne din așa zisa proprietate deplină ?

Ce rămîne ? Dreptul de a lua zeciuiala roadelor pămîntului, dreptul la slujbă (clacă), dreptul de a avea moară și crișmă, dreptul de a judecă pricinile mici, cu urmarea sa firească : folosința gloabelor impuse sătenilor. Adică, întocmai aceleași drepturi de care se bucura cneazul din Ungaria sau din Galiția, zeciuiala produselor înlocuind în Moldova, țară unde numărul era cu deosebite rar, censul obișnuit în Ungaria și în Galiția, unde numărul era fără îndoială mai abundant.

Adică tocmai județia atât de neplăcută d-lor Panu și N. Filipescu. Iar toate celelalte drepturi alcătuind dreptul stăpînitorilor de moșii, astfel cum erau în ființă la 1864, nu sînt decît uzurpări succesive, săvârșite de stăpîni asupra drepturilor țărănimii. Și din cuvintele citate mai sus ale d-lui Panu mai reiese și faptul, atât de important, semnalat în cărțile mele, că acțiunea de uzurpare continuă, dar, lentă la început, și-a atins maximum de intensitate și s'a săvârșit spoliarea cea groaznică dela începutul veacului al XIX-lea și până la 1834.

D. Panu, urmînd cu sistemul d-sale de a-mi pune în gură vorbe de care sînt cu totul străin, zice :

„D. R. Rosetti n'are ce face și recunoaște că, cînd Domnul dăruia un loc pustiu pentruca donatarul să-și facă sat, îi dăruia întreaga proprietate.“

M'a ferit Dumnezeu să mă fi făcut undeva vinovat de o astfel de insanitate. Iată ce zic în privința dăniilor de locuri pustii: 2)

„Cînd Domnul dă sau întărește un loc din pustiu, el are totdeauna grijă să specifice că acel loc este dat sau întărit spre a întemeia pe el un sat. Și această stipulațiune cu bună samă că nu este impusă beneficiarului, ci și cerută de dînsul, căci el solicița uricul mai cu samă spre a avea dreptul să întemeieze satul, fără de care pustiu nu-și iera de nici un folos.“ 3)

Deci cu totul altceva decît pretinde D. Panu.

D. Panu mai zice :

„În situația dificilă în care s'a pus, un lucru ar putea să răspundă, a-nume că în veacul al 14-lea și al 15-lea așa era, cum susține d-sa, adică că țărani plătiau dijma pentru dreptul de judecie a boerului, și că numai cu timpul, boerul punînd stăpînire prin abuz pe întreaga moșie, a transformat natura dijmei, făcînd-o o redevență datorită lui ea proprietar.“

„Dar acest lucru ar trebui dovedit și D. R. Rosetti tace asupra chestiei, chitic.“ 3)

Să mă erte d. Panu. Departe de a tăcea, am tratat acest lucru mai cu samă și pre larg în § 6 al capitolului I, și în § 6 al capitolului II, în § 1 al capitolului III, din cartea a II-a, în capitolul al II-lea din cartea a III-a, în al III-lea din cartea a IV-a și, în sfîrșit, în rezumatul dela sfîrșit. O bună parte din carte este tocmai consacrată procesului de transformare al judeciei.

III.

Articolul sau paragraful III din cartea a II-a a lucrării d-lui Panu ne dă deplina măsură atât a pregătirii d-sale pentru lucra-

1) Panu, op. cit., p. 96.

2) *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii*, p. 152—153.

3) Panu, op. cit., p. 123—124.

rea ce a întreprins-o, cit și a cunoștinței ce o are de istoria țării.
D-sa afirmă în acel paragraf că :

„...avorturile mănăstirești pe care Alexandru Cuza le-a secularizat fuseseră constituite, cu foarte puține excepții, numai prin danii asupra domeniului domnesc“¹⁾.

Asemenea lucru n'a existat decît în închipuirea d-lui Panu. Iată un releveu al proprietăților celor mai de samă eparhii și mănăstiri din Moldova :

Mănăstirea Moldovița a stăpînit 29 sate sau părți de sate. Dintr'aceste, 14 i-au fost dăruite de Domni, probabil din loc domnesc, iar 15 i-au fost dăruite de boeri, cumpărate de sobor sau cumpărate de Domni dela particulari spre a fi dăruite mănăstirii.²⁾

Episcopia Rădăuților posedă 10 sate, din care 7 dăruite de Domni³⁾.

Mănăstirea Solca a stăpînit 32 de sate, din care 12 dăruite de Domni din loc domnesc, iar 20 dăruite de boeri, cumpărate de sobor sau cumpărate de Domni spre a fi dăruite mănăstirii⁴⁾.

Mănăstirea Voronețului posedă 14 sate sau moșii, din care una (încunjurătoarea mănăstirii) dăruită de Ștefan cel Mare din loc domnesc, iar celelalte dăruite de boeri, cumpărate de sobor, sau cumpărate de Domni spre a fi dăruite mănăstirii (6 se află în cazul de pe urmă).⁵⁾

Mănăstirea Putnei stăpînea 31 de sate sau moșii, din care una (încunjurătoarea mănăstirii) dăruită de Ștefan cel Mare din loc domnesc. Din celelalte 30 sînt 27 cumpărate de Domni, mai ales de Ștefan cel Mare, dela diferiți particulari spre a fi dăruite mănăstirii.⁶⁾

Mitropolia de Iași posedă 50 de sate sau moșii. Numai 3 sînt dăanii din loc domnesc⁷⁾.

Mănăstirea Neamțului (cu Secul) stăpînea 74 de sate sau moșii : 20 sînt dăanii din loc domnesc, iar 54 dăanii dela particulari, cumpărături ale soborului și cumpărături de ale Domnilor spre a fi dăruite mănăstirii.⁸⁾

Mănăstirea Homorului stăpînea 21 de sate sau moșii, din care numai 2 erau dăanii din loc domnesc⁹⁾.

1) Panu, op. cit., p. 94.

2) V. actele în Wickenhauser—*Moldavia*.

3) V. actele în Wickenhauser—*Geschichte des Bisthum Radautz*.

4) V. actele în Wickenhauser—*Geschichte des Kloster Solka*.

5) V. actele în Wickenhauser—*Geschichte der Klöster Woronez u.*

Putna.

6) *Ibid.*, *ibid.*

7) Condițiile de documente ale Mitropoliei de Iași la Arhiva Statului din București.

8) V. Inventarul documentelor mănăstirilor Neamțul și Secul pe moșii, la Arhiva Statului, București.

9) V. Actele în Wickenhauser—*Geschichte des Kloster Homor*.

Episcopia de Roman stăpinea 21 de sate sau moșii, din care 4 par a fi fost dăniile din loc domnesc. Din celelalte 17 sate, 13 sînt cumpărate de Domni dela diferite fețe spre a fi dăruite Episcopiei¹⁾.

Actele mănăstirii Bistrița fiind luate de călugării greci, n'am putut constata care din satele aparținînd acelei mănăstiri au fost dăruite din loc domnesc.

Cred că constatările de mai sus, privind mănăstirile cele mai însemnate și cele mai vechi, sînt indetulătoare pentru a arăta: 1) cu cită ușurință face d. Panu afirmări în chestii ce sînt cu desăvîrșire nestudiate de d-sa, 2) cit de nepregălit este pentru discutarea unei asemenea chestiuni, cînd se vede că nu a răsfoit nici *Cronica Romanului*, nici monografiile lui Wickenhauser, și 3) că domeniul domnesc nu fusese alt de mare cum crede d. Panu, deoarece vedem pe Ștefan cel Mare silit să cumpere satele dela particulari spre a înzestra mănăstirile făcute de el.

Dar pe pagina următoare a *Cercelărilor* d-sale găsim un lucru și mai frumos, un adevărat mărgăritar. Ascultați și judecați :

"D. R. Rosetii crede greșit, că mai totdeauna, că Bogdan și fiul său Lațcu n'au pus stăpînire decît numai pe locurile pustii și pe satele care au aparținut familiei lui Sas și a partizanilor prea compromiși a fostului Voevod, precum și pe acele aștinînd de țiguri. Domniei ei întîi au făcut domeniul domnesc după normele arătate mai sus, respectînd numai proprietatea particulară cu titlu; de altmintearea așa au făcut toți întemeietorii de dinastii, peste tot locul"²⁾.

Ați auzit? Domniei ei întîi au respectat numai proprietatea cu titlu! Proprietăți cu titlu în Moldova înaintea de 1350! Doamne sînte! Dar cine oare ar fi putut să constituie asemenea proprietăți în sălbătăcia ce era Moldova de dinnainte de Bogdan? Vedeți d-voastră pe voevozii de ținut și pe cneji de sate, țărării cheaburi și voinici, dar absolut fără carte și fără umbră de cultură, făcînd legi asupra proprietății sau adoptînd legile romane? Dela cine emanau oare titlurile, de care vorbește d. Panu, de cine puteau ele să fie scrise? în care limbă?

Știut este că din epoca de dinnainte de descălecarea nu există nă o linie, dar nici măcar o buche scrisă sau săpată!

Știut este doară că nu există un singur act scris intern nici dela Bogdan, nici dela Lațcu. Cele dintăi emană dela Iuga I Coriatovici³⁾. Nu există nici unul din destul de lunga domnie a lui Petru Mușat. Două la număr sînt uricile cunoscute dela Roman, două dela Iuga II, de abia sub Alexandru cel Bun ele încep a se înmulți. Și nu se poate zice că vor fi fost și urice dela Bogdan, dela Lațcu și dela Petru Mușat, dar că s'au pierdut. De ar fi fost un număr de asemenea urice, nu încapă îndoială că acei care le pierduse sau urmașii lor, venînd la Domnie următoare

1) V. actele în Melkisedec—*Cronica Romanului*.

2) Panu, op. cit., p. 95.

3) Dat în Birlad, la 3 Iunie 1374.

pentruca aceștia să le întărească ocinile, nesmintit că uricile de întărire ar fi menționat uricile pierdute. Vedem pe Iosif, Mitropolitul Moldovei, adevărind la 1407 că Petru Mușat hărăzise mănăstirii Neamțului două sate la gura Neamțului și o vie, fără a vorbi de un uric de danie a lui Petru Vv., ceea ce ar fi făcut nesmintit, dacă acel uric ar fi fost dat. (Iar dacă uricul s'ar fi pierdut, Mitropolitul ar fi menționat faptul pierderii precum vedem că se urma totdeauna în asemenea cazuri). Dovadă că satele și via au fost hărăzite verbal. Asemenea, dacă ar fi existat acte de proprietate anterioare descălecării, cu bună samă că am găsi mențiune de ele în uricile destul de numeroase ale lui Alexandru cel Bun, precum găsim mențiune despre uricile lui Alexandru cel Bun în acele ale Domnilor posteriori, atât în actele din secolul al XV-lea, cit și în acele dela sfârșitul secolului următor.

Dar numai simpla afirmare că au putut să existe titluri de proprietate în Moldova de dinnainte de 1350 alcătuște o erezie nepermisă, care ajunge spre a descalifica un istoric.

Această afirmare este de altmintrelea prețioasă, căci ea ne dă cheia încăpăținării cu care d. Panu se refuză a admite niște adevăruri evidente.

Păcatul d-lui Panu provine mai ales din faptul că pleacă dela un punct de privire greșit din capul locului. D-sa vorbește de proprietăți mari cu titlu în Moldova, înaintea de 1350, fără să se fi întrebât mai întâiu cum s'ar fi alcătuit asemenea proprietăți, și nu-și dă samă de gradul de dezvoltare socială și politică în care se aflau Românii dintre munți și Nistru în veacul al XIV-lea.

La dinșii domnia încă alcătura în *gînți* (satele) și *triburi* (ținuturile); tocmai venirea lui Bogdan avea să aducă întrunirea acestor elemente în stat.

Pământul fiind bogat și mult de tot, interesele tuturor erau prea destul de închezușuite prin recunoașterea posesiunii individuale și ereditare asupra casei, a grădinii și a celor câteva pământuri deșelinate în țarina dinprejurul vetrei satului. Rămășița hotarului era bun obștesc, de care se folosiau toți membrii așezării deopotrivă, singure linașele deveniau și ele posesiuni individuale în scurtul răstimp trebuitor pentruca iarba să crească, să fie cosită și strinsă în stoguri. Așa a fost în aceeași fază evolutivă și la Latini și la Germani și la Celți și la Slavi.

Cum putea în asemenea împrejurări să ia naștere proprietatea mare, adică monopolizarea pământului în folosul celor puțini și în dauna celor mulți? Iată întrebarea ce nu și-a pus-o d. Panu.

Marea proprietate la toate popoarele s'a alcătuit numai după ce fiecare din ele a trăit veacuri organizate ca stat, sau după cucerirea unei țări unde era în ființă. Ea n'a avut niciodată ființă la popoarele care se aflau, ca Românii din Moldova, în faza de organizare socială premergătoare acelei de stat.

Dovadă despre acest fapt este că, la noi, marea proprietate nu și-a atins forma definitivă, nici după secole de uzurpări

sucsesive asupra drepturilor de folosință creditare ale țărănimii, nici după groaznica spoliare regulamentară. A trebuit ca Cuza și Kogălniceanu să taie cu toporul legăturile în care, cu toate cotropirile, o țineau acele străvechi drepturi de folosință, pentruca ea să atingă în slirșit forma ei perfectă și desăvirșită.

III

Ca să mai zic de alte invinovățiri mai mărunte ce mi le face d. Panu?

D-sa, s. e., pretinde că nu știu ce zic cind arăt că imunitățile hărăzite de Domni mănăstirilor aveau caracter permanent, pe cind acele făcute boerilor erau vremelnice¹⁾.

Și, spre a dovedi această eroare a mea, d. Panu citează un număr de exemple.... din Țara Rominească, prin care Domnul scutește de dări pe vecie niște sate ce le dăruiește sau le confirmă la diferiți boeri.

Mie mi se pare că pe coperta cărții mele stă scris în caractere distincte: *Pământul, Satele și Slăpinii în Moldova*, și că, în tot cuprinsul ei, mă ocup numai de împrejurările din Moldova. Afirmarea ce am făcut-o și împotriva căreia se ridică d. Panu, am făcut-o numai pentru imunitățile hărăzite de Domnii moldoveni boerilor moldoveni. De imunitățile muntenestești nu m'am încumetat a scrie, deoarece nu le-am studiat îndestul. Mărturisesc că nici până astăzi nu-mi explic mulțimea moșiilor *ohavnice*, adică scutite de toate birurile, din Țara Rominească, despre care sînt cunoscute atitea documente. Eră *ohaba* regula sau o excepție foarte frecuentă? Dacă eră regula, cu ce oare umpleau Domnii munteni Visteria lor?

Dar repet că am vorbit numai de imunitățile moldovenestești. Să binevoiască deci d. Panu, dacă persistă să combată părerea mea să-mi arăte documente moldovenestești prin care se hărăzesc, boerilor moldoveni, imunități permanente. Mă tem că-i va veni greu!

Nevoind să abuzez mai mult de ospitalitatea *Vieții Rominești*, mă voiu mărgini să declar că toate celelalte critici ce mi le face d. Panu sînt tot alt de temeinice cași cele la care am răspuns, și că menșin în întregimea lor cele arătate de mine în cartea mea.

De pe la pagina 150 d. Panu nu se mai ocupă nici de mine, nici de cartea mea; voiu zice chiar că se ocupă prea puțin de noi, căci are bunăvoința să facă, mai ales în locurile unde vorbește de locuitorii satelor în deobște și de *vecini* în particular, bogate împrumuturi dela mine fără a catadicsi să mă citeze.

Tot restul cărții de altmintrelea nu este decât o lungă compilație de lucruri și de documente răscuroscute și publicate, făcută fără ordine și fără metodă. Expunerea greoaie, nepreciză,

1) Panu, op. cit., p. 72-79.

neclară, verboasă, mai este incurcată prin reproducerea, în text, a multor citații. Autorul sare dela un subiect la altul pentru a se întoarce la cel dintâiu, trece la al treilea, sare iar înapoi, se repetă. Când, cu chiu cu vai, ajungi la slârșit, nu ți-a rămas nimic din ce-ai cetit, ești amețit și-ți vine să exclami ca școlarul din Faust:

Mir wird von alle dann so dumm,
Als ging mir ein Mühlrad im Kopf herum.

Cartea d-lui Panu nu cuprinde nici un amănunt nou, nici o vedere originală, nu aduce nici măcar cea mai mică lumină asupra chestiei.

D-sa se ocupă într'adevăr mult de chestia birurilor și citează mult material, publicat, privitor la această chestiune; dacă acest material n'ar fi întrebuințat în chip atât de puțin metodic și de confuz, ar fi putut să alcătuească un capitol util asupra fiscalității în țările noastre la sfârșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui al XIX-lea.

D. Panu și-a început cariera ca profesor de istorie și a dat la *Convorbiri Literare*, prin 1873 sau 1874, două studii critice care au avut atunci un deosebit succes. Într'unul dintr'insele se puneau în evidență, cu multă logică și mult bun simț, numeroasele slăbiciuni, exagerările și chiar absurditățile cuprinse în cea mai slabă din lucrările lui Hasdeu, în *Ion Vodă Cel Cumplit*. Al doilea combatea în chip mult mai puțin fericit părerile expuse de același Hasdeu, în *Istoria Critică*, asupra vechiului hotar dintre Moldova și Țara Românească. De studiile d-lui Panu nu mai vorbește astăzi nime, iar de cele cuprinse în *Istoria Critică* ne servim și ne folosim cu toții.

Nu încapă îndoială că, dacă d. Panu ar fi rămas profesor de istorie, și mai ales dacă ar fi urmat să se ocupe de istorie, d-sa ar fi putut să devină un istoric de valoare, în stare să contribuie la cunoștința trecutului nostru.

Dar d. Panu a părăsit de tinăr istoria spre a se consacra avocaturii, politicii și ziariştilor, îndeletniciri foarte onorabile fără îndoială, dar absolut improprie pentru a forma sau a dezvolta calitățile cerute unui istoric. Un avocat care a practicat timp de mai multe decenii, deprins să-și dovedească dreptatea prin interpretarea meșteșugită într'un sens astăzi, în cel opus mîni, a cutărui sau cutărui paragraf din cod; politicianul silit de interesul de partid să facă zilnic concesii de principii; ziaristul împins de nevoia sau de patima momentului să laude la ai săi întocmai aceiași faptă care o denunțase în termeni indignați cînd o făptuise adversarii, — cu greu poate fi și un bun istoric: îi lipsesc nepărtinirea, obiectivitatea și prea adesea buna credință ne-

cesare. Apoi ti mai lipsește totdeauna timpul pentru un lucru principal: pregătirea. In cartea d-lui Panu lipsa de pregătire alcătuește o trăsătură de căpetenie. Astfel, d-sa n'are nici o cunoștință despre numeroasele lucrări, mai ales germane și engleze, scrise asupra modului și a obiceiurilor sălășluinții la popoarele germane, celtice și slave. Apoi faptul că se servește exclusiv numai de documente publicate, dovedește că n'a avut timpul sau n'a găsit cu cale să urmărească chestiunea în nenumăratele documente inedite ce se află în arhivele publice și particulare. D. Panu a crezut că va putea înlocui această lipsă de pregătire prin arguții de avocat subtil. Cetitorii să hotărască de-a făcut bine sau rău.

Am zis.

Radu Rosetti.

FELINARUL.

Neadormit veghiază felinarul
In taina nopții osindit să vadă,
Tovarăș are colțul vechi de stradă,
Singurătății sietnic trotuarul.

El vede-a nopții nesfirșită pradă,
Asfaltu-i spune patima și-amarul,
In fața lui își plimbă 'ntreg calvarul
Intunecata veacului baladă....

De-un tremur lin lumina lui se fringe,
Clipind încet cu licărire rară,
Îți pare-un ochiu indurerat ce plinge—

Și parc'aud oftarea lui sihastră:
,De ce m'aprindeți fiecare seară,
Să luminez nenorocirea voastră ?'....

UN TRANDAFIR SE STINGE...

Cu trupul biruit de jale
 Un trandafir se stinge 'n glastră,
 Stropindu-și plinsul de petale
 Pe perinița din fereastră.

Se sbuciumă sărmana floare
 Și moare 'n patima ei mută,
 Ca 'n inima de fată mare
 O dragoste nepricepută.

Se sbuciumă și pină mine
 Iși spulberă podoaba 'ntreagă,
 Iar mina gingașei stăpine
 Alt trandafir o să-și culeagă.

Și rind pe rind au să mai vie
 Tot alte flori în vechia glastră,
 Asemeni viselor ce 'n vie
 Și mor zimbînd în calea noastră.

REVEDERE.

Și-a dus o 'ntreagă veșnicie
 Trudita anilor povară,
 De cînd legarăm prietenie,
 Măsuța mea de-odinioară...

În umbra vechei cafenele,
 În cel mai tănuț ungher,
 Ne luminau aceleași stele,
 Acelaș colț senin de cer...

Aici în nopțile de iarnă,
 Singurătatea mea amară
 Putea visările să-și cearnă
 Prin fumul leneș de țigară.

Măsuța mea, ți-aduci aminte
 De-atîtea zile fără soare,
 Cînd fruntea mea cădea fierbinte
 În palmele tremurătoare?...

Pe bolta ei trandafirie
N'avea credința mea infringeri
Și 'n mindra noastră sărăcie
Ea ne vrăjă un cor de îngeri...

— Cum m'a furat de-atunci viața
In goana ei fără repaos...
S'a stins in neguri dimineața
Rătăcitorului in haos...

Azi, după vremi de patime pline,
Măsuța mea, iar ne 'ntîlnim,
Purtam șirag de vieți in mine,
Azi mă întorc c'un țintirim.

Mi-am risipit demult in lume,
Senina visurilor salbă : .
Măsuța mea, îți spun un nume
Și-l scriu pe marmura ta albă....

PE-O CARTE.

Petrec cu ochii 'ntreaga carte
Și cu privirea mea umilă,
Comori de îndrumări și sfaturi
Culeg din fiecare filă.

Cînd văd atîtea rinduri pline
Cu 'nțelepciune de viață,
Imi zic pe ginduri dus: Sărmane,
Tu nu poți da nici o povață!

Tu doar' cu cîntece și lacrimi
Îți duci a traiului corvadă:
Copac plăpînd, bătut de vînturi,
E floarea singura ta roadă...

Octavian Goga.

Aplicarea Legii învoelilor agricole

— islazul comunal —

Crearea islazului comunal are scopul de a asigura săteanului libertatea necesară pentru a putea să-și angajeze munca pe prețul rezultat din legea cererii și a ofertei.

Este foarte lesne de înțeles că, neavând islaz propriu, unde să pășuneze vitele sale, țăranul este fatalmente obligat să-și angajeze munca pe prețuri de nimic și să accepte toate condițiile impuse de proprietar sau arendaș, căci numai astfel capătă islaz pentru vitele sale.

„Lipsa de islaz face pe țărani sclavi” — exclamă, în monografia comunii Văleni, d. P. S. Rădian, un țădinc cunosător al chestiunii țăărănești, iar regretatul Păucescu scria: „Țăranii au cuțitul la git, din cauza pășunatului. Ei își dau tot ce posedă pentru o mizerabilă bucată de islaz, pe care vitele lor deabia pot sta alături, necum să se hrănească”.

Pe lângă aceasta, cultura cerealelor, devenind din ce în ce mai rentabilă, prin înlesnirea mijloacelor de transport și prin prețul de vânzare din ce în ce mai mare, — *tendința tuturilor proprietarilor este de a reduce din ce în ce locurile rezervate pentru islaz*,¹⁾ astfel încât sătenii sînt amenințați să nu mai găsească hrană pentru vitele lor, chiar oferind prețuri destul de mari²⁾.

Interesul general impune să se ia măsurile necesare pentru *reconstituirea vechilor islazuri, a căror destinație să nu mai poată fi schimbată*. — după cum același interes general impune și reconstituirea pădurilor în țara noastră.

Dar, chiar în comunele unde astăzi proprietarii lasă o parte din proprietate pentru islazuri, crearea islazurilor prin lege se impune din mai multe puncte de vedere.

1). În statistica agricolă a României pe anii 1904—1905, la pag. 40, d. L. Colescu ne arată că în 1860 erau peste 3 milioane de ha. de islaz, pe cînd astăzi s'au redus la 1.014.015 ha., la mai puțin decî de jumătate.

2). Sînt foarte dese plîngerile și chiar mișcările sătenilor, pentru că proprietarul voește să le are islazul. Cităm un caz din alto multele ce cunoaștem, cînd sătenii din comuna R., jud. Argeș, s'au împotrivit cu forța, toamna aceasta, la ararea islazului. Grație intervenției inspectorului agricol, conflictul s'a aplanat.

Mai întâi, în cazul proprietarilor care lasă locuri bune, constituirea islazurilor prin lege se impune ca să nu li se schimbe destinațiunea în viitor, căci, rămânând islazul proprietate *privată*, proprietarul îl poate ara cînd va voi.

În al doilea rînd, constituirea islazurilor se impune, pentru că azi cei mai mulți proprietari lasă ca islaz sau porțiunea cea mai slabă din moșie, care, fiind mai mult timp muncită, este un loc sărăcit, sau locurile care nu se pot ara, cum sînt coastele, rîpele, sau locurile ce sînt în apă sau sînt supuse înnecurilor.

Ori, cea ce-i trebuie săteanului nu e o bucată de pămînt care să poarte numele de islaz, ci o bucată de pămînt care să fie proprie pentru pășunatul vitelor, pentru care săteanul admite să plătească chiar un preț mai ridicat de pășunat.

Din punctul de vedere teoretic, deci, ideea creării islazurilor este perfectă și de-aceia a fost admisă de toată lumea.

Sătenii, mai ales, au primit cu mare satisfacțiune ideea reconstituirii islazurilor.

Aceasta se poate constata din numeroasele cereri de islazuri adresate de către ei diferitelor autorități. Cităm următoarea frază dintr'o petițiune luată la împlinire, adresată Ministerului de Interne de către locuitorii din comuna I., județul Argeș:

„Subsemnații locuitori din comuna I., județul A., sîntem informați, însă nu pozitiv ci numai prin zvon, că unii, care nouă ne-au avut rău și au voit ca să bage zizanie și neînțelegere între noi locuitori țărani, iată cum: că în comuna vecină cu a noastră s'ar fi ivit un jurnal, că locuitorii din comuna I. și cea vecină, scris în acel jurnal că nouă nu ne trebuie islaz comunal și că noi ne mulțumim pe vechile invoeli la d-nii proprietari și arendași, lucruri neadevărate, și că făcători de rele vor să ne vază morți pe drumuri, cînd noi am așteptat cu cea mai mare dragoste și înflorirea noastră și a fiilor noștri ca să vie cîl mai curînd noua lege pentru islazuri“.

Iar în altă petițiune, sătenii din comuna B., același județ, cerînd islaz, zic:

„Mare bucurie am simțit cînd am aflat că, după dispozițiunile noiei legi, fiecare sat va fi înzestrat cu islaz bun și în apropierea comunii, asigurîndu-se astfel fiecărui sătean cap de familie hrana vitelor sale, fără a fi siliți să ne mai robim la proprietari, primînd orice condițiuni ce ni se impun și supuși fiind la toate șicanele în ce privește această nevoie a noastră.“

„După cum a bine-voit a recunoaște și Stăpînirea, una din nevoile noastre mari a fost și este lipsa de pășune pentru vacile de lapte și vitele de muncă, cu care ne agonisim traiul. De islaz pentru vite este legată existența, buna stare și sănătatea familiei noastre“.

*

Asupra modului prin care se vor reconstitui islazurile s'au ivit deosebite păreri.

Unii au susținut părerea de a se crea o servitute de pășunat asupra mării proprietăți, pînă la o întindere de o optime.¹⁾

Alții au susținut că fiecare comună să-și creeze islaz propriu, prin cumpăratoarea întinderilor necesare dela mării proprietari. Acest mod de a se crea islazurile a fost admis și de legiuitorul român din 1907.

Soluțiunea la care s'a oprit legiuitorul român va face să renască o formă arhaică a proprietății, proprietatea colectivă, și va avea urmarea că se va sustrage din cultură o însemnată întindere de teren.

Totuși, dacă luăm în considerare *împrejurările reale* în care se găsește țărănimea noastră, soluțiunea legiuitorului român este *soluțiunea cea mai înțeleaptă*.

În adevăr, islazul comunal este o formă arhaică de proprietate, dar această formă este mai avantajoasă pășunatului vitelor decît forma de proprietate individuală, deoarece se realizează o economie de loc, o economie de păzitori și apoi se evită scăparea vitelor în holdele proprietarului vecin, care aduce după sine de multe ori chiar crime.

Atît e de adevărat aceasta, încît în multe sate din țara noastră, mai ales în satele de moșneni, găsim islazuri neîmpărțite, sub formă colectivă, pécind locurile de cultură sînt divizate.

Mai mult decît atît, chiar în țările străine găsim pășunile sub formă colectivă comunală²⁾. Doctrina economică deosemena, admite pentru pășune forma colectivă a proprietății.

Von der Goltz, cel mai mare și modern economist german în materie de Economie rurală, serie următoarele :

„Islazurile comunale procură sătenilor posibilitatea de a-și întreține vitele și de a produce bălegarul indispensabil pentru cultura pămîntului.

„A hrăni vara vitele în grajd — le vine sătenilor foarte greu, dacă nu cu neputință. Cu atît mai mult se poate zice aceasta despre întrebuințarea parcelelor lor ca pășune.

„Numai islazul comunal poate procura micilor și mijlociilor proprietari, cași simplilor muncitori agricoli, posibilitatea de a crește vite, fără ca să rezulte pentru ei o sarcină prea mare³⁾.

Soluțiunea admisă de legiuitorul român trebuie aprobată și din alt punct de vedere.

Este cunoscută maxima : „natura non facit saltus“, care totuși a fost călcată în picioare în organizarea statului nostru, și din această cauză edificiul nostru social, politic și economic, este așa de șubred. Legiuitorul din 1907 a căutat, după cum vom vedea, să ție samă de această maximă.

1) Un bill din Scoția prevede pentru țărani dreptul la islaz pe moșia proprietarului, pe un anumit péc. Vezi „România agricolă“, No. 23, art. „Convorbire cu un mare agricultor“.

2) La Romîni din Austro-Ungaria. Vezi *Maier*. Politica agrară la Romîni. — La Elvețieni numitele „Allmende“. Vezi *De Lareleye*. De la proprietate, pag. 238, cap. VII.

3) *Von der Goltz*, op. cit., pag. 80—81.

Desigur că cu toții admitem că este preferabil ca sătenii noștri să cultive plante de nutreț, în loc de a hrăni vitele pe islazuri, căci pe de o parte vitele ar fi mai bine hrănite, iar pe de altă parte s'ar sustrage o mai mică întindere dela cultura cerealelor.

Trebue însă să convenim că, fiind dat caracterul reacționar al săteanului nostru, *este imposibil ca dintr'odată să-l dezbarăm de obiceiul de a hrăni vitele pe islazuri* întinse și să-l obișnuim a cultiva plante de nutreț, cu care să poată hrăni vitele la grajd.

Este o naivitate a spera că de azi pe mine, acordându-i-se numai prime, fără a întrebuița constrângerea, țăranul se va obișnui să cultive plante furajere, părăsindu-și obiceiul ce-l are din moși-strămoși de a-și hrăni vitele pe vaste întinderi de pământ.

De-aceia săteanul trebue să fie pregătit la această transformare încetul cu încetul.

Pentru aceasta, desigur că cea mai eficace soluțiune este aceea de a se crea islazuri, care să fie proprietățile comunii, pentruca să nu li se schimbe destinațiunea și pentruca, astfel, forțat fiind de administrația comunală și inspectorul agricol, săteanul să transforme cu timpul islazurile în lucernării.

Aceste islazuri sînt, deci, menite a servi ca *instrument de tranzițiune* între actuala formă de a hrăni vitele în țară la noi și forma modernă, și se vor transforma în proprietate individuală cu timpul, căci art. 28 spune că fiecare sătean va putea să-și rezerve o porțiune din islaz, proporțional cu numărul vitelor, în scopul numai de a cultiva plante de nutreț.

Pe de altă parte, pentru a obișnui pe săteni cu cultura plantelor de nutreț, legiuitorul, prin art. 58, obligă pe fiecare sătean să cultive 10 arii de cap de vită plante de nutreț, iar pe de altă parte, ca să încurajeze această cultură, acordă ca premii reducerea impozitului fiuciar la jumătate pentru întinderile cultivate cu astfel de plante.

Este iarăși foarte adevărat că pentru a se reconstitui islazurile comunale e nevoie de a se sustrage din cultura cerealelor o parte din sol; și nici nu se poate altfel, fiind dat că pământul e limitat.

Dar este o axiomă faptul că fără vite nu se poate face agricultură. Și atunci, chiar dacă ni se impune un sacrificiu, este nevoie ca, cu orice preț, să procurăm sătenilor posibilitatea de a-și întreține vitele. De altfel, aceasta este nu numai interesul sătenilor, dar chiar al proprietarilor, căci știut este că la noi în țară imensa majoritate a marilor proprietăți se cultivă cu vitele sătenilor ¹⁾.

1) În anuarul statistic al României pe 1905, pag. 177—179, găsim următoarele date:

Mari proprietari și arendași		Țărani	
Boi 94.161 sau 8.2%		1.054.151 sau 91.8%	
Cai 37.629 „ 5.3%		673.250 „ 94.7%	

Putem, deci, spune proprietarilor: „Voiți să n'aveți nici un capital viu de exploatare, să cultivați moșiile cu vitele sătenilor,—atunci dați-le posibilitatea să și le întreție, căci cine voește scopul, trebuie să voiască și mijloacele“.

Sustragerea din cultură a unei întinderi oarecare poate constitui un pericol într'o țară cu deficite alimentare, dar nu în țara noastră, unde densitatea este de 50 locuitori pe km. pătrat și unde se exportă 1 hl. 70 de grâu de cap de locuitor ¹⁾—în total 3 sferturi din producțiunea țării.

Mai mult decât atât: islazurile în viitor, cind se vor cultiva cu lucernă, vor aduce un venit tot așa de mare cași venitul pe care l'ar fi adus, fiind cultivate cu cereale.

În practică însă, constituirea islazurilor comunale a întâmpinat și întâmpină mari greutăți.

Cauza principală o vedem noi în aceea că *legiuitorul s'a ferit a impune tuturor proprietarilor obligațiunea de a vinde comunelor o parte din moșia lor pentru islaz.*

Legiuitorul, sub acest raport, a fost nelogic, căci ori considera crearea islazului comunal ca o necesitate imperioasă, și atunci trebuia să asigure prin sancțiuni dispozițiunile legii privitoare la crearea de islaz comunal, — sau nu considera astfel crearea islazului comunal, și în acest caz nu trebuia să prevadă dispozițiuni în lege privitoare la crearea islazurilor comunale.— Din această dilemă legiuitorul nu putea să iasă.

Cu toate acestea, din înaltă rațiune de stat, spre a nu aduce atingere Constituțiunii, crearea islazurilor comunale a fost lăsată la buna voe a proprietarilor, partidele politice stabilind un acord, care a constatat în aceea că guvernul a șters din lege sancțiunea prevăzută pentru proprietarii recalcitranți, iar șefii tuturor partidelor și-au luat angajamentul de a stărui pe lângă partizanii lor să se conformeze legii.

Dar se cunosc angajamentele oamenilor politici: sînt scrise pe nisip.

Chiar dacă șefii au fost de bună credință, ne întrebăm ce mijloc de constringere ar fi aplicat partizanilor care n'ar fi voit să respecte legea? Să-i elimine din partid?

Dar care șef nu întrebuințează tocmai tactica contrarie, de a atrage în partid cit mai mulți membri, iar nicidecum a elimina pe cei care îi are deja.

A fost, deci, naiv a se considera angajamentele luate ca realizabile.

În fapt, s'a întimplat că *nu toți proprietarii au făcut oferte.*

Nu s'au conformat legii tocmai acei mai aspri cu țărani,

1) Rusia nu exportă decît 0 hl. 27.— *L. Colescu.* Progresele economice ale Romîniei, pag. 57.

sau acei care aveau moșiile arendate. „N'avem moșie de vânzare”—acesta era refrenul lor, și aveau dreptate. Cînd pămîntul la noi capătă o valoare din ce în ce mai mare, iar pe de altă parte proprietatea rurală este cea mai consolidată, proprietarii nu și-ar fi cunoscut interesul, ca de bună voie să-și tac o parte din moșia lor spre a o vinde sătenilor, mai ales că plata li s'ar fi făcut în 12 ani, iar în acest interval dobînda stipulată nu era, conf. art. 12 din lege, decît de 6%, o dobîndă foarte mică față de dobînda curentă în țara noastră.

Pe de altă parte, era naiv a se crede că proprietarii, acei răi, vor renunța de bună voie la mijlocul cel mai eficace de presiune asupra sătenilor.

Cu toate acestea, oferte de islaz s'au făcut mai multe decît ne-am fi așteptat.

Se făcuseră pînă la 1 Septembrie 1909 1834 oferte, adică jumătate din numărul de 3.681 de proprietăți, care cădeau sub prevederile legii, se conformaseră ei,—ceia ce este desigur un rezultat satisfăcător¹⁾.

Aceste oferte trebuiesc împărțite în mai multe categorii:

1) Oferte făcute de proprietari, în primul moment de aplicare a legii, cînd suvenirul revoltelor, agrare era încă proaspăt.

Unii din acești proprietari au crezut că, nefăcînd oferte, sătenii vor începe o nouă mișcare; alții au crezut chiar că legea îi constrînge a face oferte; iar alții, în sfîrșit, au făcut oferte, drept mulțumire sătenilor că au fost liniștiți în timpul răscoalelor.

Acești proprietari n'au persistat pînă la urmă în ofertele lor, ci le-au retras direct sau indirect, prin aceia că n'au voit să încheie contractul de vânzare.

Cunoaștem un proprietar care, drept mulțumire că nu se atinseseră de conacul său dela moșie, a oferit sătenilor un islaz de toată frumuseța, dar care n'a voit să semneze actul definitiv, deși cumpărarea islazului fusese aprobată în condițiunile oferite.

Cunoaștem un alt proprietar care n'a voit să semneze actul de vânzare, cerînd ca plata islazului să i se facă imediat, deși știa bine în momentul cînd făcuse oferta că legea prevede ca plata să se facă în 12 ani.

2) Oferte făcute de proprietari ca să salveze aparențele, ca să amăgească lumea, dar mai ales țărănimea, asupra bunelor lor intențiuni.

Acești proprietari, sau au oferit teren impropriu pentru pășunat, sau au cerut prețuri exorbitante, pînă la 1500 lei hectarul.

Unii proprietari au mers chiar mai departe: au contopit aceste două sisteme în ofertele lor.

1) Din studîul d-lui I. M. Manolescu, fostul secretar al Consiliului superior, azi inspector agricol de Tecuci.

Desigur că toate aceste oferte neserioase au fost respinse atât de Comisiile regionale, cât și de Consiliul superior.

Până la 1 Decembrie 1909, fuseseră respinse 124 oferte.

3) Oferte făcute de proprietari pentru a-și degreva moșia față de Creditul rural sau de alți creditori particulari, ori pentru ca cu suma obținută să-și completeze capitalul disponibil, spre a-și cumpăra altă moșie.

Dorind ca ofertele lor să fie acceptate, acești proprietari au oferit islazuri potrivite și cu prețuri acceptabile, *uneori* cam urcate.

4) Oferte făcute de proprietari dintr'un sentiment de ajuto-rare a sătenilor.

Aceste oferte au folosit în adevăr sătenilor, fiind făcute pe un preț mai mult decît convenabil și coprinzînd teren de bună calitate.

Printre acești proprietari cităm pe domnul P. P. Carp.

5) Oferte făcute de Stat și Instituțiunile publice. Aceste oferte sînt făcute în condițiunile cele mai bune și iarăși au folosit mult țăranilor.

Cităm astfel islazul dela satul Govora, din județul Vilcea, unde s'a cedat de Stat un islaz de prima calitate (fineață) și unde pășunatul revine la *1 leu 50% pe cap de vită*¹⁾.

Prețurile oferite proprietarilor nu sînt așa ridicole cum s'a susținut de unii.

S'au întocmit, în adevăr, de către Consiliul superior al agriculturii, tabelele de prețuri, care urmau să se „aibă în vedere de Comisiunile regionale,” adică care aveau să servească *numai ca normă* în fixarea prețurilor islazurilor, iar nicidecum nu aveau scopul să împedece Comisiunile regionale a le întrece.

În fapt, Comisiunile regionale, care erau în măsură să aprecieze valoarea reală a diferite'or islazuri, au oferit *mai totdeauna un preț superior celui din tabele.*

Aceasta o permite și legea, care zice că prețurile din tabele vor putea fi majorate cu 10%.

Astfel se explică că Consiliul superior al agriculturii a aprobat oferte cu un preț care întrecea maximum stabilit în tabele: de ex. pentru islazul oferit comunii Pățești, din județul Putna, Consiliul superior a admis prețul de 980 hectarul, — cu 380 lei, adică 63%, mai mult decît în tabele; iar pentru cel oferit comunii Borlești, județul Argeș, cu 400 lei chiar, — *îndoit prețul maxim din tabele.*

S'a oferit de către Consiliul superior *chiar 1.100 lei hecta-*

1. S'a perceput anul acesta însă 2 lei, pentruca comuna să-și creeze un venit cu care să construiască un dig de apărare.

rul, pentru un islaz constituit în județul Dimbovița și unul în județul Ilfov.

Astfel se explică de ce majoritatea islazurilor, anume 62,50%, au fost admise de Consiliul superior cu prețul cerut de proprietari, care treceau maximum din tabele majorat cu 10%¹⁾.

Putem trage concluziunea din aceste cifre că motivul invocat de proprietari, că n'au făcut oferta din cauza prețurilor ridicole ce li s-au oferit, este un pretext, deoarece reese clar, din cele citate mai sus, că prețurile admise de Comisiunile regionale și confirmate de Consiliul superior al agriculturii au fost destul de ridicate, atingînd pînă la 1.100 lei hectarul, — ceea ce ne arată că Comisiunile regionale și Consiliul superior au plătit islazurile pe justa lor valoare, iar de multe ori chiar au plătit peste valoarea reală a pămîntului, de teamă că, nefiind obligațiune în lege, proprietarii își vor retrage ofertele, dacă nu li se va admite prețul cerut de ei prin ofertă.

*

În practică, constituirea islazurilor oferite a mers încet.

De acest lucru nu trebuie învinuit nimeni, căci greutățile sînt mari și procedura lungă.

În adevăr, oferta trebuie cercetată mai întîi de Consiliul comunal, apoi de Comisiunea regională, care de multe ori găsește oferta incompletă sau rău făcută. Inspectorul agricol, în acest caz, trebuie să intervie pe lîngă proprietar să și modifice oferta.

Oferta modificată e pusă din nou în dezbateră Consiliului comunal și apoi Comisiunea regională, din nou, trebuie să descindă la fața locului.

Oferta aprobată de Comisiunea regională e trimisă la Consiliul superior al agriculturii, unde trebuie să aștepte rîndul spre a fi rezolvată, căci la Consiliu se intrunesc ofertele din întreaga țară²⁾.

În sfîrșit, după ce Consiliul superior al agriculturii își dă avizul, oferta trece la Ministerul de Interne, unde trebuie aprobată și unde advocații Ministerului cercetează actele de proprietate ale ofertantului.

În urma aprobării de cîtră Ministerul de Interne se procedează la măsurătoarea islazului.

Măsurătoarea odată făcută, se poate încheia actul de vânzare, după iscălirea căruia comuna poate intra în stăpînirea islazului comunal.

Cu toată această lungă procedură, sînt județe unde comunele au intrat deja în stăpînirea a multor islazuri.

1) S'a aprobat de Consiliul superior: cu prețul cerut de ofertanți 77.766 ha, — cu diferență de preț 49.382 ha.

2) Într'un an și 5 luni Consiliul superior și-a dat avizul asupra 1.009 de oferte.

Așa, în județul Argeș, se stăpinesc în prezent 15 islazuri, avînd o întindere de 1.009 ha; iar în primăvară vor mai intra în posesiunea încă a 30 islazuri, cu o întindere de 2.400 ha.

*

Asupra calității pămîntului din care s'au constituit islazurile comunale, putem spune că Comisiunile regionale au căutat ca toată întinderea islazului să fie pămînt cultivabil, spre a putea fi sămănat cu plante de nutreț.

S'a căutat ca islazul să fie aproape de comună, să aibă a-dăpători suficiente și drumuri de acces.

În cazul cel mai rău, Comisiunile au căutat să accepte terenurile care serveau pînă acum ca islaz, așa că de o înrăutățire a stării sătenilor nu poate fi vorba.

Sunt localități unde s'au creat islazuri de toată frumusețea din pămînturi de prima calitate, în vecinătatea drumurilor de fer și a riurilor.—Cităm islazul din comuna Borlești, jud. Argeș.

Cercetînd învoelile ce se fac în islazurile comunale, constatăm următoarele :

În majoritatea cazurilor, învoelile sînt sub maximum prevăzut de Comisiunile regionale¹⁾.

Sînt localități unde islazul revine azi la 2—3 lei de vita mare.

S'a întimplat ca, în unele localități de cîmp, învoiala să treacă peste maximum stabilit de Comisiunea regională.

Aceasta din următoarele cauze :

1) S'a plătit scump islazul comună, fie în dorința de a se crea islazul, căci altfel, lipsind sancțiune în lege, proprietarul, dacă nu i s'ar fi oferit prețul cerut, și-ar fi retras oferta,— fie că, destinîndu-se pentru islaz loc de cultură, era natural ca islazul comună să revie mai scump decît islazul proprietarului, care era format din pămînt impropriu pentru cultură, islaz care tocmai se avusese în vedere de către Comisiunea regională la fixarea maximumului de pășunat.

2) La constituirea islazului se aflau puține vite în comună. Ori, la calculul întinderii islazului, conf. articolului 11 din lege, fiecare cap de familie s'a considerat avînd 3 vite mari, aceasta cu speranța că fiecare familie din comună, cînd va fi asigurat că va avea islaz eftin, își va cumpăra o pereche de boi și o vacă.

1. Vom cita ca exemplu învoelile de pe islazurile comunale din județul Argeș.

În 2 comune învoelile sînt deasupra maximumului de 7 lei stabilit de Comisiune, cea mai mare învoială fiind 10 lei vita mare.

În 4 comune învoiala este egală cu maximum.

În 9 comune învoiala este sub maximum, atîngînd cea mai mică învoială cifra de 3 lei de vita mare.

Este foarte explicabil atunci că, împărțind anuitatea la numărul vitelor invoite în islaz, cota-parte corespunzătoare fiecărei vite a fost superioară maximumului.

În anii viitori nu se va mai întâmpla acest lucru, căci partea islazului care nu se va acoperi cu vite se va ara de către locuitori cu lucerna distribuită gratuit de către Stat, sau la nevoie se poate arenda la săteni pentru cultura porumbului, care și el, se poate zice, servește la hrana vitelor prin coceni,—pînă ce venind anii agricoli mai buni, fiecare cap de familie își va cumpăra 2 boi și o vacă, astfel încît se va completa islazul.

3) Pentru a avea pe săteni la îndemînă și a-i obliga la munci, unii proprietari au continuat să invoiască la pășunat pe săteni și, ca să-i atragă, le-au oferit pășunatul sub maximum.

Din această cauză, cota de plată a vitelor rămase invoite pe islazul comunal s'a mărit, depășind chiar maximum, căci e lucru natural ca, cu cît numărul de vite pe islaz va fi mai mic, cu atît taxa de pășunat a fiecărei vite va fi mai mare.

Urcarea aceasta însă este numai provizorie. După cum am arătat, sînt remedii la aceasta. În anii viitori va dispărea.

Dar, chiar admitînd că islazul ar reveni mai scump sătenilor decît înainte, diferența ce o plătesc în plus se compensează prin aceea că sătenii și-au recăpătat independența în momentul încheierii contractului de muncă agricolă, și nu mai sînt la capriciul proprietarilor și arendașilor¹⁾, iar hrana vitelor lor este asigurată pentru viitor, căci islazul comunal nu se va putea cultiva cu cereale.

Taxa pășunatului va reveni din ce în ce mai mică, prin cultura plantelor de mîzet și prin amortizarea descrescîndă a capitalului datorit iar după achitarea completă a islazului pășunatul va reveni aproape gratuit.

Atunci se vor aprecia cu dreptă măsură utilitatea islazurilor comunale, iar ideia creării islazurilor comunale va fi bine cuvîntată.

*

În orice caz, chiar prețul peste maximum care se plătește azi pentru pășunat pe unele islazuri comunale nu atinge prețul care se plătea în trecut pentru pășunat.

Pentru a compara taxa de pășunat de azi cu cea din trecut, nu e suficient a compara prețul plătit în bani, ci trebuie a nu uita că în trecut, pe lîngă taxa de pășunat, se adăugau rușfeturile, și apoi nu trebuie uitat că taxa de pășunat se transforma în munci, care se prețuiau sub valoarea lor reală.

1) Era o frază de stil în contractele agricole încheiate, înainte de anul 1907: „drept facere de bine, pentru pășunarea vitelor”,—ceia ce ne arată că proprietarii sau arendașii considerau permiterea pășunatului ca o milostenie față de săteni, pe care puteau s'o retragă după voo.

Astfel, într'o invoieală din Județul Vlaşca¹⁾, se prevedea ca taxă de pășunat 5 lei,—ceia ce nu e desigur o taxă mare,—invoiala însă era mică numai în aparență, căci conținea ca *rusfel*: 2 pogoane cu desăvirșire, 2 zile cu carul și 2 zile cu palmele, ceia ce făcea în bani 58 lei, din care se reduce 10 lei 2 trăgători scutiți, rămîne deci că pășunatul îi revenea nu 5 lei de cap de vită, ci, dacă avea 3 vite, plătea în total $3 \times 5 = 15$ plus 48 lei = 63, adică *21 lei pe cap de vită* ²⁾.

Afară de aceasta, dacă achita prin munci pășunatul, proprietarul mai ciștiga și din faptul că plătea munca cu prețuri mai mici decît valoarea ei obișnuită.

Un alt avantaj ce-l au sătenii, avînd islazul propriu, este că *n numai sînt expuși să fie dați afară în mod arbitrar din islaz.*

Știm cazuri sub vechiul regim, cînd proprietarii, dacă nu voiau sătenii să-și angajeze la ei munca pe prețurile ce le impuneau, nu le invoiau vitele, sau, chiar dacă le invoiau și sătenii le plăteau invoiala în bani, la mijlocul anului le expulzau vitele din islaz.

Economia națională va fi, deasemenea, în ciștig prin crearea islazurilor comunale, căci sătenii, căpătînd certitudinea că vor avea cu ce hrăni vitele, vor căuta să revie la îndeletnicirea veche de a crește vite. Sătenii, în ultimul timp, își vindeau vitele de multe ori fiindcă nu puteau să le mai crească, neavînd islaz. Și acest punct e foarte important pentru viitor, cînd granițele către Austro-Ungaria se vor deschide, cînd exportul de carne va lua un mare avînt. Sătenii vor putea avea frumoase venituri accesorii din această îndeletnicire, după cum aveau odinioară.

Chestiunea mare, care se ridică astăzi relativ la constituirea islazurilor, este aceea de a se ști *prin ce mijloace vom ajunge ca pe toate proprietățile unde se simte nevoie să se constituie islazuri comunale?*

Nu există decît un mijloc: să se modifice legea, *prevăzîndu-se obligațiunea pentru proprietarii ce nu s'au conformat legii să facă oferte într'un timp de 3 luni.* În caz contrar, Comisiunea regională va hotări terenul necesar islazului.

Această modificare se impune din următoarele considerente.

1) Un elementar simț de dreptate cere ca toți cetățenii să fie tratați în mod egal. Așa fiind, desigur că s'a atins acest sentiment, cînd unele din marile proprietăți s'au conformat legii, desmembrîndu-se, iar altele nu, și ceia ce e mai nedrept este că unele proprietăți mai mici au făcut oferte, pe cînd sînt latifundii pe care nu s'au constituit islazuri comunale,—așa în cit unele proprietăți, pentru-

1) Radu Rosetti. Pentru ce s'au răscolat sătenii, pag. 540 și urm.

2) În unele localități pășunatul se urca pînă la 35 de lei de cap.—V. Discursul d-lui I. I. Brătianu, Ministru de Interne, în ședința Camerei dela 14 cembrie 1907.

că s'au supus legilor țării, în loc să se vadă avantajate, și-au văzut valoarea redusă, căci, desigur, o moșie cu cit e mai întinsă, cu atit are valoare mai mare, putind fi mai ușor administrată,—pe cînd proprietarii care nu s'au conformat legii și-au văzut, dacă nu în prezent cel puțin își vor vedea în viitor, valoarea moșiei mărită, nu numai fiindcă nu și-au redus proprietatea, dar și fiindcă a păstrat islazul pe seama proprietății, putind astfel mai ușor constringe pe săteni și a le urca invoelile.

2) Siguranța statului cere aceasta, fiindcă sătenii de pe moșiile unde nu s'au făcut oferte vor fi veșnic nemulțumiți și, la prima ocaziune, își vor manifesta nemulțumirea față de proprietar.

Cunoaștem cîteva proprietăți, unde sătenii, văzind că lor nu li se face oferte de islaz, pe cînd sătenilor vecini li s'a făcut, sînt veșnic agitați și cer mereu la inspectorat să li se constituie islaz comunal. Neexistind obligațiune în lege, inspectorul nu-i poate satisface, și deci ei tot nemulțumiți rămîn.

3) Obligațiunea se mai impune și din considerentul că altfel se fac cheltuelile în vederea constituirii unui islaz comunal,—se fac descinderi de Comisiune, se lucrează la redactarea actelor necesare, și dînt'r'o cauză oarecare proprietarul nu voește să subscrie actul de vîndere-cumpărare definitiv.

E ridicolă desigur această situațiune.

4) În sfîrșit, legiuitorul, ca să fie consecințe cu sine însuși, trebuie să prevadă sancțiune dispozițiilor privitoare la constituirea islazurilor comunale, după cum am arătat mai sus.

Proprietarilor care nu s'au conformat legii, dacă vor avea de obiectat ceva la introducerea obligațiunii în lege, li se poate cu drept cuvînt răspunde că au fost așteptați destul de mult, 2 ani de zile, să facă oferte de bună voo, și deci răspunderea o suportă dinșii ¹⁾).

*

Din cele ce am cercetat reese că ținînd seamă de faptul că nu se prevede obligațiunea de a face oferte, *Legea invoelilor agricole a dat rezultate multumitoare* și sub acest raport, dar că se impune ca legea să fie completată în sensul că facerea de oferte pentru islazurile comunale să fie obligatorie.

(Va urma)

Dr. Constant. C. Georgescu-Severin.

1) S'au constituit definitiv în primul an 190 islazuri comunale, avînd o întindere de 70 de mii de hectare, și reprezentînd o valoare de 40 milioane de lei.

În anul viitor, comunele vor intra în stăpînirea a unui număr și mai mare de islazuri.

Faptul că nu s'au constituit toate islazurile în același an, constituie un avantaj pentru Stat, care nu va fi expus să achite într'un singur an,—i el garantează datorile comunelor,—sumo prea mari.

ICOANE FUGARE.

Mai ții tu minte noaptea de pace și lumină,
Cînd mi-ai eșit 'nainte cu brațele deschise ?
Simțiam cum urcă 'n suflet ca o plutire lină
Iar luna—cuib de aur—in crengi înmărmurise !

Mergeau pe cîmp, eu părul în vînt incremenit,
Avînd în mers pornirea / statuilor antice—
Și-n urma lor cîmpia a prins să se ridice
C'un murmur de-admirare adînc și nesfirșit...

Cu glas de răzvrătire orașu'ntr-o zi
Și-a azvîrlit spre ceruri eterna lui strigare—
Și-acum respir'albastrul și liniștea din zare
Și-așa, în poala nopții, visează pînă'n zi...

* * *

Pășește primăvara zvîrlind cîntări și flori
Și-n mers i se sfîșie dantelele prin ramuri ;
Cu izbucniri de raze privește-ades prin geamuri—
Și'n urmă-i crește-alaiul de cîntece și flori....

* * *

O, seara-aceia—seara în care-ai fost a mea !
De ea îmi voi aduce aminte totdeauna :
Un pom bătrîn, în umbră, ca un copil plîngea --
Și-n sufletele noastre se înălțase luna....

Oreste.

Cuconu Ioniță Hrisanti.

Vara, în răvărsatul zorilor, glasul cucoșului s'auzea, nu s'auzea la ceas hotărit, dar glasul lui cuconu Ioniță Hrisanti niciodată nu dădea greș, de îndată ce începea să se ingine ziua cu noaptea și cind, încă, nu se afla pe drum nici țipenie de om....

— Ștefane !...

Și dintr'un bordeiu în pământ, tocmai din fundul ogrăzii largi, acoperite peste tot cu iarbă verde, mărunță și curată, Ștefan răsărea somnoros... Și scurl, gros, bătrîn și indelat, cum era, ai fi zis că mai degrabă se dă de-a dura, decît că aleargă iute spre cerdacul cu scări de piatră, de unde-l striga cuconu Ioniță Hrisanti.

— Ia dă drumu Gioenii, mă Ștefane, și scoate-i apă proaspătă; vezi numai să fie teica curată.

Și pînă ce Ștefan să curețe teica, să scoată apă și să dea drumul Gioenii, fata din casă aducea cafeaua.

— Ia du-te 'n poeată, fa Marița, zicea cuconu Ioniță fetei din casă, și vezi de nu cumva s'o ouat vr'o găină, și-mi adă ouăle 'ncoace.

Și pînă ce Marița să se ducă 'n poeată, să vadă de s'o ouat vr'o găină și pînă ce să-i aducă toate ouăle pe număr, cuconu Ioniță își mintuia de sorbit cafeaua, stînd jos, pe scara de sus a cerdacului și privighind la îndeplinirea poruncilor sale.

— Ia vezi, măi Ștefane, de prindeți cu Marița doi pui și-i dați Smărandei, să-mi facă astăzi borș și ciulama; numai vedeți să nu cumva să-mi prindeți pe porumbacu ori vr'o puică boghetă, că vă spînzur, auzit-ați voi ?

Și tot röstul gospodăriei, pentru ziua întregă, îl regula cuconu Ioniță, de cu răvărsatul zorilor; căci, peste zi, de dimineață pîn' la prînz și de după prînz pînă la masă, ori se ducea la cafeneaua din ulița mare, unde avea partidă de concină cu domnul Ștefan, pisalt vestit la strana cea mare dela Sf. Gheorghe, sau cu Manuc, armanul, cel cu barba neagră și lungă, ori, mai scurt, sărea pirlazul din fundul ogrăzii și trecea la Protopop, unde, de asemenea, juca concina cu cucoana Mărioara, protopopoaica, femeie vestită pentru înțelepciunea, gospodăria și știința ei asupra jocului de concină... Se jura, nu-i vorbă, se afurisea,

el, cuconu Ioniță, că n-are să mai joace concina cu cucoana Mărioara... Da, ți-ai găsit!... Nu trecea un ceas, și numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță Hrisanti, că sare pirlazul...

— Ia să vedem, cucoană Mărioară, ai să mă bați ș'acu?

Și scotea din buzunar o păreche de cărți nouă și ne jucate, aduse de-acasă.

Degeaba!... Cucoana Mărioara parcă avea spiriduș; gicea, fără greș, cind avea cuconu Ioniță în mină concina cea mare sau cea mică și așa potrivea datul jos al cărților, că totdeauna i le lua; cit despre spatii, cuconu Ioniță n-avea niciodată mai mult de șese, iar cucoana Mărioara niciodată mai puțin de șapte! Hazul cel mare, însă, era, cind fanții lui cuconu Ioniță rămîneau mofluji; și rămîneau mofluji mai totdeauna... La asemenea împrejurări, numai ce auzea strigînd pe Protopopol Gheorghe, bătrînul, care stătea răsturnat în fundul patului.

— Brava! Mărioară! Brava!... Să-l rămii pe cuconu Ioniță, că tu ești mai meșteră decît Domnul Ștefan și de cit Manuc armanu...

Și bătînd la spete, cu palma întreagă, tabacherea, o deschidea, infingea două degete în ea și trăgea, cu vădită mulțămire, tabac pe nas, ridicînd în sus sprincenele-i cu colțuri, deasupra ochilor săi mici, albaștri, blînzi, buni și plini de o nevinovată viclenie...

— Anaftima și afurisit să fie, cucoană Mărioară, cine-a mai juca concina cu d-ta, zicea cuconu Ioniță sculîndu-se de pe scaun roș la față și mînios.

— Ia nu te mai afurisi atîta, cucoane Ioniță, zicea cucoana Mărioara, cu anume zîmbet pentru asemenea împrejurări, că parcă te văd acu, sărînd pirlazul iar înapoi cu altă păreche de cărți; ia vezi, mai bine, cînd îi veni, de mai descarcă de greutate cel păr harbuzesc din fundul grădinii, c'are să cadă la pămînt, saracul, și-i pacat...

— Pere!... ba ți-i mai pune pofta'n cuiu, cucoană Măriorică!...

Sărea pirlazul și se ducea acasă.

Dar peste un ceas, numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță că se întoarce cu altă păreche de cărți și cu buzunările doldora de pere harbuzești...

Chema pe cei șapte copii ai cucoanei Mărioarei și le dădea la fiecare cîte o pară...

— Da mie nu-mi dai, cucoane Ioniță? întreba cucoana Mărioara.

— Dumitale?... din gardu Răzoarei!...

Cucoana Mărioara tăcea și nu zicea nimica...

— Iaca, aistea, zicea cuconu Ioniță, scoțînd din buzunar încă două pere ce-i mai rămăsese, am să le duc cucoanei Soltanei...

Dar n'apuca cuconu Ioniță să slîrșească vorba, și cucoana Mărioara i le și ștergea din mină...

— Mi le șterpeliși, cucoană Mărioară, mi le șterpeliși?...

Frumooooos!... tare frumos!... Aferim!... coșcogea protopopoe! zicea cuconu Ioniță cu o prefăcută supărare.

— Brava! Mărioară, brava! se auzea încuviințînd Protopo-

pul Gheorghe, bătrînul, din fundul patului, să i le iei, că are o mulțime și-i sgrcit...

Și spre a da o mai mare tărie incuviințării, trăgea tabac, ridicînd în sus sprincenele-i cu colțuri...

Și concina se slrșia iar cu anaftime și cu afurisenii, iar cu cărți nouă și cu pere șterpelite, iar cu brava și cu tăbac, iar cu sprincene în colțuri ridicate în sus...

Ba, citeodată, cuconu Ioniță, ca să facă chipurile, în ciudă cucoanei Mărioarei, se poțtea singur la masă; aceasta se intimpla, de regulă, cînd, după miros, prindea de veste cuconu Ioniță, c'are să fie la masă borș cu chitici de Birlad, pe care cucoana Mărioara știa să-l pregătească cu deosebit meșteșug în oală de lut și pentru care Protopopul Gheorghe, bătrînul, avea o adevărată patimă.

— Mărioară!... numai ce-l auzai strigînd dela poartă pe Protopopul Gheorghe, bătrînul, Mărioară!...

Și Mărioara știa atunci, că Ion, argatul, vine în urmă, din piață, cu chitici de Birlad într'o basma roșie și mare.

— Doamne, frate, iar chitici? Intreba Mărioara blajin, dar sătulă, oarecum, de alțiia chitici, pe care singură trebuia să-i sfricnească cu multă migăeală, să-i spele în citeva ape și să-i așeze la foc în oală de lut, după regula borșului cu chitici.

— Babă! striga Protopopul Gheorghe, cătră o țigancă bătrînă, slujnică la el de vr'o treizeci de ani; babă! du-te și spune lui cuconu Ioniță că avem la masă borș cu chitici... Și începînd a se desbraca dela poartă de giubea, de potcap și de colanul cel vișiniu de catifea cu paltale de argint, ajungea în casă numai în antereu și cu capul gol, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte cu o basma de mătăsa înflorită și mare...

De altfel, poțtirea lui cuconu Ioniță era numai așa de formă căci D-lui era, mai totdeauna, bob sositor la borșul cu chitici.

Avea, însă, și cuconu Ioniță Hrisanti un mare necaz, dar un necaz, cu care, mai la urmă, se deprinsese și nu-i mai înoura de multă vreme, acum, fața lui veșnic senină...

Era, chipurile, cuconu Ioniță Hrisanti insurat, iar drept nevastă avea o femeie posomorită, scurtă, groasă, cu nasul lung și cu tulpanul veșnic adus peste gură.—Ce făcuse, ce dresese cucoana Catinca, legiuitațului cuconu Ioniță, că, dela o vreme, numai ce prinse de veste, că legiuitul d-sale, adică cuconu Ioniță Hrisanti, e un bătrîn frumos în puterea cuvîntului; nalt, drept, bine făcut și chipeș la trup, cu musteața albă dar puternică și cu îngrijire răsucită, cuconu Ioniță deșteptase bănuelile cam tirzii ale cucoanei Catincai; iar cînd se mai uita cucoana Catinca în fața lui cuconu Ioniță și o vedea totdeauna proaspăt rasă și albă cum îi coala de hirtie; cînd se uita în ochii lui limpezi cu căutătura veșnic deschisă și veselă; cînd îl vedea îmbrăcat cu îngrijire și dichisit, că esă, dar, mai cu samă, că sare pirlazul la Protopopul Gheorghe, bătrînul; și cînd, mai ales, se uita cucoana Catinca în oglindă și-și vedea nasu-i lung și tulpanu-i

tras veşnic peste gură, atunci se incredinaşa numaidecît, că cuconu Ioniţă e un mare berbant...

— Da, bine, Ioniţă, ti zicea cucoana Catinca, în chip de mustrare, cînd ai să te mai stringi de prin cele măhălăli? Mai cautăţi şi de casă, omule; nu vezi că eşti bătrîn? Ai să te faci de risul lumii, Ioniţă.

— Doamne, fa femce, îi răspundea cuconu Ioniţă amărit, ai ajuns în doaga cucoanei Uşa a lui Gheorghe Mititelu, Dumnezeu să-i erte pe amîndoi; nu ţi-i ruşine să vorbeşti aşa? Că doar eşti femeie bătrînă şi ai fecior însurat şi fată năritată.

— Da tu n-ai? Şi dacă's bătrînă, cine m'o'nbătrînit? Ia tu cu berbantlicurile tale... Ce socoţi că nu-ţi ştiu eu cotloanele? Bătrînă!... da tu nu eşti bătrîn? Berbant neruşinat!... şi încă mai ai obraz?

— Fa femce, vino-ţi în minţi şi nu vorbi în dodii, că rid slugile de tine...

— Slugile!... A!... slugile? Apoi da, că tu-ţi tocmeşti nu-mai slugi de care-ţi vin ţie la socoteală... Mariţo!... adă-mi cafeaua; Mariţo!... văcsueşte-mi ciobotele... Mariţo! şterge-mi stralele... Mariţo!... dă-mi de spălat... Mariţo'n sus, Mariţo'n jos..., fără Mariţa nu poţi nici zi...

— Nici noapte, o întrerupea cuconu Ioniţă izbucnind într'un hohot de ris din toată inima... fa Catincă, ia lasă gluma, ai înnebunit ori eşti în toate minţile?...

— Vra să zică, mă faci şi nebună? pune, incai, berbant neruşinat, să mă lege şi să mă ducă la Golia, ca să scapi odată de mine şi să-ţi faci, pe urmă, mendrele tale cum îi pofti...

— Ba, să faci bine să te duci tu la dracu şi mie să-mi dai pace, incheea cuconu Ioniţă luîndu-şi băşul şi pălăria şi eşînd sau pe poartă, sau sărînd pirleazul la Protopopol Gheorghe, bătrînul.

Şi cucoana Catinca nu se duse nici la dracu nici la Golia, ci găsi de cuvîntă, să se mute, mai bine, din casa cea mare într'un bordeiu, ce mai era tot în fundul ogrăzii, alături cu bordeiul lui Ştefan; şi într'o zi, cînd cuconu Ioniţă Hrisanti veni acasă flămînd ca un lup şi strigă se pue masa, Smaranda, bucătăreasa, i se infăţişă şi-i spuse, că i-a poruncit cucoana Catinca să nu facă mîncare în ziua aceia...

— Cum aşa?... răcni furios cuconu Ioniţă.

— Iaca aşa, răspunse cucoana Catinca tocmai din fundul ogrăzii, unde stătea în uşa bordeiului scurtă, groasă şi cu tulpă-nul tras peste gură; iaca aşa; du-te, că doar a hi avînd cine să te ţină de mîncare prin cele măhălăli, berbantule şi mangositule; du-te, că te-a hi aşteptînd potropopoea cu borş cu chitici; şi-a hi făcut Petroviceoaea plăcinte; şi-a hi pregătît Mironeasca alivenci; şi-a hi fript Popoviceoaea vr'un purcel la tava; du-te şi te indoapă la Soltana lui Ştefan cu raţă pe curechiu... du-te, ce mai cauţi la mine, bivol neruşinat!...

Şi în pomelnicul cucoanei Catincai intrau toate femeile cele

mai cinstite și mai gospodine ale țirgului, dar care, toate, aveau marele cusur de a fi, dacă nu tocmai tinere și frumoase, dar, cel puțin, femei, cu care cuconu Ionița avea obiceiul de a juca pirdalnica de concină și cărora, din cînd în cînd, le ducea în buzunar, ca la niște copii, cîte două-trei pere harbuzești.

— Bine, bine, Catinică, dar, înșirșit, ce stai tu în ușa bordeiului?... Ce faci tu acolo? Întreba cuconu Ionița, amărît până în suflet.

— Ce fac?... Da, tu nu vezi ce fac? Ia m'am mutat din casa ta și de azi înainte pine și sare dintr'un talger cu tine nu mai mînc.

— Da ce are să zică lumea, fa femeec?...

— Ce are să zică?... Uite!... și încă mai are obraz să întreb ce are să zică lumea!...

— Vino-ți în fire, fa femeec, și nu te face de risul lumii!...

— De ris?... Eu?... Eu is femeec cinstită, mangositule, zicea cucoana Catinca, bătîndu-se mîndră cu pumnul în pept, și întocmindu-și mai bine tulpanul peste gură; mie nu mi-o scrișit nime ușa până 'n ziua de astăzi, cum o scrișii tu la altele, herbantule! Eu is femeec cinstită, mă, s'o știi tu asta dela mine!...

Și, în mod solemn și amenințător totodată, ridica în aer, spre întărire, arătătorul scurt și grăsuliu al dreptei sale de asemenea scurte și grăsulii!...

— O! mîncați-ăr cîinii cîntea și te-ar trăsni toaca sfintului Ilie din ceriu, viperă cu șapte limbi!...

Și cuconu Ionița intră în casă, iar cucoana Catinca în bordeiu.

Și din ziua aceia, mîncă nu mai văzu pe cucoana Catinca; cel mult, dacă Ștefan ori Smaranda zăreau sara, prin întuneric, un fel de momie mototol în ușa bordeiului cucoanei Catinicăi... Era tocmai D-neeii, care, tupilată și cu ochii țintă cînd la poartă cînd la pirlaz, pîndea pe cuconu Ionița cînd vine și de unde vine!...

Și din ziua aceia, cuconu Ionița își sorbea cafeaua regulat, de cum să crăpa de ziuă, pe scara de sus a cerdacului, diriguind, pentru ziua întregă, rostul gospodăriei sale... Și gospodăria lui cuconu Ionița Hrisanti era una din cele mai vestite ale țirgului.

Și altfel nici nu putea să fie: pentru cuconu Ionița tot ce-l încunjura avea suflet și simțire; cucoana Catinca știuse așa de bine să-și crească copiii, cu atît venin ponegrise pe tata în ochii lor, încît se trezi cuconu Ionița, într'o bună dimineață, străin în casa sa... Rămase omul înmărmurit și cu inima sfărîmată, iar cucoana Catinca, cu cit îl vedea mai doborît sub povara chinurilor sufletești, cu atît își simțea veninul mai indulcit... decît, cuconu Ionița era din acei oameni așezați la minte și la simțire, care, pentru a potrivi măsura, aruncă tot ce găsesc în cumpăna amarurilor vieții; și cuconu Ionița aruncase tot ce găsise: cafe-nea, concină, borș cu chilici, pere harbuzești, pirlaz, musteți ră-sucite, ciobote lustruite, pe Marița cu toate ouăle din poeată, cu

toți porumbacii și cu toate boghetele și, pe deasupra tuturor, pe Ștefan cu Gioeana... Era o priveliște cu adevărat mișcătoare să fi văzut pe cuconu Ioniță cum vorbea cu vestitul său „porumbac“, cum îl striga pe nume și cum venea cucoșul de i se suia în brațe, iar „boghetele“, nu mai puțin vestite, ciupeau grăunțe din mina lui... Când cuconu Ioniță curăța vre-un trandafir de foile uscate, când tăia mlădițele netrebuitoare ale vre unui copac, fie cu foarfecele de grădină, fie cu cuțitașul său totdeauna nou și cu plăsele de sief, cu atita gingășie umbla pe lângă aceste ființi iubite lui, încît ai fi ris că le apără de vr'o durere... Nu rare ori l'ai fi auzit pe cuconu Ioniță vorbind cu copacii din grădină, cași cu niște buni și vechi prietini... lăuda pe unul ca 'nflorit frumos... muștra pe altul că l'a prins cu minciuna, deoarece i-a dat puțină roadă din multă floare...

— Să te mai prind eu, măi vere, și la anul cu oca mică, și numai să vezi tu ce mai scrijăleală am să-ți dau și ce mai săpătură la rădăcină ll...

— Iar v'ai uscat? întrebă el pe o tufă de crăițe ori pe una de vinețele, cu glas mișcat; da... dacă sinteți flori, ce-i de făcut? și pe toate le curăța cu dragoste de uscături...

Dar dacă cuconu Ioniță avea o „Gioeană“ apoi avea și un „nepot“, pe Dumitru Dragoș...

Și cine știe dacă nu, în vederea Gioenei sau, mai larg, în vederea simțirii de milă ce avea el pentru toate ființele necuvîntătoare, trimisese cuconu Ioniță pe nepotul său Dumitru Dragoș în țara neamțului, ca să învețe dofloriceasca știință a dobitoacelor, după cum numea el veterinară, sub cuvînt că în țara aceasta sint mai de preț și mai multe dobitoace de lecuit decît oameni...

Dar să te fi păzit slintul să fi atins pe cuconu Ioniță în slăbăciunile lui... că atît-îți trebuia; și aceasta cu atît mai mult, cu cît nenorocirile mari pot izvorî adesea din lucruri de nimic...

Iată pentru ce Dragoș era cit pe ce să-și peardă simbria ce-i dădea cuconu Ioniță pentru învățatură în țara neamțului, și să rămînă, așa, nici cine nici ogar.

Și aceasta numai din pricina Gioenei...

Mă rog, venise, chipurile, Dragoș, după doi ani de învățatură, să petreacă vacanția în țară și stătea în tîrg la cuconu Ioniță. Învățase el, nu-i vorbă, multe leacuri de dobitoace de pe la Nemți, dar acum învățase dela cuconu Ioniță și concina; și nu rare ori i-ai fi văzut pe amîndoi jucînd concina în cerdac, cu cafelele din nainte. Ba se zice chiar, că Dragoș izbutia din cînd în cînd să-l rămte pe cuconu Ioniță; dar atunci cuconu Ioniță, în loc de a se mînia și a se afurisi, după cum făcea cu cucoana Mărioara protopopoaia, dimpotrivă, se simțea mîndru și se măgulea de știința temeinică a ucenicului său nepot asupra jocului de concină.

Numai cît fiecare gologan are turaua și izicul său; și de unde, până acum, căzuse gologanul tot cu turaua 'n sus, se întimplă, într'o zi, să cadă gologanul și cu izicu 'n față!

Și aceasta tocmai într-o dimineață, cînd, după obicei, Ștefan dăduse drumul Gioenei prin ogradă; îi curățise el teica, nu-i vorbă, îi scosese apă proaspătă, dar Gioeana, în loc să bea apă ca alte dăți, acu, din potrivă, părea că se ferește de teică, și nici macar botul nu voia să și-l moaie; în schimb, însă, mugea înădușit, scurma pămîntul cu copitele de dinnainte, punea capul în pept și, cu ochii încruntați, se repezea să iea în hiolă cînd gardul, cînd lanarul din ogradă, cînd vr'o găină ce-i trecea pe dinnainte... Insuși cuconu Ioniță, care se dusese până aproape de ea, ca s'o vadă mai bine ce are, deabea scăpă din coarnele ei, suind repede scările de peatră ale cerdacului.

— Ce are vaca, măi Ștefane, întrebă el pe argatul din ogradă; de cînd face ea marafeturi de-aistea?

— Dă, cucoane Ioniță, asară era liniștită; acu dîmîneață nu'ș ce i-o venit; știu eu ce să aibă?

— Ce iarbă i-ai dat asară, măi Ștefane?

— Ce iarbă să-i dau, cucoane Ioniță?... cositură din grădină, de care-i dau acu de-o buca' de vreme.

— Dumitre, strigă deodată cuconu Ioniță, măi Dumitre ia scoală-te, bre, și eși pân' afară.

Dragoș, care nu se sculase încă, își aruncă ceva pe el și eși afară.

— Ia vezi, măi Dumitre, ce naiba are pirdalnica as' de vită?

Dragoș, dădu să scoboare scara, dar iute o sui înapoi, căci Gioeana era cit pe ce să-l umfle în coarne.

Stătu un moment în capul scării și cercetă cu ochiul omului de știință toate mișcările și apucăturile vacii.

— Ce are, măi Dumitre?...

— Ce să aibă, moșule? Hidrofobie...

— Ce are, mă?... Ce spui tu că are vaca mea?...

— Hidrofobie, moșule.

— Ce mîncare nemțască-i asta, mă Dumitre? Nu poți tu să-mi spui pe moldovenește ce are vaca mea?

— Îi turbată, moșule.

— Apoi spune așa, bre, nu-mi vorbi mie păsărește; apoi ia vezi și-i dă ceva să-i treacă.

Dragoș se scărpină în creștetul capului și nu zise nimic.

Ei, ce stai?... Hai, scrie ceva pe rețetă s'o trimet pe Ștefan la spițarie.

— Apoi, moșule, orice i-oiu scri, îi de geaba; boala asta nu are leac...

— Ce spui tu, măi Dumitre?... Cum n-are leac? Adică vrei să zici că vaca mea are să moară?...

— Apoi dă, moșule, ce-s eu de vină, dacă nici o doftorie nu-i vine de hac boalei aistia?

— Bravo!... Aferim!... vra să zică eu să cheltuesc cu tine un amar de bani prin țara nemțască, ca să te fac doftor de dobitoace, și vaca mea să moară sub nasul tău?... Bravo!... Aferim!... halal doftor!...

— Dă, moșule... dădu să intîmpene Dragoș.

— Ștefan!... răcni cuconu Ioniță furios și tăind lui Dragoș vorba din gură; Ștefane!... Acu să-mi scoți pe Girneată din pămînt și să te înfășozezi cu dinsul aici, hai, cit te vād... venit-ai?...

Și Ștefan scurt, gros și bătrîn, cum era, inceptu să se dea dura spre poartă.

Cuconu Ioniță rămase primblindu-se posomorit prin cerdac, iar bietul Dragoș nu se pricepea ce să facă cu întreaga lui persoană.

— Bravo!... Aferim! halal!... se auzea zicînd cuconul Ioniță din cînd în cînd, cașicum și-ar fi vorbit lui însuși.

Și cu pași mari se primbla prin cerdac repede și minios.

Iar bietul Dragoș, deși era o matahală de om mare și lăle, se făcuse, totuși, mic, numai cit un purece și stătea ghemuit pe scara de sus a cerdacului cu capul între minți și cu nasul în pămînt.

Și în mîntea lui își făcea, poate, socoteală, bietul om, că tot viitorul îi alîrnă acum dela o pîrdalnică de vită, căreia-i venise gustul să turbeze, iar doftoriceștii științi a dobitoacelor să nu fi descoperit pînă la ziua aceea vre. un leac pentru pus-tia as' de boală nemțească, poreclită *hidrofobie*...

Dar, mai la urmă, era vina lui?

Așa-i; decit, vezi d-ta, bătrînii sint nălțogi; ei știu una și bună: „am eu odată nepot trimes pe socoteala mea în țara Neamțului, ca să învețe leacuri pentru dobitoace?... Am... Ei, apoi atunci, vra să zică, să moară vaca mea sub nasul lui de fel de fel de boale nemțești“!

— Bravo!... Aferim!... halal doftor!... Și cu pași mari se primbla cuconu Ioniță prin cerdac repede și minios...

Iar bietul Dragoș...

Și Ștefan intră pe poartă însoțit de un moșneag lung și drept ca un brad. Opincele-i nouă din picioare, țării lui curați, cămeșa-i albă ce bătea la genunchi, barba lui sură și puternică, pletele lui stufoase, ce-i cădeau resfirîndu-se pe umeri și pe spete de sub pălăria-i largă de Brașov, chimiru-i lat de o palmă domneas-că, de care atîrnau tot felul de bricege, de stricnele, de suvace și de andrele, îi dădeau o înfățișare deosebită și, dela întăia o-chire, pricepeai că e om de o breaslă mai ceva decit cea hotărîtă țaranului indeobște.

Acesta era Girneată, nălbar vestit pe vremea aceia pînă pe departe, în împrejurimi.

Cînd fu să străbată Girneată ograda spre cerdac, unde nu se repede odată Gioeana și, cit pe ce să-l umfle în coarne...

— Ho! boală!... strigă Girneată cu glas de tunet.

Și se feri într'o parte.

— Sărut mîna, cucoane Ioniță, zise Girneată, apropiîndu-se de cerdac și luîndu-și pălăria din cap.

— Să trăești, Girneată; ia vezi, bre, ce naiba are Gioeana iasta a mea.

Girneacă băgă de samă, cum se repede la gard, la fanar, la găini, cum răscolește pământul cu copitele de dinnainte; cum mugește înădușit; cum cată încrunțat...

— Băut-o apă azi, cucoane Ioniță? întrebă Girneacă.

— De unde, bre? Nici n'o atins-o macar cu gura; ba, cînd vede teica, fuge de-și scoate ochii.

— Apoi îi turbată, cucoane Ioniță.

— Ei, și are vr'un leac, măi Girneacă?

— Da cum să n'ăivă, cucoane Ioniță? Ia să se răpadă iute Ștefan pîn' la spițarie și să iee de zece parale putoarea dracului și o jumătate de ocă de vin alb; sare și un lighean mare cu jaratec s-a hi găsind la D-la; și pîn' s'a întoarce Ștefan, să-mi dai o fringhie lungă, numai să fie tare.

Dragoș se desmeticise și se uită nedumerit la Girneacă, măsurîndu-l cu privirea de sus pînă jos.

I se dădu lui Girneacă o fringhie. O meșteșugi el, cum o meșteșugi; îi făcu un laț la capăt și se luă cit coala după Gioeana; iar cînd îi veni la îndemină, îi aruncă lațul în coarne, se dădu iute pe după fanar, trase la el, Gioeana se dădu după fringhie, că n'avea încotro și, cînd o apropiă cu capul de stîlpul fanarului, înfășură stîlpul repede cu fringhia și țintui pe Gioeana cu capul lingă stîlp. Mugea Gioeana înădușit, scurma ea pământul cu copitele, dădea ea să se repeadă, dar toate opintelile ei erau zadarnice; Girneacă o celluise de nădejde...

Sosi și Ștefan dela spițarie.

Se aduse sare, o oală nouă și un lighean mare cu jaratec.

Iar cînd deslăcu Girneacă hirtia adusă de Ștefan dela spițarie, mahalaua întreagă strănută și iute își astupă nasul..

Turnă praful în oala cu vin și, deslăcînd dela chimir trei andrele lungi și ascuțite la vîrf, le viri în ligheanul cu jaratec. Iar pînă ce să se înroșască andrelele în foc, desprinse, tot dela chimir, un căluș, îi viri Gioenei în gură, îi căscă gura, îi apucă puternic limba cu mina stîngă, i-o scoase afară pînă aproape de rădăcină și, luînd pe rînd andrelele înroșite în foc, îi fripse căteii de turbă de pe dosul limbii; îi frecă limba cu sare, îi suci capul în sus și-i turnă pe git vinul amestecat cu... praful adus de Ștefan dela spițarie.

După vr'o zece minute deslegă pe Gioeana dela fanar și-i dete drumul. Gioeana scutură de citeva ori din cap, cașicum ar fi voit să alunge o amețeală și, după alte citeva minute, începu a paște iarba verde de prin ogradă.

— Ei, Girneacă, întrebă cuconu Ioniță, ce zici? are să-i treacă?...

— Ce să-i treacă? cucoane Ioniță, că doar i-o trecut. Dă pace vitei, că nu mai are nimic.

Cuconu Ioniță scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Girneacă.

— Și cum ziseși, Dumitre, că se cheamă pe nemțește pacoștea as' de boală? întrebă cuconu Ioniță pe Dragoș, după ce pîcă Girneacă.

— Dă, moșule, noi îi zicem hidrofobie.

— Ei, și, adică, boala asta nu are leac pe-acolo, pe la Nemții tăi?

— Dă, moșule, în medicina veterinară nu se cunoaște nici un mijloc de leucit hidrofobia.

— Bine, Dumitre; iaca de-mi perea Gioeana, eram hotărît să-ți taiu simbria și să nu mai cheltuesc degeaba cu tine; da, fiindc'o scăpat, apoi ai să te duci iar înapoi să-ți mintui învățătura, dar cu o tocmeală; să stărui tu pe-acolo pe la Nemții tăi cei învățați, să-l tocmească pe Girneată dascal mai mare pentru lecuirea dobitoacelor, acolo la școală, unde te procopsești tu...

— Marița, strigă cuconu Ioniță, iar vesel ca totdeauna; Marița!... două cafele!...

Și peste citeva minute, moșul și nepotul împăcați, jucau concina sorbind din cafelele ferbinți cu căimac turcesc...

Iar sara la „butuc“ Tudorică Maslină, mititel, spin, sbircit, cu glas subțire și mucalit cum era, făcea pe toată boerimea strinsă împrejurul lui, să se tăvălească de ris pe socoteala Gioenei și a leacurilor de turbă, pe care le împărțea gratis la toată boerimea din jurul său...

„Butucul“ era un butuc de stejar ca toți butucii, rătezat la înălțimea unui scaun; atita numai, că nu se știa nici cind, nici de cine, nici pentru ce trebuință fusese el înfipt pe marginea de pe dreapta a șoselei, cum mergeai la deal, dincoace de școala de fete a Cernătoarei și cam în lăta caselor lui Gheorghe Bora, cel cu albeață pe un ochiu și iratele vestite Marița Borocca, care, în fie ce Duminică, se înființa spre închinare în fruntea lumii adunate la biserica Sf. Gheorghe, cu iustă verde, cu polcă roșie, cu pălărie albastră, cu cotel galben și cu zulfii lungi de jur împrejurul capului... Acolo la „butuc“ se stringea dimineața și peste zi toată boerimea țirgului și numai Toderică Maslină avea dreptul să stea jos pe „butuc“ și să spună ghidușii; acolo la „butuc“ s'a încheșat la 1857 simburele Unirii, al căruia suflet a fost Protopopul Gheorghe, bătrînul, cu toate amenințările lui Nectarie Hermeziul, Episcopul de Roman, că-l dă afară din slujbă, precum i'a și dat.

— Iaca, mă Braune, zicea Toderică Maslină, adresindu-se cătră o tnjală de om lungă, slabă și cu niște favoriți roșii și mari; iacă, tu de ce nu chemi pe Girneată să-ți frigă și fie căței de sub limbă? Ori du-te la Racovița, la spițarie și minincă și tu, măcar de zece parale, ce-o mincat Gioeana lui cuconu Ioniță, că doar tu ești turbat, măi Braune.

— Măi Toderică!..

— Ce, măi Toderică?... Da alaltă eri, cind alergai ca un paraleu în butca ta lustruită și cu harmasarii tăi cu hățuri de mătasă roșie, nu m-ai stropit de glod de sus până jos, de-o trebuit să dau lui Nuhâm doi sifirigi ca să-mi curățe straele? Ce? măi Toderică. Fă mai bine cum te învăț eu și nu tot lua lumea în coarne ca Gioeana lui Hrisanti.

— Mă Toderică!

— Da, da, cucoane Lascare, glăsuia deodată toată boerimea, cu Protopopul Gheorghe, bătrînul, în frunte; da, Toderică are dreptate; de ce l-ai făcut să cheltuească doi sifirigi, că doar bietul Toderică-i om sărac.

Toderică Săndulescu, poreclit „maslină” după înfățișarea lui, era unul din bogătașii sîrcoiți ai tîrgului.

— Da... Da... să știi că-s om sărac; da ce? mă vedeți voi pe mine cu butcă lustruită și cu haramarii de Misir, ca pe Lascar Braun? Am eu palate roșii și mari, cit un rateș, ca Petrea Anastasiu? Înșal eu lumea cu burueni și cu leacuri băbești, cum o înșală Racoviță? Ce? sînt eu măcar *Potropop*, ca să mă innădușe giștile, curcanii și fel de fel de pescheșuri?... Se înțelege că-s om sărac; iaca, un rind de strae am și eu mai curățele, și tinjala as' de Lascar Braun și pe-acelea și-o pus ochiu...

— Da... da... încuviință toată boerimea într'un glas; Toderică are dreptate, el îi om sărac...

— Să înțelege că am dreptate; da acu nu-i vorba de asta; vorba-i de cine dă adălmașul; că, uite, cu doi sifirigi le-am făcut chiar nouă, și trebuiec udate numaidecît.

— Popa dă adălmașul, popa plătește gloaba, strigau toți, care din cotro.

Tudorică Maslină sărea că o țarcă de pe „butuc” și, în frunte, cu toată boerimea după el, o plecă pe șosea la vale, spre Protopopul Gheorghe, bătrînul.

— Sai, cucoana Mărioară, că-ți vin musafiri, striga cuconu Ioniță dela poartă de s'auzea la sînga până 'n fundul ogrăzii la Vucitici și la dreapta până la Eni Șarban de-alătura; sai de bate 'n sită și 'n covată, că-ți sosesc musafiri.

Și cucoana Mărioara se ivea de după colțul casei cu micile răsfrînte și cu pestelcă curată pe dinnainte.

— Brava! Mărioară, strigă vesel Protopopul Gheorghe, bătrînul, cum o zărea; și, scoțîndu-și potcapul, își ștergea fruntea de sudoare cu basmaua-i de mătasă înflorită și mare... Brava! Mărioară, tu ești cea mai harnică și mai frumoasă... Ia să ne dai ceva să mîncăm.

— Doamne, frate, numai de năzbitii te-apuci, da, bine, ce demincare să vă dau eu la un sat de oameni?

— Dă, dă, nu te mai face și D-ta atîta, cucoană Măriorică, că doar te cunoaștem noi; da' cozonaci lui Vodă cine i-o făcut? și nouă n'ai ce să ne dai demincare?...

Cozonacii lui Vodă erau mindria cucoanei Mărioarei și una din rarele glorii istorice ale tîrgului, care număra pe cucoana Mărioara între gospodinele sale.

Oricum, dar cucoana Mărioara, protopopoaia, trecea cu drept cuvînt, de cea mai pricepută și mai harnică femeie de pe meleagurile acelea, până 'n depărtare; și cînd noul Domn, în trecerea lui spre Iași, poposi, odată, și stătu la masă la Isprav-

nicul Alexan Irescu, cucoana Mărioara, mai dinnainte vestită, trimise cițiva cozonaci pentru masa domnească.

— Ma roc, ce asta? Intrebă Vodă, cind văzu innaintea taciului său un cozonac rumăn-auriu și innalt de trei palme domnești.

— Cozonac, Măria Ta, pine... zise Ispravnicul Alexandrescu.

— Cossonac... pine?...

Și gustă din cozonac.

— A!... pun pine la Turnefostră... tare pun!... Asta una trimete la Pucurești... tare pun!...

Și cozonacii cucoanei Mărioarei ajunseră la București, pe masa domnească...

Și cind cuconu Ioniță atinse pe cucoana Mărioara la cozonaci, asta insemna c'o atinsese la slăbăciune.

Atita-i trebuia cucoanei Mărioarei!...

Atunci s-o fi văzut pe baba Maria, mărunță, cu picioarele goale, cu fusta scurtă pân' la glezne și sprintenă cum era!...

Umfla o mină de grăunțe și eșia afară...

— Pui... pui... pui... pui... pușiii!... Tiiiiiică, tică, tică.

Și puii veneau să ciupească grăunțe din mina ei...

Haț... și prindea puțul.

— Pui, pui, pui, pui... pușiii!... Tiiiiiică, tică, tică și haț...

Și haț și haț și haț...

Așa că, după un slerț de ceas, o frigare lungă și plină de pui cu minile 'n șolduri și cu măruntaele la subțiori se rumenea sfiriind, in prajma unei stamboale de jaratec, pe vatra cea mare din bucătărie.

Brinză, smântină, unț și ouă proaspete, cite o invirtită de mere ori de nuci, avea mai totdeauna cucoana Mărioara la cămară; sardele, masline, păstrămuri, icre negre se găsiu ele destule și oricind fie la Birlădeanu in capătul din jos al ulișii spre Precista, fie la Ghiță Țigănescu, zis mai pe urmă Radovici, in capătul din sus spre Sf. Neculai.

Masa se și punea in grădină sub o alee lungă de aluni despărțită in față, prin o carare, de altă alee intunecoasă, dar de dracilă... Și fiindcă era spre sară, cucoana Mărioara, spre mai multă lumină, lipea prin crângile alunilor o mulțime de lumină-rele de ceară albă, afară de cele două lămpi mari, ce ardeau pe masă.

Dar lipsea cuconu Ioniță.

— Da ce s'o făcut Hrisanti? Intreba Protopopul Gheorghe, bătrînul.

Nu știa nimeni ce se făcuse.

Trimetea să-l caute-acasă; cuconu Ioniță, paci!...

Se repezea Ion, argatul, pân'la cafeneaua din ulița mare... ia-l pe cuconu Ioniță, dacă ai de unde...

— Măaaa!... da știi că nu-i șede frumos lui Hrisanti, бага de samă Protopopul Gheroghe, bătrînul, cam supărat.

— Dac'oiu face și eu, unde, dracu, să fie cuconu Ioniță, a-dăoga, mirat, Costache Racoviță, spițerul.

— Ei, dați-i pace lui Hrisanti, zicea Neculai Vucitici; se vede că nu vra să bea din adalmașul straelor lui Toderică, și pace bună!

— Nu te teme, Neculai, striga cu glas ascutit Toderică Maslină din fundul divanului, unde stătea răsturnat; nu te teme, cuconu Ioniță are să vie tocmai la pont; voi nu cunoașteți pe Hrisanti.

— Măi Toderică, tu știi ceva; ai pus, se vede, vr'o drăcie la cale cu Hrisanti și taci chitic, blăstămatule, strigau toți, care din cotro.

— Ba eu nu știu nimic; știu atita că Hrisanti are să vie tocmai la pont, că, doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti; vorba D-voastră, trebuie să plănuiască el vr'o drăcie.

În adevăr, când venea baba Maria să poștească la masă, numai iaca și cuconu Ioniță că intra pe ușă.

— Da unde fuseși, cucoane Ioniță, întrebau toți din toate părțile.

— Da fusei până colea la hică-mea Savastița, că uitasem să-i spun ceva.

Și se așezau toți la masă: Protopopul Gheorghe, bătrnul, în capătul dela deal, cuconu Ioniță în cel dela vale... Racoviță Leonida, Petrea, Anastasiu, Săndrea, Eni Șarban, Iosofescu, Vucitici, Lascar Braun, Toderică Maslină, Juvara, Vasile Motăș, Petreche Ciucă...

Iar cucoana Mărioara cu pestelcă curată pe dinnainte și cu părul în conciu, umbra împrejur și privighiea să nu lipsească nimăru-i nimic...

— Brava!... Mărioară, tot tu ești mai harnică și mai frumoasă, striga Protopopul Gheorghe, bătrnul, tocmai din fundul alunilor, scoțindu-și pe făruriie ochiuri cu mămăliguță caldă; brava!... da tu nu mai minca, că fie nu ți-i loame; ia, vedeți, boeri D-voastră, pe Mărioara esta a mea? ea nu mincă nicio dată, deaceia-i așa de harnică și de frumoasă.

— Doamne, frate, da tacă-ți odată gura și caută-ți de mincare, zicea cucoana Mărioara, căutînd să arunce un vâl de supărare peste un zimbet de mulțămire.

— Brava!... Mărioară...

Și sub „brava“ Protopopului Gheorghe, bătrnul, se ascunde toată firea lui veselă și bună și toată nevinovata lui viclenie.

Cuconu Ioniță, care gustase cîteva masline, își turna un pahar de vin, îl ridică în dreptul luminii, îl cercetă în zare, gusta din el și aștepta o clipă ca să-i simtă aroma...

— Da mare hatir ai tu, mă Toderică, la Protopopu; uite, el știe că tu ești om sărac și, ca să nu-ți păteze straele, ți le udă cu vin negru de Coasta-Lupii, din viile lui Meran, vechiu de cinci ani; să trăești, măi Toderică, și să porți straele sănătos, zicea cuconu Ioniță ridicînd paharul

Toți își turnau vin și ridicau paharele.

— Să trăești, Toderică!...

Ca dela întimplare, cuconu Ioniță tușea puternic...

În aceeași clipă, ca de sub apăsarea unui resort, izbucnea din fundul întunecos al aleii de dracilă „Marșul lui Iancu” cîntat de un taraf întreg de lăutari...

— Brava!... Hrisanti, striga vesel Protopopul Gheorghe, bătrînul; tot tu ești mai șmecher; bine-ai făcut de n-ai uitat să spui Savastiții, ce'aveai de spus. Brava! Hrisanti; ia dă-te la față, Burueană!...

Și taraful de lăutari, în frunte cu Burueană, căpetenia lor, un țigan mărunt, îmbrăcat bine și curat, ciupit puțin de vărsat, dar frumos, se ivea de sub aleea de dracilă și intra sub aluni.

— Sarutam mîna, parinte, și la D-voastră cinstiți boiari, zicea Burueană, luîndu-și căciula și ploconindu-se pîn' la pămînt.

— Da, bine, mă baragladină, de unde răsăriși și ce cauți tu aici? întrebă Costache Racoviță, spițerul.

— Apoi sî trațiți, cucoane spițarule, și sarutam talpile la Maria Voastră, ia umblam și noi după leac de saracia și dacă nu-l gasim la spițaria, mai dam și noi pe la potropopia...

— Brava! Racoviță; ia trage-i spițariului un cîntec, mă Burueană; da așa, mai pe nemțește, știi tu... poroncea Protopopul Gheorghe, bătrînul, din capul mesei.

Burueană dădea din scripcă cîteva acorduri ușoare tarafului, făcea în aer la dreapta și la stînga semne cu arcușul, iar cînd îl scobora în jos, cădea drept pe strună trebuitoare a scripcii și tot taraful, ca un singur instrument, începea cunoscuta arie a valsului nemțesc în trei pași:

„O du liber Augustin”...

Se stîrnea un hohot de ris colosal.

Tocmai atunci aducea baba Maria și punea pe masă două farfurii rotunde și mari pline cu „minciuni”...

— Ia gioacă, babă, striga din capul mesei Protopopul Gheorghe, bătrînul...

— Aăăăăăraa, parinte...

— Gioacă, babă, pe nemțește!...

— Ia lasă, frate, lemeia 'n pace să-și caute de treabă, zicea cucoana Mărioara cu veșnicu-i zimbet de supărare mulțămită...

— Gioacă, babă...

Baba Maria n'avea încotro, și măruntă, cu picioarele goale, cu fustă scurtă pîn' la glezne și sprintenă cum era, punea minile 'n șolduri și începea să se învirtească în legea ei, după tactul muzicii... juca, chipurile, pe nemțește.

— Brava, babă!...

Paharele se umpleau și se deșărtau, vîntul bătea peste farfuriile pline, Burueană trăgea de prăpădea pămîntul, clocotea grădina întregă și mahalaua pînă 'n depărtare de ris și de veselie...

— Cucoană Mărioară, da nu ți-i somn, c-o bătut douăsprezece la foisor, întrebă cuconu Ioniță pe cucoana Mărioara.

Cucoana Mărioara pricepea cum stă lucrul, se scula frumusele dela masă, ingrijea să se scoată din pivniță vin în de-ajuns, aducea pe masă ce mai era de adus și pleca să se culce...

Cheful, cu toate dischisurile, ce i le dădea vinul vechiu și negru de Coasta-Lupii și de Chiscu-Corbului, începea din minutul acela.

— Ține șleahu, măi țigane, și mai lasă cea cărare, că cele sfinte nu se spurcă, striga, aproape de sub masă, Todirică Maslină...

Era așa de mititel, că numai capul îi răsărea pe deasupra...

Și trăgea Burueană de prăpădea pământul... Cînta lui Racoviță nemțește, lui Petrea Anastasiu grecește, lui Vucitici bulgărește, iar Protopopului și lui cuconu Ioniță, care fuseseră în zilele lui pisalt de strana mare la biserica din Condrea, le trăgea cite un aghios, de-ai fi crezut că pusese țiganul pe scripcă toată slujba bisericească...

— Pe șleah, măi țigane, striga din nou Todirică Maslină, nemulțămît...

Și numai unde n'o întorcea Burueană pe una curat țigănească !!...

Iar Protopopul Gheorghe, bătrînul, care era de o castitate proverbială, tăcea și lăsa să-și meargă lucrurile cursul lor... Numai cite un „hm” scotea din cînd în cînd și, bătînd la spete tabacherea, cu palma întreagă, o deschidea, infingea două degete în ea și trăgea tabac pe nas, ridicînd sprincenele-i în colțuri deasupra ochilor săi mici, albaștri, buni și plini de o nevinovată viclenie...

Iar dacă i-ar fi venit cuiva în mîntre să facă o revizie pe la gardul dela vale, ce despărtea grădina Protopopului Gheorghe, bătrînul, de a lui cuconu Ioniță, ar fi zărit printre nuele o mîmie scurtă, groasă, cu nasul lung și cu tulpanul tras peste gură, stînd tupilată și iscodind, cu ochi aprinși, ce se petrecea de iastalaltă parte, sub aleea de aluni... Era cucoana Catinca, legiuita din bordeiu, a lui cuconu Ioniță...

Iar cînd începea să se crăpe de ziuă, numai ce se înfățișa ori Ileana dela Barcea, ori baba Maria cu un teanc de farfurii adînci și cu linguri de bacfong frecate curat, iar, în urmă, Ion, cu un castron mare plin cu borș de curcan...

Un ura îngrozitor zguduea din temelii mahalaua întreagă, scripcele somnoroase se deșteptau, naiul ciripea ca o mie de privighitori, cele trei strune ale cobzelor pînticoase scinteiau sub pana de gîscă a unor țigani cu degete osoase și lungi, iar trimbițoiul cel mare rupea zgomotos aerul în răsîmpuri scurte, dese și răgușite...

— Ciocirlia, Burueană, se auzea strigînd unul dintre meseni.

Tot tarafă amuțea.

Burueană pleca urechea pe gitul scripcei, ciupea cu unghiea strunele pe rînd, le urca glasul ori li-l cobora, slăbind ori întărind cuele, după cum îi povățuia meșteșugul, făcea în aer cu arcușul semnele reglementare cătră taraf...

Burueană era vestit pentru cîntecul ciocirlei..

Și arcușul îi cădea spre gîtul scripcei, pe struna cea subțire, drept la locul trebuitor...

De unde n-ai fi putut spune, dar din aer, din depărtare, de undeva, se ridica, domol, deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei... Pe o cobză suna un clopot de biserică, pe alta talanga unei turme ce pășea greoaie la păscut, de pe gîtul celorlalte scripce sufla în surdină, cu freamăt de frunze vîntul ușor al dimineții, iar undele fugătoare ale pîraelor se înginau în murmur depărtat cu pietrele, peste care călcău; nici greerul cu șuer tremurător și ascuțit, nici cosașul răgușit nu lipsea din această simfonie colosală a dimineții... din trîmbițoiul cel mare ai fi zis că izvorăște mugetul unui taur zglobiu, clarinetul se schimba în trișcă de cimpoi, flautul în bucium de munte; iar de pe scripca lui Burueană și de pe naiul lui Miță care împrumutau suflet din sufletul slînt al cîntătoareii zorilor, se desprindea, peste tot și peste toate, ciripitul ciocirlei pe mii de glasuri discordante și fantastice, dar totuși duioase și armonice... Apoi treptat simfonia se stîngea și glasul ciocirlei murea într'o singură notă gingașă și nesfîrșit de dulce în înaltul tăriiilor, în însuși sinul lui Dumnezeu.

Cîntarea se sfîrșia.

Taraful amuția,

Burueană era transfigurată...

Însuși Tudorică Maslină scotea din tainele adînci ale buzunarelor sale o jumătate de sorocovă și îi dădea drumul în scripca lui Burueană... carboavele, یرمیلی și galbenii celorlalți curgeau gîrlă pe același drum...

— Na, măi baragladină, zicea Costache Racoviță, dînd drumul citorva galbeni în scripca lui Burueană, na și nu mai umbra pe la spițaria după leac de saracia.

— Si traești, si traești, cucoane spițarule, și de unde dai înapoi si nu mai iai; sarutam talpile la Maria Voastra și să ne dea D-zeu sanatate și nouă și Mariei Dumitale...

Se sculau toți dela masă și eșiau din grădină cu lăutarii după dînsii, iar cînd treceau pe la fereasta cucoanei Mărioarei, Burueană se oprea și, după porunca tuturor, îi mai trăgea un taxim, în închinarea pahalelor și într'un năprasnic „ura“ al tuturor.

Bate vîntul vălurele

Pe de-asupra casei mele...

Și toți se împrăștiau...

Și vîntul a bătut peste tot și peste toate... și sub valurile vremii toate s'au înmormîntat...

Și sub țerna rece a pământului zace, pentru veșnicie, o lume care a fost și care nu va mai fi l...

Și în locul unor oameni turnași dintr'o bucată pe calupuri gigantice, a răsărit o lume strijită de oameni mărunți cu suflete de mozaic și prin a căror alcătuire trupească te prevezi ca prin sticlă l...

Unde mai e Protopopol Gheorghe, bătrînul, cel cumpătat la fire și cîntărit la minte, a cărei bunătate fără de margini și cînte fără prihană în zădar căuta să se ascundă sub privirea-i plină de o nevinovată viclenie ?

Unde e cucoana Mărioara, protopopoea, cea înțeleaptă „ca un proverb” și harnică ca o albină, cu mincecele veșnic răsfrînte, cu pestelca-i curată pe dinnainte și cu părul în conciu ?...

Unde e cuconu Ioniță, cel care așeza vorba în sfat, cum așezi piatra în temelie și care, cu seninul veșnic pe față, și cu țaria de mucenic în suflet știa să înfrunte cu pept biruitor amărăurile vieții ?...

Unde e Burueană, țiganul cel mititel, cu două suflete : unul în trup și altul în scripcă ?...

Baba Maria, mărunță, cu picioarele goale, cu fusta scurtă până la glezne și sprintenă cum era, a plecat, și ea pe lumea cealaltă...

Unde sînt toți și unde sînt toate ?

Prin alea de aluni, acum trece drumul mare...

„Butucul” a căzut jerfa dreptarului drumurilor.

Vinturi străine și de pretutîndeni au suflat și pulberea uitării s-a așternut groasă peste icoanele trecutului...

Și, totuși, multă vreme încă, trecătorul ce s-ar fi minecat pe drumul larg și drept, ce pleacă dela foisorul înfîpt în inima țîrgului și tae de-acurmezîșul spre gară, ar fi văzut, de cum se crăpa de ziuă și la ceas hotărît, pe un bătrîn, ce stătea girbov și neclintit pe o bancă așezată de întîmplare tocmai pe locul, unde altă dată fuseser aleia de aluni, privind, parcă mirat și străin, la lumea ce i se strecura grăbită pe dinnainte în sus și în jos...

Toți i se închinau, descoperindu-și capul, căci toți îl cunoșteau.

Răspundea și el tuturor cu o înclinare ușoară a trupului întreg răsămat, cu ajutorul amindurilor minilor, pe capătul încovăiet al unui baston roșietic de trestie de mare.

Și pe toți îi petrecea mirat cu privirea până departe, căci nu mai cunoștea pe nime.

Intr'o zi clopotele dela Precista, dela sf. Gheorghe, dela sf. Neculai și dela biserica lui Tudoran, din Bulgari, umpleau aerul cu glasul lor jalnic și tînguios...

Murise cineva...

Iar în dimineața următoare, pe banca, unde altădată, fuseser aleia de aluni, bătrînul girbov și neclintit nu se mai văzu...

Cuconul Ioniță Hrisanti pășise cătră Domnul...

C. Hogaș.

FANTAZIE.

Adinc și dulce, fin, ușor
Cuvîntul meu să fie-aș vrea—
Ca o mătase de sonor
Și moale, ca o catifea—

Din mersul tău, mereu să stai,
Nedumerit o clipă 'n drum,
S'auzi—ca foșnetul de fai,
Să simți-o undă de parfum.

Mătase, ritm, parfum, mister
În cîntul meu aș vrea să Țes...
Să-l simți cum flutură 'n eter,
Dar să-ți rămie ne 'nțeleș!

Natalia Iosif.

Răspuns d-lui Ovid Densușianu.

În Noă Revistă Romînă din 20 Decembre 1909, supt un pseodonom oarecare, d. Densușianu încearcă să se apere de învinuirea de plagiat pe care l-am adus-o prin această revistă (Noembre 1909).

D. Densușianu recunoaște că în articolul său asupra sufixului *-ză* d-sa în adevăr n-a citat pe Hasdeu și declară că l-ar fi citat bucuros «dacă într-adevăr ar fi avut cunoștință de notița acestuia»... «dacă într-adevăr ar fi căzut supt ochi rîndurile lui Hasdeu pierdute într-un articol din Etymologicum, cu totul îndepărtat de chestiune.»

Observ mai întâiu că această declarație este în contradicere cu cele scrise de d-sa în *Histoire de la langue roumaine*, unde la pg. 33, pretinde a fi dat lista *complectă* a tracismelor lui Hasdeu și ale altora : Ori d. Densușianu a scăpat din vedere pasajul lui Hasdeu din *Etymologicum* și atunci pretenția sa de a fi dat în *Histoire* lista *complectă* a tracismelor propuse pe vremuri este o mistificare a cetitorilor străini, pentru care mai ales ș-a scris cartea, și care nu ne cunosc limba și cu atît mai puțin obiceiurile;—ori d. Densușianu a cunoscut în adevăr lista *complectă* a tracismelor, dar ș-a rezervat pe *-ză* al lui Hasdeu pentru a-l utiliza mai târziu în mod necinstit.

Dar eu am dovada *hotărîtoare* că d. Densușianu a avut *cunoștință* de notița lui Hasdeu, *l-a căzut supt ochi* rîndurile lui Hasdeu.

În adevăr asupra sufixului *-ză* Hasdeu a vorbit în *Etymologicum* cu ocazia lui *Barba-cot* (Statu-palmă), pe care el îl considera ca de origină dacă în privința cuvîntului *cot*. Ei bine, în lista tracismelor din *Histoire* (p. 35) d. Densușianu citează pe *Barba-cot* al lui Hasdeu. Este prin urmare *evident* că pentru d. Den-

sușianu rindurile lui Hasdeu n-au fost «pierdute într-un articol îndepărtat de chestiune», este prin urmare evident că d. Densușianu a cunoscut pasajul lui Hasdeu asupra sufixului *-ză* și că decî l-a plagiat,—fără scrupul și fără «cea mai puțină teamă de micșurare a gloriei sale» într-o țară, în care noțiunea onestității este aproape necunoscută.

D. Densușianu făgăduiește apoi că mi ar fi împrumutat pe mr. *filul'ă* < *felalium sub motiv că «se poate întimpla să se gîndească doi inși deodată la aceeași etimologie». Da, se poate, dar întrucît etimologia mea a apărut în April 1907 (Arhiva), iar Dicționarul său etimologic cu citeva luni mai târziu, d. Densușianu a trebuit să aibă cunoștința de etimologia mea și era dator să mă citeze alături de d-sa. Această datorie, care în străinătate se îndeplinește cu stricteță, a îndeplinit-o cîndva și d. Densușianu față de un alt adversar al său. În Romania XXXIII 74 d. Densușianu a derivat pe *ceață* din *caecia*. Aceiaș etimologie a fost propusă în acelaș timp și de d. Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVII 598 în Dicționarul său etimologic d. Densușianu, la cuvîntul respectiv, citează și pe d. Pușcariu. *

Prins cu mina în... Etymologicul lui Hasdeu și al altora, d. Densușianu recurge la mesteșugul țeftin și caracteristic oamenilor de felul d-niei sale,—strigă tare că nu d-sa e plagiator, ci eu, eu și profesorul mîeu d. A. Philippide: «Dacă însă se pune chestiunea plagiatelor, apoi am putea să relevăm noi școalei din care face parte d. Pășeu că a fost și este stăpînită de acest păcat... Ia să cităm două [sic!] pîlde:

1. «In Zeitschrift für roman. Philologie 1907 p. 290 d. Philippide se ocupă de forma dialectală [a] *agîmba*, pe care o citează după dicționarul [sic!] lui Viciu și o explică din lat. *gamba*. Dar deja Hasdeu se ocupase de această formă în Etymologicum (II, Addenda p. X) făcînd și dînsul o apropiere între cuvîntul român și cel latin. Și ni se pare că atunci d. Philippide se ocupa tocmai cu dicționarul limbii romine pentru Academie și a trebuit să fi parcurs cuvînt cu cuvînt dicționarul lui Hasdeu. Dece nu-l citează cu toate aceste?»—D. Philippide a cunoscut firește pe *agîmbez* al lui Hasdeu, și, dacă nu l-a citat, este tocmai fiindcă n-avea penține. Hasdeu cunoștea pe *agîmbez* cu înțelesul de *a stropși, a apuca pe cineva, nevoța (boala)* și-l deriva din latinul *gamba* cu înțelesul de *un fel de boală de piele*;—d. Philippide discută pe *agîmbez* cu înțelesul de *calc din urmă, prînd, pun mîna pe* și-l derivă din latinul *gamba* cu înțelesul de *încheetura dintre copită și fluierul piciorului, parlea de jos a tibiei, vs.* Ce-are a face decî *agîmbez* și *gamba* al lui Hasdeu cu *agîmbez* și *gamba* al d-lui Philippide?! Ce-are face decî... scripca cu iepurele?!

*. Dealtfel, pentru psihologia plagiatorilor, este instructiv de observat că *ceață* < *caecia* a fost propus cu zece de ani înainte de Laurian, dupăcum a arătat d. A. Philippide în Zeitschrift für roman. Philologie 1907 p. 284.

2. «Tot în Zeitschrift für roman. Philologie, 1907, d. Philippide publică la pag. 309 etimologia [a] *dărina* < *de* + [*rînă* =] *ren*. Nu amintește însă că cuvântul fusese relevat și explicat de d. Densușianu în același mod în Revista Critică-Literară 1897 p. 107, revistă pe care d. Philippide o citează de mai multe ori tocmai în articolul din Zeitschrift și din care a luat chiar forma *dărina*. — Să vedem etimologia d-lui Densușianu: «*Dărinare*. Acest cuvânt, după cit știm, se aude numai în Țara Hațegului și se întrebuițează cu înțelesul 'deșel, spetesc' (v. această Revistă, III 122). El vine desigur dintr-un cuvânt compus *derenare, alături de care a existat și forma *disrenare, care a dat în ital. *di-renato*, în prov. *desrenar* și în port. *derrear*. — Ei, acumă, unde-î plagiatul? Invece d. Philippide propune *efectiv* o etimologie, — *dărîn* < *rînă*, d. Densușianu nu propune nimic! Căci a spune că *dărîn* provine dintr-un latin popular *derenare, reconstituit, dar nesprrijinit de niciun cuvânt lălinesc cunoscut, în cazul nostru de *ren*, aceasta înșamnă a nu spune nimic. Numai în caz când d. Densușianu ar fi spus că reconstituitul *derenare este un derivat dela *ren*, numai atunci ar fi putut fi vorba de plagiat. (Și fac abstracție de deosebirea care există între a deriva un cuvânt din latinește și a-l deriva pe terețul-înșuș al limbii romine).

3. «D. Densușianu a arătat în Nouă Revistă Română III 425 cum d. Philippide transcrie pasagi întregi din Miklosich fără să-l amintească». — D. Densușianu n-a arătat nimic. În Principii de istoria limbii (Iasi, 1894) d. Philippide citează pe Miklosich atât în bibliografia generală a cărții, ceta: ce ar fi fost deajuns, cit și de nenumărate ori în înșuș textul.

4. «D. Pascu dă în Arhiva 1905 p. 328 ca etimologie a d-ei sale și ca mare descoperire, printre altele, pe arominul *țeățire* < *cicerem* pe care-l dăduse deja Miklosich, Beiträge, Vokalismus II p. 3 și Consonantismus II p. 50, și totuș d. Pascu nu citează pe Miklosich». — Deși între Miklosich și mine este deosebire — Miklosich nu cunoștea înțelesul de 'năut, neghiniță' —, totuș recunosc că Miklosich trebuia citat, recunosc deci că etimologia lui *țeățire* nu-mi aparține. Publicarea etimologiei ca a mea este un furt? Nu, este o simplă scăpare din vedere. În cincisprezece ani decind face filologie, d. Densușianu n-a dat nici cincizeci de etimologii; pe cind eu — și cer iertare că sint silit să vorbesc de mine înșumă —, numai în șese ani (primul meu articol de etimologii a apărut în Arhiva din April 1904), am dat *cîteva mi*, dintre care unele, acele din cartea mea Despre Cimilituri, sint dintre cele mai grele din limba romină. În această cantitate considerabilă de etimologii originale s-a putut deci foarte ușor strecura una care să fi fost propusă de un predecesor. Fac deci amendă onorabilă și declar că sint gata s-o fac oricind mi s-ar mai releva o astfel de greșală.

În prima fasciculă a Dicționarului său etimologic, apărută la 1907, d. Densușianu dă ca etimologie a domniei-sale și ca mare descoperire pe *calcea* (calului) < lat. *culx calcis*. Ar recunoaște oare d-sa că această etimologie este cunoscută de șei-

sprezece ani, dintr-o carte pe care d-sa pretinde a o fi cetit filă cu filă și rind cu rind? (A. Philippide, Principii 97).

Invinuirea de plagiat, pe care d. Densușianu ne-o aruncă cu atita viclenie mie și d-lui Philippide, este așadar de domeniul fantaziei. Ea ne arată în acelaș timp până la ce mijloace nevrednice poate recurge la noi un «profesor universitar» spre a-și salva, în fața naivilor și profanilor, reputația de «filolog de frunte» și spre a masca un act incorect al său, un plagiat patent, pentru care se aduc probe hotăritoare.

D. Densușianu își termină articolul cu amenințări: «Să tacă și să-și plece capul», căci, altfel, «asupra felului cum înțelege d. Pascu etimologiile și asupra stilului d-lui Pascu... *se pot spune multe*». Amenințările nu sint de natură a mă intimida. Țin să știe d. Densușianu că sint gata să răspund *oricui* și relativ la *orice* chestie de filologie romină cu toată fermitatea pe care mî-o-dă conștiința unei munci cinștite și a unei pregătiri științifice serioase.

G. Pascu.

Cronica astronomică.

Planeta Marte și presupușii săi locuitori, după părerile astronomului american Percival Lowell.

Avem cu toții o dorință veșnică de a afla mereu lucruri noi. La unii, ea este mai puternică, și-i împinge să exploreze ținuturi necunoscute, punându-și la nevoie viața în primejdie; cea mai mare parte însă ne mulțumim să palpităm de emoție la gura sobii, cetind isprăvile celor dinți.

Acum vre-o douăzeci de ani, toată lumea era preocupată de călătoriile din Africa Centrală; iar expedițiile polare, în anii din urmă, au ațîțat cu atît mai mult curiozitatea publicului, cu cît piedici de neînvingătoare păreau că se opun atingerii țelului, — căci dela descoperirea poliilor nu s'au așteptat niciodată rezultate strașnice pentru știința globului pămîntesc.

Vrem să vorbim acum de niște ținuturi noi, a căror cercetare păsionează din ce în ce lumea științifică: de planeta Marte, vecina noastră, care cu cît e mai bine studiată, cu atît pare vrednică de mai mult interes. Vom căuta, luînd de călăuză de căpetenie recenta scriere a astronomului american Lowell,¹⁾ să dăm o idee de condițiile în care se pune problema studiului acestei planete, arătînd și rezultatele la care s'a ajuns pînă astăzi.

Dintre planetele mai apropiate de noi, Mercur și Venus sînt acoperite totdeauna de nori groși—de compoziție necunoscută—care ne împiedică să le vedem coaja solidă. Iar în ce privește pe Jupiter și Saturn, mica lor densitate ne face să bănuim că o parte neînsemnată numai a acestor planete este solidă, ceia ce observăm noi nefiînd decît straturile superioare ale desei lor atmosfere. Așa că, în definitiv, cu toată frumusețea inelului lui Saturn și a sateliților lui Jupiter, instrumentele puternice de care dispunem astăzi au adăogat foarte puțin la cunoașterea acestor planete.

1) „Mars and its Canals“, 10 sh., 6 d. edit., Macmillan & Co. Traducere francoză de Marcel Moye, în edit. „Mercure de France“, 5 fr. 1909.

Nu tot astfel e cu Marte. Dacă s'au îndreptat asupra-i lunete astronomice mai bune, ea a apărut cu o mulțime de detalii, din ce în ce mai interesante, al căror studiu a dat naștere unei ramuri speciale a astronomiei: „areografia”.

Văzută cu o lunetă potrivită, în epocile cînd e mai aproape de pămînt, planeta Marte se vede ca un glob, de culoare roșie-portocalie, cu niște pete verzi-albăstrui, împodobit la extremitățile unui diametru cu două scufii albe; numai una din ele este însă de obicei vizibilă. Dacă ne fixăm mai multă vreme atenția asupra unei pete de pe planetă, vedem că ea se mișcă, defilînd înaintea noastră, pînă dispăre la o extremitate a discului, pe cînd din cea opusă apar mereu alte pete noi. Astfel s'a descoperit demult încă că planta Marte se rotește cași pămîntul în jurul unei axe; iar observînd drumul descris de diferitele pete și timpul ce trece pînă ce o pată să apară din nou în fața noastră, după ce a dispărut, s'a dedus că rotația are loc în timp de 24 ore 37 minute, și că axul de rotație trece tocmai prin virful celor două scufii albe. Ur-mărînd apoi locul planetei pe bolta cerească, s'a văzut că și-l schimbă făcînd ocolul zodiilor în 687 zile de ale noastre, s'au 669 zile martiene; s'a dedus astfel că anul pe Marte e cam de două ori mai lung decît al nostru.

Apoi, știînd că anotimpurile noastre sînt pricinuite de înclinarea axei polilor pe planul curbei ce descriem în jurul soarelui, s'a observat această înclinare și în privința axei lui Marte, găsîndu-se aproape aceeași valoare ca pentru pămînt: 66°. Și pe Marte deci, cași pe pămînt, *axul de rotație păstrînd totdeauna aceeași direcție*, în învîrtirea planetei în jurul soarelui, ajunge aplecat cînd cu polul nord spre soare (cînd e vară pentru emisfera boreală și iarnă pentru cea austral), cînd cu cel sud; și acolo avem cîteodată nopți lungi și zile scurte, cîteo dată zile lungi și nopți scurte, fiecare pol fiind, cași pe pămînt, jumătate de an în zi continuă și jumătate an în noapte. S'a dedus astfel că anotimpurile pe Marte sînt întocmai ca ale noastre, numai că durează mult mai mult, anul fiind de două ori mai mare ca la noi.

Iată deci destule asemănări între Marte și pămîntul nostru, care ne îndreptățesc să împingem mai departe cercetările noastre, pentru a ne convinge dacă analogia nu se menține și în ce privește clima, configurația globului și condițiunile de viață.

Aceste cercetări au luat un avînt deosebit, odată cu perfecționarea instrumentelor optice, în secolul trecut, atît ca putere măritoare, cît și ca limpezime a imaginilor. În adevăr, dacă se compară desemnurile succesive făcute de diverșii observatori, cu lunete din ce în ce mai bune, preciziunea crescîndă a detaliilor globului ne dă impresia că aceste desemnuri au fost luate din ce în ce mai aproape de planetă, pecînd călătoream spre dînsa cu o iuțea vertiginosă!

Din nefericire, această călătorie inchipuită este legată de multe și reale greutăți. Mai întăi, planeta nu poate fi studiată decît în timpul o-

pozițiilor, cînd e foarte aproape de pămînt; atunci pămîntul se găsește între soare și Marte, așa că planeta e în condiții bune de vedere. Aceste opoziții însă, după cum ușor se deduce din lungimea anilor celor două planete, au loc numai la doi ani odată (exact 780 zile). Și chiar atunci, depărtarea între pămînt și Marte variază, din pricină că orbitele sînt ovale, astfel, pecînd în opozițiile nefavorabile, această depărtare atinge 100 milioane km., anul acesta, la 24 Septembrie stil nou, ea nu a fost decît de 58 milioane km., și toată lumea a putut admira pe Marte strălucind în constelația Peștilor; asemenea opoziții favorabile nu se întîmplă însă decît odată la 16 ani.

Și chiar în opoziție, detaliile planetei tot nu se pot ușor vedea. Atmosfera plină de fum și supusă la tot soiul de curenți, din țările civilizate, împiedică orice observații de natură mai delicată. Astronomul american Lowell,—cel mai harnic observator al planetei dela Schiaparelli, care și-a curmat activitatea din pricină bălîneții,—după ce și-a căutat multă vreme un loc prielnic pentru studiul lui Marte, s'a izolat tocmai la Flagstaff, în pustiul Arizonei din sudul Statelor-Unite, la cîteva mii de metri înălțime deasupra nivelului mării, pentru a se putea bucura de atmosfera veșnic senină și transparentă a acestui tînet secetos, care, fiind impropriu civilizației, n'a fost alîns nici de neajunsurile ei. Vom vedea mai departe cum însăși natura tîneturilor din împrejurimile observatorului a sugerat lui Lowell teoria sa asupra lui Marte. Deocamdată să ne întoarcem la descrierea planetei.

Prima particularitate care a atras atenția observatorilor a fost calotele polare. S'a constatat că mărimea lor se schimbă foarte mult cu anotimpul, iarna acoperînd mai mult că jumătate din emisferul lor, pecînd vara de-abia au o întindere de 5°—6° latitudine. Și, dacă ne gîndim că privind din depărtare pămîntul, calotele noastre polare s'ar comporta în același fel, intrucît zăpada care acopere iarna mai toată zona temperată ar apărea cu o prelungire a ghețurilor polare, ajungem ușor la concluzia că și pe Marte acest fenomen e datorit aceleiași cauze cași pe pămînt; și acolo deci există gheață și zăpadă, și prin urmare apă.

S'a obiectat totuși de cîtră unii că și acidul carbonic în stare solidă are același aspect. Lowell observă însă că, în timpul ce se micșorează, calotele apar împrejmuite de un brîu albastru—probabil apă—pecînd acidul carbonic, în condițiile de presiune din Marte, ar trece de-a dreptul din stare solidă în stare de vapori. Argumentul nu e deciziv, nefiînd prin nimic dovedit că acel brîu albastru ar fi apă, rezultată din topirea ghețurilor polare. În 1908 însă, astronomul Slipher, dela observatorul din Flagstaff, fotografiînd spectrul planetei, a reușit să dovedească existența vaporilor de apă în Marte, rezolvînd astfel pe deplin chestiunea.

Prezența acestor vapori, proveniți din evaporarea calotelor polare în timpul verii, ne conduce la existența unei atmosfere, care, după teoria cinetică a gazelor, e foarte probabil să conție și gaze cu mai mare greutate moleculară: azot, oxigen, etc. Nu este însă aceasta singura do-

vădă despre existența ei. Astfel, s'a observat că petele verzi-albăstrui, înainte de a dispărea la o extremitate a discului planetei, din cauza rotației, *pălesc* și devin aproape invizibile pe măsură ce se apropie de marginea discului (limb). Acest lucru s'ar explica prin faptul că razele de lumină trebuie să treacă atunci printr'un strat mult mai gros de atmosferă, cea ce ne împiedecă să putem observa detaliile planetei. În general, din această pricină, limbul, prin absența de detalii, pare mai strălucitor.

Atmosfera lui Marte este însă mult mai rară ca a noastră, puterea de gravitate fiind și ea mai mică, din pricină micimei relative a planetei. În adevăr, din aplicarea legii atracționii universale, s'a putut deduce că masa lui Marte este de vre-o zece ori mai mică decit a pământului (exact 0,105), și că un kilogram de pământ ar cântări numai 376 grame pe Marte. E interesant să adăogăm că, tot din aceste considerații, alți autori au dedus că este cu neputință ca atmosfera lui Marte să fi putut păstra gazele mai ușoare, și că acestea s'au scurs în spațiu din cauza puterii centrifuge, cea ce ar zdruncina toate concluziile lui Lowell.

În afară de calotele polare, s'au observat adesea pete albe trecătoare și la latitudini mai mici. Ele par să fie căderi accidentale de zăpadă sau brumă, datorite unei descreșteri subite a temperaturii, care, dacă e superioară în genere celei de înghețare a apei (0°), nu o întrece însă cu mult.

Trebuie să atragem atenția că chestiunea aceasta a temperaturii de pe Marte este din cele mai controversate. Dacă, pe cale indirectă, din topirea calotelor polare și alte fenomene, de care vom vorbi mai la vale, n'am fi ajuns la concluzia de mai sus, apoi tot ce se știe din studiul temperaturii de pe pământ și din lună unde să ne arăte pe Marte o temperatură mult mai scăzută. Aceasta, atit din pricina mai marei depărtări de soare, odată și jumătate mai departe ca noi, cit și din cauză că atmosfera este așa de rară, presiunea atmosferică fiind după Lowell de 1/10 atm. la suprafața planetei. În adevăr, din studiul meteorologicii reese că toată căldura dela suprafața pământului e datorită soarelui, căldura internă a pământului neavind nici o influență, și că această căldură solară nu este păstrată decit grație atmosferei și în special vaporilor de apă, care se opun radiațiunii căldurii neluminoase. Singurul argument invocat de Lowell în contra acestor deducțiuni este că vara cea lungă de pe Marte—370 zile în emisfera boreal—ajută foarte mult la acumularea căldurii, care mai e înlesnită și de natura secetoasă a solului, precum și de prezența posibilă în atmosfera marteiană a unor gaze necunoscute nouă, care ar fi deosebit înzestrate cu proprietatea de a conserva căldura primită dela soare.

Particularitatea planetei cea mai isbitoare, după calotele polare, sînt petele verzi albăstrui, de care am mai pomenit. Primii observatori ai lui Marte le-au luat drept mări și le-au botezat în consecință: mare Erythraeum, mare Sirenum, mare Climacium, lacus Solis, lacus Phoenix.

Această credință a subzistat multă vreme după ce toți astronomii se convinseseră de greșala identică ce se făcuse cu mările din Lună, care s'au dovedit apoi a nu fi decît niște simple văi. Tocmai lîrziu de tot, cînd s'au studiat cu atenție aceste pete de pe Marte, lucrurile cu totul neașteptate ce s'au observat au dărămat ipoteza mărilor și pentru planetă. În adevăr, s'a constatat atunci că aceste pete își schimbă foarte mult, cu anotimpurile, alit forma, cît și culoarea. Astfel ele, din albastruverzui cum sînt în timpul verei, devin din ce în ce mai palide toamna, micșorîndu-și în același timp în mod simțitor întinderea, până cînd, cită-va vreme, după solstițiul de iarnă, lasă să se vadă un teren aproape de aceeași culoare cu ținuturile roșii portocalii din vecinătate. Și, ce e mai curios, tocmai acele pete care sînt pronunțate în timpul verii lasă urma cea mai puțin vizibilă în epoca minimumului lor. Apoi, cu revenirea primăverii, aceste pete apar din nou, pentru a ajunge iar la întinderea cea mai mare, în timpul verii.

Pentruca aceste pete să fie „mări“, ar trebui să azistăm deci la niște deplasări colosale de lichid, cu neputință de explicat. Aceasta cu alit mai mult, cu cît calota polară a celuiialt emisfer, singurul rezervor posibil, este, după observațiile făcute, intrată în perioada de descreștere, în momentul cînd petele emisferului considerat sînt la minimum de vizibilitate.

Interesant de amîntit este că, în tot timpul cit a subzistat ipoteza mărilor, astronomii căutau imaginea strălucitoare a soarelui în fundul acestor mări, și unele efemeride arătau chiar poziția probabilă a acestei imagini, după socotelile făcute; ea n'a fost observată însă niciodată.

Care este dar adevărata natură a acestor pete? Ipoteza lui Lowell este că ele ar fi constituite de vegetație. Cu chipul acesta nu mai e nevoie de deplasare de materie pentru a explica fenomenul. Evoluția fi-rească a vegetației cu anotimpurile ne explică în mod intuitiv observațiile de care am pomenit mai sus, și altele încă, de care vom vorbi mai la vale. Și, întrucît existența aerului și a apei pe planetă este dovedită, această ipoteză nu prezintă nimic extraordinar, nimic imposibil.

În sfîrșit, pentru a termina cu descrierea configurațiilor naturale ale planetei, să ne oprim puțin și asupra regiunilor roșii-cărămizii, care acopăr aproape toată suprafața planetei: patru cincimi.

Aspectul acestor regiuni suferă foarte puține schimbări. După Lowell, ele n'ar fi decît niște imense Sahare, lucru cu atit mai verosimil, cu cît, după observațiile personale ale astronomului american, inșeși pustiile Arizonei au aceeași culoare roșie-portocalie, cînd sînt văzute din depărtare, de pe coastele munților Anzi.

Care este însă explicația acestei întinderi nemăsurate a pustiurilor pe planetă? Pentru a înțelege lucrul mai bine, este nevoie să facem, cu Lowell, o digresiune asupra geografiei fizice a pămîntului.

Se știe că pustiurile noastre nu sînt situate la întimplare, ele fiind datorite unor cauze locale.

Din contra, ele constituie două briuri largi, care încing pământul cam de-a lungul celor două tropice, acolo unde cantitatea anuală de ploaie este cea mai mică; explicația o dă teoria cunoscută a vânturilor alizee. Astfel, avem de-a lungul tropicului Cancerului : California de Sud, Arizona, Noul Mexic, Sahara, Arabia, deșertul Gobi ; iar dealungul tropicului Capricornului : Peru, Vestul-Sud African și Australia Centrală.

Studiind evoluția uscatului în timpii geologici, Lowell ajunge la concluzia că, deși une-ori uscatul a fost acoperit de apă, în genere însă suprafața totală a continentelor este în creștere. Prin fixarea ei de rocele pământului, cantitatea de apă de pe glob descrește neconținut, având drept rezultat o climă din ce în ce mai secetoasă. De aici deducțiunea că pustiuirile pământului sînt menite să crească neconținut în viitor. Marte, din cauză că e și mai vechi și mai mic decît pământul, se găsește, în această evoluție, într'un stadiu mult mai înaintat, ceea ce explică întinderea nemăsurată a pustiuirilor sale.

„Desertismul, la care trebuie să ajungă orice planetă, își face în zilele noastre prima apariție pe pământ. El înseamnă sosirea vârstei mature în existența planetei, întocmai ca cei dinții peri albi la om“. Aceasta nu trebuie însă să ne sperie. „Apropierea bătrîneții pentru o planetă nu implică degenerarea locuitorilor ei, ci, din contra, deplina lor dezvoltare. Evoluția inteligenței omenesti va continua multă vreme după înrăutățirea climei. În fond, progresul serios intelectual nu are loc decît atunci cînd condițiunile materiale încetează de a fi prea favorabile și pierderea înlesnirilor naturale face necesară pentru existență cîștigarea lor“.

După ce ne-am familiarizat cu aspectul și condițiile de viață ale planetei, să ne ocupăm acum de acea descoperire atît de neașteptată, încît lumea științifică a primit-o cu o neîncredere desăvîrșită și s'a hotărît s'o accepte numai după ce a avut o mulțime de dovezi, aduse într'un timp destul de lung. Vreau să vorbesc de „canalele din Marte“.

În 1877, Schiaparelli, folosindu-se de o opoziție favorabilă, își propuse să facă o ridicare geodezică a planetei, pentru a-i construi o hartă cît mai precisă. Care nu-i fu mirarea însă, cînd, cu prilejul măsurării micrometrice a diferitelor elemente ale suprafeței, el observă că toată regiunea portocalie este brăzdată de niște fire lungi și drepte, care leagă „mările“ între ele.

În loc ca aceste regiuni să fie continue, ele păreau descompuse de aceste „canale“ într'un mozaic, compus dintr'o înfinitate de pătrățele.

În 1879, Schiaparelli observă din nou canalele din 1877, descoperind încă și altele noi; pecînd mai toți astronomii susțineau că ele nu există pe planetă, nefiînd decît rezultatul unei auto-sugestii a astronomului italian.

Ceia ce e caracteristic și dovedește buna lui credință este că de-

semnurile canalelor, făcute de Schiaparelli în 1877, le arată pe acestea mai ondulate, mai puțin artificiale ca în desemnurile din 1879, în care apar aproape ca niște linii drepte.

Lui Schiaparelli însuși îi venea greu să creadă în realitatea fenomenului observat, atît era de curios și neașteptat!

Trebue să spunem, dela început, că observarea acestor canale este extrem de anevoioasă. E nevoie de o privire foarte încordată, chiar cu luneta cea mai bună, pentruca în rarele momente de liniște ale atmosferei, lipsite cu totul de vibrațiile obișnuite, să se întrevadă o clipă aceste canale, șterse îndată de cea mai neînsemnată mișcare a aerului.

Cu vremea însă, și luîndu-se toate precauțiile necesare, aceste canale au putut fi observate de mulți alți astronomi; concordanța desăvîrșită a observațiunilor lor ne arată că avem a face cu niște elemente fixe ale suprafeței martiene.

După niște experiențe făcute la suprafața pămîntului, observîndu-se dela distanțe din ce în ce mai mari niște sîrme de telegraf, s'a dedus, din grosimea aparentă a canalelor de pe Marte, față cu depărtarea pînă la planetă, că lărgimea lor este de vre-o 3—5 km. pentru cele înguste, 20 km. pentru cele mijlocii, un singur canal, Nylosyrtis avînd o lărgime de 40 km.

Lungimea acestor canale este foarte mare, unele din ele corespunzînd distanței București-Lisabona.

Dar ce e și mai curios decît canalele este distribuirea lor. Sînt centre de unde pornesc 5—14 canale, pentru a merge fiecare în linie dreaptă pînă la alte centre analoage. E de ajuns să examinezi o hartă a lui Marte, ca să-ți dai samă că această ordine nu poate fi atribuită întîmplării. Unii au căutat să explice centrele de respirare ale canalelor prin explozii; dar, chiar dacă aceasta ne-ar explica existența unui astfel de centru, nu ne-ar spune de ce toate canalele care ies dintr'unul se îndreaptă către alte centre de același fel.

Cum numărul canalelor este extrem de mare, și condițiile de observație foarte variate, din pricina unor cauze accidentale, Lowell a întrebuițat foarte mult—și cu succes—statistica, spre a le studia.

Astfel, împărțind un emisfer martian în zone cuprinzînd cite 10° de latitudine, s'a observat că numărul canalelor și lărgimea lor cresc cu cît ne apropiem de pol, ceea ce ne-ar indica o legătură a acestui fenomen cu calotele polare.

Distribuția canalelor la suprafața planetei mai e în strînsă legătură și cu petele verzi-albăstrui. Astfel, dacă am uni între ele proeminențele diferitelor pête prin linii drepte, aceste linii ar coincide aproape totdeauna cu un canal. Acesta a fost și un argument al celor care susțineau că vederea canalelor e o chestie de sugestie. Realitatea lor însă odată dovedită, aceasta potrînire ne arată că aceste canale sînt în legătură cu petele verzi-albăstrui și posteriore lor ca formațiune.

O particularitate și mai bizară a canalelor a fost observată de Schiaparelli în 1882. O parte din ele erau duble, apărînd ca două fire exact paralele pe tot parcursul, în lungime de mii de kilometri.

Acest fenomen este cunoscut sub numele de *geminajia canalelor*.

În 1892, astronomul Pickering din Arequipa observă existența unor pete mici rotunde, situate la intersecția unora dintre canale, și—ceia ce e mult mai important—faptul că aproape toate canalele se prelungesc în interiorul regiunilor verzi-albăstrui, care sînt tot așa de brăzdate de ele cași cele roșii-cărămizii. Astfel, cade în mod definitiv și ipoteza mărilor.

Canalele din regiunile verzi-albăstrui au fost apoi observate cu amănunțime la observatorul din Flagstaff, de către Lowell și ajutoarele sale, începînd din 1894.

Ultima dovadă despre existența obiectivă a canalelor și a geminajiei lor a fost obținută la acest observator în 1905 și 1907, cu ajutorul plăcii fotografice.

Aceasta însă numai după lungi studii și încercări numeroase, din cauza duratei lungi de poză necesare, în care timp cei mai mici curenți din atmosferă turburau cu totul imaginea canalelor.

Aceste canale nu sînt însă un fenomen inert. Încă dela primele observații, s'a constatat că vizibilitatea lor variază. Aceasta însă depindea de atîtea cauze accidentale, legate atît de atmosfera noastră, cît și de cea martiană, încît cu greu se putea deduce vre-o lege. După cum am mai amintit, și aci, cași în o sumă de alte probleme științifice analoge, statistica a fost de mare folos.

În 1903, în timp de 6 luni, se fuară la Flagstaff 370 hărți ale planetei, cuprinzînd în total observația a 10.900 de canale. În aceste hărți s'a căutat a se reda cu cea mai mare exactitate gradul de vizibilitate a canalelor. După aceea, s'a construit, pentru fiecare canal, o curbă a vizibilității, în felul următor: Pe o linie orizontală, s'au luat distanțe proporționale cu timpul trecut dela solstițiu, iar în fiecare punct astfel obținut, s'a ridicat o perpendiculară proporțională cu gradul de vizibilitate a canalului, observat la data corespunzătoare. Extremitățile acestor perpendiculare, unite printr'o linie continuă, constituie curba de vizibilitate a canalului, cu timpul. Cînd curba se ridică bunăoară, aceasta înseamnă că vizibilitatea merge crescînd; cînd vizibilitatea descrește, curba se coboară.

Curbele astfel obținute erau foarte neregulate, din pricina cauzelor accidentale care influențau vizibilitatea canalelor. Lowell însă le înfribuintă pentru a construi niște curbe medii de vizibilitate, pentru fiecare zonă cuprinzînd 10° de latitudine.

În aceste curbe, neregularitățile dispar cu totul, și rezultate extrem de interesante ies de îndată la iveală.

Se observă astfel că, după topirea calotei polare, canalele din apropiere încep a deveni din ce în ce mai vizibile, această vizibilitate a-

jungînd la maximum cîva timp după solstițiul de vară. Dela această dată, canalele devin din ce în ce mai șterse, până dispar aproape cu desăvîrșire la sosirea iernii. Mai mult, toate canalele, din toate zonele, sînt supuse aceleiași legi; numai că evoluția fiecăruia din ele este în întîrziere față de cea a zonei imediat superioare.

Viața aceasta periodică a canalelor ne face să ne gîndim numai decît la vegetație. Și la noi regiunile acoperite de pășuni sau de păduri ar suferi, văzute din depărtările spațiilor cerești, aceiași schimbare. Numai că, pecind pe pămînt înverzirea s'ar întinde primăvara dela ecuator spre poli, pe Marte lucrul se petrece tocmai pe dos.

Explicația? Pentru dezvoltarea vieții e nevoie de umezeală și căldură. La noi, unde umezeala avem din belșug, evoluția vieții vegetale este regulată de isvorul de căldură, de soare. În Marte, elementul care lipsește este apa, al cărei singur isvor sînt calotele polare. Topirea acestor calote aduce cu sine reînvierea naturii, și așa se explică de ce aceasta are loc dela pol spre ecuator.

Astfel, „canalele“ observate de Schiaparelli sînt, după Lowell, niște benzi largi de vegetație mărginind niște adevărate canale, mult mai înguste, care aduc apa ce rezultă din topirea calotelor polare și o răspîndesc pe toată suprafața secetoasă a globului martian; iar oazele, acele pele mici rotunde, situate la înălțimea canalelor, urmăresc și ele cu totul viața acestora, nefiind decît niște întinderi ceva mai mari de vegetație.

Și acuma să ne ocupăm de ultima parte a chestiunii, de posibilitatea existenței pe Marte a unor ființe superioare. După ce am arătat cu ce probabilitate putem prezice existența vegetației pe planetă, nu ne mai rămîne decît un pas de făcut,—căci între regnul animal și cel vegetal legătura e foarte strînsă.

Atît în timpii geologici, cît și în vremea noastră, toate observațiile ne arată că dezvoltarea unuia a adus pe a celuilalt; e aproape cu neputință să găsim undeva animale fără plante, sau, invers, plante fără animale. Căci fără vegetație, toate animalele ar pieri; mai întîi erbivorele, care se nutresc de-adreptul cu plante, și apoi carnivorele, care, nutrindu-se cu erbivore, au indirect tot vegetalele ca hrană. În mod general vorbind, animalele nu-și pot fabrica protoplasma direct din materiile brute oferite de natura neorganică, ci au absolută nevoie de un intermediar, de regnul vegetal. Pe de altă parte, și plantele dătoresc mult animalelor. Așa, e cunoscut rolul insectelor în fecundarea florilor, sau acel al viermilor în fertilizarea pămîntului. Apoi, însuși faptul, absolut general, că plantele absorb acid carbonic și excretează oxigen, tocmai contrar de ce fac animalele, ne arată că regnul animal și cel vegetal nu sînt decît părți ale unui singur tot. Putem dar afirma că, întrucît este dovedită existența vegetației marliene, această planetă este locuită și de animale.

S'a obiectat de cătră unii că temperatura scăzută de pe Marte ar fi o pedică pentru existența unor ființi mai superioare. O observație interesantă, făcută de un naturalist american, îi dă lui Lowell un răspuns la această obiecție.

În adevăr, studiindu-se evoluția animalelor cu altitudinea, în regiunea Anzilor, s'a găsit, la înălțimi destul de mari, un soi de cerb, care e obligat să trăiască într'o temperatură mijlocie, inferioară aceleia recunoscute în genere ca necesară mamiferelor. Explicația acestui fenomen constă în faptul că nu temperatura mijlocie anuală e hotărâtoare în ce privește posibilitatea de a trăi pentru anume animale, ci temperatura maximă. Cu alte cuvinte, chiar dacă în mai tot timpul anului ar suferi o temperatură extrem de scăzută, e de ajuns ca timp de o lună-două, cât e necesar ca animalele să se poată reproduce și să-și crească puii, să fie o temperatură destul de favorabilă, pentruca aceste animale să se poată adapta climatei și să-i reziste.

Ori, dacă temperatura medie anuală de pe Marte este mult mai scăzută decât a noastră, în schimb, vara fiind de două ori așa de lungă ca la noi, acumularea căldurii în acest timp este desigur suficientă pentru reproducerea și creșterea puilor unor animale destul de superioare; și posibilitatea unei epoci de educație a puilor, mai îndelungată, ar fi chiar un motiv de a conchide pentru superioritatea animalelor martiene asupra a lor noastre.

Cum ne-am putea însă da sama de existența acestor ființi superioare? Desigur că nu le vom vedea niciodată.

Regiunile acoperite de vegetație, unde trăesc, ne vor împedeca totdeauna de a le vedea, după cum, pe pământ, pădurile ascund nu numai aproape toate animalele sălbatice, dar chiar și satele noastre. Privit de departe, pământul nu ne-ar arăta cu nimic existența animalelor, dacă n'ar fi fost opera omului, rezultat al luptei lui în contra naturii.

Decînd s'a apucat de agricultură, devenind statornic, el a început să taie păduri, să are pământul; și, cu cit nevoile au crescut, a trebuit să-și economisească timpul și munca. Astfel, a ajuns să închipuiască acele linii regulate în lucrările lui, să se servească de geometrie. Și, numai grație acestui lucru, aspectul pământului ne-ar indica, chiar văzut din depărtări mari, prezența unor ființi de o inteligență superioară.

Și, dacă ne gîndim acuma la canalele din Marte, la aceste gigantice construcții așa de deosebite prin regularitatea lor, ne închipuim la ce progres intelectual trebuie să fi ajuns animalul superior din Marte, care corespunde omului.

Lipsa cea mare de apă i-a făcut pe locuitorii din Marte să construiască aceste imense canale, pentru a se folosi de apa rezultată din topirea calotelor polare. Ce armonie a trebuit să fie între popoarele acestei planete fericite, pentru a le asocia la o operă așa de măreață, și ce rezultate groaznice ar avea lupta între două popoare acolo, cînd u-

unul ar opri apa celuilalt. Nevoia singură i-a învățat însă probabil pe Martieni ceia ce cea mai puternică propagandă pacifistă nu va reuși să ne învețe pe noi!

Cetitorul zîmbește desigur față de acest edificiu măreț, lipsit, din nefericire, de o temelie destul de solidă. Să lăsăm dar acest lanț de deducții hazardate, și să terminăm cu o observație mai serioasă. Chiar de n'om ajunge să corespundem cu Martienii, studiul acestei planete va avea un rezultat pozitiv, incontestabil: ne va deschide ochii asupra multor chestiuni generale, referitoare la meteorologia și geografia fizică a pământului, și ne va indica poate senzul evoluției noastre ulterioare. Chiar numai pentru alifa tot este destul de interesant.

M. S.

Cronica externă.

— Alegerile din Anglia —

Lumea întreagă aștepta cu o vie nerăbdare rezultatul alegerilor din Anglia, ca să vadă încotro poporul englez va îndrepta destinele lui. Dacă s-ar fi rostit lămurit împotriva guvernului, ar fi însemnat că el vrea să menție actuala organizare socială, în care lorzii joacă, și din punctul de vedere economic și din punctul de vedere politic, un rol atât de precumpănitor. Dacă poporul englez s-ar fi rostit pentru politica guvernului, atunci ar fi însemnat că el e hotărât să pue capăt întocmirii sociale ce a dăinuit până azi, și că de-acum încolo vrea să pășească pe calea largă a marilor reforme democratice. Pe de altă parte, dacă alegătorii englezi s-ar fi rostit pentru conservatori, lumea ar fi știut că Anglia vrea să devie protecționistă, pecind dacă ei ar fi dat sufragiile lor liberalilor, n-ar mai fi rămas nici o îndoială că poporul englez preferă regimul liberului-schimb.

Alegătorii s-au rostit însă în așa chip, încit aceste mari întrebări au rămas fără răspuns. Innainte de a se hotări, Anglia, întotdeauna prudentă, se pipăe și stă nedumerită. Ea singură nu știe încotro să apuce. Probabil că într-un viitor apropiat va mai fi nevoie de încă o consultațiune națională, pentru a se cunoaște răspunsul ei la întrebările ce era chemată să le deslege în ultimele alegeri.

Intr-adevăr, rezultatul alegerilor este următorul : 274 liberali, 272 conservatori, 42 lucrători și 84 naționaliști-irlandezi.

Evident că, dacă e vorba să judecăm acest rezultat din punctul de vedere restrîns al majorității trebuincioase pentru votarea budgetului și chiar pentru restrîngerea drepturilor Camerei lorzilor, liberalii au eșit biruitori din alegeri. Cum atât lucrătorii, cât și naționaliștii-irlandezi, vor vota cu dinșii, ei dispun de o majoritate de peste 100 de voturi. Dar, în vederea rezolvării marelui probleme sociale ce se pune azi în Anglia, această majoritate de coalițiune nu are nici o valoare : întâi, fiindcă, voturile liberalilor fiind aproape egale cu ale conservatorilor și guvernul neputînd majora opozițiunea decît cu ajutorul lucrătorilor și al Irlandezilor, partidul liberal nu are autoritatea morală necesară pentru a da po-

liticii engleze impulsivitatea pe care voește să i-o dea,—și, al doilea, fiindcă guvernul d-lui Asquith nu e sigur de concursul absolut nici al lucrătorilor, nici al Irlandezilor. În deosebi, față de Irlandezi situația lui e din cele mai delicate. Ca să-i poată atrage de partea lui, d. Asquith l-a făgăduit, în discursul-program pe care l-a rostit în ajunul a'legerilor, la Albert Hall la Londra, că el va da Irlandei autonomia de atita timp dorită. Irlandezii par însă dispuși să nu primească autonomia, decit dacă li se garantează o autonomie deplină; și, cum, după unele svonuri ce circulă, guvernul liberal nu este în măsură să le încuviințeze o asemenea autonomie largă, e de așteptat ca colaborarea liberalilor cu Irlandezii să întimpine multă greutate și să fie expusă la numeroase surprinderi. Într-o cuvîntare ținută la Dublin mai zilele trecute, d. Redmond, șeful Irlandezilor, s-a exprimat în așa chip, încit pare de pe acuma dovedit că Irlandezii, văzîndu-se arbitrii situațiunii parlamentare, vor să se folosească de această ocazie fericită, pentru a căuta să smulgă Angliei autonomia cea mai largă.

Așa încit, dacă punem la o parte pe Irlandezi, care se îngrijesc numai de interesele lor speciale, și pe lucrători, care și ei nu privesc situația decit din punctul de vedere al intereselor lor profesionale, constatăm că poporul englez e împărțit în două taberi egale.

Această constatare n-ar prezenta nici o gravitate, dacă situația internă a Angliei i-ar îngădui să se îndrepte, cel puțin mine-poimîne, cînd se va face o nouă consultațiune națională, într-o direcție sau într-alta. Din nefericire, forțele ei sociale sînt astfel repartizate, încit nici după niște viitoare alegeri situația nu va putea să se limpezească. Căci, admițînd că conservatorii ar cîștiga încă 40 de locuri, liberalii tot n-ar fi puși în minoritate, căci cu cele 40 de voturi ale muncitorilor ei ar ajunge să echilibreze și această majoritate conservatoare. Chiar dacă conservatorii singuri ar depăși voturile liberalilor și ale muncitorilor, unii, tot rămîn Irlandezii, care, alipindu-se de liberali, pot pune pe conservatori în minoritate. În starea actuală de lucruri, pentru conservatorii să învingă, ar trebui, deci, ca ei să cîștige destule scaune, pentru a întrece numai prin voturile lor voturile liberalilor, ale lucrătorilor și ale Irlandezilor, întruniți. Nu e vorbă, se poate ca, după ce liberalii vor da Irlandezilor, întruniți. Nu e vorbă, se poate ca, după ce liberalii vor da Irlandezilor Home Rulul, cu acea grațitudine care caracterizează popoarele cași oamenii, Irlandezii să se despartă de liberali și ca, pe temeiul protecționismului, să se unească cu conservatorii. Până acum Irlandezii erau liber-schimbști, dar s-a ivit deja în rîndurile lor o dezidență condusă de d. O. Brien, care s-a convertit la protecționism, și această mișcare cîștigă din zi în zi mai mulți aderenți, așa încit nu e imposibil să ne trezim deodată cu o Irlandă convinsă toată de necesitatea unui tarif protecționist. Faptul că conservatorii vor reuși în Anglia să cîștige atitea locuri încit să majoreze pe liberali și pe muncitori nu e însă probabil, pentru că, din punctul de vedere electoral, Anglia se poate împărți în trei regiuni deosebite: Anglia propriu-zisă, care e aproape în unanimitate conștientă deosebite: Anglia propriu-zisă, care e aproape în unanimitate conștientă deosebite, Scoția, care e toată liberală, și țara de Wales, care, dease-

menea, e o cetățue credincioasă demult cauzei liberale. Să cîștige Scoția și Wales este imposibil pentru conservatori; nici cei mai optimiști dintre ei nu îndrăznesc s-o nădăjduiască. Prin urmare, tot ce le rămîne sînt locurile ce nu le-au cîștigat încă în Anglia propriu-zisă. Ori, acolo ei au cîștigat în ultimele alegeri alțea locuri, încît pare greu ca pe viitor să mai poată cîștiga și altele. Cel mult, dacă vor mai cîștiga cîteva mari centre industriale, care nu s-au convertit încă la protecționism. Dar aceste cîștiguri n-ar reprezenta un contingent de voturi îndestulător pentru a apleca balanța în favoarea unei îndrumări conservatoare a Angliei.

Iată, deci, o primă serie de considerațiuni, care toate ne arată că Anglia, cel puțin cîțiva ani, nu va putea să se îndrepte cu hotărîre în nici o direcție și va fi osîndită să se învîrtească într-un cerc vițios. Ca să se vadă și mai bine că nu e vorba aici de un rău superficial, e destul să complectăm tabloul de mai sus printr-o altă față a chestiunii, care nu este mai puțin simptomatică. Să trecem dela Camera comunelor, a cărei situație am cercetat-o, la raporturile dintre ambele Camere. Care este situația lor respectivă? În Camera lorzilor, conservatorii au o majoritate nu numai covîrșitoare, dar și permanentă, care, de fapt, face imposibilă orice guvernare liberală, fiindcă este o veșnică piedică la îndeplinirea tuturor reformelor mai îndrăznețe ale liberalilor. În schimb, în Camera comunelor, există o majoritate aproape permanentă a liberalilor, fiindcă prin Irlandezi și prin lucrători liberali, vor putea aproape întotdeauna compensa majoritățile conservatoare. Va trebui, deci, garantat liberalilor posibilitatea unei majorități în Camera lorzilor, și, viceversa, cîștigat de către conservatori concursul Irlandezilor, pentruca o guvernare normală să fie reintronată în Anglia. Dar cîte lupte, cîte greutăți și cît timp nu presupune atingerea acestor diferite țeluri!... Până atunci e lesne de înțeles că politica Angliei nu poate trece decît prin sbuciumări sterile, care vor avea, desigur, o adîncă înrîurire și asupra influenței pe care Imperiul britanic o exercită în lume, și asupra întregii puteri britanice, astfel precum noi ne obișnuisem a o concepe.

Din acest punct de vedere, netăgăduit că ultimele alegeri vor reprezenta o dată însemnată în viața poporului englez și vor forma un fel de birnă despărțitoare între două faze deosebite ale evoluțiunii Imperiului britanic. E sigur că Anglia veche, Anglia cuceritoare, imperioasă și cotropitoare, Anglia colonizatoare de continente și stăpînă a mărilor, țara de stratificări sociale bine definite și de isbitoare contrasturi, că această Anglie pierе și că din cenușa ei răsare o altă Anglie, dornică de dreptate socială, obosită de sforțări, sătulă de cuceriri, pornită spre îndulcirea tuturor contrastelor și spre răsturnarea stratificărilor apăsătoare. Cei ce au fost îndrăgostiți de splendoarea vechei Anglii nu pot să nu deplîngă apunerea ei; cei ce văd însă în Anglia nouă posibilitatea de realizare a unui ideal social mai înalt și mai curat găsesc în aceste speranțe destulă mîngiere pentru toate umbrele splendorilor de odinioară.

Dar, dacă ultimele alegeri nu au deslegat problemul, pe care poporul englez era chemat să-l deslege, aceste alegeri au fost prețioase din punctul de vedere al indicațiunilor ce ele ne-au dat despre simțimintele și preocupările ce agită Anglia. Așa, de pildă, mulți credeau în ajunul alegerilor că problemul care pasionează poporul englez e problemul lorzilor. Alegerile au dovedit că lorzii nu sînt populari, că poporul englez nu vrea ca voința lui să alirne de bunul plac al citorva sute de seniori, ce dețin dela norocul nașterii puterile lor în stat, dar că aceste chestiuni, oricît de însemnate ar fi ele, sînt privite de Englezi ca niște chestii secundare, față de chestiunea protecționismului și a liberului-schimb. Acesta e problemul care domină azi toată viața publică a Angliei. Cu cit trece vremea, Englezii se conving mai mult că, pentru a pune capăt crizei economice de care suferă, deopotrivă, și capitalul și munca, se impune Angliei să-și închidă granițele și să răspundă străinătății prin aceleași mijloace de apărare, prin care străinătatea luptă împotriva industriei și comerțului britanic. Criza capitalului, greutatea pentru industriași de a rezista concurenței străine, remunerațiunea din ce în ce mai mică a capitalurilor investite în întreprinderile englezești, prea puternic concurate de industriile străine, și emigrarea, din aceste cauze, a capitalurilor engleze în străinătate, pentru a alimenta acolo niște industrii adesea rivale industriilor engleze similare, au întărit clasele avute în credința că protecționismul este singura lor mintuire. Iar criza muncii, marele număr de uzine ce se închid, sporirea neîncetată a numărului lucrătorilor care nu găsesc unde să mai muncească, atrag zilnic proletariatul englez către protecționism, care se află, astfel, susținut mereu de forțe noi ce îi vin, deodată, și de sus și de jos. Politica, pe care liberalii au opus-o, marelui speranțe ce protecționismul a sîrmit în toate clasele sociale, a părut bogaților, cași săracilor, o politică atît de mică și atît de palidă, încît, în loc să fie o piedică împotriva lășării protecționismului, a fost, dimpotrivă, un factor care a contribuit și el la progresele lui. Nu e vorba, protecționismul n-a învins încă. El mai trebuie să cîștige teren. Dacă a pătruns la țară, în regiunile agricole; dacă țărănimia vede în punerea unei taxe pe cereale singura posibilitate de renaștere a agriculturii atît de decăzute astăzi, — lucrătorii din marele centre industriale continuă însă să privească protecționismul ca un mijloc de scumpire a traiului celor săraci și de înavușire numai pentru întreprinderile celor bogați.]

Tot țînutul industrial al Lancashire-ului, unde protecționiștii sperau, să împlînteze stindardul lor, a rămas strîns unit în jurul drapelului libera și liber-schimbist. În genere, cel mai însemnat rezultat pentru liberalii în ultimele alegeri, nu e că Scoția și Wallis au rămas credincioase liberalismului, dar că protecționiștii n-au putut cîștiga nici unul din marele focare industriale. Protecționiștii n'au putut birui, afară de Birmingham, patria d-lui Chamberlain, decît la Liverpool și în citeva porturi militare, ca Portsmouth și Devenport, unde isbînda lor se datorește însă mai puțin influenței doctrinelor protecționiste decît propagandei în vederea spo-

ririi forțelor navale, condusă cu atîta autoritate și cu atîta energie de fostul comandant-suprem al flotei, din canalul Mînceei, amiralul lord Charles Beresford.

A doua indicațiune dată de alegeri a fost că lorzii au comis o greșeală opunîndu-se budgetului. E limpede azi că, dacă protecționismul este grija de căpetenie a națiunii engleze, chestia budgetului și a lorzilor nu sînt factori, fără de nici o valoare. Ori, dacă acești factori au valoarea lor și au contribuit să dea liberalilor voturi pe care altmîntrelea poate că nu le-ar fi avut, de ce să mai fi complicat lorzii problema de căpetenie, adică lupta dintre protecționism și liberul-schimb, prin aceste chestiuni lăturalnice? Dacă lorzii ar fi votat budgetul, peste un an s-ar fi făcut alegerile obișnuite numai pe chestia protecționismului și a liberului-schimb,—și, așa cum a pornit azi curentul în spre protecționism, cine știe dacă protecționismul nu eșea învingător. Se va zice însă că lorzii au procedat astfel, fiindcă pentru dînșii protecționismul avea o însemnătate mai mică decît chestia drepturilor lor de a respinge budgetul. Mai întîi, ei nu au reușit să împiedece votarea budgetului. Orice s-ar întîmpla, budgetul d-lui Lloyd George este sigur că va trece. Deasemenea, lorzii nu vor scăpa nici privilegiile lor. Dacă nu azi, mîine, dacă nu de tot, dar în parte, puterile Camerei lorzilor vor fi țărzurite. Sînt obiecte pe care vetustatea le menține, dar numai atît timp cît nimeni nu este silit să le atingă. De îndată însă ce vre-o mîină, oricît de binevoitoare ar fi ea, e nevoită să le atingă, ele cad și se prefac în pulbere. Dar protecționismul este, în primul rînd, invenția și nevoia lorzilor. Puterea economică a lorzilor stă în pămînt și în industrie. Pămîntul a suferit de pe urma liberului-schimb, care a gonit de pe latifundiile nobilimii brațele ce le munceau, și tot el, prin invazia grînelor străine, a adus decăderea treptată a agriculturii engleze. Industria suferă și ea de pe urma liberului-schimb, căci nu îi dă puțința să se apere împotriva concurenței streine, și lorzii, care și-au plasat capitalurile în întreprinderile industriale și comerciale, dacă nu se introduc tarife vamale, se văd amenințați să închidă uzinele și să piardă capitalurile lor. Iată de ce protecționismul are o însemnătate deosebită pentru lorzi, și de ce lorzii au urmat cu toți pe d. Chamberlain, în lupta lui pentru desființarea liberului-schimb. Datoria lorzilor era, deci, să nu facă nimic care să întîrzie triumful protecționismului. Inversunarea cu care ei au luptat împotriva budgetului era cu atît mai nelogică, cu cît ei nu combăteau budgetul d-lui Lloyd George pe tema că îi lovește în interesele lor personale,—căci simțeau cît de impopulară și de nedreaptă în același timp ar fi fost această platformă,—ci pe temeiul că taxarea celor bogați nu va îmbunătăți soarta celor săraci. Prin urmare, dacă ei nu erau ninași de grija de a scăpa de niște impozite noi, ci de lăudabila preocupare de a da de lucru și de mîncare proletarietului ce suferă, de ce n-au primit budgetul cum i-a și sfătuit lord Rosebery, de ce nu au dat Angliei și vrăjmașilor lor prilejul să se convingă singuri că au apu-

cat pe o cale greșită și că taxele d-lui Lloyd George nu rezolvă întru nimica criza economică? Dece au luat-o pe drumul care întîrzie isbînda finală a protecționismului? Adevărul e că, deși protecționismul este pentru lorzi chestiunea vitală, ei au judecat situația din punctul de vedere al intereselor lor imediate și, în dorul de a scăpa de niște impozite a căror greutate au exagerat-o mult, au sacrificat protecționismul, care reprezintă adevăratele și marele lor interese. Nu trebuie să uităm că, dacă pentru protecționism ultimele alegeri au fost un succes, pentru lorzi ele au fost o adevărată înfrîngere. Ei se aleg nu numai cu bugetul votat și cu privilegiile Camerei lorzilor micșorate, dar și cu Home Rulul irlandez asigurat și cu popularitatea lor perdută. Egoismul și setea de bani au distrus întotdeauna clasele ocirmuitoare. Păcat că aristocrația engleză, care alina vreme a știut să se ferească de aceste păcate funeste, a trebuit să sîrșească prin a se prinde și ea în mrejele lor...

În rezumat, deci, ultimele alegeri din Anglia au fost fără de învingători și fără de învinși. Ele au dat lumii indicațiuni asupra nevoilor și preocupărilor națiunii engleze, dar nu răspunsuri hotărîtoare la marele întrebări ce erau chemate să deslege. În loc să vedem Anglia îndreptîndu-se pe una din cele două căi, ce partidele politice îi indicau, o vedem căutîndu-și cu trudă o direcție nouă, pe care nu a găsit-o încă, și șovăind între amintirile trecutului, care o atrag într-o parte, și între năzuințele viitorului, care o împing în partea cealaltă.

Problema este prea mare ca să i se poată da vre-un caracter personal. Dar, dacă e vorba să privim chestiunea sub această privesc, atunci desigur că învingătorul acestor alegeri a fost d. Chamberlain. O boală nemiloasă îi împedecă să mai apară în arena luptelor ce se dau în jurul ideii protecționiste, pe care el a asvîrlit-o în viața publică a Angliei, dar fără ca să-i mai fie dat lui a participa la ele. Tot ce a mai putut face a fost să spue Angliei prin manifeste și prin scrisori părerea lui. Dar ce mulțumire sufletească trebuie să resimțim, cînd, din fundul cabinetului său, unde soarta l-a osîndit la o imobilitate, care e ca prologul odihnei celei de veci, el vede ideea lui crescînd, invadînd încetul cu încetul tot organismul societății engleze, sguindu-o pînă în măruntaele ei și cucerind-o toată... Ce admirabilă senzație și ce mîngiere trebuie să fie pentru bătrînul luptător, cînd simte că poate nu va închide ochii pînă ce va vedea concepția lui îndeplinită, visul lui transformat într-o realitate! Durerile fizice și săgețile calomniei nu mai înseamnă nimic pe lîngă satisfacțiunea de a fi cucerit o mare națiune, printr-o mare idee.

I. G. Duca

Cronica teatrală.

Ultimele reprezentații teatrale au fost o școală minunată pentru publicul Capitalei. Trei comedii, două la Teatrul Davila și una la Național, și tustrele luate din repertoriul a trei popoare deosebite. Italianii, Francezii și Germanii au contribuit la succesele serilor din urmă și ne-au dat prilejul să comparăm valoarea și concepția artistică a trei civilizații deosebite.

Lulu, eroina lui Bertolazzi, e-o fată din popor. Tatul său vitreg, un fost sergent de bersaglieri, se îndeleținește în ceasurile libere cu cizmăria, consacrându-le pe celelalte cafenelei, cărților sau amintirilor din trecutul lui de sergent chipeș și cu trecere pe lângă femei. Mama sa, o măhalagioaică simplă și șireată, urmărește cu nerăbdare peripeziile romanului-foleton din ziarul de seară și privește cu-o superioritate interesată aventurile galante ale fetei ei. Între acești doi eroi de mahala, Lulu a crescut mare și frumoasă, s'a dedat artei baletului și-a schimbat cu seninătate o serie bogată de amanți. Din cauza împrejurărilor sau din pricina unui obscur instinct femeesc, Lulu nu e în stare să spue două vorbe fără ca să spue o minciună. Cum păsările sint menite să cinte, florile să miroase, izvoarele să șoptească, Lulu e făcută să mintă. Pe amantul îngăduitor, paradoxal și sceptic, cu care o găsim în actul întâi, îl minte, ca să-l poată depărta și să introducă în locul lui un tânăr licean, sărac, naiv, dar frumos, pasionat și fericit că-i poate trimete o poezie într'un mănunchiu de flori culese în grădina părintească. Acestuia Lulu îi spune, fără nici un interes plauzibil, minciunile cele mai extraordinare. După spusele ei, scepticul e gelos ca un Maur. Cu cinci minute înainte era aproape s'o omoare. Dacă ar bănui-o măcar! Vă închipuiți prin urmare „capul” liceanului, când scepticul, care a primit minciunile și intențiile baletistei, se întoarce și-l surprinde în flagrant delict de adulter extra-conjugal. Tragic și teatral, adolescentul declamă: Sint la dispoziția d-voastră! Dar scepticul răspunde: Nu, tinere, nu... cel mult la dispoziția doamnei. Și prietenos, abla zîmbind, îi ce-

dează cheia locuinții, apartamentul, mobilele și... socotelile întreținerii unei amante costisitoare. Apoi pleacă, și după el, exasperat, furios, dar tot amorezat, pleacă și liceanul.

A plecat în actul întâi, dar în actul al doilea se va întoarce, îndrăgostit ca un Italian și ca un adolescent, gata să înfrunte alături de Lulu și pentru dinsa minia părintească. Nici prăvălia sărăcăcioasă a cizmarului fost sergent de bersaglieri, nici minciunile amantei lui, nici sforăitul prozaic al mamei ei, nu-l rebutează. În numele iubirii stărnă legăturile familiare, e hotărât să-și capete partea lui de moștenire pe calea judecății, dacă nu se poate altfel, și în desmerdările femeii vinzătoare și perverse visează o viață de dragoste dulce, liniștită și împăcată, cu o spuză de copii în jurul lor. Lulu îl întreabă dacă l-a dragi copiii. Și la răspunsul lui afirmativ, ea se înroșește, își acopere ochii cu minile, cade în brațele lui, mărturisindu-i într'o șoaptă grija și fericirea că se simte mamă! Lulu a spus minciuna supremă.

În actul al treilea, o găsim măritată, într'o vilă departe de oraș. Dar ceremonia căsătoriei n'a putut să-i prefacă sufletul. Pe cînd bărbatul ei e lângă patul de agonie al părintelui zdrobit de rătăcirea copilului, Lulu își reamintește viața zgômoloasă și veselă de teatru, în brațele unui cunoscut din vremea aceia. Bărbatul ei însă nu mai e copil. Două luni de dragoste, de gelozie, de viață, l-au maturit. Întors pe furie din oraș, înșală vigilența servitoarei și, deși amanul surprins reușește să scape, el înțelege adevărul și poate să-și măsoare în suflet întinderea dezastrului. O îndolală strașnică îi incolțește în inimă. Dacă nici copilul nu e al lui! Cu gemete, cu răcnete, cu scrișniri de dinți, îi strînge minele ca în clește de fier și-i suflă în față întrebarea: al cui e copilul? Pentru întâiași dată, perdută de spaimă, Lulu îi spune adevărul. Nici o clipă n'a fost mamă. L-a înșelat.

Enormitatea minciunii dezarmează furia și ura. Cu mișcări de automat, cu figura impasibilă, adolescentul rănit în sufletul, în visurile, în dragostea lui, scoate un revolver din buzunarul paltonului, se apropie de ea, o urmărește, ochește și trage.

Aceasta e singura parte dramatică din cele trei acte. Trei acte de glume, de observații vesele, de ris ușor cași minciunile eroinei lui Bertolazzi, trei acte rupte parcă din viața obișnuită care nu cunoaște aspecte tragice decît în momentele supreme. Tustrele actele au fost superior interpretate de trupa Teatrului Davila, deși, poate, în alt senz decît în senzul vederilor autorului. D-na Giurgea ne-a dat o baletistă sgloble, sprintară și guralivă. Credem că nota ar fi fost mai justă, dacă puneam în interpretarea d-sale o nuanță de pasiune, de răutate instincțivă și femelască. Dar d-na Giurgea excellează în rolurile de ingenuități și, văzînd-o jucînd, e greu să nu fii mulțumit, chiar cînd schimbă puțin caracterul piesei. D. Davila, cași d-na Giurgea, a conceput în chip mai mult personal decît just rolul scepticului. Din felul cum ni-l prezintă autorul e sigur că avem de-a face cu un tip îngăduitor, bun,

foarte puțin amoretat și mai mult zeflemist. Când am cetit piesa, mi-am închipuit un om între două vârste, deprins cu nestatornicia femeilor și destul de filozof ca să erte fără să-și facă inimă rea. Îmi închipuiam o figură senină, abia umbrită de un suris ironic.

D. Davila a conceput altfel tipul scepticului. D-sa ne-a dat un om, firește, elegant, dar prea „gaga”, prea „rasta” și mai ales prea tip de „joueur”. E adevărat însă că așa cum l-a conceput, d. Davila a creat din scepticul d-sale un tip desăvârșit, în carne și în oase.

D-na Alexandrescu, în rolul mamei, a fost inimitabilă. Hohotele de ris ale sălei au răsplătit-o cu prisosință. Dl. Bulandra însfirșit, în liceanul îndrăgostit, era în elementul d-sale de naivitate, temperament, pasiune, tot atâtea coarde pe cari d. Bulandra știe să le atingă cu precizie și cu exactitate, și alita exagerare cât trebuie ca să impresioneze. Căci în teatru, ca și în viață, e foarte greu să nu exagerezi și să nu cauți efecte mai mari decât efectele firești, strict necesare, pentru înțelegerea rolului. Actorii cei mai buni alunecă adesea pe partea exagerărilor. Însă și trupa teatrului Davila, care m-a obișnuit cu interpretările cele mai corecte cu puțință, cade câteodată în acest păcat, mai ales după a zecea, a cincisprezecea reprezentare a aceleiași piese. Așa de pildă în *Mugurul*, comedia lui Feydeau. La primele reprezentații jocul a fost excelent. La cele din urmă însă, fie din cauza publicului ceva mai „popular”, fie din alte cauze, mai toate rolurile au fost „șarjate”. Și numai *Mugurul* n-are nevoie de șarjare că să i se priceapă glumele și jocurile scilicitoare de cuvinte. Și acțiunea, și situațiile și dialogurile sînt suficient de comice.

Mugurul simbolizează trezirea, nașterea omului la iubire. Într-o familie de nobili osificați în tradiții antice și religioase, singurul copil e juruit mamei Domnului de mama lui, adică e menit vieții călugărești, în urma unei boale grave de care a scăpat grație intervenției divine. Copilul, crescut mare, ferit de orice atingere cu lumea din afară și de păcatele ei, își petrece zilele în rugăciuni, în extazuri și câteodată în ametele cari indică o curioasă zdruncinare a sistemului nervos. Duhovnicul, chemat lângă bolnav, ascultă mărturisirea desnădăjduită a neofitului. Acesta a visat noaptea pe Isus care avea la picioarele lui pe Magdalena. Dar Sacrilegiul! Isus semăna cu dînsul, era chiar el, iar Magdalena semăna ca două picături de apă cu servitoarea din casă. Familia îngrijată, chiamă un om al științei. Doctorul examinează pe pacient, înțelege și vrea să explice nobilei mame, cauza boalei. Scena explicației e neîntrecută. Medicul vorbește de primăvară, de sevă, de mugur, de nevoia pentru adolescent să petreacă. Nobila mamă îl întrerupe: Dar petrece, Doctore, petrece...—Cu cine?...—Cu mine!... cu mătușă-să!... Doctorul se frămîntă și publicul nu mai puțin... Însfirșit omul științei izbucnește: Fiului d-tale îi trebuie o femeie!...Și atunci, cu aerul cel mai senin din lume, mătușa, bătrîna, slută și bigotă, îl întrebă:—O femeie... și pentru ce doctore?

Sala luhotește.

Noroc că viața, mai-cuminte decît nobila familie, se însărcinează ea să deschidă ochii viitorului abate. O curtizană, pe care acesta o scapă din valurile mării, se îndrăgostește de dînsul și se hotărăște să jertfească amorurile ei trupești pe altarul unei iubiri caste, ideale, neprihănite. Curtizana aștepta miracolul unei convertiri. În casa ei se întreține cu tinăru-l abate, de cele sfinte. Extraordîinara conversiune a Magdalenei inspiră sufletului ei o imensă nevoie de pocăință, de prosternare la picioarele celui adorat. Ca și Magdalena ar vrea să toarne miresme pe picioarele lui. Cum însă nardurile nu se mai găsesc azi nici chiar în paletele curtezanelor, ea îi incunjoară picioarele cu brațele, se prinde de el ca o iederă slabă și umilită, se ridică, se agață, își amestecă răsufllările lor ferbinți de patima credinții, pînă ce gurile se unesc într'un lung, într'un nesfîrșit sărut. Miracolul s-a săvîrșit. Muguru! s'a deschis sub raza veșnică a iubirei. Piesa s'ar putea sfîrși. Ceiace urmează nu prezintă un interes prea mare. Adolescențul crescut în preceptele curate ale religiei lui Christos, încearcă să adapteze învățămintele bisericii la vieța lui. Magdalena pocăită, răscumparată prin iubire, va fi soția lui legitimă în fața oamenilor și în fața lui Dumnezeu. Dar de sigur că ceiace place lui Dumnezeu, nu place totdeauna și oamenilor. Autorul ține să nu scandalizeze prea mult ipocrizia acestora și deaceia aranjează lucrurile cum e mai bine și mai folositor pentru morala publicului. Curtizana va renunța la dragostea ei și tinăru-l, vesel și luminos ca un mugur deschis, se va însura cu o copilă oarecare dintre verișoarele lui. Piesa se termină, preceptele bisericii nu sînt călcate și morala e salvată.

Comedia aceasta a lui Feydeau, fină, ironică, decollată atît cît trebuie și moralizatoare ca un umăr frumos, a dat prilej d-nei Voiculescu-Quintus să se întrecă pe ea însăși. În școala d-lui Davila talentele n'au vreme să doarmă pe laurii trecuți. Fiecare rol e un nou efort, o nouă izbîndă. În scena tentației din actul al doilea, d-na Voiculescu nu mai era actrița care joacă, ci femeia care iubește, care dorește, care știe să înmulțească și să împletească dorințele ei ca o pînză de paiajen în jurul celui iubit. Cînd degetele curtezanei se înfingeau ca rădăcinele iederii, cînd corpul se încovoia ca inelele unui șerpe, cînd glasul murea ca murmurul unei rugăciuni și ca un strigăt zdrobit între două guri, toată sala își ținea răsufllarea. Mulțămită d-nei Voiculescu am văzut realizîndu-se și minunea asta. Un public românesc care să nu tușească, să nu strănute, să nu se sucească de o mie de ori în fotolii.

În rolul nobilei mame, d-na Sturza a fost atît de naturală, de distinsă, de aristocratică, a înțales așa de bine rolul cu nuanțele lui cele mai fine, încît simt o adevărată mulțumire să regret eu însumi aprecierile nedrepte dintr'o cronică trecută. Am spus atunci că d-na Sturza e mereu aceeași. În *Mugurul*, d-sa mi-a dovedit că e stăpîină pe destule mijloace scenice ca să scoată efectele cele mai variate dintr'un fond de eleganță nativă, firească, personală.

Dl. Manolescu ne-a rezervat o surpriză. Temperamentul d-sale dramatic s'a adaptat perfect de bine unui rol de comedie. Aceiași surpriză ne-a făcut-o și d. Bullinski. De data asta nu putem să-i găsim nici un cusur. Din rolul unui preot bătrîn, bun, îngăduitor puțin cu el însuși și mult față de păcatele mărunte ale oamenilor, d-sa a izbăvit să facă o creație. D. Bullinski a găsit genul rolurilor care-i convin. În rolurile secundare, dacă d-nii Morțun și Niculescu-Buzeu și d-na Alexandrescu ni-au plăcut, d. Sorin ne-a plăcut foarte puțin. Poate e mai mult vina rolului, de cît vina d-sale. Așteptăm să-l vedem în rolul mic dar puternic ce i s'a încredințat în *Seara cea de pomină*, piesa revoluționară a lui Leopold Kämpf, ca să persistăm sau să renunțăm la speranțele puse în d-sa.

În afară de jocul individual al artiștilor, asupra ansamblului n'avem de făcut decît o singură observație. În cîteva rînduri interpretii s'au lăsat furajii de risul zgomotos din sală. E cel puțin o negligență, care trebuie curmată însă cu orice preț, ca să nu se întunece prin nimic calitatea artistică a succeselor teatrului Davila.

Mai ales că teatrul Național pare ferm hotărît să aprecieze și el farmecul succesului. După seria interminabilă a *Viforului* d-lui Delavrancea, cu aplauzele zgomotoase ale galeriei, cu chemările repetate ale autorului la rampă, cu ceasurile lungi de delir stăgeros ale lui Ștefăniță-Vodă, d. director general al teatrelor a găsit în sfîrșit o comedie, care să scoată din întunericul culiselor mînunchiul minunat de comici ai primei noastre scene și care în acelaș timp să placă și publicului.

Prostul, comedia lui Ludwig Fulda, are toate calitățile și toate defectele teatrului german modern. Dacă teatrul italian e cel mai realist, cel care împreunează mai bine comedia și vieții cu dramele vieții; dacă teatrul francez are darul să spună lucrurile cele mai grave într'o formă glumeată, dacă se mulțamește să ridă fără să supere, să ironizeze fără răutate, să sfîrșească piesele cum se spune că sfîrșesc toate lucrurile în Franța, cu un cîntec; teatrul german e hieratic și mistic cînd vorbește limba tragediei și e de o veselie cinstită, masivă și puțin cam greoaie, cînd vorbește în genul scump lui Molière. *Puhoiul*, dramă jucată acum cîtva timp la teatrul Davila, ne-a dat un specimen de teatru dramatic german. *Prostul*, comedia lui Fulda, e un specimen de veselie germană. Subiectul acestei comedii, care ar fi fost concentrat de un francez în două, mult trei acte, se întinde, grație unei tehnice savante, încă două acte întregi, două acte lungi, inutile, lipsite de variație și de spirit inventiv. Acțiunea linceazăște și glumele au vivacitatea unei matrone corpolente. Subiectul poate fi rezumat în cîteva cuvinte :

Un original lasă întreaga lui avere celui care se va dovedi că e cel mai *prost* dintre moștenitorii lui. Iar dacă moștenitorii nu vor cădea de acord asupra „prostului”, să se deschidă al doilea testament. Cum era de prevăzut fiecare rubedenie încearcă să-și dovedească proslia. Chestia se pune la vot. Nici unul nu întrunește majoritatea. Atunci se deschide

testamentul suplimentar și într'însul se găsește numele legatarului universal, cel mai bun, mai blajin, mai timid, mai inofensiv dintre nepoți. Acesta e nenorocit. Banii nu-l mîngie de faima prostiei. Dar bunătatea și inexperiența lui de oameni, calități sinonime cu prostia, fac dintr'însul prada moștenitorilor frustrați de dreptul lor. Prin manevre diverse aceștia îl fac să renunțe la moștenire. Rămas iarăși sărac rudele lui au un singur gînd, cum să se scape de el. Mijlocul e răpede găsit: Îl vor închide într'un ospiciu de nebuni. Noroc numai că o americană milionară, americană de operetă, care i-a apreciat bunătatea și s-a îndrăgostit de dînsul, intervine la timp, îl scoate din balamuc și-i răsplătește virtutea prin darul tinereții și milioanele ei.

Acesta-i subiectul. Gumele sînt de calitatea subiectului. Un fel de glume care-ți provoacă risul, dar un rîs de calitate inferioară, un rîs cum se ride la un circ de mîna 'ntăi. Ici și colo, cîteva reflecții de duh, se pierd în banalul uniform și în mulțimea spiritelor forțate. Și totul e lung, întins, mediocru, sentimental. Nu lipsesc decît cupletele și muzica ușoară a „Văduvei vesele” sau a „Vinzătorului de păseri”.

Cu toate acestea piesa a plăcut și a făcut serie. Nu e de mirat. Rolurile au fost distribuite de d. Gusty și d-sa se înțelege mai bine în materie de teatru decît alții. Efectul unei scene, în care se întîlnesc Soreanu, Toneanu, Livescu, Belcôt, d-nele Ciucurescu și Ionașcu, nu se poate descrie. În rolul „prostului”, dl. Soreanu a făcut nu numai o creație, dar a arătat culmile înalte ale artei, pe care le poate atinge acest mare artist. Fără îndoielă d. Soreanu e cel mai puternic talent de comedie al teatrului nostru. Dl. Liciu disecă rolurile mai bine, e mai stăpîn poate pe mijloacele tehnice, e un interpret totdeauna pătrunzător și inteligent; dl. Soreanu are intuiția, inspirația, sufletul unui artist. De cîte ori văd jucînd pe d. Soreanu, am impresia că n'a învățat rolul, că nu mă amăgește cu meșteșugurile unui bun actor, ci că trăiește, intrupează viața personajului pe care-l reprezintă.

Dl. Belcôt n'a fost la înălțimea mijloacelor d-sale. A șarjat rolul, a jucat mai mult pentru galerie decît pentru publicul inteligent. Aceiași observație de făcut d-nei Ciucurescu, care a localizat, a dat o notă forțată de mahalagism romînesc rolului d-sale. În schimb d-ra Filoti a fost pentru cei mai mulți o adevărată surpriză. Într'un an d-sa a făcut progrese remarcabile. Dacă s'ar dezbăra de accentele apăsate, care amintesc prea mult dicțiunea d-rei Barbu, ar fi și mai bine. Tot privitor la d-sa, un amănunt demn de relevat: D-ra Filoti a învățat să se imbrace, nu mai poartă rochiile acelea strînse, colante, care îi lungeau silueta, și-așa destul de lungă.

N. D. Cocea

Cronica veselă.

Metamorfoza.

I

Am plîns și eu în versuri pesimiste
Amorul meu dintâi, ca orice om...
Și poate că ași fi sporit c'un tom
Bibliotecă sufletelor triste.

Dar azi vă dau o veselă agapă
De inedite și răzlete pagini.
Durerea mea, topită în imagini,
Dispare ca un fulg de nea în apă.

Se schimbă 'n glumă lacrimile clare :
Simbolice baloane de săpun
Plutesc de-asupra vîntului nebun,
Stîrnit de reci curente literare.

Și 'n existența lor cea efemeră,—
Cu străvezii păreți, de-abia închid
O parte mică din eternul vid...
Și totuși cer un loc în atmosferă !

O, indulgentă critică postumă,
Să nu le 'nțepi cu virful unui ac,—
Că rînd pe rînd baloanele de spumă
În lacrimi grele iarăși se prefac...

Gh. Topîrceanu,

Miscellanea.

Pentru adevăr.

D. Il. Chendi trecea până mai dăunăzi drept un spirit îngăduitor cu „străinii“, fapt care i-a atras și oarecare calomnie, ca de pildă epitetul de „jidovit“, pe cînd scotea „Viața Literară“ în editura „Adevărului“ și pe cînd un arhi-spiritual îl porecea „critic“.

Chiar mai încoace,—or fi cîteva luni,—nu știm ce ziar, ni se pare din Bucovina, îl admonesta cu asprime, pentru că prenumărase, printre ziaristii de talent din Regat, și vre-o cîțiva Evrei.

Dar iată că d. Chendi și-a schimbat brusc și radical atitudinea. Într'un articol din excelenta revistă „Cumpăna“ (No. 10), d-sa cere alungarea Evreilor, a oricărui Evreu, din literatura țării, invitîndu-i să scrie în limba „lor“ și să se pună în fruntea „gloatelor evreești“. Această concepție, o cunoaștem, e a d-lui Cuza, și nu și a d-lui Iorga, care e mai puțin intransigent și care admite că un Evreu cu însușiri sufletești în afară de linie, poate să se ridice deasupra psihologiei rasei sale și să nu mai fie „Evreu“.

Părerea noastră se știe, a expus-o d. Stere într'un lung studiu : Evreii ne sînt primejdioși, pentru că sînt străini ; dar un intelectual evreu, un *adevărat* intelectual, care scrie în limba țării, în care s'a născut, nu mai e „Evreu“, s'a rupt de trunchiul poporului său, Evreii nu-l mai pot revendica. Spinoza este un filozof european, și nu Evreu, Heine un poet german, și nu Evreu...

Dar să revenim.

D. Chendi cere expulzarea d-lui Eugen Porn din literatură. Cu acest prilej însă, d-sa mai cere o expulzare : pe acea a d-lui Henric Samielevici.

În adevăr, d. Chendi și-a schimbat cu totul opiniile, și le-a schimbat foarte brusc, căci nu e mult decînd d-sa scria în revista, la care d. Porn e secretar de redacție ; nu e mult, apoi, decînd d. Chendi adăpostea în coloanele revistei d-sale „Viața Literară“ articolele d-lui Porn ;—și ne mai aducem aminte că d. Chendi a scris și în prima serie a

„Nouă Reviste Romine“, la care, secretar de redacție, era d. Sanielevici.

Asupra schimbării ideilor politico-sociale și naționale ale d-lui Chendi nu avem nimic de spus. Nu e treaba noastră. E o afacere care-l privește pe d-sa. Numai cit avem de făcut o mică obiecție și anume, că nu tocmai d-sa era indicat să ceară expulzarea acestor oameni din literatură. Și nu că ne-am gândi la considerații de delicatețe morală. Au și acestea însemnătatea lor, desigur, dar, la urma urmei, când luptăm pentru o cauză, nu te poți împiedeca de asemenea subtilități de sentiment.—E vorba de altceva: d. Chendi, când a primit colaborarea d-lui Porn la „Viața literară“, unde acest domn probabil că a *debutat*, putem spune, fără a forța înțelesul cuvintelor, că d-sa, d. Chendi, e acela care l'a primit în literatură și l'a consacrat *scriitor* în limba română...

Dar, în sfârșit,—d. Chendi cere expulzarea acestor domni din literatură. Dar d-sa nu ne arată și formalitățile, prin care s'ar putea aduce la îndeplinire acest lucru.

D. Chendi s'a încercat, cîndva, să explice unele din însușirile lui Alecsandri prin originea evreiască a poetului dela Mircești. Acele însușiri, fie zis în treacăt, noi le credem foarte moldovenești, le are în grad înalt d. P. P. Carp. Dar chiar de ar fi fost Evreu Alecsandri, care ar fi fost mijlocul de a-l expulza din literatură? (De altfel, trebuie să recunoaștem, că d. Chendi nu cerea expulzarea lui Alecsandri)..

Cineva nu poate fi expulzat dintr'o literatură, dacă nu se expulzează însuși prin propria lipsă de talent. După cum *nimic* nu poate veni în ajutorul celui ce n-are talent, tot așa *nimic* nu poate distruge pe omul talentat. În afacerile acestea, totul critică este de a grăbi lucrurile,—atît și nimic mai mult.

Fi-va expulzat din literatură d. Eugen Porn? Nu l'am cîtit în deajuns ca să avem curajul de a formula profeții. În orice caz, atitudinea d-sale insultătoare și, ceia ce este și mai rău, *neinteligentă* din toate punctele de vedere, față cu *întreaga* mișcare literară de azi, nu ne inspiră încredere în viitorul d-sale literar. Iar, mai presus de toate, lipsa de originalitate, cu care d-sa a colecționat invinuirile de „mercantilism“, „mediocritate“, etc. aduse mișcării literare de azi de către diferiți papi și papaculi literari,—este de natură a ne întări în pesimismul nostru cu privire la împămîntenirea d-lui Porn în literatură...

Dar d. Sanielevici? Pentru ce-l pune d. Chendi la un loc cu d. Porn?

Căci d. Sanielevici are talent. Cetească d. Chendi volumul de critice al d-lui Sanielevici, și, om inteligent și fin cum îl știm, nu va putea să nu simtă o adevărată plăcere intelectuală... Și nu va putea să nu simtă, că ar fi păcat să înflorească în republica literelor romine ațiția „critici“ de o cu totul altă trampă, iar d. Sanielevici să fie expulzat.

Cetind volumul d-lui Sanielevici, d. Chendi va face cunoștință cu un om inteligent, cu o minte clară, cu o gândire originală, cu un gust fin, cu un spirit subtil și cu o formă elegantă în preciziunea ei.

D. Chendi va constata că d. Sanielevici e printre cei dintâiu, dacă nu cumva chiar cel dintâiu, care au dat lovituri puternice decadentismului „înstrăinat” post-eminescian, recomandînd, în același timp, ca model, literatura de peste munți, al cărei caracter specific *romînesc* l'a arătat pe larg. Va mai vedea d. Chendi că d. Sanielevici e cel înlăiu care a observat că se naște o mișcare nouă literară, mișcarea actuală. Va mai găsi d. Chendi, pe lângă alte studii interesante, și acel articol concis și luminos, prin care d. Sanielevici a făcut cunoscut pentru prima oară publicului mare pe Brătescu-Voinești, punînd în lumină valoarea acestui scriitor și definindu-l pentru totdeauna.

Despre meritele d-lui Sanielevici în privința d-lui Brătescu-Voinești, ne aducem aminte că s'a vorbit și 'ntr'un articol de fond din dispartuta „Viață literară”...

Ei bine, acest scriitor poate fi expulzat din literatură?

Că d. Sanielevici are și greșeli! Desigur! Cine n'are? Că d. Sanielevici a fost nedrept cu Sadoveanu—fapt de care amintește și d. Chendi? Da! Și ne pare rău pentru d. Sanielevici, căci atacurile d-sale, lui Sadoveanu, nu i-au făcut nici un rău, de oarece Sadoveanu are talent. Ne pare rău pentru d. Sanielevici, că n-a putut avea norocul să se pătrundă de adîncă poezie a marelui nostru cîntăreț, cum s'a pătruns de poezia subtilă a lui Brătescu-Voinești și de poezia vieții sănătoase a scriitorilor ardeleni.

Ar fi mai bine, mai cuminți, să nu se mai vorbească despre atacurile nedrepte și personale aduse lui Sadoveanu. Și aceasta, nu în interesul d-lui Sanielevici,—zgomotul provocat de d-sa a fost așa de mare, încît publicul nu-l va uita,—și cu altă mai puțin în interesul nostru, care, din cauza acestor atacuri, am rupt pentru multă vreme legăturile cu d. Sanielevici, într'un timp cînd pe Sadoveanu nici nu-l cunoșteam personal,—și care am avut asupra lui Sadoveanu *aceleași* păreri...

Ne gîndim la interesele altora...

...Scriînd aceste rînduri, ne-am îndeplinit o datorie față de conștiința noastră.

În genul „Porn”.

Spuneam mai sus că d. Porn colecționează insultele și calomniile diferiților papi și papaculi mai mult sau mai puțini literari.—O coincidență, deloc stranie, ne dă putința să ilustrăm imediat acest lucru,—fără să eșim din actualitate.

D-nii Iorga și Mehedinți, în publicațiile lor respective, dar nu întotdeauna respectabile, formulează, în urma d-lui Porn, acuzații identice cu ale acestuia, bine înțeles fără să-l plagieze, căci d. Porn, cum am spus, este numai un colecționar de lucruri vechi... Cel mult, dacă d. Iorga își însușește expresia d-lui Porn: „marile întreprinderi *cooperative*”.

„dovedind prin aceasta că nu se dă 'nnapoi, cînd are puțința să se folosească de avutul „srăinului“.

S'a mai ivit și d. Duiliu Zamfirescu, care, cu prilejul inundațiilor din Paris, găsește potrivit să scrie, în *Universul*, o „cugetare“ macabru de încîlcită împotriva poporanismului... Mai lipsește d. O. Densușianu, pentruca quartetul să fie complet... Lipsește, pentrucă nu-i cetim „revista“ și pentrucă nu-l urîm la Institutul de Domnișoare Pompilian, unde profesează arta „aristocratică“.

D. Iorga, ridicîndu-se împotriva „mercantilismului“ scriitorilor romîni, îi dojenește că nu vreau (cităm cuvintele apostolului):

„să rămîna într'un post oarecare în lumea noastră burgheză, rămîind ca, în ceasurile *alese* (!), să facă o operă hrînită din experiența vieții“

— de cancelarie, adăogăm noi, ca să completăm pe d. Iorga.

Și știți pentruce d. Iorga li dorește scriitorilor o muncă istovitoare de zece ceasuri de biuro, la ordinele tuturor țircovnicilor obraznici și inculți ?

Mai întăiu, pentruca,—și o spune cu toată candoarea—: Pentruca scriitorii romîni să nu fie puși în trista poziție de a-și arăta lipsa de „recunoștință“ cătră d-sa, care le-a dat talent: unuia talent epic, altuia talent liric, și așa mai departe...

Și apoi, pentrucă, dacă scriitorii romîni nu muncesc toată ziua și toată viața prin biurouri, nu mai pot fi „liberi pentru artă“. (Nu glumim, așa spune d. Iorga).

Mai departe, d. Iorga servește scriitorilor romîni o serie de grațiozități, menite să-l facă pe d. Porn să palească de invidie: zice d-șă că scriitorii, dacă n'au slujbă la prefectură, sînt nevoiți să se

„prezinte la cluburile literare pentru a-și primi tantiemele“,

și, fiindcă aceste... considerații critice nu i se par de ajuns, mai face un mic adaos la seria argumentelor d-sale: li complimentează pe scriitorii romîni, amintindu-le de

„avantajele pe care le procură partidul fiind la guvern, sau pe care le va procura cînd și dacă va ajunge la guvern“.

E vorba de noi (cei dela „guvern“) și de *Convorbirile Literare* (care vor ajunge la „guvern“).

Nu știm ce vor face *Convorbirile Literare* „cînd și dacă“ vor ajunge la „guvern“, dar dacă am lua lucrul mai tragic decît comportă situația, am soma pe d. Iorga să ne spună: *pe ce scriitor romîn am momit noi cu avantajele guvernului?*

D-le Porn, ai colecționat totul, dar ai uitat perla asta. La a doua repriză n'o uita!

Dar, la urma urmei, dacă am fi avut posibilitatea să creăm „avantaje“ pentru unii scriitori, mai ales pentru cei care scriu puțin, cum sînt poezii, și care n'au deloc temperamentul potrivit pentru funcția de șef de biuro,—am fi făcut o crimă?

Oare dacă lui Eminescu,—care s'a plins adesea că n'are *cu ce trăi*, că nu se poate duce undeva la răcoare *măcar trei zile* (lucru permis oricărui mahalagiu din București)—oare dacă lui Eminescu i s'ar fi dat „avantaje”, ar fi fost un rău ?

Și nu condamnă toată lumea societatea românească din vremea lui Eminescu, pentru că nu i-a dat asemenea „avantaje” ?

Dar, trebuie s'o spunem, noi preferăm ca scriitorii să nu fie *sco-boriți* prin sinecure (căci „avantajele” înseamnă sinecure).

Dacă lui Eminescu i s'ar fi dat sinecure, ar fi fost un bine, dar nu cel mai mare bine, căci a trăi din sinecure nu este a trăi din muncă. Ceia ce ar fi salvat în adevăr pe Eminescu, sînt acele „cooperative” de care vorbesc d-nii Iorga și Porn,—este răsplata *muncii artistice* a poetului. Atunci Eminescu n'ar fi suferit de foame, și nici mîndria nu i-ar fi fost călcată în picioare prin sinecure—de care, de altmîndrelea, l'au scutit „guvernele”... Atunci ar fi trăit omeneste ca om liber ! Și, *poate*, ar fi trăit și azi, căci,—v'ați gîndit vreodată, d-lor Iorga și Porn ?—boala lui Eminescu a fost dintre acele care se vindecă, dacă bolnavul are și *răgazul și mijloacele* de a se căuta. Ah, ce bine ar fi fost să existe pe atunci „cooperative” literare, dar nu sărace ca cele de azi, ci bogate, cum sperăm că vor fi peste 10—20 de ani !

Și este vre-un scriitor român, *sărac*, dela Gr. Alexandrescu pînă astăzi, care să nu se fi plîns că e nevoit să muncească în altă direcție (cum vrea d. Iorga) decît în aceea a chemării sale ?

N'ar fi păcat pentru istorie, ca d. Iorga să fie silit să muncească zece ceasuri la un birou din capitală, iar istoria s'o facă în „ceasurile *alese*” ? Și nu e mai bine că d-sa, trăește din munca pentru care are chemare și care i-i dragă ?

...Și pentru ce d. Iorga nu e consecvent și face deosebire între artiști ? Pentru ce nu cere d-sa și pictorilor și sculptorilor să trăiască din slujbe, iar pînzele și statuetele lor să le doneze primărilor, care să le expună gratis în cafenele și pe străzi ?

*

D. Mehedinți, în ultimul Nr. din „Convorbiri” (*după* d. Porn), cîntă colaborarea „*fără plată*”.—Credem și noi : Eminescu să illustreze „*fără plată*” *Convorbirile* prin nemuritoarele lui satire, murind de foame,—iar d. Mehedinți să se furlandisească apoi ca „director” al revistei „în care a scris Eminescu” !... Adorabilă, dar neguslorescă socoteală !

Și, fiindcă sîntem la capitolul Mehedinți, nu ne putem opri de a nu face cunoscut cetitorilor noștri că autorul lui Kebias, al lui Mihai Twain și al lui Samuel Klains, manifestează îngrijitoare veleități de so-

ciologie și economie politică. Într'o „notă prizărită, sub o pagină... așa ș'așa”, d. Mehedinți zice :

„Ca o ironie a soartei, cei ce luptaseră ca socialiști în contra capitalului, au cercat tocmai ei să introducă în literatură organizările (!) capitaliste, cu toate urmările lor de încătușare a libertății individuale...”

Dixit !

Va să zică răsplata muncii este capitalism infam. Va să zică, dacă am încasa noi câștigurile revistei, lăsând „fără plată” pe scriitori, am face socialism, iar așa, dind fiecăruia produsul muncii sale, facem „capitalism” barbar!—(Și încă o 'ncepe subțire: cu „ironia soartei...”).

D. Mehedinți declară, în acelaș articol, că „Convorbirile” sînt „mai răspîndite decit oricînd în trecut...”

Ei bine, ce fac atunci cu câștigul ?

Îl pune în lada d-sale de fier, ca să nu jignească pe colaboratorii d-sale, și ca să nu cadă în păcatul de a fi un burghez ca noi, care, stăpîniți de infamul „mercantilism”, și mai puțin delicați decit d. Kebias, împărțim câștigul între colaboratorii noștri, cum se face în *toată lumea* ?

Dar d. Mehedinți, cași d. Porm, vorbește de

„încătușarea libertății individuale”

a scriitorilor și de

„transpunerea impresiilor de club politic în proză cu intenții novelistice”...

Pe cine vrea să înșele d. Mehedinți ? Pe cetitori ? Dar atunci e peste măsură de naiv. Cetitorii cunosc toate nuyelele și poeziile noastre, și știu că în ele nu sînt „transpuse” „impresii” de la nici un club din lume !

Pe scriitorii vrea să-i înșele ? E și mai naiv. Cu scriitorii se pune într'o situație vrednică de milă, căci ei știu bine că noi nu le recomandăm nici subiecte, nici intenții, nici teze, nici tendințe—nimic ! Scriu ce vreau, cînd vreau și cum vreau !

Cum de se dă d. Mehedinți în asemenea spectacol față cu cetitorii, care ne *celesc*, și față cu scriitorii, care *știu* cum stau lucrurile ?

Și pentru ce insultă pe scriitorii, zugrăvindu-i ca unelte ale politicii de club, care-și prostituiază cugetul și talentul ?

*

Și acum, un cuvînt pentru cetitorii noștri.

Dacă n'ar avea și alte merite, „Viața Romînească” are cel puțin unul incontestabil: acela de a fi *occidentalizat* moravurile noastre literare cel puțin din acest punct de vedere: *răsplata muncii literare*.—Și, dacă vom izbuti să răsplătim această muncă integral, așa încit scriitorul să poată trăi *numai* din munca sa, vom fi făcut literaturii romînești un bine incalculabil. Numai atunci scriitorul va da tot ce este în

putința sa; numai atunci vom avea toate genurile literare—și efflorescența cea din urmă a literaturii, romanul, care nu se poate concepe scris de un om, a cărui „experiență”, vorba d-lui Iorga, e culeasă din biurourile prefecturilor, și a cărui vreme și energie e chelluită în aceleași biurouri.

Artistul, întotdeauna a avut nevoie de *timp liber, de tot timpul liber*. Cîndva, aceasta i-a fost posibil prin munificența papilor și a prinților; azi, prin acea prozaică „plată”, care e mai onorabilă decît orice, pentru că-i vine artistului dela marele public, dela poporul său, căruia, în schimb, îi dă tot ceia ce dă un preț vieții acesteia și tot ceia ce poate face mîndria unui neam: frumosul intrapat în opera artistică.

Cu acest gînd—cu acest ideal—am pornit acum patru ani. *Nici un rînd gratis*, fie chiar și dela prietenii noștri—aceasta ne-a fost de-
viză. Și am ajuns la ținta noastră. Și mai trebuie să ajungem și la cealaltă țintă: plata *integrală*, posibilitatea scriitorului de a nu se îndeletnici decît cu arta sa.

Această faptă frumoasă, a stîrnit o dușmănie teribilă împotriva noastră. O pricepem; îi știm motivele, meschinele motive...

Toate îmbunătățirile se fac împotriva celor răi.

Societatea Scriitorilor Romîni.

Și fiindc'a venit vorba de interesele *profesionale* ale scriitorilor, găsim momentul favorabil de a spune cîteva cuvinte despre *Societatea Scriitorilor Romîni*. Unii s'au mîierat ce caută în acea societate cîteva scriitori cu un talent de tot modest. Mîierarea nu e justificată, căci această societate nu și-a pus în gînd să consfințească talente. E vorba de o întovărășire a tuturor acelor, care au ca îndeletnicire literatura. E vorba de o societate de ajutor reciproc și de apărare a intereselor breslei scriitorilor. Societatea cere ca membrii ei să fie de profesie scriitori, și nu le cîntărește talentul.

Această societate, astfel înțeleasă, va avea un folos imens, și nu putem decît să-i urăm viață lungă și spor,—cu ațit mai mult, cu cît, desigur în foarte mică măsură și foarte indirect, am contribuit și noi la atmosfera din care s'a născut ideea înființării ei, prin faptul că am fost printre cei dintâi care, grație „mercantilismului” nostru, am pus problema intereselor profesionale ale scriitorilor.

Pentru d. G. Panu.

Într'un articol din 5 Februarie a. c. al „Săptămîinii”, d. Panu scrie următoarele cuvinte :

„Înainte de *Convorbiri literare*” și de d. Maiorescu, ori ce-ar zice d. Ibrăileanu, n'a existat o critică literară propriu zisă...”

Desigur, d. Panu are dreptate că înainte de d. Maiorescu n'a existat o „critică literară propriu zisă”, dar n'are dreptate cînd spune că

„orice-ar zice d. Ibrăileanu“, pentru că d. Ibrăileanu n'a spus ceia ce îi atribue d. Panu.

D. Ibrăileanu a spus că „înnainte“ de d. Maiorescu a existat o critică a sistemelor lingvistice (latiniste, italianiste, pumniste), o critică a influenței exagerate franceze asupra spiritului, a limbii și a literaturii romine,—dar nu o „critică literară“.

D. Ibrăileanu a pus așa de lîrziu apariția „criticii literare propriu zise“, încît a deosebit două faze în activitatea d-lui Maiorescu: prima, până la 1880, în care d. Maiorescu *continuă* critica veche moldovenească, a sistemelor și influențelor străine,—și a doua, *dela 1880 încoace*, în care d. Maiorescu face „critică literară propriu zisă“...

D. Ibrăileanu a spus și mai mult: A spus că până la acea dată, literatura romînă nici nu merita, nici nu comporta ceia ce se numește o adevărată „critică literară“...

Foileteze d. Panu „Viața Romînească“ cu articolele d-lui Ibrăileanu în această chestie, sau volumul „Spiritul critic în cultura romînească“, în care a adunat acele articole, și se va convinge.

Lamentații redacționale.

Deși publicăm de cîțiva ani pe pagina a treia a cuperții înștiințarea că manuscrisele nepublicate nu se înapoiază, și că nu răspundem decît acelor persoane, ale căror manuscrise le socotim vrednice de tipar,—totuși sîntem inundați de *mii* de scrisori, însoțite de timbre postale pentru răspuns, prin care ni se cer sau manuscrisele, sau știri despre soarta lor,—ori, cel puțin, „un răspuns la poșta redacției“.

Este evident că acești oameni nu cunosc înștiințarea noastră; iar cei care cer răspuns la „poșta redacției“, nici n'au deschis „Viața Romînească“, căci noi... nu avem „poșta redacției“—această rubrică, în care unele publicații fac critică literară și exerciții de spirit.

Că mulți poeți și nuveliști, care ne onorează cu producțiile domniilor lor, nu cetesc revista noastră, ne-o dovedește și faptul că, cu toate că noi, de mai multe ori, am repetat înștiințarea de pe cupertă și la rubrica „Miscellanea“, totuși ei n'au luat cunoștință de această înștiințare.

Iată-ne dar în imposibilitate de a găsi vre-un mijloc, prin care să aducem la cunoștința „poeților“ înștiințarea noastră. Ar' fi poate unul singur: s'o tipărim pe cupertă. Cuperta poate o cetesc. Dar pe cupertă nu e loc.

Așa dar, nu e de făcut nimic.

Dacă scriem aceste rînduri, este pentru a ne descărca năduful.

...și, fiind c'am apucat să vorbim de „literatură“ care merge la coș, trebuie să spunem că, pentru cine ar avea vreme, răbdare și spirit filozofic, această literatură ar fi un minunat material de studii de tot felul: sociale, literare, psihologice, etc.

Mai întăiu, trebuie să spunem că, dela răscoale, foarte mulți ne-

trimit lucruri inspirate de cele mai bune intenții, dar de o mediocritate oribilă. Cele mai oribile sînt acestea.

Apoi, toți sînt imitatori. Versificatorii imitează rar pe Eminescu; de obicei pe Coșbuc și pe Goga—nu ținem minte pe care mai mult. Prozatorii imitează de obicei pe Sadoveanu. Cum vedeți, spiritul vremii se tradează și 'n aceste neizbutite încercări. Cițiva imitează pe d. Miulescu.—Unii fac pe suprafinii, pe decadenții, chiar pe nebunii.

Apoi cîte alte observații nu s'ar putea face! Sînt printre dîștii unii care simt ceva, dar se exprimă oribil. Alții, n'au nimic de spus, dar scriu corect: Sînt cei mai primejdioși; te silesc să-i cetești până pe la jumătate, căci corectitudinea formei te face să te gîndești: „Mai știi? Poate va fi ceva mai departe“...

Se 'ntîmplă și lucruri extraordinare: Cițiva ni s'au adresat prin petiții în regulă. Doi ne-au trimis și fotografiile lor.

Cele mai plăcute „opere“ sînt, desigur, cele francamente proaste și cu o nuanță de demență. Ș'a fost lipsit de o mare fericire, acela care n'a auzit pe scumpul nostru Gh. din Moldova, declamînd în redacția noastră asemenea poezii. Cu ce emfază și fanfaronadă gravă le scanda el!... Astăzi, în zadar ne mai aduce poșta asemenea versuri!

Cei mai primejdioși, sînt aceia care-ți cer o „mică critică“ a operei lor, și-ți trimit și timbrul postal. Mai întîiu, rămîi perplex în fața timbrului, căci timbrul e proprietatea lor!...

De răspuns nici vorbă, dar timbrul?!

Timbrele o să le dăm la societatea „Pinea Săracilor“! E o idee!

La 'nceput eram mai naivi. Le răspundeam, le făceam „mică critică“... N'aveam nimic de spus, le scriam lucruri vagi și generale. Adoptasem un fel de clișeu, în alcătuirea cărui am utilizat mult faimoasele analize literare ale d-lui M. Dragomirescu. Le răspundeam lucruri de pe altă lume: „originalitate de formă și de fond“, „stil inciziv“, „relief“, și celelalte „categorii“ estetice, cu care d. Dragomirescu măsură atît de serios producțiile celorlalte, dar mai cu samă ale propriei d-sale reviste... Vai! cit am plagiat pe d. Dragomirescu! Am inundat țara cu „incizivul“ și cu „relieful“...

Dar nu mai putem! Nu mai răspundem, nu mai innapoem manuscrisele, nu mai facem „mici critici“, n'avem „poșta redacției“!

Sîntem sătui de versuri și proză.

Deși de ordinar rupem manuscrisele, tot mai avem într'un hambar aproape un vagon (10,000 kilo) de poezii și nuvele!...

O să fim nevoiți să le vindem la mezat—și-s altele lacrimi în ele, vărsate pentru altele iubite!

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

D. D. Pătrășcanu. *Schițe și Amintiri*. Editura Revistei „Viața Românească”, 1909, Iași. Prețul 2 lei.

Volumul d-lui Pătrășcanu a întâmpinat cea mai bună primire atât din partea presei cât și din partea publicului.

Apărut într-o vreme, când literatura română are alte preocupări, această bună primire se explică—in afară de talent, fără de care nimic nu place—și prin *genul* literaturii d-lui Pătrășcanu.

Faptul că schițele și amintirile d-lui Pătrășcanu au alt ton decât literatura curentă,—toe mai faptul acesta explică succesul deosebit al acestui volum. D. Pătrășcanu aducând o notă nouă: publicul n'a putut să nu-i fie recunoscător că i-a procurat câteva momente de o altfel de plăcere intelectuală... D. Pătrășcanu a descoperit o clișă fruntea contemporanilor săi—și întotdeauna primim cu dragoste pe acei care ne fac să ridem, căci tristețea ne pîndește de pretutindeni, și oricînd o rază de veselie e o rază de lumină în întunericul acestei vieți.

Dar proza d-lui Pătrășcanu nu e numai în afară de preocupările literaturii actuale, ea e în afară și de preocupările zilei. Acest scriitor, care este un prieten al nostru, un „poporanist”, un luptător, un om politic militant—un „deputat”, e argumentul cel mai zdrobitor împotriva atacurilor neinteligente ale acelor, care ne învinuiesc că punem arta în slujba cluburilor politice. Dacă ar fi un scriitor, căruia să-i ce-

rem să facă „politică în literatură” și care să ne asculte cererea, apoi de sigur că acesta ar fi d. Pătrășcanu! Și ce departe sînt bucățile lui de viața politică—ba și de frămîntările vieții actuale! Chiar atunci cînd, învîrînd caloidoscopul vieții, ajunge și la lucrurile politice, chiar și atunci d. Pătrășcanu le utilizează numai pentru a pune în lumină partea comică, bătîndu-și jos chiar și de întimplările, la care a luat însuși parte!

Volumul d-lui Pătrășcanu are două părți: „Schițe” și „Amintiri”.

Autorul „Schițelor” vede viața dintr-un punct de vedere propriu al său. D. Pătrășcanu vede mai ales aspectele ridicole ale vieții—și mai ales ridicolul novinovat. D-sa nu se scoboară în fundul sufletelor, ca să vadă ceia ce e abject sau grotesc în oameni. De aceea umorul său este bun. El nu te desgustă de oameni,—ba uneori îți face simpatiei. Personajele d-lui Pătrășcanu sînt, în genere, niște copii mari... D. Pătrășcanu este dintre acei caricaturiști care nu ofensează, care fac plăcere chiar și celor caricaturizați.

D. Pătrășcanu are un simț deosebit pentru ridicolele ușoare ale semenilor săi. Și a simțit întotdeauna nevoia de a se exprima: Pe lângă autorul de schițe umoristice, pe care-l cunoaște lumea, d. Pătrășcanu este și un desenator caricaturist de talent.—Și rar am văzut om căruia să-i placă umorul cu ochiului meu prieten. În tinereță

umbla cu flogol subțioară și se extazia în fiecare zi în fața unui album cu tipurile din operele marelui satiric rus. Și de câte sute de ori, n'am cetit noi împreună, minunându-ne și entuziasminându-ne ca întăia oară, *Amintirile și Moș Nechifor Côtcarul!*...

Dar d. Pătrășcanu este și un sentimental—un suflet plin de nostalgia lucrurilor care au fost și nu mai sînt.

Acestei însușiri a sufletului său, îi datorim acele frumoase „Amintiri“, în care ne-a spus futurora viața noastră din secolă și primele visuri ale adolescenței...

Am cunoscut și eu pe acea unică Luiza Albertini, care apărea ca o lumină la geamul ei și pe străzile Iașului... E mult de atunci! E atîta vreme, cită desparte adolescența de urita și stupida maturitate!

Dar cea ce-mi face acuma mai ales plăcere, este personajul principal din *Amintiri*. Este Iașul nostru de pe-atunci. Iașul blajin și poetic, cu grădinile lui,—Iașul fără tramway, fără electricitate, fără Piața Unirii,—Iașul cu grădina Traian, cu crîșma Gherson, care avea ferocstruici medievale, aproape sub streșini,—Iașul cu ilustra *Bolta Rece*, la care ajungeai pe niște străzi tăcute pe care, primăvara, întâlneai ici și colo, pe sub liliecii plecați peste zaplazuri, cite o păreche îndrăgostită (azi or fi avînd 40 de ani!)—Iașul cu acea nobilă *Bolta Rece*, care azi nu mai este, și unde s'au spus atîtea lucruri naive, dar mari, unde s'au destăinuît între prieteni atîtea amoriuri primăvăraticе, unde s'a recitat atitea nopți întregi Eminescu—unde am visat un viitor strălucit, sub stelele blinde, care, etc, strălucese și azi—deasupra altor capete visătoare!

Iubite amice, nu ți-am făcut o „critică“,—n'am rîgazul trebuitor, și probabil că nici n'ași putea s'o fac: Am asistat atît de aproape și-am fost a-

mestecat atît de mult în lucrurile, pe care le-ai povestit, încît n'am nici perspectiva, nici, poate, imparțialitatea necesară ca să te „judec“... Îți mulțumesc însă, din inimă, și pentru momentele de plăcere, pe care mi le-au produs schițele tale, și, mai ales, pentru momentele de dulce tristetă, cu care am cetit istoria anilor noștri tineri!...

Ce frumos, ce romantic era pe-atunci, iubite amice! „Ce frumos era la sfîrșitul veacului al nouăsprezecelea!“ cum spunea, cu o nuanță de glumă ca să-și ascundă emoția, prietenul nostru N., astăvară la Mănăstirea Neamțului, în acea sară, cînd mai mulți din generația noastră, bărbați și femei, stăteam în cerdacul Părintelui Ioachim, în fața întunecatului Pleș, torcind firul amintirilor tineretii noastre!...

G. I.

A. D. Xenopol. *Les Roumains*. Histoire. Etat matériel et intellectuel. Paris. Ch. Delagrave. 151 p.

Acest volumuș cuprinde cele 8 conferințe, pe care ilustrul nostru istoric și eugciător le-a ținut la Collège de France. În prima conferință, care tratează despre rasa latină, se găsește considerații politice generale, care deșteaptă cel mai viu interes. D-sa arată cum rasa latină deși are 109 milioane de indivizi și e superioară numeric celei germane, care nu are decît 89 milioane, e față de aceasta în condiții de inferioritate, căci origina diversă și configurația geografică bine delimitată prin munți, au avut ca rezultat să formeze în trei țări, trei popoare, fiecare din ele alcătuită prin limbă, instituții, istorie, un organism diferit. Pe cînd popoarele divergente se alcătuiesc rasa slavă și cea germană sînt mici și slabe comparate cu masa cea mare și ar putea fi ușor înglobate în corpul comun, la Latini însuși trunchiul e împărțit în trei mari ramuri, din care nici una nu posedă forța de a absorbi pe celelalte. De aci inferioritatea

politică și cea economică a rasei latine. D. Xenopol susține că politica popoarelor latine va trebui în viitor să tindă a le reuni într'un singur mănunchiu, ele vor trebui să se apropie prin interesele lor, și să se solidarizeze împotriva celorlalte două rase care se luptă pentru întâietate. Prin situația lor particulară, Româniile desigur nu pot face cauză comună cu Latiniile din occident. Strinși între rasa slavă și cea germană, ei trebuie să-și apere existența prin alte mijloace. Cel mai eficient ar fi alianța cu un popor de rasă complect străină: Ungurii, care se găsește absolut în aceeași situație cu Româniile. Dar pentru aceasta ar trebui ca Ungurii să renunțe la politica lor de maghiarizare a elementului românesc din țările subjugate, politică care nu va putea niciodată să atingă scopul său monstruos. Celelalte conferințe tratează în trăsături conexe dar viguroase despre originea poporului român, rolul Românilor în timpul renașterii, despre influența intelectuală și politică a Franței în țările române, despre Româniile din țările subjugate, despre starea economică și intelectuală a poporului român. Vorbind despre clasele noastre sociale d-sea nu se sfiește de a spune câteva din acele dureroase adevăruri, care izbesc pe toți oamenii care cugetă și care simt. „Clasa boerilor care-și mărea averile pe spinarea țaranilor, a fost înlocuită prin clasa noastră dirigentă întregă, mult mai numeroasă, având mai multe treburi, ducând o viață asemenea cu cea a clasei cultivate a unor popoare de multă vreme civilizate și apăsarea poporului de jos a devenit mai grea ca cea de odinioară“.

„Pe cînd oamenii și femeile de societate, rouniți într'un salon nu numai în București sau în Iași dar și în unele capitale de județ samănă cu reprezentanții celei mai alesc societăți pariziene, țararii romini nu sînt, din punct de vedere intelectual și moral, mult deosebiți

de strămoșii lor de acum două mii de ani, Dacii. Și e ușor de înțeles că o civilizație atît de pretențioasă nu poate fi suportată fără grele suferinți de un popor atît de înapoiat. Există un dezechilibru între bază și clădirea ridicată pe ea, și cu cît clădirea se înalță, cu atît dezechilibrul devine mai accentuat“. Cu drept cuvînt d-sea crede: „că problema pe care statal român e chemat a o rezolva, este ridicarea condiției materiale, intelectuale și morale a clasei, care suportă pe umerii săi toată greutatea civilizației“.

O. B.

***

I. D. Protopopescu. *Mișcarea cooperativă*. — București, Tip. „Cooperativă“. 1909. Pref. 2.50 l.

Literatura cooperatistă, de și bogată, nu cuprinde decît foarte puține studii asupra cooperăției în general. Cele mai multe tratate, care se ocupă cu această chestie, analizează numai un anumit gen de cooperăție, sau descriu mișcarea cooperativă numai dintr'o singură țară. Această observație e în special atît de adevărată în ceea ce privește literatura cooperatistă românească, în cît, dacă nu ne înșelăm, cartea decurînd apărută a d-lui Protopopescu despre „Mișcarea cooperativă“ e cel dintăi manual românesc de acest fel, în care putem găsi un studiu mai amănunțit asupra cooperăției în general și o descriere a întregii mișcări cooperative din diferitele țări ale Europei. Lucrarea d-sale umple, așa dar, un mare gol, de pe urma căruia sufereau până acum mai ales numeroșii noștri conducători de cooperative de la sate, neștiutori de limbi străine, care ar fi voit să-și completeze cunoștințele lor în această direcție.

Autorul își împarte cartea sa în patru părți, precedate de un scurt capitol introductiv, din care relevăm următoarea definiție a cooperăției: „Societățile cooperative sînt întreprinde-

rile de producție sau de vânzare în care cîștigurile obținute asupra vânzărilor, dacă nu sînt repartizate la un fond de rezervă, sau de mîrire, sau la o instituție de interes colectiv, sînt restituite însuși cumpărătorilor proporțional cumpărărilor făcute". Definiția ni se pare necompletă și chiar greșită. În adevăr ea nu cuprinde cooperativele de credit, care nu sînt întreprinderi nici de producție nici de vânzare, și apoi din această definiție ar reeși că beneficiul realizat prin cooperatie se împarte numai cumpărătorilor proporțional cu cumpărările făcute, pe cînd se știe că la cooperativele de producție, beneficiul se împarte lucrătorilor proporțional cu suma depusă de ei.

Întîia parte a lucrării cuprinde descrierea formelor cooperativei. Găsim aici caracterizate rînd pe rînd și în chip succint principiile: cooperativ pur, corporativ, sindicalist și mutualist, care toate după părerea autorului ar intra cu cîteceva în fenomenul modern al cooperativei și apoi fără o prea mare legătură se trece la partea a doua, în care se analizează pe larg cooperatia și diferitele ei ramuri. Clasificarea cooperativei, pe care o face în această parte d. P. în „Cooperative de consum“, „Coop. de producție“, „Coop. de credit“, „Coop. agricole“ și „Alte forme de cooperative“, nu e dintre cele mai fericite. În adevăr în primul rînd nu găsim în ea un criteriu unic de clasificare, căci diferitele forme de cooperative agricole pot intra foarte bine în cadrul celor trei diviziuni precedente, dacă menținem criteriul care a servit la clasificarea acestora și nu introducem criteriul nou de: întreprinderi orășănesti și agricole. În al doilea rînd rubrica „Alte forme de cooperative“, nu ne spune nimic în privința caracterului cooperativei care se fac parte din ea, așa că de fapt totul se reduce în această privință la o descriptio per enumerationem simplicem. Celelalte capitole din

această parte sînt referitoare la modul în care se crează o societate cooperativă, la federale, la foloasele cooperativei etc. În un paragraf special se discută chestia dacă cooperatia trebuie considerată ca scop sau mijloc. Autorul se arată în această privință partizan al școlii din Nîmes. El consideră cooperatia ca scop ultim și are convingerea, că prin întărirea ei se va putea ajunge la suprimarea concurenței, care după părerea sa nu e un factor permanent și etern de evoluție socială, ci un efect vremelnic al actualei structuri economice a societății și merit să dispară odată cu modificarea acesteia. În partea a treia, care se ocupă numai cu faptele, găsim o admirabilă descriere a mișcării cooperative din diferitele țări ale Europei, în care ea a luat o dezvoltare mai mare, și din Statele-Ūnite. În trăsături scurte și precise ni se dă un tablou viu al mișcării cooperative din fiecare țară în parte, cu toate caracterurile specifice, pe care le-a înbrăcat în fiecare din ele principiul mîndros al cooperativei. În ultima parte a lucrării sale, în care autorul se ocupă de România, se face mai întai o descriere a situației păturilor sociale de la noi și a crizelor agrare și evrești, după care apoi ni se arată, prea pe scurt poate, ce influență poate avea mișcarea cooperativă în România și rezultatele, pe care le-a dat pînă acum.

În rezumat lucrarea d-lui P. e o foarte bună carte de vulgarizare. Fără a intra în prea multe amănunțimi, autorul a știut să aleagă faptele cele mai esențiale, pe care le-a clasat și expus cu multă limpezime și pricepere. Acest lucru nu e unul dintre cele mai mici merite ale lucrării sale, dat fiind nemăsurata bogăție și varietate de fapte pe care le găsim în materie de cooperatie. În ceea ce privește partea teoretică a mai tuturor chestiunilor studiate de el, se vede bine că Dl. P. a fost puternic influențat de acel litan al

cooperației franceze, realist și utopic în acelaș timp, interesant și atrăgător totdeauna, pasionant chiar citeodată, care e Charles Gide.

E. T.

E. H. Shackleton. *The Heart of the Antarctic.* 2 vol. Edit. William Heinemann, London, 1909.

Serierea exploratorului Sh. o întovărășită de-o introducere scrisă de d. *Hugh Robert Mill.* Această introducere dă o privire istorică asupra explorărilor regiunilor polare sudice până la expediția *Nimrod*, condusă de exploratorul Sh.. Din această introducere vom da numai câteva date, mulțumită cărora cetitorul își va putea da sama, pe de-o parte de progresul făcut în înaintarea spre sud, iar pe de alta de marile pas săvârșit de exploratorul Sh.

Intre anii 1773—75, expediția condusă de *James Cook* atinge $71^{\circ} 10'$ latitudine sud. Abia la 1823, această latitudine e întrecută de expediția condusă de *James Weddell*, care atinge $74^{\circ} 15'$ lat. sud. Le 1841, *James Clark Ross* ajunge la $78^{\circ} 4'$, iară la 1842 ajunge la $78^{\circ} 11'$ lat. sud.

La, 1900 exploratorul *C. E. Borchgrevink* atinge $78^{\circ} 50'$ lat. sud; iar în 1902, exploratorul *Robert F. Scott*, întovărășit de *Shackleton* și *Wilson* ating $82^{\circ} 17'$ lat. sud. Aceste două din urmă latitudini au fost atinse pe jos. La 9 Ianuarie, exploratorul *Shackleton*, întovărășit de *Adams*, *Marshall* și *Wild*, ating $88^{\circ} 23'$ lat. sud. Dintr-o dată un câștig de 6° lat. merită să fie cunoscut. În ce condiții s'a făcut acest câștig? Iată după jurnalul zilnic al exploratorului: „*Ianuarie 8.* Iarăși toată ziua în sacii noștri, suferind grozav fizicește de mini și picioare, degerate, și de foame; dar suferind mai mult sufletește (mentally), fiindcă nu putem pleca spre sud și numai stăm zăcînd aici tremurînd. Din cînd în cînd unul din picioarele tovarășilor noștri e pe ducă, iar nenorocitul miserabil

trebuie să-și scoată piciorul din sacul de culcare și piciorul lui înghețat să fie readus la viață, așezîndu-l sub cămeșă și pe pielea vecinului său, cel puțin tot așa de nenorocit. Trebuie să înaintăm ceva mai mult spre sud, cu toate că merindea-i pe sfîrșite și noi ne istovim zăcînd în frig, căci cu 72° de ger vîntul tale prin corțul nostru subțire“... „cum încetează, ne sculăm și într-o goană spre sud. Simt că acest marș trebuie să fie limita noastră. Avem așa de puțină mîncare și la această înaltă altitudine—11.600 ft (3500 metri) cu greu se mai poate ținea ceva căldură în trupurile noastre...“ (Vol. I, pa. 347).

„*Ianuarie 9.* Ultima noastră zi spre sud [(outwards)=(înainte)] Am întins arcu și-am tras ultima săgeată și rezultatul e latitudine $88^{\circ} 23'$ sud, longitudine 162° est. (We have shot our bolt, and the tale is latitude, etc). Vîntul s'a domolit la 1 a. m. și la 2 a. m. ne-am sculat și am mîncat. La 4 a. m. am plecat spre sud cu *Union Jack*, dat de regină, cu un cilindru de alamă conținînd documente de așezat la cel mai departat punct spre sud, aparatul fotografic, ochiene și compasuri. Pe jumătate alergînd, pe jumătate mergînd, pe o suprafață mult întărită de viscolul recent, la ceasurile 9 a. m. eram la $88^{\circ} 23'$ sud. Ni se părea ciudat să mergem așa fără să tragem din greu, cărînd visul cel rău al unei sănii după noi. Am împlîntat steagul Maiestății Sale și pe celalt *Union Jack*, după aceea, și am luat în stăpînire platoul în numele Maiestății Sale. Pe cînd *Union Jack* flutura în vîntul de gheață ce ne pătrundea la ciolano, ne-am uitat spre sud cu puternicele noastre ochiene dar n'am putut vedea nimic decît întinderea moartă de omăt alb. Cum se întindea platoul spre sud fără nici o întrerupere, ne-am încredințat că ținta pe care n'am putut-o atinge se află în întinderea aceasta. Am stat numai câteva minute

și apoi luând steagul Reginei ne-am grăbit înapoi, mîncînd pe cînd mergeam, din merindea noastră ca vai de capul nostru și am ajuns la cortul nostru cam pe la 3 p. m. Eram așa de rupți de osteneală că după amiază am făcut numai două ceasuri de marș și am poposit la 5.30 p. m. Temperatura era de minus 19° Fahr.. Spre norocul nostru urmele noastre n'au fost astupate de viscol, ci dimpotrivă stăteau deslușite făcînd o carare ușor de urmat. Spre casă de-acum cel puțin. Oricare ar fi părerile de rău, noi am făcut tot cît s'a putut." (vol. I p. 348)¹⁾

Atingerea polului geografic însă are mai mult o importanță sportivă, care pune în evidență individualitatea exploratorului, iar meritele acestuia se resfrîng și asupra națiunii din care face parte. Aceasta atingere a polului geografic ar căpata un interes științific numai cînd s'ar putea stabili acolo un observator meteorologic. Situația însă pe care o ocupa cartierul de iarnă al expediției putea concura chiar e' o stațiune meteorologică așezată la polul geografic. În adevăr, așezat la capul *Royds*, cartierul de iarnă avea la răsărit, la o distanță de 15 mile vulcanul activ *Erebus*, a cărui înălțime e de 13.000 picioare (peste 3.900 metri) în cît „conul vulcanului servea ca o scară gradată, pe care se putea ceti curenții variați de aer după cum li oglindeau nouri în mișcare aparținînd acestor curenți; dar în afară de aceasta mai era și admirabila coloană de vapori a vulcanului, care indica prin mișcările ei într'o parte și alta direcțiunea de mișcare a curenților mai 'nalți. În timpul erupțiilor violente coloana de vapori se ridica la peste 20.000 de picioare de-asupra nivelului mării" (Un

picioar=0.33 centimetri) (Vol. II pg. 376 Appendix V meteorology by Professor T. W. Edgeworth David and Lieutenant Adams).

Cînd la 22 Februarie 1908 vasul *Nimrod* a părăsit *Mc. Murdo Sound*, lăsînd la capul *Royds* expediția polară, barataca pentru iernat și grajdul pentru caii aduși din *Mandciurea* erau gata sau aproape gata. Expediția polară, rămasă pe uscat să ierneze, se compunea din 16 persoane din care una cu un rol foarte modest dară practic: bucatarul. Din cele 15 persoane am văzut mai sus că 4 au cercat să atingă polul geografic. Alte 3 persoane, și anume Profesorul *Edgeworth David*, *Douglas Mawson* și *Alistair Mackay*, au avut însărcinarea să atingă polul sud magnetic. Acest grup s'a pus în marș la 5 Octombrie 1908, iar la 16 Ianuar 1909 au atins polul magnetic la 72° 25' lat. sud, 155° 16' long. est. „Temperatura cînd am ridicat steagul era exact 0° Fahr.. Pentru noi toți era o satisfacție și o ușurare că la urma urmei după atîtea zile de muncă, de greutate și primejdii am fost în stare s'aducem la îndeplinire instrucțiunile conducătorului nostru și să îndeplinim dorința lui Sir James Clarke Ross de-a atinge polul magnetic sudic, după cum el l'a atins în 1831 pe cel nordic. În același timp eram prea din cale afară de vlăguți ca să fim capabili de vre-un entuziasm". (Vol. II, p. 181).

În afară de această grupă de explorare, o alta compusă din *Armstrong*, *Priestley* și *Brocklehurst* au avut însărcinarea să studieze mai cu de-amănuntul țărnul muntos al lui *South Victoria Land*. Restul din ceilalți membri ai expediției au făcut studii științifice în apropierea cartierului de iarnă, întrebunțînd automobilul pentru distanțele mai mari, sau au ajutat la caratul proviantului la diferitele depozite pentru echipe de exploratori. Cele două Appendice din vol. II arată bogăția ma-

1) Temperatura e dată în grade Fahrenheit. Formula pentru transformarea gradelor Fahrenheit în centigrade e:

$$C^{\circ} = \frac{(Fahr.^{\circ} - 32)5}{9}$$

terialului științific adunat de această expediție în: Biologie, Fizică, Chimie, Optică, Magnetism, Geologie, Meteorologie, Hydrologie, Mineralogie și Geografie. Pentru studiul luminii și al culorii expediția a avut pe artistul *G. E. Marston*, mulțumită căruia volumele sînt întovărășite de 12 planșe colorate cu vederi polare, în afară de cele peste 250 planșe fotografice în afară de text.

Intreaga expediție a fost organizată și condusă de exploratorul *Shackleton* și, mulțumită priceperii și energiei sale, rezultatele strălucite căpătate n'au costat nici o viață omenească, iară boala polară, scorbutul, n'a atins pe nici un membru al expediției. Dar ca cetitorul să-și facă o idee mai clară de meritele lui *Sh.*, voi da cîteva cifre. Intreaga expediție a costat peste 44.350 livre sterlinge (o livră st=25 lei), din această sumă vasul *Nimrod* a costat peste 9000 l. s., iară peste 6000 l. s. lefle membrilor expediției. Cei 15 cai din Manciurea cu transportul, hrana și hămurile peste 1500 l. s. cei 9 cini Eșchimoși și hrana lor peste 126 l. s. Echipamentul expediției peste 4000 l. s., iar hrana pentru cei 16 din expediție peste 2000 l. s. (pentru detalii v: Vol. II Appendix X). Guvernul englez și cel din Noua Zelandă au contribuit cu aproape 22.000 l. s., restul până la completarea sumei de 44.350, parte a fost subserieri particulare, iară parte împrumutată de *Sh.*, pe care trebuie să-i plătească din vânzarea volumelor și (înerea de conferinți).

Dr. N. Q.

***
Edmond Cramausse. *Le premier éveil intellectuel de l'enfant*. Paris, F. Alcan, 1909, Prix 2.50.

Lucrarea de față e o contribuție folositoare la studiile tot mai numeroase ce se fac asupra psihologiei infantile. Preciziunea, cu care sînt notate observațiile, ce autorul le-a făcut în special asupra celor patru copii, a căror dez-

voltare sufletească a urmărit-o în deosebi, mulțimea și varietatea acestor observațiuni,—fac ca lucrarea aceasta să poată servi pe de-o parte ca un control și o rectificare, iar pe de alta ca un adaos și o explicație a celor expuse deja în studiile anterioare ale lui *Baldwin*, *Egger*, *Pérez*, *Taine*, *Sully* și alții.

Deși, după cum însuși autorul recunoaște, între actele sufletești nu se poate face o separație precisă, și prin urmare aceste acte nu se pot studia cu totul izolate unele de altele, totuși pentru ca expunerea să fie mai sistematică, și pentru a proceda dela simplu la complex, el împarte lucrarea sa în următoarele capitole: *Sensațiunile*, *Asociația*, *Intuiția*, *Limbajul*, *Concepția*, *Judecata* și *Raționamentul*.

Această împărțire îi dă puțința de a urmări în mod progresiv dezvoltarea sufletească a copilului, iar o concluzie generală, care formează cel din urmă capitol al cărții, adună și rezumează constatările, la care autorul ajunge pe baza faptelor expuse în lucrarea sa.

Nu vom încerca aici să rezumăm esența și valoarea ei o formează tocmai faptele și observațiile expuse—adică ceea ce nu se poate rezuma. Și nici nu vom recomanda cartea lui *Cramausse* celor ce doresc să aibă o privire generală asupra psihologiei copilului. Cu toată tendința autorului de a teoretiza, lucrarea lui e totuși pentru specialiști, nu e o sinteză, ci una din aceste pietre care vor servi la clădirea viitorului edificiu.

Cei ce doresc însă să aibă oarecare norme asupra modului cum trebuie cercetată și interpretată viața sufletească a copilului, și un cadru general pentru observații în direcția aceasta, vor găsi un bun sprijin și îndrumător în lucrarea modestă și interesantă a lui *Edmond Cramausse*.

L. Dugas. *Le problème de l'éducation*. Paris, F. Alcan, prix 5 fr.

Profesorul Dugas, conferențiar la universitatea din Rennes, ne dă în această nouă lucrare a sa cursul de pedagogie pe care l-a ținut la acea universitate. Lucrare mai mult dogmatică și teoretică, lecțiunile acestea nu sînt propriu zis un curs de pedagogie; după cum chiar titlul arată, autorul și-a limitat subiectul său, luîndu-și ca obiect al cercetărilor sale „problema educației“.

Care e „problema educației“? Autorul caută să justifice titlul, pe care l-a dat volumului său, spunînd că problema educației e una singură: ea merge de la *educația negativă* la *educația integrală*. Dar chiar din această definiție vedem că el apropie două puncte de vedere deosebite, căci pe cînd educația negativă privește mijloacele prin care și modul cum se face educația (dacă trebuie să creăm în educație, ori numai să ajutăm natura), educația integrală privește cîmpul pe care-l îmbrățișează educatorul în opera sa (cantitatea și varietatea cunoștințelor ce trebuie să dea elevilor).

De asemenea vom găsi problema și puncte de vedere deosebite, dacă vom urmări celelalte capitole ale lucrării conferențiarului de la universitatea din Rennes. În adevăr între *educația negativă*, care formează partea I a volumului, și între *educația integrală*, de care se ocupă în partea a V-a cărții sale, autorul studiază în partea a II-a *educația formală* față de *educația materială* (deci e vorba de scopul educației) în partea a III-a *educația atrăgătoare* (iarăși mod și mijloace de educație), și de *educația voinței* (deci un capitol special din pedagogie).

Evident dar că toate aceste capitole așa de diferite nu se pot reuni într'un tot unic, și autorul ne-a dat mai curînd o serie de studii de pedagogie decît un sistem unitar.

Dacă însă ne mulțumim să luăm car-

tea lui Dugas așa cum este, avem în ea o lucrare plăcută, interesantă și folositoare, deși nu o putem recomanda decît acelor care au oarecare pregătire în domeniul filozofiei, lucrarea fiind, cum am spus mai sus, mai mult teoretică, și fiind făcută pentru studenții de la filozofie.

Autorul a analizat doctrinele celor mai însemnați pedagogi, căutînd să le explice și să le completeze unele prin altele, să le pue de acord uneori și să scoată întotdeauna cea ce e bun din fiecare: după cum singur ne spune, a încercat să facă să iasă adevărul din ciocnirea și din opoziția doctrinelor.

Dar analiza aceasta a doctrinelor pedagogice nu e singurul merit al lucrării. Autorul are vederi personale interesante, observații ingenioase, iar unele creștînii, cum, de pildă, rolul obișnuinței cu supunerea în formarea voinței, avantajele educației atrăgătoare, necesitatea efortului personal a copilului pentru a se forma, relele educației premature, și altele sînt discutate cu multă pătrundere și cunoaștere a sufletului omenesc. De altfel autorul e cunoscut ca un fin și subtil analist psiholog din lucrările sale anterioare, iar expunerea sugestivă, argumentarea strînsă și stilul limpede fac plăcută această carte, care e interesantă chiar atunci cînd nu ne dă concluzii precise, ci ne lasă mai mult să simțim cea ce-i adevărat și bine din arătarea aceia ce e greșit și rău.

M. C.

***

Dr. Gheorghe Alexici. *Elevilor mei*. Discurs de deschidere [a cursului de filologie romînă] ținut la Universitatea din Budapesta (22 Ianuar 1910). Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1910, 1 broș. în 16 de 13 p., fără preț.

Se știe că acum în urmă guvernul unguresc a impus ca profesor de istoria limbii și literaturii romine la Universitatea din Budapesta pe un domn Șeghescu, cunoscut în știință printr-o

obscuritate desăvirșită, în contra d-lui Gh. Alexici, care de douăzeci de ani lucrează în ogorul filologiei romine și maghiare și de paisprezece ani e chiar privat-docent la Universitatea din Budapesta.

D. A. a profitat de lecția de deschidere a cursurilor din semestrul II pe anul școlar curent spre a-și expune activitatea științifică de două decenii. Este o activitate pe care o stimăm cu atît mai mult cu cît actualmente în Transilvania filologia e cu totul neglijată de Romîni.

G. P.

***
Paul Mantoux. *A travers l'Angleterre Contemporaine*. Un volum 282 p. Paris, Félix Alcan, éditeur, 1909.

În seria de studii, ce formează volumul de față, d. Mantoux fixează cu atenție și imparțialitate cîteva trăsături din fizionomia Angliei contemporane. Necăutînd să dea un tablou complet al acestei țări și al evoluției sale democratice, el a putut evita generalizările, ce nu pot cuprinde în cadrul lor rigid realitatea în veșnică mișcare. Căci, cînd vrei să descrii instituții politice și șociale, care sînt în plină transformare, și cînd prezentul, între supraviețuirile trecutului și aspirațiile viitorului, ni se prezintă bogat în contradicții și nesigurantă, e tot una de îndrăzneț lucru a pretinde să descrii tot întreg acest prezent în complexitatea sa agitată, ca și de a pretinde să fixezi dinainte rezultatele apropiate ale agitațiilor ce-l frămîntă" (p. II). Preferînd să urmeze pas cu pas viața poporului englez, autorul a reușit să noteze cu precizie și nuanțare bogată transporturile patriotice ale lumii londoneze în vremea războiului sud-african, și să ne dea o analiză pătrunzătoare a imperialismului și patriotismului englez vechiu și, se înțelege nu totdeauna lipsit de forme egoiste și brutale. Trei părți din volumul său autorul le-a consacrat în des-

crierea și analizarea mișcării democratice. Asupra acestei părți ne vom opri mai mult. În *socialismul municipal la Londra* ni se arată cum Landonojii au susținut partidul *progresist* din *Consiliul Comitatului* din Londra, a cărui inspirație generală e socialistă, timp îndelungat. Acest consiliu a căutat și, în parte a reușit, să municipalizeze liniile de tramvaie, exploatîndu-le în regie, să impună antreprenorilor, dependenți de el, o mai bună tratare a lucrătorilor, lucrînd mină în mină cu Trades-Unions, să construiască case pentru săraci, dărîmînd cartiere întregi, nesănătoase; a căzut însă încercarea lui de a expropria Compania apelor, care exploata populația neomeneste.

O mare parte din lucrători, elita lor, organizați în acele sindicate, Trade-Unions, recunoscute formal prin legea dela 1875, bucurîndu-se de mai bune condiții de muncă, pe de o parte perduseră simțul de solidaritate față de lucrătorii neasociați, pe de alta, conștienți de puterea sindicatelor, erau ispițiți să abuzeze de ea, uzînd de procedee tiranice. Cîteva greșeli, care au indignat opinia publică și le-au atras sentințe judecătorești, ce ruinau finanțele asociațiilor și puneau în chestiune securitatea și drepturile lor elementare, i-au făcut să se gîndească și la restul lucrătorilor, ce nu erau intrați în Trade-Unions, dezvoltîndu-le conștiința de clasă, să cugote deci la o acțiune parlamentară, organizîndu-se în partid. În conferința dela *Newcastle* din 1903 s'a hotărît ca deputații tuturor Unionilor să lucreze de comun acord, s'a instituit o casă comună, a cărei fond e destinat cheltuelilor de alogere a candidaților fixați și întreținerea deputaților în capitală. Partidul uvrior, reprezentant al Unionilor, nu *Independent Labour Party* care e socialist, nu are un program bine definit; căci Uniunile, mai revoluționare în practică decît în teorie, refuză să vadă dincolo de necesitățile

momentului; o profesie de credință socialistă ar compromite pe șefii lor.

Alegerile din 1906 au dat partidului uvrier treizeci de mandate. Influența acestor deputați, care s'au aliat cu liberalii, păstrându-și libertatea de acțiune, s'a resimțit imediat: în două luni de sesiune s'a votat o propunere de lege asupra cantinelor școlare; Camera s'a pronunțat asupra principiului de pensii pentru bătrânețe; a examinat amendamentele de adus legii asupra accidentelor muncii, legea de opt ore în mine, în fine s'a abordat chestia iritantă a responsabilității legale a Uniunilor și s'a rezolvat favorabil pentru ele, grație abilității tactice a lui Campbell Bannerman. Astfel acțiunea legislativă a lui Labour Party, care nu e un partid socialist, așa cum se înțelege pe continent, căutând ea pe bazele actualei societăți să amelioreze condiția economică, socială și politică a muncitorilor, a dat rezultate îmbucurătoare.

Dar nu numai atât; a dat și continuă să dea, în chestia școlară, un puternic sprijin liberalilor care vor să ia pe sâmbatul direcția școlilor, și în lupta contra Camerei lorzilor.

Dar cu aceasta intrăm în ultima parte a volumului, în *Transformările recente ale constituției britanice*. Constituția engleză se modifică în importanța diferiților săi factori; mai întâi, parlamentul așa de puternic altă dată tinde să devie un simplu birou de înregistrare al legilor propuse de cabinet. Importanța acestui din urmă din contra a crescut; acest comitet de câteva persoane, ieșit din unul din partidele reprezentate în parlament, exercitează dreptul de discuție în toată plenitudinea,

și camerele nu fac decât să ratifice hotărârile lui. Puterea cabinetului se concentrează în minele primului ministru, șeful majorității; el fixează ordinea de zi, cere închiderea discuției, și, cind majoritatea pare obosită, sau se arată dispusă la revoltă, cere dizolvarea Camerilor, căci, în realitate, el nu-i responsabil față de ele, ci față de alegători; puterea lui depinde de întregul corp electoral, și cit națiunea îl susține, exercită o adevărată suveranitate.

O limită a influenței sale prea mario întâlnește șeful guvernului în influența regelui, care tinde să ia primul rol în conducerea statului, cu aprobarea tacită a națiunii, care, cită vreme voința sa nu e zădărnicită, vede cu plăcere în el un sfătuitor influent și înțelept.

În fine chestia școlară și chestia bugetului, unde Camera lorzilor a pus în eșec voința națională, a adus în discuție existența acestei camere hereditare și neresponsabile. Preziceri asupra rezultatului final al conflictului între cele două Camere, dat fiind spiritul de concasă și compromisuri ale politicii engleze, nu ne pot face.

Concluzia, dacă trebuie să tragem una, asupra psihologiei poporului englez, așa cum reeșă din aceste fapte, ar fi: luptele politice, sociale, școlare nu se dau în numele teoriilor și principiilor generale și abstracte, ci în numele intereselor particulare și concrete. Dacă este un idealism, el nu e rațional și filozofic, ci practic, născut din sentimente și trebuinți morale.

O astfel de expunere însă în mod necesar e o generalizare în paguba realității vii, plină de nuanțe; de aceea d. Mantoux trebuie citit.

A. B.

Revista Revistelor.

Convorbiri literare (Ianuarie).

Cînd am scos „Viața Romînească”, în Martie 1906, am căutat să dăm revistei noastre cea mai bună organizare posibilă. Am examinat tot felul de reviste străine, ne-am gândit la nevoile noastre culturale,—însufărșit am făcut tot ce am crezut noi că e mai potrivit pentru a da publicului celitor, sub diferite forme, ceea ce l-ar putea interesa și instrui.—De aceea, pe lângă articole și nuvele, cum se obișnuia până atunci în revistele romîne, am creat o mulțime de rubrici: „Recenziile”, pentru a ținea publicul în curent cu producțiile literare și științifice din țară și străinătate; „Revista Revistelor”, pentru a pune pe cititorii noștri în pozițiune de a ști ce se publică în periodicele naționale și străine; „Mișcarea intelectuală în străinătate”, pentru a da celitorilor noștri, lunar, lista operelor mai însemnate străine în diferite domenii ale științei și literaturii; „Scrisorile dela frați”, pentru a face cunoscut Romînilor din Regat viața politică, socială și culturală a celorlalți Romîni și pentru a strînge, astfel, legăturile sufletești între toți fiii acestui neam.—„Convorbirile literare” n-au întîrziat a ne copia. Lucrul ne-a bucurat, ba ne-a și măgulit... Dar revista aceasta, probabil pentru că e fudulă mai mult decît este permis cuiva acest vițiu, se vede că se simțea jonată că trebuie să ne copieze. Și, ca să facă diversione, cu cît ne copia, cu-atît ne injura! Și-a creat, și ea, „Recenzii”, „Revista Revistelor”, „Scrisori din Ardeal și Bucovina”,—dar ne injura din ce în ce mai mult... Mai rămăsese „Miscellanea”... Și, cu începutul acestui an, a făcut și acest pas. Rubrica noastră, la „Convorbiri”, a devenit: „Însomnări privitoare la istoria culturii ro-

mînești”... Și, ați înțeles de sigur, că, cu acest prilej, bătrîna revistă ne injură din nou! Așa dar, e o tactică, care nu se desminte... Deocamdată, cunoscutul om de litere d. Mehedinți, nu a prea avut ce spune în rubrica nou înființată (că nu e deprins cu ea) și a reproduș un articol al d-lui Rodion dela „Opinia”. Dar a ținut să colaboreze și d-sa cu d. Rodion, și a scris o perlă intitulată *Politica în literatură*, îndreptată împotriva d-lui Gherea și în care spune lucruri așa de ne mai auzite, încît ne vom face plăcerea s-o reproducem în „Miscellanea” din numărul nostru viitor.

Într'un articol-manifest („La începutul anului”) iscălit de un *Spectator*, acest superficial și igorant „spectator” al literaturii romîne susține că la „Contemporanul” d-lui Gherea se publică versuri și proză „nepatriotică”,—„spectatorul” vrea să zică socialiste,—pe cînd *toată* lumea știe că d. Gherea a avut polemici lungi cu diferiți publiciști, care găseau că la „Contemporanul” e o mare contradicție între ce scrie d. Gherea și între literatura „burgheză”, în genere *eminesciană*, a colaboratorilor d-lui Gherea.

Luceafărul (X, 4).

„Luceafărul” continuă publicarea răspunsurilor asupra „poporanismului”. De data asta își dau părerea poeții I. Adam și Caton Teodorian. Ne camiau de sus, și se fujgijase excesiv de intangibilitatea artei.

La „Cronică”, se publică diferite articole scrise cu prilejul morții d-nei Adelina Tăslăoanu, cu dispariția căreia societatea romînească sibiiană a pierdut o femeie de inimă, iar literatura romînească o modestă, dar harnică și simpatică scriitoare. Ne asociem și noi la doliul d-lui O. Tăslă-

oană, incredințându-l de adinea noastră părere de rău și-l rugăm să primească condoleanțele noastre.

Revista politică și literară (Blaj, Ianuarie).

D. Aurel Ciato deplînge, în termeni corecți și respectuoși, atitudinea luată dăunăzi în Parlament de către d. P. Carp în chestia Romînilor din Ardeal. — D. Ciura, în „cronica literară“, are cuvinte bune pentru volumul colaboratorului nostru d. Pătrășcanu, pe care-l recomandă publicului. Se reproduce schița d-lui Pătrășcanu „In tren“.

Jumineea Literară (Cernăuți, Ianuarie).

Număr închinat lui Creangă și șezătorilor Societății Scriitorilor Romîni în amintirea acestui mare scriitor. Cuprinde proză și versuri de membrii S. S. R. care au luat parte la acele șezători și de colaboratorii revistei. Remarcăm „Prologul“ ce d-nii Anghel și Iosif l-au scris pentru reprezentarea „Cometei“ la Teatrul Național, care însă a rămas nereprezentată.

Campăna (Ianuarie).

Această revistă pur literară, care se deosebește prin frumusețea scriiturii, nu poate fi recenzată — vom să zicem rezumată. Trebuie celîtă. — Ținem totuși să ne exprimăm admirația pentru articolele d-lui Sadoveanu despre Creangă, scrise cu o mare și adîncă duioșie și pietate. Articolul intitulat *Sfat cu Ioan Creangă*, socotim că va rămînea. Niciodată genialul *făran* dela Humulești n'a fost evocat ca în această schiță scurtă a d-lui Sadoveanu. Ce lucru mare ar face d. Sadoveanu, dacă și-ar lua sarcina să scrie viața lui Creangă, viața acestui scriitor unic, care nu va avea niciodată păreche, pentru că viața pe care a zugrăvit-o și care l-a produs pe dinsul, s'a dus pentru *totdeauna!*

Convorbiri Critice (25 Decembrie și 25 Ianuarie).

D. Lovinescu, într'un manifest intitulat *Dis manibus sacrum*, anunță

că va scrie „cel puțin 20 de volume“ despre scriitorii mai vechi. (Se vede că încă nu i-a socotit bine). Douăzeci de volume de critică impresionistă! Șase mii de pagini de *impresii!* E o doză care poate neurasteniza un regiment de roșiori!... Această hotărîre, ne spune autorul, i-a inspirat-o Eliade Rădulescu, care i s'a arătat în vis și l-a conjurat să scrie cele „cel puțin 20 de volume“...

În numărul din urmă, d. Dragomirescu susține că revista d-sale le întrece pe toate celelalte, și din punct de vedere al criticii, și din acela al producției literare. Ba încă mai adăogă că ne-a pus pe toți pe calea binelui. Bine face d. Dragomirescu că scrie asemenea lucruri, căci, vorba aia, d-lui Dragomirescu cu ești e mai fudul cu atîta i șade mai bine.

În același număr, cineva care iscătește *Sonia*, publică o „meditație“ în proză, intitulată: „In Ruină“. — Bucata aceasta a copiată cuvînt cu cuvînt din volumul „Versuri și Proză“, (1896) al neuitatului nostru prieten I. Păun (Pincio).

Acest lucru ni l'a făcut cunoscut un elev dela liceul din Botoșani, căci noi, din lipsă de timp, nu prea avem obiceiul să celim literatura cu care d. Dragomirescu își umple coljanele revistei sale.

Bine înțeles, că nu aducem nici o învinuire d-lui Dragomirescu, cum nu i-am adus nici în cazul d-lui Teohari, căci unui director de revistă nu i se poate cere să cetească tot ce s'a scris și, mai cu samă, să țină minte tot ce a celit.

Falanga. Unii cred că avem prea multe reviste. Noi nu sintem de această părere. Ciue scoate o revistă are motivele sale s-o facă, — și, oricît de multe ar fi, nu vedem nici un rău: Lupta pentru traiu, „concurența“, fiind tot mai aprigă, consumatorul, vom să zicem cîștitorul, nu va avea decît să cîștige.

Dealmitrelea *Falanga* nu este cu totul o revistă nouă. Ea este o colonie a „Convorbirilor critice“, alcătuită din câțiva scriitori din metropolă.

D. Dragomirescu, căruia i se pare că nu se exteriorizează destul în publicația sa lunară, a ținut să vie în mai des contact cu publicul, avînd de spus multe contemporanilor săi! Că fericit om trebuie să fie! Il simțim dela distanță. D-sa a descoperit, în urma atîtora, secretul fericirii: D-sa nu cere mult dela nimene și, cea ce e mai esențial acestei filozofii hedoniste, d-sa nu cere mult mai cu samă dela sine însuși.

Desigur că cel mai talentat scriitor al „Convorbirilor critice“ dela *Falanga* este d. Cincinat Pavelescu. Indiferent de valoarea ei, care variază, acestui om poezia îi este un lucru *natural*.

Cași Napoleon în *Lazii* al lui Victor Hugo, d. Lovinescu apare preluțindene cu Glykyon al său! D. Lovinescu, sintem siguri, își bate joc de ceilalți cu acest Glykyon. I-o spunem aici, ca să nu creadă că sintem și noi naivi. D-sa a mistificat odată citeva reviste cu „manuscrisul“ lui Eminescu despre „Geniu pustiu“, și de-atunci a prins gustul—cam perfid și pervers,—de a-și ride de contemporani... De altmintrelea, d. Lovinescu este un om de talent și, dacă i-am reproșa vre-un defect, apoi ar fi acela că are prea mult talent. Dar, la urma urmei, ce e vinovat păunul de coada sa?

D. Z. Birsan este un om subțire, care pricepe multe lucruri din viață și care știe să le spună aproape tot altt de bine.

D. C. Moldovanu n'are multe însușiri de poet, dar nu e lipsit de talent—și are o remarcabilă invenție verbală, cea ce-i dă puțința să fie un foarte bun traducător. Dacă nu ne înșală memoria, ni se pare că am apreciat elogios, în această revistă, traducerea d-sale: *Cîntarea Cîntărilor*.

D. Em. Gîrleanu a scris în *Falanga*

o schiță (*Un Moldovan*) foarte vioae și din care răsare viu un personaj, boerul moldovan. A mai scris *Arhiva plășii Turia*, jignitoare prin inferioritatea sentimentului: D. Em. Gîrleanu, om de cultură, cheamă toată simpatia cetitorului asupra unei brute, care, în calitate de judecător, împaca pe țărani prin bătăi tâlhărești. Justiția exercitată cu ajutorul unui calău țigăn, d-lui Gîrleanu i se pare o idilă, pentrucă e sumară și nu cere multă *paperaserie*. Dar este ceva mai presus de orice pe lume, d-lu Gîrleanu: *este demnitatea omenească!*...

A fost la *Falanga* și d. Minulescu, pe care nu l-am înțeles niciodată, dar l-am admirat de multe ori. Vorbim serios, și credem că nu-i displacem cînd vorbim astfel, căci sintem convinși că și d-sa vrea tocmai acest lucru. D. Minulescu are o limbă frumoasă, un vers de o rară muzicalitate și unele imagini (poate toate, pentru cine le înțelege) de o freschetă și de o nouitate, care îl pun în rîndul scriitorilor noștri de talent. D. Minulescu e un simbolist—și un simbolist nu-i nevoe să fie înțeles. Simbolistii nu-ți spun, îți *suggerază*. Și d. Minulescu îți *suggerază* întoldeauna ceva de departe, de aiurea, din cea ce-a fost, din cea ce are să fie,—d. Minulescu îți chiamă stări sufletești, pe care le aduce până *aproape* de pragul conștiinții... Dar ni se pare că d-sa cam abuzează de gen, și e păcat!

D. Minulescu, în vremea din urmă, s'a retras de la *Falanga*.—D. M. Dragomirescu, care, în calitate de mare proprietar, și-a oprit citeva hectare din *Falanga*, pe care le lasă cam incolte, anunță retragerea d-lui Minulescu în chip foarte spiritual: „Falangei i-a plesnit coardă *decadentă*“, zice d-sa. Și cu o săptămîină înainte, marele critic îl ridica în naltul cerului pe d. Minulescu, în „Convorbiri critice“!...

Și, apropoș. D. Dragomirescu, de cînd scrie la *Falanga* a început să

devie spiritual. In „Convorbiri critice“, in vreme de trei ani, a făcut de două ori spirii. In *Falanga*, într'o lună numai, a făcut spirii nu mai puțin de trei ori! Și să se mai zică că fabula d-lui Vlăbuță *Nunquam videnti* ar fi fost menită masivului critic!

In acest ultim număr al *Falangei*, d. Lovinescu scrie—direct, fără mediuul Glykyon—o mică poemă critică asupra volumului *Fantazii* al d-lui Anghel. D. Lovinescu susține cu tărie că lu versurile d-lui Anghel „tresare suflarea aromitoare a artei in *svicniri* ritmice și *potolite*“... Zenon din Elea, dacă nu ne înșelăm, a susținut ceva și mai teribil: că săgeata aruncată din arc stă pe loc...

In același articol, d. Lovinescu se plinge de monotonia acestei lumi, in care nimic nu se schimbă. D. Lovinescu prelinde că soarele răsare și a pune in același loc. Fals! Aceasta se întâmplă numai la equator. La noi nu. Aici in Iași soarele apune iară deasupra Miroslavei, iar vara spre Rediul Copoului. Va să zică acest astru nu e chiar așa de plictisitor. Apoi mai este un mijloc de a varia răsăritul și apusul. Te muți la fiecare St. Dumitru și Sf. Gheorghe ori, dacă ești becher, in fiecare lună—și astfel îți poți da posibilitatea unei mari variații de răsărit și apus de soare!

„1907“.—In No. 8, d. Alfred Juvara rezumează un articol al d-sale publicat in revista juridică *Dreptul* (No. 73, 77), in care arată că d. dr. Racovschi nu e cetățean român. D. Juvara spune că argumentele Curții de Casație nu sînt de natură a trunșa definiția chestiiei, și că guvernul român trebuia să dea d-rului Racovschi puțința de a veni in fața justiției.

Noua Revistă Română. In No. 15, d. Rădulescu-Motru susține nevoia unui partid social-democrat la noi, pentru că un asemenea partid „corespunde la o cerință a culturii moderne“.. Cam curios! Un partid so-

cial-democrat „corespunde“ existenței unei anumite clase sociale. Sau d. Motru crede că orice țară trebuie să aibă tot felul de partide, indiferent dacă au un substrat social sau nu?—

In No. 13, d. Basilescu scrie această frază plină și grea de înțeles (mai cu samă că, desigur, d-sa e ecoul unor idei care circulă in anumite cercuri): „Dacă dar partidul muncitoresc va rămînea in cadrul social și economic „actual, el va fi un factor hotărîtor in viața noastră politică, aripa stîngă a conservatorilor-democrați“. (Scrie la 17 Ianuarie).

Revista Democrației Române (Ianuarie).

Problemele politico-sociale s'au pus cu alita putere in urma mișcării țărănești din 1907, încît s'a simțit, de cătră toate partidele, nevoia de a le discuta cît mai mult.

Conservatorii-democrați au cele două reviste amintite mai sus. *Revista Democrației Române* este liberală,—dar independentă. Este o tribună liberă a ideilor liberale.

In primul No. se publică un program detaliat, pe care nu e locul aici să-l discutăm.—Remarcăm articolele d-lui D. A. Teodoru, care vorbește despre datoria statului de jos și despre datoria statului de a legifera in folosul lui,—și articolul d-lui Gh. Danielopolu despre *votul universal*, in care autorul relevază, și el, cel mai mare folos, după noi, al votului universal, anume acela că *persoanele* vor pierde importanța ce o au azi—și deci corupția va scădea.—Noi vom mai adăuga ceva: La început, lăsrănimea tot inconștientă va fi, așa încît guvernul tot nu va „reprezenta“ voința țării întregi; dar guvernul, oricare ar fi el, scutit de „controlul“ alegătorilor de azi, adică de amenințările și pretențiile electorilor și ale clicilor, va fi mai liber să facă binele,—pe care va voi să-l facă. Azi, un guvern e mai puțin bun decît ar vrea să fie,

căci nu-l lasă să facă bine „alegătorii”, care cer chiar și călcarea legilor, cînd e nevoie de acest lucru, pentru a li se îndeplini dorințele.

...Peste o sumă de ani, țărănimea devenind conștientă, guvernele vor reprezenta țara—și va fi și mai bine.

Săptămîna. În No. 1, d. Panu, susține că odată cu înlăturarea trusurilor arendășești evreești, primejdia evreiască a încetat.—D. Panu se gîndește numai la o față a problemei.—D. Panu trece cu vederea faptul principal: Faptul *anormal* că, în Moldova, clasa *burgheză*, clasa pe care se bazează societatea modernă, e străină—nu vorbim de rasă, de singe, de religie—vorbim de limbă, de cultură, de ideal. Dacă Evreii, cîți sînt, 200.000 sau 300.000—sau și mai mult,—ar fi împraștiați în toată țara și în toate clasele, chiar neasimilați, n-ar fi nici-o primejdie pentru țară, și o chestie evreiască ar fi o scornitură stupidă, ca în Franța.

În No. 3, d. Panu se ridică împotriva d-lui E. P(orn), care reproșează d-lui Pătrășcau, „moldovenismele” din „Schiteles și Amintirile” sale. D. Panu observă, cu drept cuvînt, că expresiile moldovenesti au tot alita drept în literatură cit și cele muntește, atunci cînd încă nu s-a consacrat ca literară o expresie sau alta. Observînd bine, numai în privința fonetismului și a unor pronume (*acesta*, și *u ăst* sau *ista*, etc.) putem vorbi de o unitate a limbii literare. În privința dicționarului (curte—ogradă, etc.) nu poate fi vorba de unitate. Desigur că odată vom avea o limbă literară fixă, extrasă din ambele dialecte—in care vor intra cuvinte care au învins, fie pentru că au fost întrebuițate de scriitori de mare talent din Muntenia sau Moldova, fie datorită altor împrejurări—împrejurări desigur favorabile Munteniei, din cauză că acolo e capitala, ceia ce dă un mare avantaj dialectului muntenesc în lupta lui cu cel

moldovenesc. Pentru ce? Nu e aici locul de vorbit.

În No. 4, d. Panu se miră, cu cea mai mare dreptate din lume, pentru ce berea, băutura igienică și care nu e de lux, este impusă cu mult mai mult decît vinul. Și mirarea sa, pe care o înțelegem perfect, e și mai mare, cînd e vorba de podgoreni care, pentru a-și apăra interesele lor, cer să se mărească încă exorbitantele taxe impuse fabricanților de bere..:

Viața Agricolă. (An. I; No. 2, Februar 1910).

Pe lângă rubrici de specialitate agronomică, această revistă cuprinde și rubrici care privesc chestiunile mai generale de economie rurală și, în deosebi, arzătoarea problemă socială, apariția acestei publicații, se găsește exprimată în rîndurile următoare:

„Am cultivat unele clase prea mult în detrimentul altora. Ne-am interesat mai mult de orașe și satele le-am lăsat la voia întimplării. Am căutat să dezvoltăm în mod artificial unele ramuri de activitate, în paguba celor care era natural să se dezvolte. Am căutat se ne formăm unele clase de specialiști, care mai apoi au fost întrebuițate numai ca sinecure și am lăsat să se istovească în nevoi, mizerie și faluneric 5 milioane de țărani, o clasă care a fost și este puterea acestei țări. Am lăsat pe țărani—micul agricultor—să-și lucreze ogrul, așa cum a apucat el din moși-strămoși... l-am lăsat cu mintea întuiecată... pînă cînd cuțitul i-a ajuns la os, și neluminat cum era, de nevoie s-a manifestat așa cum toți știm că s-a manifestat, în primăvara anului 1907”.

În urma acestui preambul, se spune că revista vrea să fie un organ, care să arate cuvîntul specialiștilor în agronomie, în chestiunile privitoare la diferitele ramuri ale agriculturii.

Articolul „Marea proprietate și a-

rendășitul în România“, de Ioan Bistreanu, cuprindând date, de un deosebit interes, asupra repartiziilor proprietății la noi în țară. Marea proprietate și latifundiile (100 Ht. în sus) cuprind 3.810.351 ht., adică 48.69% din solul cultivabil, în mîna a 5385 proprietari.—Proprietatea între 10—100 cuprind 862.800 ht., adică 11,02% din întinderea cultivabilă, în mînele a 38723 proprietari.—Proprietatea țărănească pînă la 10 ht., cuprind 3.153.645 ht., adică 40,29% din întinderea cultivabilă, în stăpînirea a 920939 țărani.

„...Această statistică ne oglindește marea distanță dintre latifundii și mica proprietate, cea ce de fapt reprezintă un caracter dăunător nu numai pentru economia noastră națională, dar și pentru rostul nostru social și politic. Această concentrație excesivă a proprietății fonciare dela noi, ar trebui să ne îngrijească, cu atât mai mult, cu cît sîntem aproape exclusiv o țară agricolă“...

D. C. Martinovici, în studiul *„Repartiția proprietății în Rusia“* consideră trei feluri de proprietate: 1) Proprietatea particulară (individuală și asociată); 2) proprietatea comună (națională); și 3) proprietatea statului și a persoanelor juridice, —însumind toate la un loc în Rusia europeană, 895.192.443 desiatine. Un fapt important s-a petrecut de la 1877 încolo, în Rusia, în ce privește repartiziile proprietății particulare: E scăderea considerabilă a marii proprietăți nobiliare.

D. G. Drăgănescu are interesante note asupra cooperăției, în articolul *„Tovărășiile din Italia“*.

Se găsește apoi un articol de polemică în jurul articolului *„Aplicarea legii învoielilor agricole“*, a d-lui Georgesu-Severin, articol apărut în *„Viața Românească“*. Autorul răspunsului susține că inspectorii agricoli ar fi mai bine să se recruteze dintre agronomi.

Revue de Roumanie (No. 1, Ianuarie; director Virgil Arion.—Abonament 30 fr. pe an; numărul 2 fr. 50—București, str. Sf. Ionică, 6).—Această mare revistă (zece coli) scrisă în franceză, e binevenită. Ea umple, în adevăr, un însemnat gol în publicistica noastră. Limba românească nu e o limbă „europeană“, așa că străinii nu au nici un chip de a cunoaște ce gîndim—ce scriem, în știință, în literatură,—cine sîntem, etc., decît din rarele, necompletele și necompetentele dări de samă făcute de oameni, care abia ne cunosc (vezi articolul *„Cum ne cunosc străinii“* din revista noastră anul I, No. 5, scris de Victor C. Rareș [Gh. din Moldova]).—Revista ne-a sosit în ultimul moment, încît n-am avut timp decît s-o foietăm, ceea ce ne împiedecă de a vorbi de conținutul ei. Totuși, putem spune că ea se ocupă cu chestii instructive pentru străini și interesante pentru noi.

La Nouvelle Revue (ianuar 1910).

Cu prilejul celor din urmă neîntelegări dintre Rusia și Finlanda, Jacques Danguy ne dă o scurtă expunere a acestei chestiuni, rezistența pasivă, dar îndrăznilă a unui popor mic, care voește să-și păstreze independența, să nu se confunde în masa poporului rus, de care e separat prin naționalitate, religie, limbă și instituțiuni. Acest popor de două milioane și jumătate de suflete e format din o mare majoritate de fineji și o elită de suedeji; ocupînd o regiune de șes și săracă, între Rusia și Suedia, soarta Finlandei a fost de a fi locul de ciocnire și prada acestor două popoare pînă la 1808, cînd Alexandru I a cuprins definitiv țara. De atunci și pînă la 1890, mulțumită privilegiilor și independenței, pe care Alexandru I le-a lăsat Finlandei, această provincie a fost scutită de apăsarea despotizmului rusesc. Dar în ultimii douăzeci de ani o tendință de rusificare bine pronunțată a apărut la gu-

vernele rusești față de această provincie, tendința care s'a manifestat prin: crearea de licee rusești în Finlanda, obligația de a vorbi rusește pentru a ocupa funcțiuni, cursul obligator al rublei-hirtie, crearea unui corp de armată rusă, suprimarea batalioanelor fineze de gardă, etc., etc. Contra acestor măsuri, Finlandezii au protestat prin asasinarea lui Bobrikof, guvernatorul Finlandei, a lui Johansen, procurorul Senatului, și alții. Cu ocazia răscoalelor din Rusia dela 1905, Finlanda recăpătă oarecarea drepturi, dar odată cu înădușirea răscoalei, autocratia victorioasă a început să caute a restringe libertățile, și actualmente chiar Duma protestează contra independenței Finlandei,—așa că nu se poate ști care va fi rezultatul final al luptelor pe care Finlandezii le duc pentru a-și păstra naționalitatea și independența lor.

Într'un articol intitulat *Ideile moderne în Persia*, *Alyscandry* caută să arate starea de spirit ce domnește actualmente în pătura cea mai luminată a populației, și să studieze în scurt cum această stare de spirit a luat naștere și s'a răspindit. Infiltrarea progresivă și constantă a ideilor moderne s-a făcut în Rusia printr-o mișcare revoluționară, care are de bază ideea religioasă: mișcarea religioasă cunoscută sub nume de „*Babism*“, după numele întemeietorului ei *Bab* (Mirza Ali Mohamed), și mai apoi continuată prin „*Behaism*“, după numele discipolului și continuatorului lui *Bab*, *Beha-Oullah* (Mirza Hussein Ali Nuri). Autorul articolului face istoricul pe scurt al acestor două doctrine și le analizează, expunând în linii generale principiile lor. Aceste doctrine, care sînt mai mult niște învățăminte morale decît niște adevărate religii sînt în cea mai strînsă legătură cu preocupările occidentale moderne. E destul să spunem că „*Babismul*“ prețuește mult munca și comerțul, nu cunoaște me-

lancolie și dorința unei fericiri cerești, privește lumea nu ca o vale a plingerii, iar luxul, plăcerile, veselia nu ca niște tentațiuni ale diavolului, că nu are decît simpatie pentru natură și artă, pentru viață în genere, și că încurajază știința și cultura estetică,—pentru a înțelege cum partizanii unor astfel de doctrine trebuiau să devie campionii ideilor moderne de libertate, parlamentarism, administrație civilizată, instrucție generală, educația fetelor echivalentă cu a băieților, etc., etc. Acestor mișcări religioase își datorește Persia ridicarea sa.

Mercure de France: (Ianuar 1910).

Mașinismul în literatura contemporană este titlul unui interesant articol în care, cu citații din operele diferiților poeți și prozatori contemporani, Emile Magne arată cum se zeflecează în literatura actuală marea extenziune pe care mașinismul a luat-o în epoca noastră. Autorul arată mai întâi că prima idee despre balon și despre fonograf se găsește la *Cyrano* (1659), aceia despre telefon la *Jacques Gutin* (1659), iar cea dintâi închipuire a trăsorii și bărcii automobil la *Charles Sorel* (1658). Bine înțeles, toate acestea numai ca niște „percepțiuni brumozase“. Numai mai tîrziu aceste percepțiuni devin „verități tangibile“, și deja *Cabet* în „*Voyage en Icarie*“ (1848) scutește pe oamenii săi de multe munci pe care pune să le facă mașinile. Dar nici el nu vede în mașini estetica lor, sufletul lor, ci numai folosul. Emoțiune în fața măreției, preciziei, forței mașinii găsim la *Théophile Gautier* „*L'orient*“ (1877), și de-atunci la diferiți poeți ca *Jean Tisseur* „*Poésies*“ (1885), *Maurice Magre* „*La poème de la jeunesse*“ (1901), *Paul Huber* și alții. Dintre prozatori Emile Zola cel dintâi arată măreția locomotivei în pagini incomparabile. *La Bête humaine* a lui e o adevărată epopee a locomotivei, în

care mașina „Lison“ e descrisă ca o ființă omenească. În timpuri mai noi bicicleta, automobilul, aeroplanul, etc., și-au găsit entuziați admiratori și cîntăreți în *H. G. Wells*, *Maurice Leblanc*, *Kistemaekers*, *Paul Arosa*, *Octave Mirbeau* etc., după cum mașinismul în genere a stors pagini entusiaste și pline de admirație unor scriitori ca *Paul Adam*, *Emile Verhaeren* și alții.

Într-un articol intitulat „Psihologia femeii“, *Maurice de Gasté*, ne dă un rezumat al părerilor lui *A. Fouillée* (*Tempéraments et caractères*) și *Le Dantec* („La Sexualité“) în ceea ce privește această palpitantă chestiune. După ce arată în scurt cum s'a format sexualitatea (diviziune heterogenă, senescență și reproducere prin fecundație), autorul ajunge la constatarea că barbatul și femeia „cugătă deosebit pentru că centrele lor de asociație diferit organizate, reacționează diferit“. Și anume la barbat domină temperamentul dezintegrator care tinde la un excedent de cheltuială, iar la femeie temperamentul integrator care tinde la un excedent de economie organică. De aceea barbatul are forme mai energice, acclivitate mai puternică, e mai întreprinzător, pe cînd femeia are forme mai rotunde, diminuare de mișcare și energie, tendința la pasivitate. Această deosebire se găsește chiar la celule: celula masculină mică, mobilă, și activă; celula feminină mare, imobilă, pasivă. Deci crierul barbatului și al femeii sînt reflexul a două organizații fiziologice ireductibile una la alta; și ca urmare: femeia simte și judecă mai mult cu nervii; barbatul cugătă și lucrează mai mult cu rațiunea. În ceea ce privește inteligența, ceea ce lipsește femeii este forța gîndirii, nu însăși gîndirea. De aceea autorul crede că e o mare greșală să se cultive mintea femeii deopotrivă cu a barbatului, — asta ar îndepărta pe femeie de adevărata ei misiune.

La Revue. (Februarie 1910.)

Generalul *Șerif Pașa*, fostul ambasador la Stockholm, publică un articol în care aduce o serie de învinuiri grave tinerilor Turci din comitetul „*Üniune și Progres*“, pe care-i numește Continuatorii lui *Abdul Hamid*. Uștind pe aliații lor, restul partidului liberal și poporul cel-a ajutat în acțiunea sa revoluționară, tratînd pe unii de reacționari, manifestînd neîncredere în popor, au început să guverneze în contra poporului și pentru dîșii. Au aruncat prin ziarele lor ura între diferitele naționalități ale imperiului otoman, practicînd teoria raselor dominante și dominate, au provocat măcelul armean de la Adana; au înădușit libertatea presei, contrară lor, recurgînd și la asasinat; au aruncat diviziunea și neîncrederea în sinul oștirii, atrăgînd-o în politică.

Autorul enumeră apoi călcările de constituție: nelegale votări de buget, disprețul inviolabilității domiciliului și a libertății individuale, făcînd arestări în masă; au confiscat averi, fapt oprit de constituție; curțile marțiale funcționează fără ca legile civile să fie suspendate, etc.

Atotputernicia acestui comitet se vede în schimbarea miniștrilor și vizirilor, care pleacă din guvern, cînd devin neplăcuți comitetului. Făcînd revoluție în numele ideilor de libertate, totuși tinerii Turci urmează vechiul metod în guvernarea provinciilor. *Șerif Pașa* sfirșește seria de acuzări, întrebînd unde s-au mistuit averile dela *Ildiz*, unde se duc sumele atitor taxe și imposite ce intră în casa comitetului?

Pentru liniștea țării, pentru afirmarea ideilor ce au făcut revoluția, autorul arată necesitatea de a se forma un partid de control, cere libertatea presei, respectarea constituției, libertatea de întrunire, suprimarea curților marțiale, crearea de credite, observarea egalității absolute și recunoașterea de drepturi egale pentru toate naționalitățile, respectarea drepturilor

constituționale ale suveranului, etc. etc.

Revue des deux mondes.
ianuar.

Augustin Filon scrie un articol asupra ministrului englez Lloyd George: Născut la 1863, Lloyd George e fiul unui iovățător sărac care a murit tânăr. Crescut de unchiul său Richard Lloyd ciubotar și pastor al unei comuni din țara Galilor, pătruns de limpurii de sentimentul religios și de ură împotriva marilor proprietari, tânărul George Lloyd a început prin a studia legile și a practica apoi avocatura. Chestiunile care l-au preocupat dela început sînt: libertatea religioasă, reforma proprietății rurale, conservarea idiomului național. Ca avocat și politician, s'a făcut cunoscut prin apărarea intereselor locale și prin lupta sa împotriva dijmelor bisericii anglicane. Ales deputat în 1890, la vîrsta de 27 ani, a renunțat la avocatură și, pentru a-și câștiga existența, s'a apucat de jurnalism. În cameră, a continuat lupta împotriva bisericii anglicane, împotriva proprietății funciare și a cîrcumarilor, cerînd în același timp și autonomia provinciei sale. A fost unul din cei cari au contribuit la căderea cabinetului Rosebery. În 1895, fiind reales, s'a raliat la radicalismul oportunist al lui W. Harcourt, accentuînd din ce în ce democratismul și tendințele lui religioase. Impotriva războiului cu Burii a dus o campanie violentă, și în parlament s'a distins prin lupta sa împotriva cabinetului Balfour în chestia reorganizării instrucțiunii primare și a reformei vamale. În 1906, odată cu venirea la guvern a liberalilor, a obținut ministerul comerțului. În acest post a desfășurat o mare activitate. La 1908 a devenit ministru de finanțe. În același an, a făcut o călătorie în Germania, studiînd legislația ei industrială. La 29 April 1909, a prezentat camerei comunelor, faimosul budget, pe care l-a apărat cu o vigoare extraordinară. Schițînd fi-

zionomia marelui orator, Filon scoate în relief optimismul sănătos, ironia neîntrecută a acestui om remarcabil, care e azi încarnarea democrației și a puritanismului euglez.

Nuova Antologia (Decembrie 1909).

Giacomo Barzellotti „La filosofia e la mente italiana“. E o cuvîntare de inaugurare a celui de al treilea congres al societății filozofice italiene, care a avut loc în Octombrie trecut. Autorul constată dela început, că dintre produsele esențiale culturii moderne de după Renaștere, unul singur, și anume gîndirea filozofică, e acela care, în comparație cu bogăția minunată a geniului național italian, stă în umbră. Se pare că spiritul italian a întrevăzut lumea, mai ales prin simbolurile și formele poeziei și ale artei. Și totuși, în perioada inițială aceea tă lacună nu s-ar fi putut prevedea: pe cînd Tommaso d'Aquino, sistematiză, în mod definitiv pentru epoca sa, doctrina bisericeii, iar Francesco d'Asisi, săvîrșea unica reformă religioasă, pe care au avut-o Italianii, cel mai mare poet al creștinismului, preocupat de ultimele destine ale omenirii, atîngea adîncimi neexplorate încă de antichitatea clasică. Arta însă rămase interpreta adevărului și prin ea își deschise Leonardo da Vinci trecerea spre interpretarea naturii. Filozofia renașterii, care scutura jugul autorității medievale, nu dădu în Italia fructele, pe care le promitea: Bruno perea pe rug, iar Galilei trebui să abjure. În cele două secole care au urmat—epoca cele mai mari deprimări a vieții naționale—pierderea libertății a oprit avîntul spiritului italian. Nu s-ar putea afirma însă că acest timp a fost cu desăvîrșire lipsit de gîndire filozofică: aceasta o dovedește apariția lui Giovan Batista Vico. Trezirea conștiinței naționale, așa numitul „risorgimento“, are de efect concentrarea tuturor eforturilor spre un

singur punct: constituirea politică a patriei. Pînăși soluția celor mai înalte probleme metafizice lu gîndită în vederea folosului patriei. Aceasta se poate vedea în operele celor trei mai însemnate figuri ale acestei vremi: Antonio Rosmini, Vincenzo Gioberti și Giuseppe Mazzini. Ideile filosofice însă, privite în ele înșile, aparțin tuturor popoarelor: filozofia nu are patrie, patrie au numai doctrinele și școlile. Și fiindcă în orice epocă se găsește o națiune care produce mai mult și mai original și-și imprimă modul să de a gîndi mai puternic, e de nevoie pentru celelalte națiuni de a reface, de a regîndi și de a-și adapta produsul intelectual venit de-aiurea, dacă vor să le poată folosi și lor. Aceasta au făcut-o în timpurile noastre și Anglia și Franța, apropiindu-și cea dinlău, cu Green, Bradley, Caird, principiile idealismului german, iar cea de a doua, prin Renan, Taine, Renouvier, ideile școlii istorice și kantiane. Și aceasta n-a făcut-o pînă acum Italia, cel puțin n-a făcut-o cu acel grad de originalitate în interpretare, care să naționalizeze ideile străine. Aceasta e opera, pe care engețarea filosofică italiană trebuie să o facă de acum înainte.

Revista de Italia. (Decembrie 1909).

Augusto Jaccarino: Sericicultura în sudul Rusiei. Industriile textile, în Rusia, de mulți ani sînt în plin progres. În 1887 producția lor anuală se ridică la 1200 milioane de lei; zece ani mai tîrziu, atîngea cifra de 2500 mil., iar astăzi această cifră e dublată. Această ramură de activitate ocupă 700,000 lucrători, întrece deci cu mult orice altă ramură industrială. Primul loc între industriile textile, îl ocupă industria bumbacului: numără 400.000 lucrători, produsele ei valorează 2000 mil. de fr. și dau un câștig între 15 și 40%. 70% din hăloturile de bumbac importate vin din Rusia asiatică,

din Turkestan. Centrele acestei industrii sînt Moscova, Vladimir și Tver. Industria lînei ocupă în Rusia, locul al doilea. Producția e abundentă, dar calitatea e inferioară; apoi vin industriile inoului și ale cînopei. Industria mătasei din viermi e aceea, de a cărei dezvoltare se interesează mai mult guvernul rus. Această industrie datează de mult în Rusia. De pînă la 1700, Petru cel Mare, oprise, sub pedeapsă de moarte, lăcerea duzilor și înființează o fabrică de mătasă la Kiev, în care se făcea și creșterea glodacilor. Caterina II, ajută cu subsidii pe oricine se ocupa cu această industrie și înființează lângă Tzaritzine cîteva ferme pentru creșterea gîndacilor. În timpul domniei lui Paul I, în anumite localități, se obligă fiecare familie de servi, aparținînd Statului ori privaților, de a planta cîte 10 duzi. În acea epocă deja, Rusia meridională producea vreo 200.000 duzi de mătasă pe an: aceeași cantitate deci pe care o produce astăzi. În timpul lui Alexandru I se acordă premiul băneștii tuturor celor ce plantau duzi în provinciile din sudul Rusiei și se institui un inspectorat special pentru sericicultură. Din rapoartele aceluși inspectorat se poate vedea că în Rusia de sud, pînă la 1798, numărul duzilor întrecea cifra de 725.090; că dela 1798 pînă în 1802 se plantară mai mult de un milion de arbori noi, că în anul 1801 se produse 285 duzi și în 1802, 364, de mătasă. Mulțumită măsurilor de protecție, această industrie merse crescînd, pînă pe timpul războiului Crimeii. După acest războiu însă, statul suprimă toate avantajele pe care le acorda producătorilor, suprimă și inspectoratul sericicol și lăasă această industrie să se desvolte prin propria ei forță. Rezultatul acestei părăsiri din partea statului, fu o grabnică decadență. Scăderea prețului mătasei în Europa (un chilo de mătasă costa în 1863, 118 fr., la 1833, 50 fr., iar astăzi

40 fr.) fabricile rusești preferară să introducă mătasa din afară, așa că de unde Rusia în 1876 importa 1676 puzi de mătasă, astăzi importă peste 77.000 puzi. Introducerea instrumentelor perfecționate în fabrici, care eficientă prețul mătasei, dădu lovitura de moarte industriei casnice din sudul Rusiei. Pe la 1880, cultura vermicilor de mătasă începu din nou a atrage luarea aminte a guvernului și a privaților. Pe lângă societatea agricolă imperială din Rusia meridională, se formă un comitet, care își luă sarcina de a stringe date asupra acestei industrii și de a o sprijini. Multe zems-tovuri începură a se interesa și a o favoriza prin concesiuni. Guvernul și el începu a pune taxe pe mătasa importată și în timpurile din urmă încep a se lua măsuri foarte energice pentru a se readuce iarăși la înflorire această industrie.

Sozialistische Monats-Beilage (Decembrie 1909).

Eduard Bernstein „Teoria în partidul socialist“. Este o veche plângere printre teoreticienii partidului, zice B., că oamenii practici, militanții, nu acordă aproape de loc atenția cuvenită discuțiilor teoretice. Și Marx și Engels au simțit aceasta, tot așa de mult ca și orice ortodox ori revisionist din timpul de astăzi. Care poate fi explicația? Prea multa ocupație a militanților, nu poate explica în toate cazurile această neglijență. Vina, zice B., e a însuși teoreticienilor. Ei, reprezentanții oficiali ai teoriei partidului, sînt acei care au păcătuit mai mult prin opoziția lor dușmănoasă la orice încercare de a duce teoria mai departe și de a o adapta împrejurărilor actuale. E destul a se aminti cît timp a dorat pînă ce teoria oficială s-a hotărît să recunoască noile forme ale muncii syndicate și la o deplină recunoaștere nu a ajuns nici, pînă astăzi. Meritul de a fi accentuat, mai întîi teoretic, nevoile miș-

cării actuale syndicale, revine Revisionismului; iar acela de a fi căutat, prin recunoașterea acelor nevoi, de a nu rupe legătura dintre syndicate și partid, revine oamenilor practici, militanților partidului. Dacă ar fi fost lucrul numai pe seama teoreticienilor oficiali, atunci de mult ar fi izbucnit lupta între aceste două părți. Decit numai nu se știe dacă acestor oameni practici le va reuși totdeauna tot așa de ușor și în alte cazuri. Anumite indicii arată pentru viitor, tocmai contrarul. Pentru a instrui noua generație, partidul și-a organizat o școală proprie. În această școală însă, tocmai învățămîntul economiei socialiste, este monopolizat de teoreticienii amintitei direcții și prin urmare nu se poate spora ca viitorii redactori și secretari ai partidului să poseadă aceea privire liberă, care e necesară pentru priceperea noilor forme în lupta economică a claselor muncitoare. Teoreticienii ortodoxi sînt întocmai ca scolasticii medievali: în interesul autorității, la care ei se închină, totul trebuie să fie așa interpretat ca infalibilitatea ei să rămînă în afară dendoială. Numai faptele care sar în ochi și pe care nu le mai poate nega nimeni, numai acelea sînt recunoscute; încolo știința trebuie să rămîie cu orice preț acolo unde a lăsat-o Marx. O privire însă numai în scrierile economiștilor mai noi, ne arată că știința nu poate rămînea pe loc și că în multe puncte, economia oficială marxistă, rămîie din ce în ce în urmă.

The Contemporary Review. (Ianuarie, 1910. London).

D. H. Grierson—„Shakespeare și Marea“—studiază opera dramatică a genialului autor englez, din punctul de vedere al influenței acestui element asupra puterii creatoare a lui Shakespeare. Influența mării asupra scriitorilor din epoca Elisabetei nu-și poate găsi asemănare de-înt în litera-

tura grecească din epoca lui Pericles: cași în acea perioadă, ea este covârșitoare. Marea formează fondul figurilor eroice din literatura epocii Elisabetei cași în literatura epocii lui Pericles. În întreaga operă literară a lui Shakespeare și a contemporanilor lui se simte parcă ceva din furtuna și imensitatea oceanului. Spiritul de aventură și descoperire al epocii Elisabetei făcea din mare și din ocean cadrul general al vieții de toate zilele și al vieții eroice. Marea, se poate spune, formează parte din *intriga* pieselor: *The Comedy of Errors*, *The Merchant of Venice*, *twelfth Night*, *Hamlet*, *Othello*, *Timon*, *Antony and Cleopatra*, *King Lear*, *Pericles*, *the Winter's Tale*, *the Tempest*. În toate aceste piese marea, valurile, furtunile... sînt aproape personaje care iau parte la *intriga* piesei. Limba, apoi, din toate piesele lui Shakespeare e plină de aluzii, expresii și figuri de stil luate din imperiul lui Neptun. Marea nu a influențat geniul lui Shakespeare numai ca un fapt geografic: înfățișarea și futinderea ei i-au lovit imaginația și filosofia asupra ei i-a trezit sentimente și i-a sugerat simbolizări transparente. Marea adesea se interpune între prieteni și amanți; ea de multe ori procură naufragiul tragic zguduind sufletele pînă în adîncimi tot așa de mari cași ale ei. Foarte arareori ea alintă cu briza caldă pe oaspeții înamorați, care caută poezia iubirii între albastrul ei și al cerului. Marea lui Shakespeare—„nutrită cu lacrimile amanților”—e mai totdeauna teribilă, furtunoasă și sălbatecă; cu toate acestea ea nu înfricoșează pe om, nu îl alungă de lângă ea. Cu toată dușmănia mării omul o înfruntă, intră în luptă cu ea, nu se înfioară că valul îi va fi piatra de mormînt și caută să o învingă pe ea cași pe „marea turburărilor” sufletești.

The North American Review.
(ianuarie 1910).—D. Archibald Colqu-

houn.—„Noul echilibru al Puterilor în Europa”—examinează situația politică a țarilor din Europa, din punct de vedere al relațiilor și grupărilor lor politice. Echilibrul de putere între state este condițiunea indispensabilă a păcii: gruparea între state trebuie să fie făcută în așa chip încît să împedice pe oricare stat de a ajunge arbitru continentului. „Echilibrul” nu e o simplă teorie academică, care trebuie susținută din punct de vedere al simetriei politice, ci e o lege de existență a statelor. După războiul din 1870 pacea Europei se susține prin consolidarea Europei centrale din ce în ce mai mult în un vast cîmp înarmat: *Tripla Alianță*. Tripla alianță pe deoparte; marea putere militară a Rusiei și înțelegerea ei cu Franța, și indiscutabila supremație navală a Angliei pe de alta, asigurau pînă acum cîtiva ani, echilibrul de putere între mările state ale Europei. Schimbările însă întimplute în anii din urmă amenință din nou pacea Europei: tripla alianță și-a pierdut coeziunea, puterea militară a Rusiei s-a sfârșit, supremația navală a Angliei e amenințată. Apoi, lăsînd deoparte interesele naționale ale statelor, un factor nou a ajuns de o importanță deosebită: Socialismul. *Chestia socială*, cu caracterul ei *non-național* frămîntă astăzi toate statele din Europa, și-și va avea desigur cuvîntul în stabilirea unui nou echilibru de putere între state. Cele două grupări de state menționate prin *tripla alianță* și prin *entente cordiale* par că intră în dezagregare și echilibrul European pare a fi amenințat prin politica temerară și personală a împăratului Germaniei, care are ambiția de a ajunge arbitru Europei. Singurul stat în stare de a alunga norii dela orizont e Anglia. Dacă față de sforțările grabite ale Germaniei de a-și mări flota, Anglia ar eși din indiferență ei încurajătoare pentru Germania, înarmările Germaniei pe apă

s-ar opri, căci Kaiser-ul ar înțelege zădărnicia lor. E încă de ajuns ca Anglia să se arăte hotărâtă de a face imediate sacrificii pentru întărirea și sporirea flotei, ca zelul Germaniei pentru construirea de dreadnought-uri să înceteze și pacea Europei să fie asigurată.

Saturday Review. (Ianuarie).
America și Manchuria.

Luna aceasta Statele-Unite au făcut o propunere, care a stîrnit oarecare vîlvă în lumea diplomatică. Ministrul ei de externe Knox a propus ca cele cinci puteri, care au interese în China, să neutralizeze căile ferate în Manchuria, formînd un fel de sindicat internațional, care să intre în stăpînirea liniilor ferate existente și să construiască altele nouă. Indărățul acestei formule în aparență conciliană și și dezinteresată se întrevește grija Statelor Unite, ca Rusia și Japonia să nu-și întărească alit de tare pozițiile lor în China, mulțumită puternicilor artere comerciale ce stăpînesc, încl să devie singurii factori politici preponderenți în Marele Imperiu, în care caz politica părților deschise ar fi amenințată. Propunerea era făcută cu multă abilitate. Din ea rezeșea că dacă ar fi admisă, alit Rusia cit și Japonia ar trage numai foloase. O cale ferată internațională ar refuza să transporte trupe în caz de război, așa încit Rusia n-ar mai purta grija unui eventual atac japonez despre sud. Iar Japonia ar putea să descarce pe umerii pute-

rilor combinate „responsabilitatea o neroasă“ în legătură cu calea ferată manchuriană, pe care o poartă acum ea singură. Se pare însă că amindouă aceste puteri sint foarte mulțumite cu foloasele și neajunsurile ce le au acum, căci au refuzat propunerea cu hotărîre. Aceasta e poate întăia dată cînd Rusia și Japonia au arătat o comunitate de vederi și interese în regiunea, care a fost teatrul luptei lor. E curios cum China apare în toate aceste tratative, care o privesc în primul rînd pe ea, ca o cantitate cu totul negliabilă. Dacă Rusia și Japonia ar fi primit, ar fi primit și ea fără indoială, cum însă ele au refuzat a fost nevoită și ea să ia o poziție rezervată, căci Manchuria e astăzi aproape cu totul în afară de influența ei, așa încit cuvîntul celor două puteri e hotărîtor în această privință.

Propunerea de a se sustrage Manchuria din lupiele politice internaționale prin sindicarea intereselor internaționale e, fără indoială, laudabilă. Greutățile practice însă sint alit de mari, încit nu e de crezul că Knox nu le-a văzut. Și atunci e ușor de înțeles că dacă totuși a făcut propunerea, aceasta e fiindcă urmărea scopul ascuns de a reintări doctrina „egalei oportunități“, în China și de a afirma intenția lămurită a Americii de a reclama o cit mai mare parte din foloasele ce se pot trage din Imperiul Ceresc.

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE

AL

SOCIETĂȚII ANONIME

PENTRU

EXPLOATARE DE PADURI

și Cherastrae cu Vapor

Mai înainte: P. & G. GOETZ & C-ia
CAPITAL 10.000.000 fr. din care 8.000.000 Vărsați.

PREȘEDINTE: VICE-PREȘEDINTE:

Decedat **DI MORITZ PFLAUM**

Șeful Casei Dutschka & C-ia
Membru al Consiliului
Bursel, etc. Viena

CONSILIERI DE ADMINISTRAȚIE :

- Domnul Alex. Băicoianu**, Director al Creditului Fon-
ciar Urban.
" **M. Klivalc**, asistent al Casei Marmorosch-Blank &
C-ia, București.
" **August Dulf-Orso**, bancher în Galați,
" **Georges Hersent**, inginer în Paris,
" **Th. Nica**, avocat.
" **Lulu Seculitel**, director general al Societății de
Asigurare „Dacia-România”, București.
Principe Barbu Al. Stirbey, mare proprietar.
Domnul Alfred Strasser, rentier în Viena.
" **Dr. Ludwig Westermayer**, Consilier de Ad-
ministrație al Băncii Centrale Austriace de Cre-
dit Funciar, în Viena.
" **Em. A. Ziffer**, inginer civil, Președinte al Soci-
etății Căilor Ferate Imperiale Regale Privilegiate
Lomb 1g-Cernăuți-Iasi și al Căilor locale din Bu-
covina, etc., în Viena.

DIRECȚIUNEA .

- Domnul Otto Maubach**, Director Central, Viena.
" **Ludovic Horeh**, Director și Secretar General,
Viena

DIRECȚIUNEA DE MANIPULARE

- DI Robert Neuhaus**, Galați.—**DI George Frank**,
Cernăuți.—**DI. W. Renelt**, Buzeu.—Director forestier
DI Henri Peclval, Viena.

SEDIUL SOCIETĂȚII :

București—Alea Carmen Sylva, No. 3—București.

"CREDIT PETROLIFER"

Soc. pentru favorizarea dezvoltării industriei Petrolifere din România

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT: Lei 6,000,000.

CAPITAL EFECTIV: Lei 5,000,000.

○ ○ ○ ○ Rezentant General al Societății ○ ○ ○ ○

" V E G A "

Societatea anonimă Română pentru Rafinarea Petrolului

RECOMANDĂ:

Renumitele uleiuri de uns „Vacam“.

Ulei special pentru motoare Diesel: Vegolina.

Păcură pentru ars.

Păcura specială subțire pentru ars.

Benzină pentru automobile (marca Motricină).

Benzină pentru lămpi, motoare, etc.

Petrol lampant I. reglementar.

Pentru orice informațiune a se adresa Direcțiunii Generale,

BUGUREȘTI, STRADA LIPSCANI No. 10.

Furnisorul Curtii Regale

Casa fondată în Anul 1865

W. STAADCKER

BUCUREȘTI

SUCURSALE

20, STRADA SMARDAN, 20 BRAILA, CRAIOVA, BOTOSANI

REPLICURILE UNIVERSALE

Originale „RUD. SACK“ cu 1, 2 și 3 brazde

Singurele aprobate de guvern și premiate la toate concursurile oficiale

Refuzați imitațiunile cu totul inferioare oferite sub denumirea

„SISTEM SACK“

GARNITURI DE TREERAT, ENGLEZEȘTI

RUSTON, PROCTOR & Comp. L-td Lincoln

Cele mai răspândite în țară, recunoscute ca treacă fără risipă, mai curat ca oricare alt sistem. Speciale pentru o producțiune extra-înare. Prevăzute cu noile lagăre mobile cu cercuri unghioare. Locomobile de atmosferă presiune, cu aparat de ars pacle, cu mare presiune, extra-înare.

BATOZE DE PATUT PORUMB CU ABUR „RUSTON“

PRODUCTIUNE: 160 SI 380 CHILE PE ZI

Grape, Semănătoare, Secerătoare, Cormick, Vinturătoare,

○ ○ ○ ○ ○ Trioare Mayer, Etc. Etc. ○ ○ ○ ○ ○

N. MISCHONZNIKY

FURNIZOR AL

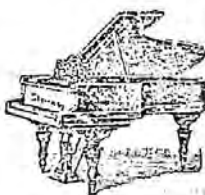
CURTII REGALE

7.—STRADA COLȚEI—7 (Casa proprie)
CEL MAI VECHIU ȘI MAI MARE MAGAZIN DE
NOTE ȘI INSTRUMENTE MUZICALE

Reprezentant general pentru România a celor
 mai mari Fabrici din lume.

PIANINE SIPIANINE

Steinway, New-York; Pleyel, Paris; Julius Feurich; Blüthner,
 Leipzig; Erard, Paris; Foerster; Schiedmayer et Sohne.

Planele originale Schiedmayer sînt cel
 cu marca Schiedmayer et Sohne, (adecă bă
 trioul și fiu, Casa fondată la 1781 fapt apro-
 bat și recunoscut de toate societățile mu-
 zicale din întreaga lume.

Nu le confundăți cu fabrica I. P. Schied-
 mayer Pianoforte Fabrik care la ofera con-
 curența dreptnumitele Schiedmayer bă-
 triului, pentru ca astfel să inducă publi-
 cul în eroare.

Prețuri și condițiuni foarte
 avantajoase.

Reprezentant general pentru
 România al veritabilelor

GRAMOFONNE Marca „INGER“

Cele mai perfecționate din lume, nelăzitate în claritate și sonoritate
 Revinzătorilor se acordă prețurile și condițiunile fabricii.

PREȚURI MAI EFINE CA ORI UNDE

CATALOGUL ILUSTRAT SE TRIMITÉ GRATIS ȘI FRANCO LA CERERE

**Mare Economie
 de Cărbuni**

se realizează numai prin celebrele :

SOBE CALORIFERE

Garantate Belgiane veritabile

Godin MODEL 1907
 Cele mai ingenioase, ele-
 gante și solide.

Cele mai igienice prin construcțiunea lor
 se găsesc numai la :

Mare Magazin de Lămpi, Sobe și Articole de Menaj:
M. LITTMANN: S^{SOR} I. WAPPNER

BUCUREȘTI, —Calea Victoriei No. 61—63—BUCUREȘTI

Vis-a-vis de Café Hig-Life.—(Telefon)

Cea mai frumoasă expoziție de Lămpi și Candelabre
 pentru electricitate și gaz.

PENTRU PROVINCIE se efectuează orice comenzi conștiincios și prompt.

„Naționala“

Societate Generală de Asigurare în București.

Capital de acțiuni deplin vărsat Lei 2,000,000.00
Fonduri de rezervă . . . . . Lei 18,160,435.46

Total Lei 20,160,435.46

Daunele plătite în ramurile elementare peste Lei 83,000,000.00

PREȘEDINTE:

A. BAICOIANU

VICE-PREȘEDINTE

P. GRADIȘTEANU

CONSILIERI:

DR. I. COSTINESCU

I. M. ELIAS

O. GENTILOMO

D. MARINESCU-BRAGADIRU

C. NACU

J. NEGRUZZI

EM. M. PORUMBARU

G. de ORMODY

PRINTUL BARBU STIRBEY

DIRECTOR-GENERAL

B. POPOVICI

SUB-DIRECTOR

I. A. BERENDEI

„Naționala“

asigură în contra incendiului, grindinei, contra daunelor de transport pe apă și pe uscat. Asigură asupra vieții omului în toate condițiunile usitate:

Căz de moarte, Supraviețuire, Zestre și Rente

Sediul social: Palatul societății str. Doamnei No. 12.

AGENTII ÎN TOATE ORĂȘELE ȚĂRII

Representanța generală pentru București se află în palatul Societății.

Se recomandă necăruia firma:

A. BRAUNSTEIN

Cu centrala IAȘI str. Golia 87 și sucursalele

București

Str. Carol No. 62

Pitești

Str. Serban-Voda No. 30

Craiova

Str. Unirei No. 62

T. Măgurele

Str. Independenței No. 31

Calarași

Str. Principală No. 34

cu cele mai mari depozite de HAINA GATA pentru Barbați băeți și copii,
Blăni de oraș, voiaj, blănuțe, cort vînat, Pelerine și Mantale impermeabile, etc.

Cu Deviza:

Confecțiuni din stofele cele mai bune, Ultimul
Jurnal și prețuri reduse

Asemenea la Centrala Mare depozit de stofe pentru
comandă.

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30 000 000 pe deplin vărsați

Fabrică de petrol și a derivatelor sale. la
BUCUREȘTI, CONSTANȚA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrică de bidoane de tinichea, la CONSTANȚA.

Produsele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină
farmaceutică, Benzină pentru motoare, Reziduuri de petrol
pentru ars și unsul căruțelor, Parafină, Ulei
pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superioară, Valvolină
pentru cilindre și mașini.

Ne avînd nici un reprezentant în țară,
orice comandă de ULEIURI MINERALE sau alte produse trebuie
să se adreseze numai către:

Direcțiunea Generală, BUCUREȘTI, Bulevardul Carol No. 5

„Dacia-România“

Societate generală de asigurare în București

Ou un capital în acțiuni de 4.000.000 lei aur și cu rezerve
în sumă de lei 16.000.000.

Se recomandă Onor. Public pentru efectuarea de asigurări contra
daunelor de incendii, grindină, transport fluvial și maritim, precum și pen-
tru asigurări de viață în toate combinațiunile.

Este cea mai veche societate românească de asigurare.— „Dacia-Ro-
mânia“ a plătit dela 1871—1907, despagubiri în toate ramurile de

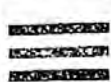
Lei 186,669,731

Informațiuni și prospecte se dau atît la Direcțiunea generală din Bu-
curești, strada Vienei (Vamei) No. 3, cit și la toți agenții din țară.

Tapete

Linoleum

Covoare

Cele mai bogate asortimente din țară la

● ● ● ● Wiedeman ● ● ● ●

BUCUREȘTI: Bul. Elisabeta (telefon) Palatul Băilor Eforiei

A V I Z

Pentru a evita eventuale întârzieri de predări de cok pricevute din prea mare aglomerare de comande de la începutul toamnei, și din timpul iernii.

SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE

se crede datorare a invita pe onor. P. b'ic ca să se aprovizioneze de pe acum cu cok

Cokul fiind actualmente foarte uscat, este un ade' vârat : van-
tagiu, și un simțitor folos pentru cumpărători dacă să grăbesc se adre-
seze *Societății de Gaz și Electricitate* comanda lor cit e timp frumos.

Prețurile sunt următoarele :

Cokul mare zis „Tout Venant” și Cokul mărunț No. 2, Lei 52 Tona. Cokul
mărunț special No. 3, Lei 55 Tona.

Aceste prețuri se înțeleg loco Uzina de Gaz.—Pîntru
transportul la domiciliu în saci plumbuiți conținind 40 kgr. de cok net,
precum și pentru depozitul la locul de de-tinațiune, se percepe
o taxă de Lei 3 de tona întreaga.

Comanda adresate fie Uzinei de Gaz, fie biroului
din Calca Victoriei No. 60, se efectuează în timp de 24 ore.

Societatea de Gaz și Electricitate nu are nici o sucursală : toate publicațiunile
contrarii sunt menite a induce publicul în eroare.

DIRECȚIUNEA

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

BUCUREȘTI, BRAILA, GALAȚI, CONSTANȚA

LOCATION DE COFFRES-FORTS

SERVICE DES COFFRES-FORTS

Ce service est pourvu de tous les perfectionnements et entouré de
toutes les conditions de sécurité que comporte ce genre d'installation.

Une clé spéciale est remise au locataire ; il s'en sert au moyen d'une
combinaison, connue de lui seul, qu'il établit et varie a son gré.

Il est mis à la disposition de la clientèle un grand choix de com-
partiments dont les prix varient suivant les dimensions.

RAUCHÉ. CONSTRUCTEUR

REIMS, PARIS, LYON, BORDEAUX, MARSEILLE, NANCY, ALGER, GENÈVE.

Medicul român in Karlsbad

Dr. ENEA NICOLA

DE LA FACULTATEA DIN VIENA

Dă consultațiuni in Karlsbad, Haus Amclyst.

„Generala”

Societate Română de Asigurări Generale

Capital social deplin vărsat Lei 3.000.000

FONDURI DE GARANȚII CIRCA LEI 26.000.000

SEDIUL : BUCUREȘTI,

Piața Universității

AGENȚII : ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR DE :

Incendiu, Grindina și Transport

(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE :

Viața

Asigurări după combinațiuni foarte favorabile și în condițiunile cele mai avantajoase.

Asigurări cu bonificare de 30% (trei la sută) asupra tuturor primelor plătite etc.

Rente imediate și amânate.

Accidente

Accidente individuale cu și fără restituirea primelor.

Asigurări colective pentru lucrătorii industriali și agricoli.

Asigurarea responsabilității civile.

Prospecte și orice lucruri la cerere.

Reprezentanța Generală :

BUCUREȘTI, Str. Smeardan (Unal Germanay)

OFICIUL DE VINZARE DE HÎRTIE PRODUSA ÎN ȚARĂ

STRADA ACADEMIEI, 4

«La acest oficiu se găsesc spre vânzare, predabile imediat sau după condițiunile din comande, următoarele hîrtii:

«Hîrtia specială pentru documente, acoperi și titluri; hîrtie specială de mină cu plicuri, cu și fără filigrane, în cutii speciale; hîrtie cu arabescuri și imitație de pînză cu plicurile lor în cutii speciale și în pachete; hîrtie specială pentru scrisori format „cabinet“ și de poștă simple, liniate și cadrilate cu sau fără filigrane.

«Hîrtie ministerială și velină cu «Marca Țarei», «Trei Stefe», «Ursul» sau «Leul», simple și vîrgate, liniate sau cadrilate.

«Hîrtie sugătoare albă și colorată, grosă și subțire; hîrtie sugătoare gris pentru omorît muște, hîrtie sugătoare pentru stereotipie.

«Hîrtie specială de desen și registre; hîrtie galbenă pentru cărți didactice și reviste ilustrate.

«Hîrtii fine colorate; hîrtie colorată zisă «natur».

«Carton alb pentru cărți de vizită, carton pentru cărți poștale; carton fin colorat, carton de iută, și carton colorat pentru dosare.

«Hîrtie de tipar și de afișe.

«Hîrtie pergamentată albă și colorată pentru împachetarea materiilor grase, vată, articole de droguerie și comestibile.

«Hîrtie albă de împachetat; hîrtie brună, înclcită și neînclcită, satinată și nesatinată de împachetat.

«Hîrtie rezistentă pentru împachetat; precum: Manilla (thauen) gris-fer, parchemint și hîrtie de celulosă.

«Mucavale: gris, brune și albe; mucava de pae.

«Primește comande de orice fel de hîrtie.

«Modele și catalogul se expediază franco după cerere.

Depozitul central, Str. Academiei No. 4.

BUCUREȘTI

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția: manuscrise-reviste, ziare, cărți, etc., va se adresa d-lui **G. Ibrăileanu** strada **Golia 52, Iași**.

Numai articolele științifice (știință naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu**, str. **Știrbey-Vodă, 111 bis, București**.

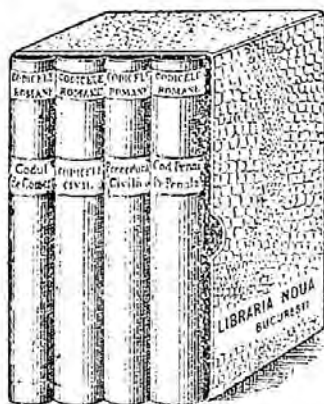

Pentru tot ceea ce privește administrația: cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Românească”** strada **Golia, 52, Iași**.

D-l I. Botez va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a incasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunțurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Românească*, sînt rugate să se adreseze **Administrației** prin mandat postal.

A APARUT: CODICELE ROMINE

de M. A. DUMITRESCU

CU ULTIMILE MODIFICĂRI CONȚININD:

Codul Civil, Codul de Comerț, Codul și Procedura Penală, Procedura Civilă și Legea Proprietarilor și Legea Contenciosului Administrativ.

Fiecare Cod conține pe lângă tabla de materii și cîte o tabelă analitică.

Colecțiunea completă legată în pînză într'o cutie format mie Lei 10. Fiecare Cod deosebit legat în pînză Lei 2.50. Codul Civil legat în pînză Lei 3.

Comenzile din provincie însoțite de cost, plus un leu pentru porto, se expediază de:

LIBRARIA NOUA, Călea Victoriei, 78. București.

BIBLIOTECA NOUA

SCRIERILE PRINCIPALE ALE AUTORILOR CELEBRI.

75 BANI—UN ELEGANT VOLUM—75 BANI.

Au apărut: I. TOLSTOI, *Revoluționarii*.—GUY DE MAUPASSANT, *Domnișoara Fifi*.—FOGAZZARO, *Dragostea unui cege*.—L. ANDREEV, *Risul roșu*.—GUY DE MAUPASSANT, *Yvetta*.—M. GORKI, *În stupă*.—H. DE BALZAC, *Liturghia Atelui*.—H. G. WELLS, *Războiul aerian*, în două volume.—M. SERAO, *Mama vitregă*.

La primirea costului, expediază franco.

LIBRARIA NOUA Călea Victoriei 78. București.

Au apărut în editura revistei „Viața

Românească” și se afla de vânzare la principalele librării din țara, precum și la administrația revistei:

- I. Al. Brătescu-Voinești. *În lumea dreptății*. Novele. Un volum, în 8°, de 290 pagini.—Prețul 2 Lei.
- A. Philippide. *Specialistul Român*. Contribuție la istoria culturii românești din sec. al XIX-lea. Un volum, în format mare, de 96 pagini.—Prețul 1 Leu 50 Bani.
- M. Lermontov. *Demonul*. Poemă tradusă de Ioan R. Rădulescu, precedată de o notiță privitoare la „Poetul Caucazului”. O plachetă elegantă, pe hîrtie velină, format special, de 64 pagini.—Prețul 1 Leu.
- St. O. Iosif și D. Anghel. *Legenda Fumigeilor*. Poem dramatic, în trei acte. O plachetă elegantă, pe hîrtie velină, format special, de 60 pagini.—Prețul 1 Leu.
- G. Ibrăileanu. *Spiritul critic în cultura românească*. Un volum, în 8°, de 267 pagini.—Prețul 2 Lei.
- G. Ibrăileanu. *Scritori și Curente*. Un volum în 8° de 320 p. Prețul 2 lei.
- D. D. Pătrășcanu. *Schițe și Amintiri*. Un volum în 8 de 292 pagini. Prețul 2 Lei.
- A. Stavri. *Luminășuri (Versuri)*. Pr. 2 Lei.